

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
« ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΙΣΤΟΡΙΑ »**

Κατεύθυνση Νεότερης & Σύγχρονης Ιστορίας

Ονοματεπώνυμο: Μαρκέλλα Μπουρνιά

Αριθμός Μητρώου: 1114Μ028

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

ΒΙΒΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

‘Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια’

***Η περίπτωση ενός ‘συνωστισμού’ και οι
ιδεολογικοπολιτικές διαστάσεις του***

Σύμβουλος Σπουδών: Προκόπης Παπαστράτης

Τριμελής Επιτροπή:

Προκόπης Παπαστράτης
Νίκος Θεοτοκάς
Δέσποινα Παπαδημητρίου

ΑΘΗΝΑ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Περιεχόμενα

Πρόλογος	5
Εισαγωγική προσέγγιση	6
Κεφάλαιο 1: Η σχολική ιστορία ως εθνική ιστορία	10
<i>Το χρονικό των πρώτων αντιδράσεων.....</i>	10
<i>Ο εθνοκεντρικός χαρακτήρας της αντίδρασης.....</i>	12
<i>‘Τα συγκοινωνούντα δοχεία’ του ‘εθνικού χώρου’</i>	16
<i>Ο πολιτικός λόγος και οι διαδικασίες στη Βουλή.....</i>	19
<i>Η διδασκαλία της ιστορίας ως εθνικής ιστορίας</i>	24
<i>Η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης.....</i>	27
<i>Για μία νέα εθνική συνείδηση</i>	28
Παράρτημα αναφορών - ερωτήσεων και επίκαιρων ερωτήσεων για τα νέα βιβλία του δημοτικού και το βιβλίο της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού στη Βουλή	30
Κεφάλαιο 2: Οι σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους με αφορμή τις αντιδράσεις για το βιβλίο της Στ' Δημοτικού	32
<i>Εισαγωγή.....</i>	32
<i>Οι πρώτες αντιδράσεις της Εκκλησίας.....</i>	33
<i>Η σύνδεση με τον ‘εθνικό χώρο’ και η διάχυση της Εκκλησίας στην κοινωνία και την πολιτική.....</i>	38
<i>Η επίσημη στάση της Εκκλησίας - Οι απόψεις της Ιεράς Συνόδου για το βιβλίο και η κριτική.....</i>	43
<i>Ο ρόλος του Αρχιεπίσκοπου Χριστόδουλου</i>	46
<i>Οι σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους</i>	51
<i>Το δικαίωμα της Εκκλησίας να εκφέρει δημόσιο λόγο</i>	54
Κεφάλαιο 3: ΛΑ.Ο.Σ: Ο αγώνας για την είσοδο στη Βουλή και το βιβλίο της Ιστορίας	57
<i>Εισαγωγή.....</i>	57
<i>Η θριαμβολογία των εκλογών.....</i>	58
<i>Η ρητορική του ΛΑ.Ο.Σ για το βιβλίο και το σύγχρονο πρόσωπο της ακροδεξιάς... ..</i>	59
<i>Η άκρα δεξιά σήμερα</i>	62
<i>Η άνοδος του ΛΑ.Ο.Σ σε συνάρτηση με την άνοδο της ακροδεξιάς στην Ευρώπη. ..</i>	64
<i>Η εκλογική άνοδος του ΛΑ.Ο.Σ και οι επιπτώσεις στα εκλογικά αποτελέσματα της Ν.Δ.....</i>	65
<i>Οι Νομαρχιακές εκλογές του 2006 και οι Βουλευτικές εκλογές του 2007.....</i>	67
<i>Η εκλογική γεωγραφία της ψήφου</i>	70
<i>Ποιοτικά Χαρακτηριστικά - Ιδεολογική τοποθέτηση.....</i>	71
<i>Ποιοτικά χαρακτηριστικά - Χρόνος απόφασης</i>	72

<i>Μετακινήσεις ψηφοφόρων 2004-2007</i>	72
<i>Οι εκλογές του 2007, το βιβλίο της Ιστορίας και το ΛΑ.Ο.Σ</i>	74
<i>Η απόσυρση του βιβλίου και οι συζητήσεις μετά την απόσυρση</i>	77
<i>Η σημασία της εισόδου του ΛΑ.Ο.Σ στη Βουλή για τη Ν.Δ.- Ο ρόλος της Εκκλησίας</i>	79
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	81
Κεφάλαιο 4: Το βιβλίο της Ιστορίας και οι αντιπαράθεσεις της αριστεράς.....	83
<i>Εισαγωγή.....</i>	83
<i>Η α' φάση της αρθρογραφίας - Πρώτες αντιδράσεις του κόμματος.....</i>	84
<i>Η β' φάση της αρθρογραφίας - Η στοχευμένη κριτική στο βιβλίο σε συνάρτηση με τη γενικότερη συζήτηση στην κοινωνία, τα κόμματα, τη Βουλή.</i>	89
<i>Η γ' φάση της αρθρογραφίας - Η ιδεολογική αντιπαράθεση</i>	90
<i>Η δ' φάση της αρθρογραφίας - Εθνικισμός - Κοσμοπολιτισμός / Συνασπισμός - Η ουσία της αντιπαράθεσης</i>	92
<i>Η τελευταία φάση της αρθρογραφίας - Ο δρόμος προς την απόσυρση και μετά από αυτήν</i>	99
<i>Συμπεράσματα.....</i>	100
Σύντομη αποτίμηση και μία ερμηνευτική απόπειρα για την απόσυρση του εγχειριδίου	105
Πηγές.....	110
Ηλεκτρονικές πηγές.....	110
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	112
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	115

‘Ο τύπος στη σύγχρονη ζωή είναι δύναμη σημαντική σε όφελος εκείνων που τον κατέχουν.....’

*Περιοδικό Διδασκαλικό Βήμα. Έτος Α΄ Αριθμός 1.
Αθήνα: 15 Αυγούστου 1924*

Πρόλογος

Η σχολική χρονιά 2006-2007 ήταν μία χρονιά που είναι ζωηρά εγγεγραμμένη στην προσωπική μου μνήμη.

Ως αναπληρώτρια δασκάλα ακόμη, θυμάμαι να μετέχω έστω και δειλά στις απεργιακές κινητοποιήσεις της χρονιάς αγωνιζόμενη για ένα σχολείο που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες των σύγχρονων κοινωνιών για πλήρη επιστημονική κατάρτιση των εκπαιδευτικών και διεκδικώντας μια καλύτερη θέση του εκπαιδευτικού σε μια κοινωνία που είχε την τάση να υποβιβάζει τον ρόλο του εκπαιδευτικού στο δημοτικό σχολείο χρησιμοποιώντας χαρακτηρισμούς όπως 'δασκαλάκος' και 'δασκαλίτσα'. Χαρακτηρισμοί που λίγο ως πολύ έδειχναν την εικόνα που είχε τότε μια μερίδα κόσμου για τους εκπαιδευτικούς αλλά παράλληλα και ένα έλλειμμα στη σχέση αλληλεπίδρασης της εκπαιδευτικής κοινότητας με την κοινωνία.

Μέσα σε αυτό το κλίμα την ίδια χρονιά – όχι όμως από την αρχή της – άρχισαν να διαφαίνονται περισσότερο στην τηλεόραση και πολύ λιγότερο στο σχολείο, οι πρώτες αντιδράσεις για το εγχειρίδιο της Ιστορίας της ΣΤ' δημοτικού¹ που είχε μπει στα σχολεία με την έναρξη της σχολικής χρονιάς, μαζί με πολλά νέα βιβλία που αντικατέστησαν μαζικά τα παλιά βιβλία σε Δημοτικό και Γυμνάσιο.

Από τις πρώτες αντιδράσεις που άρχισαν να ακούγονται θυμάμαι να ζητώ από τη συνάδελφο της ΣΤ' τάξης στο σχολείο που εργαζόμουν να μου δώσει το εγχειρίδιο για να το ξεφυλλίσω. Αυτό που ανακαλώ περισσότερο ως μνήμη είναι οι συζητήσεις που γίνονταν στα τηλεοπτικά πλατό αλλά και τα πηγαδάκια σε ετερόκλητες παρέες που συζητούσαν για το βιβλίο.

Από τη στιγμή που εντάχθηκα στο συγκεκριμένο μεταπτυχιακό τμήμα σκέφτηκα ότι θα ήταν μεγάλη πρόκληση για μένα να εξετάσω τους λόγους της εκτεταμένης αντίδρασης που είχαν καταγραφεί στο μνημονικό μου. Η εικόνα δεν ήταν ξεκάθαρη από την αρχή αλλά είχε μεγάλο ενδιαφέρον το ταξίδι προς την έρευνα και προς μεγάλη μου έκπληξη τα στοιχεία που μου αποκαλύφθηκαν ήταν πολύ περισσότερα από όσα φανταζόμουν. Πολλά από αυτά ήταν ακόμα διαθέσιμα στο διαδίκτυο που ήταν και η βασική πηγή της πληροφόρησής μου.

¹ Ρεπούση, Μ., Ανδρεάδου, Χ., Πουταχίδης, Α., Τσίβας, Α., (2006) *Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού. Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, Έκδοση Α'

Εισαγωγική προσέγγιση

Η ελληνική κοινωνία την άνοιξη του 2006 δε θα γνώριζε για πρώτη φορά το φαινόμενο της αντίδρασης στη διδασκαλία ενός σχολικού εγχειριδίου για την Ιστορία. Πιο πρόσφατο παράδειγμα το 2002, το βιβλίο Ιστορίας της Γ' Λυκείου του Γεώργιου Κόκκινου το οποίο αποσύρθηκε πριν καν διανεμηθεί στα σχολεία, με προσωπική απόφαση του Υπουργού Παιδείας κ. Πέτρου Ευθυμίου².

Στην περίπτωση του σχολικού εγχειριδίου της Ιστορίας της ΣΤ' δημοτικού που εξετάζουμε βρεθήκαμε σε μία σύμπτωση παραγόντων που έδωσε στη διαμάχη μία πολυσημία και μία κλιμάκωση που πήρε τέτοιες διαστάσεις ώστε τελικά το βιβλίο να αποσυρθεί τον Σεπτέμβριο του 2007, δέκα μόλις μέρες μετά τη διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών και μία μόλις ημέρα πριν την ορκωμοσία στη Βουλή της δεύτερης συνεχούς κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας.

Το πολιτικό κλίμα της περιόδου ήταν καθοριστικό, καθώς η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας πάσχιζε να παραμείνει στην εξουσία ενώ ταλανιζόταν από εσωκομματικές διαφορές³. Η κυβέρνηση είχε να αντιμετωπίσει - ανάμεσα σε άλλα- τη μεγάλη απεργία των εκπαιδευτικών τον Οκτώβρη του 2006, τις πυρκαγιές στην Ηλεία το καλοκαίρι του 2007 αλλά και τις συνεχείς αντιπαραθέσεις μέσα και έξω από τη Βουλή για τα εκπαιδευτικά θέματα και ειδικότερα για την αναθεώρηση του άρθρου 16 περί ίδρυσης μη κρατικών πανεπιστημίων⁴.

Για την ιστορία να σημειώσουμε ότι το βιβλίο αυτό προκρίθηκε για να διδαχθεί στα σχολεία ύστερα από ανοιχτό διαγωνισμό που έγινε, και όχι κατόπιν απευθείας ανάθεσης, όπως συνηθιζόταν τα προηγούμενα χρόνια, διαδικασία που κάθε φορά αποφασίζεται από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο⁵. Ήταν ένα από τα νέα βιβλία που μπήκαν μαζικά στα σχολεία τον

² Το ίδιο αναφέρει και σε ομιλία της η καθηγήτρια Χριστίνα Κουλούρη στις 11/1/2012 στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών σε σχετική εκδήλωση που έγινε για βιβλία της Ιστορίας που έχουν αποσυρθεί. Στο <http://www.sgt.gr/multimedia/> 20,17,403.

Αναφορά σε βιβλία Ιστορίας που έχουν γίνει αντικείμενο σχολιασμού είχε κάνει και ο Ιός της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας στις 18/2/07 στο άρθρο: «Η μεζούρα της εθνοφοροσύνης», στο <http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070218.htm>

³ Πολλά στελέχη του κόμματος παραιτήθηκαν ενώ ο πρωθυπουργός διεξήγαγε πρόωρα τις εθνικές εκλογές. Μερικά από τα σημαντικά θέματα που είχαν προκύψει ήταν το σκάνδαλο με τα Ομόλογα και τη Μονή Βατοπεδίου. Πηγή: Νέα Δημοκρατία - Βικιπαίδεια

⁴ Το άρθρο 16 στις παραγράφους 4,5 και 8 αναφέρει:

4. «Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το Κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους».

5. «Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Συγχώνευση ή κατάτμηση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη, όπως νόμος ορίζει. Ειδικός νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και τη συμμετοχή των σπουδαστών σ' αυτούς».

8. «Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους χορήγησης άδειας για την ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτηρίων που δεν ανήκουν στο Κράτος, τα σχετικά με την εποπτεία που ασκείται πάνω σ' αυτά, καθώς και την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού τους. Η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται».

Στο <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-16/>

⁵ Σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, Νόμο Πλαίσιο 1566/85 αλλά και τον Νόμο 2525/1997, όπως αναφέρει στις σελίδες του το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (στο εξής θα αναφέρεται ως Π.Ι.) το τελευταίο έχει την ευθύνη για τη συγγραφή, έγκριση αλλά και τον τρόπο επιλογής της συγγραφής των σχολικών εγχειριδίων. Από την ιστοσελίδα του Π.Ι.: «Η πρόταση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για τα σχολικά βιβλία», σ. 2-3. Αθήνα:2009. Στο www.pi-schools.gr/paideia_dialogos/prot_shol_vivlia.pdf

Σεπτέμβριο του 2006⁶. Τα σχολικά εγχειρίδια που γράφτηκαν έπρεπε να πληρούν τις προδιαγραφές των νέων αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών⁷. Το νομικό πλαίσιο ορίζει ότι ένα μόνο σχολικό εγχειρίδιο επιτρέπεται να διδαχθεί για κάθε μάθημα σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση⁸. Η οριζόμενη από τον νόμο διαδικασία καθιστά πιο ευάλωτα σε κριτική τα σχολικά βιβλία, αφού κάθε φορά η κριτική στρέφεται σε ένα συγκεκριμένο εγχειρίδιο ανά μάθημα.

Οι αντιδράσεις ξεκίνησαν πρόωρα και πριν την κανονική διδασκαλία του βιβλίου στα σχολεία. Ήταν ποικίλες και απλώνονταν σε όλο το φάσμα της κοινωνίας. Πρωτοστάτησαν στον χώρο της Εκκλησίας με τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο, δίχασαν τα κόμματα, κυριάρχησαν στα ΜΜΕ, στον τύπο, στο διαδίκτυο, ενέπλεξαν τον επιστημονικό κόσμο και τη διανόηση και απασχόλησαν την καθημερινότητα των Ελλήνων.

Η βάση στην οποία αναπτύχθηκε η πολεμική απέναντι στο βιβλίο ήταν εθνικιστικο-εκκλησιαστικής προσέγγισης με αρκετά στοιχεία λαϊκισμού. Επιλέχθηκαν αποκομμένες φράσεις του βιβλίου - όπως η περίφημη φράση 'συνωστισμός'⁹ για να ασκηθεί κριτική στο βιβλίο και πάνω της να στηριχτούν τα έωλα τις περισσότερες φορές, ιστορικά αμφισβητήσιμα ή αμφιλεγόμενα σε άλλες¹⁰, επιχειρήματα αναφορικά με το περιεχόμενό του. Όπως θα δούμε στο σώμα της εργασίας, το περιεχόμενο και η

⁶ 400 περίπου τίτλοι σχολικών βιβλίων και υποστηρικτικού υλικού εισήχθησαν στα σχολεία την τριετία 2006-2009 σύμφωνα με το Π.Ι. Βλέπε προηγούμενη σημείωση 5.

⁷ Στο ίδιο σ. 2. Βλέπε σημείωση 5.

⁸ Η επιλογή ενός μόνο εγχειριδίου ξεκινά από νόμο του 1907 και συνεχίζεται - όχι ανελλιπώς- μέχρι σήμερα. Από άρθρο της αναπληρώτριας καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου Λίνας Βεντούρα που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Μνήμων το 1992: «Το 1907 δημοσιεύεται ο νέος νόμος ΓΣΑ' σύμφωνα με τον οποίο, πρώτον, στο δημοτικό σχολείο επιτρέπεται η χρήση αποκλειστικά και μόνο αναγνωστικών (με εξαίρεση τη γραμματική και την Καινή Διαθήκη) και, δεύτερον, στις υπόλοιπες βαθμίδες εγκρίνεται ένα διδακτικό βιβλίο για κάθε μάθημα και τάξη. Τα βιβλία συντάσσονται βάσει διαγωνισμού που προκηρύσσεται κάθε τετραετία. Δύο έτη πριν από τη λήξη κάθε τετραετίας δημοσιεύεται πρόγραμμα ποσότητας και οικονομίας της ύλης στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως από το Υπουργείο Παιδείας. Το πρόγραμμα για όλα τα βιβλία το καταρτίζουν επιτροπές τις οποίες διορίζει ο υπουργός». [Βεντούρα, Λ., 1992, *Η νομοθεσία περί διδακτικών βιβλίων. Μία εστία συγκρούσεων εκπαιδευτικού δημοτικισμού και μεταρρυθμιστών* (1907-1937), *Περιοδικό Μνήμων*, τ. 14, 94], από την ηλεκτρονική σελίδα του περιοδικού, στο <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/viewFile/7874/7585.pdf>

Συγκεκριμένα ο νόμος αναφέρει στο δεύτερο άρθρο του: «Ο διαγωνισμός των διδακτικών βιβλίων τελείται κατά τετραετίαν, ενός βιβλίου εγκρινόμενου δι' έκαστον μάθημα και εκάστη τάξιν... Εις τα δημοτικά σχολεία ουδενός άλλου βιβλίου γίνεται χρήση, πλην του αναγνωστικού...» Από την ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου: <http://www.et.gr/index.php/2013-01-28-14-06-23/search-laws>

Νόμος 3201 (ΦΕΚ 60/ 4.4.1907) «Περί Διδακτικών Βιβλίων»

⁹ Η λέξη 'συνωστισμός' δεν υπήρχε στο βιβλίο παρά μόνο το ρήμα 'συνωστίζονται'. Μ. Ρεπούση, κ.ά., (2006α), *Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού...*, σ.100. Για την ιστορία να αναφέρουμε ότι η μετάφραση της λέξης 'συνωστίζονται' υπάρχει στα αντίστοιχα κεφάλαια για τη Μικρασιατική εκστρατεία σε δύο ξενόγλωσσά βιβλία μεταφρασμένα στα ελληνικά. Το παλαιότερο είναι στο κεφάλαιο «Ο τέταρτος απελευθερωτικός αγώνας» από το βιβλίο του Douglas Dakin, (πρώτη έκδοση 1972, πρώτη μετάφραση στα ελληνικά 1982), *Η Ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923*, εδώ σε μετάφραση, Α. Ξανθόπουλου στην 7^η ανατύπωση, σ.356. Το απόσπασμα έχει ως εξής: «Χάθηκαν περισσότερα από 25.000 άτομα, και πάνω από 200.000 συνωστίζονταν στην παραλία, χωρίς τροφή και νερό, εκλιπαρώντας βοήθεια».

Αντίστοιχη αναφορά γίνεται και στο κεφάλαιο «Η συγκρότηση του Έθνους, η Μεγάλη Ιδέα και ο Εθνικός Διχασμός, 1832-1922» από το βιβλίο του Richard Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας* (πρώτη έκδοση 1979, πρώτη μεταφρασμένη στα ελληνικά 1995), εδώ 2^η έκδοση, 2003, σε μετάφραση της Λυδίας Παπαδάκη, σ. 120. Συγκεκριμένα αναφέρεται ως λεζάντα κάτω από φωτογραφία που δείχνει την Καταστροφή της Σμύρνης: «Πρόσφυγες συνωστιζόμενοι στην προκυμαία της Σμύρνης στις 13 Σεπτεμβρίου του 1922, όταν πια η φωτιά είχε αφανίσει το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής, της αρμενικής και της φραγκικής (ευρωπαϊκής) συνοικίας της πόλης...». Το βιβλίο του Richard Clogg αναφέρεται ως βιβλιογραφική αναφορά στο βιβλίο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού αλλά όχι στη σχετική με τη Μικρασιατική Καταστροφή ενότητα. Η ίδια η Μ. Ρεπούση δήλωνε στην εκπομπή Νέοι Φάκελοι (βλ. σημείωση 24) ότι η φράση υπάρχει 'στο δεκάτομο έργο της ιστορίας του νέου ελληνισμού'. Το βιβλίο δίνεται ως βιβλιογραφική αναφορά και είναι έκδοσης 2003. Β. Παναγιωτόπουλος(επιμ.), (2003), *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000*, τ.6-10, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, στο Μ. Ρεπούση, κ.ά. (2006β), σ. 125, 126.

¹⁰ Αναφορές στο Κρυφό Σχολειό αλλά και στον ρόλο της ηγεσίας της Εκκλησίας στην Επανάσταση του '21.

μεθοδολογία με την οποία σχεδιάστηκε το βιβλίο προσχηματικά μόνο χρησιμοποιήθηκαν και δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ουσιαστικής συζήτησης.

Οι εκπαιδευτικοί, ιδιαίτερα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, στάθηκαν αμέτοχοι σε όσα διαδραματίζονταν αναφορικά με το βιβλίο¹¹, καθώς είχαν το βλέμμα στραμμένο στις διεκδικήσεις του απεργιακού αγώνα,¹² ενώ η ηγεσία του συνδικαλιστικού οργάνου των δασκάλων φάνηκε να ακολουθεί την πολιτική της παράταξης που είχε την πλειοψηφία στη Διδασκαλική Ομοσπονδία¹³ και να μην παίρνει σαφή θέση. Αυτό διαφαίνεται και μέσα από τις σελίδες του ενημερωτικού επιστημονικού περιοδικού του κλάδου στις οποίες στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα καταγράφεται μόνο το αίτημα για επιμόρφωση στα νέα βιβλία και μια ημερίδα - συζήτηση τον Μάιο του 2007¹⁴.

Ένας μεγάλος αριθμός ιστορικών υπερασπίστηκε το βιβλίο υποστηρίζοντας ότι είναι ιδεολογική η αντιπαράθεση σε αυτό. Υπέγραψαν κείμενο υπέρ του βιβλίου σε μία προσπάθεια να μετριαστεί η υπερβολή των αντιδράσεων, να ακουστεί ο επιστημονικός λόγος και να υπογραμμιστεί ότι οι διορθώσεις γίνονται από τους φορείς που έχουν την ευθύνη και την αρμοδιότητα να το πράξουν¹⁵. Η υπερασπιστική τους γραμμή καταγράφηκε στον τύπο^{16, 17}, αλλά δεν επηρέασε την εξέλιξη της διαμάχης. Τα ΜΜΕ ως ενορχηστρωτές των αντιδράσεων δεν έδωσαν ούτε χώρο ούτε χρόνο σε μία συζήτηση που θα βασιζόταν σε έγκυρο επιστημονικό λόγο. Μετά από έναν περίπου χρόνο δημόσιων αντιπαραθέσεων, οι φωνές της 'πατριδολατρίας' υπερίσχυσαν του επιχειρηματικού λόγου.

Οι βασικές θέσεις της συγγραφικής ομάδας που αφορούσαν στις προϋποθέσεις με τις οποίες γράφτηκε το βιβλίο¹⁸ χρησιμοποιήθηκαν ως

¹¹ Στα επίσημα έντυπα του κλάδου, «Διδασκαλικό Βήμα» της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος (στο εξής: ΔΟΕ) και «Επιστημονικό Βήμα» του Ινστιτούτου Παιδαγωγικών Ερευνών Μελετών (ΙΠΕΜ) της ΔΟΕ το αντίστοιχο χρονικό διάστημα δεν υπάρχουν αναφορές για το βιβλίο Ιστορίας. Καταγράφεται μόνο μία μελέτη του δασκάλου Μαδεμλή Ηλία στο περιοδικό Επιστημονικό Βήμα τον Μάιο του 2008 με τίτλο: «Σχολικά εγχειρίδια ιστορίας: μια πολιτική διακύβευση» όπου διαφαίνεται ότι αφορμή για το κείμενο είναι το συγκεκριμένο εγχειρίδιο, ωστόσο δεν αναφέρεται ρητά μέσα σε αυτό. Επιστημονικό Βήμα, τ.9, σ.65-71. Πηγή: Ηλεκτρονική έκδοση σε CD των δύο περιοδικών από τη ΔΟΕ.

¹² Το διεκδικητικό πλαίσιο αφορούσε στις αυξήσεις των μισθών και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, την υπεράσπιση της Δημόσιας Δωρεάν Εκπαίδευσης, το Ασφαλιστικό -Συνταξιοδοτικό και τη διασφάλιση των εργασιακών σχέσεων. Από την αφίσσα που σηματοδότησε την έναρξη του απεργιακού αγώνα τον Σεπτέμβριο του 2006, όπως δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Διδασκαλικό Βήμα. Περιοδικό Διδασκαλικό Βήμα, τ.1139, σ. 2.

¹³ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της 74^{ης} Γενικής Συνέλευσης της ΔΟΕ, την πλειοψηφία πήρε η παράταξη της Π.Α.Σ.Κ που πρόσκειντο στο Π.Α.Σ.Ο.Κ. Περιοδικό Διδασκαλικό Βήμα, τ.1133, σ.2.

¹⁴ Η ημερίδα αφορούσε τα νέα αναλυτικά προγράμματα και βιβλία γενικά. Περιοδικό Διδασκαλικό Βήμα, τ.1140, σ. 29. Το θέμα της ελλιπούς επιμόρφωσης στα νέα βιβλία καταγράφεται στο περιοδικό σε πολλά άρθρα του από τις αρχές του 2006. Περιοδικό Διδασκαλικό Βήμα, τ. 1136, σ. 11-12, τ. 1137, σ. 29-30, 32. τ. 1138, σ.5.

¹⁵ Από άρθρο του Στρατή Μπουρνάζου στην Εφημερίδα Αυγή στις 11/3/2007. «Πατρίς- Θρησκεία- Ιστορία: οι αντιδράσεις για το βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ Δημοτικού».

Μπορεί να βρεθεί στο http://palio.antibaro.gr/society/tupos_istoria.php

¹⁶ «Κείμενο 503 καθηγητών και επιστημόνων. Να παραμείνει στα σχολεία η Ιστορία της ΣΤ' Δημοτικού». Εφημερίδα Αυγή 8/3/2007, σ. 10,20

¹⁷ Και η εφημερίδα 'Το Βήμα' καταγράφει την υποστήριξη πανεπιστημιακών και εκπροσώπων των επιστημονικών περιοδικών 'Μνήμων', 'Ιστορικά', 'Ιστορεΐν', 'Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης' και 'Σύγχρονα Θέματα' για το βιβλίο σε συνέντευξη Τύπου που δόθηκε στις 5/3/2007. Εφημερίδα 'Το Βήμα' «Πανεπιστημιακοί υπέρ του βιβλίου Ιστορίας της Στ' Δημοτικού», δημοσίευση 6/3/2007.

Μπορεί να βρεθεί στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=194044>

¹⁸ Η συγγραφική ομάδα του βιβλίου εξηγεί, μέσα από τις σελίδες του Βιβλίου του Δασκάλου που συνοδεύει το εγχειρίδιο, ποια είναι η μεθοδολογική προσέγγιση του βιβλίου :

- «Οι αρχές της σύγχρονης διδακτικής της ιστορίας

αφορμή για να πυροδοτηθεί μία σφοδρή αντίδραση που στράφηκε κυρίως κατά της ιδεολογικής γραμμής που θεώρησαν ότι διαφαινόταν μέσα στο βιβλίο αλλά και της ίδιας της επικεφαλής της συγγραφικής ομάδας. Ακόμη και λάθη που οφείλονταν στον 'δαίμονα του τυπογραφείου' καταγράφηκαν για να μειώσουν την εγκυρότητα του βιβλίου και την επιστημονική κατάρτιση της συγγραφικής ομάδας.

Το θεσμικό όργανο για να αποφασίσει, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, αλλά και το Υπουργείο Παιδείας, συμπαρασύρθηκαν από τον κυκεώνα των αντιδράσεων με αποτέλεσμα η μετριοπαθής στάση της Υπουργού Παιδείας να μη βρίσκει υποστηρικτές, ώστε η απόσυρση του βιβλίου να συνδεθεί και με τη μη επανεκλογή της Υπουργού στο ελληνικό κοινοβούλιο τον Σεπτέμβριο του 2007.

Εντούτοις, αντικείμενο της συγκεκριμένης ερευνητικής προσπάθειας δεν αποτελεί ούτε μία κριτική επί του περιεχομένου του βιβλίου ούτε η υπερασπιστική γραμμή ιστορικών ή μη γι' αυτό ούτε ακόμα και η στάση της εκπαιδευτικής κοινότητας. Βασικός άξονας ενδιαφέροντος ήταν οι ίδιες οι αντιδράσεις και οι αιτίες που τις γέννησαν.

Ζητήματα που αφορούσαν στο πώς συντίθεται η εθνική συλλογική μνήμη, στον κίνδυνο να χαθεί η εθνική ταυτότητα, η ανάγκη της καλλιέργειας της εθνικής συνείδησης μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας, οι σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους αλλά και οι επιμέρους πολιτικές ή ιδεολογικές διεκδικήσεις των κομμάτων ήταν μερικές από τις εκφάνσεις του περιεχομένου της αντιπαράθεσης. Με γνώμονα την ουσία της αντιπαράθεσης προσεγγίζονται και τα επιμέρους κεφάλαια της εργασίας.

-
- Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ).
 - Οι σκοποί και οι στόχοι της σχολικής εκπαίδευσης
 - Οι κειμενογλωσσικές προϋποθέσεις κατανόησης
 - Τα τεχνοτυπογραφικά χαρακτηριστικά που προτείνονται για τη συγγραφή σχολικών εγχειριδίων
 - Ο αριθμός των σελίδων που καθορίζεται από το Π.Ι.» στο Μ. Ρεπούση, κ.ά., (2006β), *Ιστορία Στ' Δημοτικού*.....σ.17.

Κεφάλαιο 1: Η σχολική ιστορία ως εθνική ιστορία

Το χρονικό των πρώτων αντιδράσεων

Σε αυτό το κεφάλαιο μας ενδιαφέρει κυρίως να διαπιστώσουμε πώς ο όρος «εθνικό» και η έννοια του έθνους διατρέχει την κοινωνία μας διαμορφώνοντας σκέψεις, συνειδήσεις και εν τέλει νοοτροπίες. Θα παρατηρήσουμε πώς η ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων γίνεται εφελκυστήριο για συζητήσεις που εγείρουν ζητήματα που αφορούν στην εθνική ταυτότητα. Θα δούμε πώς διαφορετικοί κοινωνικά, πολιτικά και ιδεολογικά χώροι βρίσκουν καταφύγιο κάτω από την ομπρέλα της ιδέας του εθνικού εαυτού, όπως αυτός διαμορφώνεται και μέσα από τη σχολική ιστορία. Θα εξετάσουμε κατά πόσο η σχολική ιστορία έχει ως μοναδική συνιστώσα, την εθνική ιστορία.

Σημαντική συγκυρία η διεύρυνση της επικοινωνίας μέσα από το διαδίκτυο, που τότε¹⁹ άρχισε να παίρνει μεγάλες διαστάσεις, καθώς και η καθεστωποποίηση των ΜΜΕ που επέλεγαν τι θα προβάλουν και μπορούσαν να επιβάλουν όποιο θέμα ήθελαν. Εδώ ήταν ακόμη πιο εύκολο, αφού αυτό άπτονταν της συλλογικής μνήμης. Οι πολλαπλές ιδιότητες των ανθρώπων, όπως και ο κλειστός χαρακτήρας της ελληνικής κοινωνίας αποτελούν δύο από τους σημαντικούς παράγοντες που η αντίδραση για το βιβλίο ξεκίνησε πρόωρα αλλά και πήρε τόσο μεγάλη έκταση.

Το ηλεκτρονικό περιοδικό Αντίβαρο²⁰ έπαιξε καθοριστικό ρόλο τόσο στη συγκέντρωση των αντιδράσεων όσο και στην οργάνωσή τους από ένα σημείο και μετά. Από την ανασκόπηση των αντιδράσεων²¹ για το βιβλίο, η οποία δημοσιεύεται μετά την απόσυρση, παίρνουμε πολύ ενδιαφέρουσες πληροφορίες. Από το φθινόπωρο του 2005 ένας σχολικός σύμβουλος - ο Αντώνης Παυλίδης²² - είχε επισημάνει την έλλειψη

¹⁹ Σύμφωνα με μελέτη που έκανε το Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας το 2008, την τριετία 2005-2008 σημειώθηκε σημαντική αύξηση στην Ελλάδα στον αριθμό χρηστών του διαδικτύου. Η μελέτη δημοσιεύτηκε τον Μάρτιο του 2010 με τον τίτλο: «Ταυτότητα χρηστών Internet στην Ελλάδα». Ιδιαίτερα όσον αφορά τα ελληνικά νοικοκυριά στην έρευνα δημοσιεύεται ότι: «Η διείσδυση του διαδικτύου στα ελληνικά νοικοκυριά σημειώνει σταθερή ανοδική πορεία τα τελευταία έτη. Με σχεδόν 4 στα 10 νοικοκυριά να είναι στα τέλη του 2008 συνδεδεμένα στο διαδίκτυο (39,4%), ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της πρόσβασης για την τετραετία 2005-2008 διαμορφώνεται στο 17,6%» και σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής Ε.Ε.), το ποσοστό είναι αρκετά χαμηλότερο αλλά ο ρυθμός αύξησης ανώτερος είναι υψηλότερος. Το αντίστοιχο ποσοστό χρηστών στα νοικοκυριά των χωρών της Ε.Ε. ήταν 60% το 2008 με ετήσιο όμως ρυθμό αύξησης 7,7%. Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας, Τμήμα Μελετών, Βεργή, Ε., Αθήνα, Μάρτιος 2010, σ. 4.7. στο http://startupgreece.gov.gr/sites/default/files/Y14EEU_A100312_TX_Profil_chrestwn_Internet.pdf

²⁰ Το ηλεκτρονικό περιοδικό Αντίβαρο δημιουργήθηκε το 2001 από τον Ανδρέα Σταλίδη, Βορειοελλαδίτη που ζει και εργάζεται σε μία πόλη έξω από την Αγγλία. Στην ιστοσελίδα του αυτοσυστήνεται ως πολιτικό ηλεκτρονικό περιοδικό στο χώρο του διαδικτύου. Σκοπός του είναι: «...ο πόλεμος στην ιδιωτεία, και ελπίδα του η διαμόρφωση μίας κοινωνίας πολιτών με γνώση και άποψη». «...απώτερο όνειρό του είναι να συμβάλει εποικοδομητικά σε αυτό που ονομάζουμε συζήτηση εθνικής αυτογνωσίας». «...ένας δημόσιος διάλογος με σκοπό τη συλλογική μας αυτοσυνειδησία, δηλαδή την εθνική μας ταυτότητα είναι απολύτως απαραίτητος». Από την παλιά ιστοσελίδα: <http://palio.antibaro.gr/antibaro.php>. Στη νέα του μορφή ο τίτλος του περιοδικού έχει γίνει «Αντίβαρο στην ιδιωτεία» και τα θέματα του περιοδικού είναι πάντα εθνικού ενδιαφέροντος. Στο <http://www.antibaro.gr/>

²¹ Για την ανασκόπηση των αντιδράσεων στο <http://www.antibaro.gr/article/38>

²² Ο Αντώνης Παυλίδης είναι σχολικός σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, διδάκτωρ Κοινωνιολογίας, Ιστορικός και πρόεδρος του Πανελληνίου Συλλόγου Ποντίων Εκπαιδευτικών και του Δικτύου Αναγνώρισης Γενοκτονιών. Βλέπε και: <http://www.pontos-news.gr/article/142896/antonis-pavlidis-pros-fili-me-ton-oro-ethnokatharsi-exypireite-ton-thyti>. Ο καθηγητής Πανεπιστημίου της Λυών είναι ο Νίκος Λυγερός σύμφωνα με την πηγή: <http://www.antibaro.gr/article/38>.

κεφαλαίου σχετικού με τον ελληνισμό του Πόντου της Μικράς Ασίας²³ για το βιβλίο που δεν είχε ακόμη τυπωθεί.

Στις 19 Μαΐου του 2006 ο Δημήτρης Νατσιός δάσκαλος και θεολόγος από το Κιλκίς δημοσιεύει στην τοπική εφημερίδα «Γνώμη» εκτενές άρθρο για το βιβλίο της Ιστορίας. Το άρθρο του αναδημοσιεύεται από το ηλεκτρονικό περιοδικό Αντίβαρο. Αυτή η πληροφορία που έρχεται από το ίδιο το περιοδικό αλλά και από τηλεοπτική εκπομπή που έκανε αφιέρωμα στο βιβλίο μετά την απόσυρσή του²⁴, καταγράφεται επισήμως ως η αρχή της αντίδρασης. Τον Ιούνιο του 2006 ο Αντώνης Παυλίδης²⁵ γράφει ένα άρθρο - μελέτη για τα λάθη του βιβλίου μαζί με έναν καθηγητή Στρατηγικής Θεωρίας του Πανεπιστημίου της Λυών, που και αυτό αναδημοσιεύτηκε στο Αντίβαρο ένα μήνα μετά²⁶.

Τον Οκτώβρη του 2007 ο Αλέξης Παπαχελάς, λίγες μέρες μετά την απόσυρση του βιβλίου, αφιερώνει μία εκπομπή²⁷ όπου καταγράφει ένα μέρος των αντιδράσεων. Στην εκπομπή φιλοξενείται η επικεφαλής της συγγραφικής ομάδας Μαρία Ρεπούση, ενώ παρεμβαίνουν με τις απόψεις και τα σχόλιά τους ο Δημήτρης Νατσιός, ο Στέλιος Παπαθεμελής, ο Άδωνις Γεωργιάδης, ο Γιάννης Καψής και ο Ανδρέας Σταλίδης²⁸.

Για τις πρώτες αντιδράσεις ο δημοσιογράφος σημειώνει: «Την άνοιξη του 2006 σε παρουσιάσεις του βιβλίου που γίνονται από τους συγγραφείς, σηκώνονται τα πρώτα χέρια από σχολικούς συμβούλους, οι οποίοι, περιέργως πώς, έχουν πληροφορηθεί πράγματα που μέχρι τότε γνώριζαν μόνο η συγγραφέας και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο...» Και η Μαρία Ρεπούση εξηγεί: «Από την αρχή υπήρχε μέσα από το Υπουργείο Παιδείας αντίδραση σε αυτό το βιβλίο και από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο»,²⁹. Στο άρθρο για την ανασκόπηση των αντιδράσεων του Αντίβαρου δίνεται στη δημοσιότητα η αλληλογραφία³⁰ του υπεύθυνου συμβούλου του Π.Ι Γιάννη Παπαρηγορίου³¹ σχετικά με τις ενστάσεις που είχε για τη συμβατότητα του βιβλίου τόσο με την ηλικία των παιδιών

²³ Βλέπε παραπάνω σημείωση 21.

²⁴ Από την εκπομπή ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ του Αλέξη Παπαχελά στο ΣΚΑΪ στις 9/10/2007. Στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=17>

²⁵ Οι αναφορές στον ποντιακό ελληνισμό μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια ήταν ένα από τα θέματα με τα οποία ασχολούνταν ο Αντώνης Παυλίδης από τα προηγούμενα χρόνια. Στο Επιστημονικό Συνέδριο του Πανελληνίου Συνδέσμου Ποντίων Εκπαιδευτικών που έλαβε χώρα στις 24 & 25 Απριλίου 1999 στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο Αντώνης Παυλίδης έκανε την εισήγηση με τίτλο: «Οι αναφορές των διδακτικών βιβλίων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στον ποντιακό ελληνισμό». Ο ίδιος στο συνέδριο ήταν μέλος της Επιστημονικής και Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής. Στο <http://benl.primedu.uoa.gr/members.html>

²⁶ Ο καθηγητής Πανεπιστημίου της Λυών είναι ο Νίκος Λυγερός σύμφωνα με την πηγή: <http://www.antibaro.gr/article/38>. Βλέπε και σημείωση 22.

²⁷ Βλέπε παραπάνω σημείωση 24.

²⁸ Για τον Ανδρέα Σταλίδη, βλέπε σημείωση 20.

²⁹ Σε όλη την εργασία, τα εισαγωγικά «...» '... ' η έντονη ή και πλάγια γραφή, η αλλαγή γραμματοσειράς θα δείχνουν ότι αντιγράφονται τα παραθέματα όπως είναι στα πρωτότυπα κείμενα.

³⁰ Πρόκειται για την αλληλογραφία από το 2004, όπου ο σύμβουλος του Π.Ι. Γιάννης Παπαρηγορίου επισημαίνει τα σημεία που διαφωνεί με το βιβλίο μαθητή, το τετράδιο εργασιών αλλά και το βιβλίο του δασκάλου. Στο <http://www.antibaro.gr/article/38>. Για τις παρατηρήσεις του συμβούλου, στο <http://www.palio.antibaro.gr/society.repoush.pdf>

³¹ Ο Γιάννης Παπαρηγορίου ήταν σύμβουλος του Π.Ι. και συντονιστής για το μάθημα της Ιστορίας. Ήταν μέλος των επιτροπών του Π.Ι. που συνέταξαν το Αναλυτικό Πρόγραμμα της Ιστορίας για το δημοτικό σχολείο. Από το βιογραφικό του. Στο <http://www.meganisetimes.gr/2012/02/21>

όσο και με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών³² για το δημοτικό σχολείο³³.

Ο Αλέξης Παπαχελάς στο αφιέρωμα κάνοντας αναφορά στο ρόλο της ιστοσελίδας Αντίβαρο, και στην πρωτοβουλία του να συγκεντρωθούν υπογραφές κατά του βιβλίου, λέει χαρακτηριστικά: «Η αυθόρμητη κίνηση μέσα από το ίντερνετ βρίσκει ανέλπιστη ανταπόκριση. Εννέα χιλιάδες άνθρωποι από όλους τους πολιτικούς χώρους υπογράφουν την επιστολή».

Η πρόωγη αντίδραση για το βιβλίο, η ενημέρωση που είχε προηγηθεί για το περιεχόμενό του³⁴, δείχνουν πως η κίνηση δεν ήταν αυθόρμητη, και υπήρχε όλο το περιθώριο χρόνου να οργανωθεί και να προετοιμαστεί μία αντίδραση της οποίας το περιεχόμενο δεν είχε ακόμη διαμορφωθεί. Το φθινόπωρο του 2006 κανείς βέβαια, δεν μπορούσε να προβλέψει ποια διάσταση θα έπαιρναν οι αντιδράσεις.

Ο εθνοκεντρικός χαρακτήρας της αντίδρασης

Ο Δημήτρης Νατσιός έχει τη δική του στήλη σε ένθετο της εφημερίδας «Γνώμη»³⁵ στην οποία αρθρογραφεί μέχρι και σήμερα. Τα άρθρα του αφορούν κυρίως στα εκπαιδευτικά θέματα και ο λόγος του είναι αρκετά καυστικός. Το επίμαχο άρθρο για το εγχειρίδιο της Ιστορίας έφερε τον τίτλο «Τα νεοταξικά βιβλία ιστορίας του δημοτικού» και δημοσιεύτηκε στις 19 Μαΐου, ημέρα μνήμης για τους Έλληνες του Πόντου³⁶, για να τους ενημερώσει ότι τα νέα βιβλία της ιστορίας δε μιλούν για τη Γενοκτονία που υπέστη ο ποντιακός ελληνισμός αλλά για ειρηνική ανταλλαγή πληθυσμών. Μάλιστα το άρθρο κλείνει με κάλεσμα προς τις ποντιακές οργανώσεις αλλά και όλο τον κόσμο να αντιδράσουν για το συγκεκριμένο βιβλίο. Στο ίδιο άρθρο παρατίθεται και ένα απόσπασμα του Μίλαν Κούντερα για το πώς μπορεί κάποιος να εξαφανίσει ένα έθνος αν αλλάξει την ιστορία του³⁷, που αργότερα αναμασήθηκε από τον τύπο αλλά και την Εκκλησία μέσα από τα επίσημα έντυπά της³⁸.

³² Αναφέρεται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών με αριθμό ΦΕΚ 303Β/13-03-2003 και ΦΕΚ 304Β/13-03-2003. Στο <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

³³ Στην αλληλογραφία ο σύμβουλος εξηγεί λεπτομερώς για ποιους λόγους και σε ποια σημεία συγκεκριμένα διαφωνούσε και με το βιβλίο και με την αντιμετώπιση της συγγραφικής ομάδας ως προς τις διορθώσεις που πρότεινε. Τονίζει ωστόσο, πως θα εξαντλήσει κάθε περιθώριο συνεργασίας με τη συγγραφική ομάδα και υπενθυμίζει ότι το μόνο αρμόδιο όργανο να αποφασίσει για τις διορθώσεις του βιβλίου είναι το Π.Ι. Να σημειώσουμε ότι καμία από τις παρατηρήσεις δεν αφορά στο κεφάλαιο για τη Μικρασιατική Καταστροφή. Για την πηγή, βλέπε σημείωση 30.

³⁴ Χωρίς κανείς να καταλογίζει πρόθεση πως επί τούτου διέρρευσαν πληροφορίες είτε μέσα από το Υπουργείο είτε από το Π.Ι.

³⁵ Το ένθετο ονομάζεται **γράμμα** και όλα τα άρθρα του αφορούν στην ελληνικότητα, τη συνέχεια του έθνους, την ιστορική μνήμη, τη χριστιανιστική. Η στήλη του Δημήτρη Νατσιού τιτλοφορείται: 'αιρετικά'. Αρχείο GRAMMA_83.pdf της Εφημερίδας Γνώμη Κιλκίς στην ηλεκτρονική της μορφή. Στο <http://gnomikilkis.blogspot.gr/2016/05/deite-ti-egrafe-i-efimerida-gnomi-kilkis-oi-ionias-prin-ap>

³⁶ Από το 1994 έχει ψηφιστεί η 19^η Μαΐου ως «Ημέρα Μνήμης για τη Γενοκτονία των Ελλήνων στο Μικρασιατικό Πόντο». Στη Βικιπαίδεια: Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου

³⁷ «Για να εξαφανίσει κανείς ένα έθνος του αφαιρεί πρώτα τη μνήμη. Καταστρέφει τα βιβλία του, την παιδεία του, την ιστορία του. Και κάποιος του γράφει άλλα βιβλία, του μεταφυτεύει άλλη παιδεία και επινοεί άλλη ιστορία. Κατόπιν το έθνος αρχίζει σιγά σιγά να ξεχνάει ποιο είναι και ποιο ήταν. Ο κόσμος τριγύρω του θα το ξεχάσει πολύ γρήγορα». Το απόσπασμα αντιγράφεται εδώ από την εφημερίδα Γνώμη. Βλέπε και σημείωση 35. Κούντερα, Μ. (2011). *Το βιβλίο του Γέλίου και της Λήθης. Μετάφραση: Χάρης, Γ.Η.* Βλέπε και το κεφάλαιο 2 για τις σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους.

³⁸ Βλέπε το κεφάλαιο 2 για τις σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους, σημείωση 212.

Στο άρθρο γίνεται και αναφορά σε συνέντευξη που έδωσε η επικεφαλής της συγγραφικής ομάδας Μαρία Ρεπούση στην εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ την 1/10/2005. Μάλιστα κάνει λόγο για διακομματική συναίνεση στη συγγραφή των βιβλίων, αφού τα βιβλία «..γράφτηκαν από εκσυγχρονιστές και παραδίδονται στα χέρια των μαθητών από νεοδημοκράτες».

Όλο το φθινόπωρο του 2006 το Αντίβαρο³⁹ προετοίμαζε μία πιο οργανωμένη αντίδραση η οποία εκφράστηκε την 1^η Δεκέμβρη του 2006 με μία επιστολή⁴⁰ προς την πολιτική ηγεσία της χώρας αλλά και το Π.Ι., διαθέσιμη στο κοινό για συλλογή υπογραφών.

Στο κείμενο της επιστολής θίγονται οι βασικοί πυλώνες που καταδεικνύουν ότι το βιβλίο της Ιστορίας είναι ακατάλληλο για διδασκαλία, γιατί:

- *Εξωραϊζεται η Οθωμανική αυτοκρατορία με όλες τις μεθόδους απόκρυψης της ιστορικής αλήθειας, όπως την αποσιώπηση, παραποίηση, παρερμηνεία κ.λπ.*
- *Υποβαθμίζεται ο ρόλος της Εκκλησίας και στα χρόνια της δουλείας και κατά την επανάσταση*
- *Εξιστορείται τηλεγραφικά, άνευρα και απόμακρα η Ελληνική Επανάσταση του 1821*
- *Αποσιωπάται η γενοκτονία των Χριστιανικών πληθυσμών και εκμηδενίζεται η ιστορική διάσταση της Μικρασιατικής Καταστροφής⁴¹*
- *Η σημειολογία του είναι έντεχνα και κεκαλυμμένα προκλητική⁴²*

Η επιστολή κλείνει με το αίτημα για απόσυρση του βιβλίου και επανασυγγραφή του.... Γιατί οι Έλληνες έχουν δικαίωμα στην Αλήθεια τους⁴³, έχοντας δώσει όλα τα εφόδια για μια ανοιχτή αντίδραση απέναντι στο βιβλίο.

Το απόσπασμα του βιβλίου που προβλήθηκε περισσότερο και αποτέλεσε αιχμή ήταν η φράση που αναφερόταν στην προσπάθεια των Μικρασιατών Ελλήνων να φύγουν από τη Σμύρνη. Έγραφαν οι συγγραφείς: «Στις 27 Αυγούστου 1922 ο τουρκικός στρατός μπαίνει στη Σμύρνη. Χιλιάδες Έλληνες συνωστίζονται στο λιμάνι προσπαθώντας να μπουν στα πλοία και να φύγουν για την Ελλάδα»⁴⁴. Από κει ξεκινάει ένας μαραθώνιος επιθέσεων προς τους συγγραφείς για την επιλογή της λέξης 'συνωστισμός'.

³⁹ Το άρθρο υπογράφει ο Ανδρέας Σταλίδης αλλά αφορά συλλογική προσπάθεια όλων όσων καταγράφονται στις πρώτες αντιδράσεις όπως ο ίδιος σημειώνει. Αναφέρεται ανάμεσα σε άλλους στους Αντώνη Παυλίδη και Νίκο Λυγερό, Βλάση Αγτζίδη, Δημήτρη Νασιό, ενώ εξαιρεί τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο και τον Γιάννη Παπαρηγόριου του Π.Ι. Στο <http://www.antibaro.gr/article/38>. Βλέπε και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο *Η σύνδεση με τον Έθνικό χώρο*....

⁴⁰ Το περιεχόμενο της επιστολής μπορεί να βρεθεί στην ιστοσελίδα του Αντίβαρου. Στο <http://palio.antibaro.gr/upografes.php>

⁴¹ Τα κεφαλαία ή πεζά γράμματα είναι επιλογή του συντάκτη της επιστολής.

⁴² Παρατίθενται αποσπάσματα από φράσεις του βιβλίου που δείχνουν ότι οι συγγραφείς έχουν επιλέξει μία πιο ουδέτερη απόδοση των γεγονότων. Για παράδειγμα η φράση: Οι Έλληνες 'διεκδικούν' και 'καταλαμβάνουν' εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και όχι 'απελευθερώνουν', σύμφωνα με τον συντάκτη της επιστολής.

⁴³ Βλέπε σημείωση 20 για τους σκοπούς και στόχους της ιστοσελίδας.

⁴⁴ Μ. Ρεπούση, κ.ά, (2006α) *Ιστορία Στ' Δημοτικού*....., σ. 100.

Η λέξη αυτή έγραψε έκτοτε τις δικές της σελίδες στη σύγχρονη ιστορία του τόπου και καταγράφηκε στο συλλογικό συνειδητό ως η αντεθνική λέξη που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει το δράμα των Ελλήνων και της Μικρασιατικής Καταστροφής. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και στις μέρες μας με άσχετη αφορμή κάποιοι αρέσκονται να επιστρέφουν σε αυτή τη φράση και να τη χρησιμοποιούν ακόμη για να κάνουν επιθέσεις σε προσωπικό ή πολιτικό επίπεδο στη συγγραφέα του βιβλίου⁴⁵.

Οι αντιδράσεις, δεν ξεκίνησαν από τον πολιτικό κόσμο αλλά διαμορφώθηκαν, κατευθύνθηκαν σε ένα βαθμό, και κατέληξαν σε αυτόν. Ενώσεις Ποντίων, Μικρασιατών, Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων και άλλοι, αντέδρασαν στο διαδίκτυο, στα κανάλια αλλά και με αναφορές στη Βουλή μέσω των βουλευτών. Και καθώς η χρονιά εκείνη έμοιαζε με συνεχή προεκλογική περίοδο⁴⁶, το θέμα πήρε αμέσως ιδεολογικές και πολιτικές προεκτάσεις.

Από τις αρχές του 2007, ο Ιός της Ελευθεροτυπίας κάνει λόγο για τη σύσταση ενός άτυπου 'εθνικού χώρου'⁴⁷, που οργανώθηκε για να προασπίσει το έθνος και την ιστορία του.

Το στίγμα είχε επιλεγεί από νωρίς. Τον Ιούλιο του 2006 541 Ποντιακές και Προσφυγικές Οργανώσεις προχώρησαν σε ψήφισμα κατά τη διάρκεια του Παμποντιακού Συνεδρίου⁴⁸ τονίζοντας πως το βιβλίο της Ιστορίας που είναι υπό έκδοση παραποιεί την Ιστορία και προσβάλλει τον Ποντιακό Ελληνισμό που υπέστη Γενοκτονία⁴⁹. Το ψήφισμα έθεσε για ψηφοφορία ο ιστορικός Βλάσης Αγτζίδης⁵⁰ και το αποτέλεσμα ήταν ομόφωνο.

Δεν προκαλεί έκπληξη που το κομμάτι που αφορούσε τη Μικρασιατική Καταστροφή ήταν αυτό που είχε τη μεγαλύτερη απήχηση στον κόσμο. Ήταν αυτό που ακούμπησε περισσότερο την ελληνική κοινωνία, αφού ένα μεγάλο μέρος της έχει προσφυγική καταγωγή αλλά ήταν και ένα

⁴⁵ Κ. Ζουράρις: «Θα ήταν πάρα πολύ καλό, όταν μπει η κυρία Ρεπούση στη Βουλή ως βουλευτίνα, - δυστυχώς της Αριστεράς - να την περιτοχίσουν οι βουλευτές της Χρυσής Αυγής για να καταλάβει η κυρία Ρεπούση τι σημαίνει συνωσιτισμός...» Βίντεο You tube: «Να "συνωσιτίσουν" την Ρεπούση οι χρυσαυγίτες!» 'Ανέβηκε' στις 23/12/2012 .

⁴⁶ Τον Οκτώβρη του 2006 διεξήχθησαν οι Νομορχιακές και Δημοτικές εκλογές, ενώ τον Σεπτέμβρη του 2007 ακολούθησαν οι βουλευτικές.

⁴⁷ Ιός της Ελευθεροτυπίας Κ.Ε. 11/3/07 στο άρθρο: «Ο νέος εθνικός χώρος» Στο <http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070311.htm> , ο 'Ιός' υιοθετεί τον όρο του Γ. Καραμπελιά και εξηγεί: «Ο Καραμπελιάς λανσάρει τον όρο 'εθνικός χώρος', για να περιγράψει την υπέρβαση των ιστορικών διαχωριστικών γραμμών δεξιάς και αριστεράς εθνοπροσέγγισης (όπ. σ., σ. 16), με αποτέλεσμα κάποιες εσωτερικές τριβές» (Θ. Ντρίνας, «Τα επεισόδια στη Θεσσαλονίκη και τα όρια του "Εθνικού χώρου"», τχ.11 [12.1997], σ. 16-7). «Μία δεκαετία μετά, εκτιμάται ότι έφτασε ο καιρός για την παραπέρα αποκρυστάλλωση αυτού του «ιδεολογικού και πολιτικού ρεύματος». Αποτύπωση της τελευταίας στροφής του συγγραφέα προς την προνομιακή ενασχόληση με τα «εθνικά θέματα». Αναφέρεται στο Γ. Καραμπελιάς, (1993), *Ελλάδα, μια χώρα των συνόρων*.

⁴⁸ Στο <http://www.antibaro.gr/article/38>

⁴⁹ Το περιεχόμενο του ψηφίσματος έχει ως εξής: 'Το ομόφωνο ψήφισμα του Παγκόσμιου Ποντιακού Συνεδρίου ψηφίστηκε από εκπροσώπους 541 οργανώσεων από όλο τον κόσμο, Αθήνα, Ιούλιος 2006'. «Το νέο βιβλίο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού, που βρίσκεται στη διαδικασία της έκδοσης, έρχεται σε αντίθεση με ομόφωνες αποφάσεις της Βουλής των Ελλήνων, παραποιεί την Ιστορία, απενοχοποιεί τον τουρκικό εθνικισμό, αποσιωπά τις διώξεις των χριστιανικών πληθυσμών και προσβάλλει ιδιαίτερα τον ποντιακό Ελληνισμό που υπέστη Γενοκτονία. Ζητάμε να επανεξεταστεί η σχετική έκδοση, ώστε να είναι συμβατή και με τις αποφάσεις του ελληνικού Κοινοβουλίου, αλλά και με τη συλλογική ιστορική μνήμη του ποντιακού Ελληνισμού και του συνόλου του ελληνικού λαού». Το ψήφισμα αναδημοσιεύεται στο βιβλίο: Συλλογικό, (2007), *Γιατί δεν διορθώνεται. Το βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού. Νεοεποχίτικο βιβλίο που πλαστογραφεί την Ιστορία μας και προωθεί την άγρια παγκοσμιοποίηση. Επιμέλεια: Γραμματικάκης, Γ.*, σ.120

Το ψήφισμα αναδημοσιεύεται και στην ιστοσελίδα 'Πόντος και Αριστερά' και συνοδεύεται από άρθρο-σχόλιο του Βλάση Αγτζίδη. Στο <http://pontosandaristera.wordpress.com/2007/08/11/2-2007/#more-422>

⁵⁰ Ο Βλάσης Αγτζίδης ήταν εκείνη την περίοδο μέλος του Δ.Σ. της Παμποντιακής Ομοσπονδίας Ελλάδας (ΠΟΕ) (2004-2010), από δημοσίευμα του Αντίβαρου, στο <http://www.antibaro.gr/category/agtzidis>

απόσπασμα που μπορούσε εξίσου να χρησιμοποιηθεί από πολλούς πολιτικούς ή κοινωνικούς χώρους.

Η λέξη «συνωστίζονται» είχε να κάνει κυρίαρχα με την εικόνα του «εθνικού εαυτού» και όσων έχει «αυτός» υποστεί στη διάρκεια των χρόνων ιδιαίτερα από έναν συγκεκριμένο «εθνικό άλλο» (τον Τούρκο)⁵¹, όπως έχουμε μάθει να τους αντιλαμβανόμαστε μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια. Ειδικά για την περίπτωση των Τούρκων που είναι ο κατεξοχήν «εχθρός» για το έθνος. Η ιστορία έρχεται να βοηθήσει ενάντια σε αυτήν την επαναλαμβανόμενη απειλή⁵² και μέσω της προβολής των ηρωικών κατορθωμάτων και της αντίστασης να ενισχύσει - μέσω της μνήμης - την εθνική ταυτότητα.

Βρισκόμασταν δηλαδή για κάποιους μπροστά στον κίνδυνο μιας εθνικής αλλοίωσης της μνήμης, μίας απειλής της ελληνικής εθνικής ταυτότητας⁵³. Και αν συνυπολογίσουμε τις 'κοινωνιοψυχολογικές ερμηνείες που συνεπάγεται αυτό⁵⁴, αντιλαμβανόμαστε την εθνική ταυτότητα ως κοινωνική ταυτότητα και αυτήν ως προσωπική ταυτότητα (αφού οι κοινωνίες αποτελούνται από ατομικές προσωπικότητες). Έτσι η απειλή αντιλαμβάνεται συνειρμικά ως απειλή για την ίδια μας την επιβίωση.

Μέσα από αρχαϊκούς ψυχολογικούς μηχανισμούς - όπως εξηγεί η Θάλεια Δραγώνα- όπως είναι η σχάση, η προβολή και η προβλητική ταύτιση, γίνεται ένας διαχωρισμός ανάμεσα σε 'φίλους' και 'εχθρούς' με τελικό στόχο «μία φαντασιωτική κοινότητα «εαυτών» απαλλαγμένων από τους «άλλους»⁵⁵.

Είναι πολλαπλές οι ερμηνείες που μπορούμε να δώσουμε για να καταλάβουμε γιατί το θέμα αυτό πήρε εθνοκεντρικού χαρακτήρα διαστάσεις. Η πράξη απέδειξε ότι άνθρωποι ακόμη και με διαφορετικές ιδεολογικές καταβολές και για διαφορετικούς λόγους μπορούν να συνταχθούν και να παράξουν έναν εθνικιστικό λόγο. Κι όταν λέμε εθνικιστικό λόγο εννοούμε έναν λόγο που να έχει ως κυρίαρχα χαρακτηριστικά την προώθηση της εθνικής ιδέας, την καλλιέργεια της εθνικής συνειδησης, τη διαφύλαξη της εθνικής μνήμης, την προστασία της εθνικής ταυτότητας. Ο λόγος αυτός είναι επιλεκτικά ενωτικός. Ο Αντώνης Μανιτάκης⁵⁶ τονίζει πως ο εθνικός λόγος θα πρέπει να λειτουργεί ενοποιητικά, να ενώνει μέσα από τις αντιθέσεις. Ο εθνικιστικός λόγος διαφέρει από τον εθνικό, αφού επιτελεί μία διπολική λειτουργία: ενώνει την ίδια στιγμή που διαιρεί. Ενώνει όσους συντάσσονται στη διαφύλαξη των παραπάνω χαρακτηριστικών που αναφέραμε και διαιρεί - αποκλείει- όσους έχουν μία διαφορετική θεώρηση των πραγμάτων.

⁵¹ Θάλεια Δραγώνα, από το κεφάλαιο: «Όταν η εθνική μας ταυτότητα απειλείται: ψυχολογικές στρατηγικές αντιμετώπισης», στο Α. Φραγκουδάκη, (1997), *Τι είν' η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, σ. 72.

⁵² Έφη Αβδελά, από το κεφάλαιο: «Χρόνος, ιστορία και εθνική ταυτότητα στο ελληνικό σχολείο», στο ίδιο, ό.π. σ. 59. Δική μου η σύνθεση των φράσεων και η ερμηνεία.

⁵³ Θάλεια Δραγώνα, στο ίδιο, ό.π., σ. 72.

⁵⁴ Βλέπε σημείωση 127.

⁵⁵ Θάλεια Δραγώνα, στο Φραγκουδάκη, *Τι είν' η πατρίδα μας...*, ό.π. σ.104-105.

⁵⁶ Αντώνης Μανιτάκης, από το κεφάλαιο: *Εθνικός λόγος: Χθες και σήμερα*, στο Α. Λιάκος, κ.ά., (1993), *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική βαλκανική πολιτική*, σ.71.

‘Τα συγκοινωνούντα δοχεία’⁵⁷ του ‘εθνικού χώρου’

Τον Ιανουάριο του 2007, αρθρογράφος από το περιοδικό Αντί, γράφει: «Όσο για τα ‘έξτρα εσωτερικά’, θα προσθέταμε το μέτωπο που συγκρότησαν ο πρόεδρος του ΛΑΟΣ Γ. Καρατζαφέρης, ο κύριος Χρήστος Σαρτζετάκης... και ο αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, με αφορμή το βιβλίο ιστορίας της Στ’ Δημοτικού, το οποίο εισήγαγαν στα σχολεία μας κάποιοι άθλιοι «οθνείοι»! Μέχρι στιγμής, δεν είναι βέβαιο ποιος σέρνει πρώτος τον χορό: Ο κ. Χριστόδουλος... ή ο πρόεδρος του ΛΑΟΣ που έκρινε πως ήρθε η ώρα για να ξιφουλκήσει κατά του.... Συνασπισμού. Διαφορετικά τι είδους υπερέλλην θα ήταν;»⁵⁸

Όμως το ‘μέτωπο’ ήταν περισσότερο διευρυμένο. Απλά το κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ και ο αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος⁵⁹ είχαν τη μεγαλύτερη προβολή. Η σχετική πολεμική αναπτύχθηκε μέσω των ΜΜΕ, του έντυπου τύπου και του διαδικτύου. Όλα τα ιδιωτικά και κρατικά κανάλια αφιέρωσαν πολύ χρόνο σε εκπομπές τους αλλά και σε δελτία ειδήσεων για το συγκεκριμένο θέμα. Επίσης μεγάλη ήταν και η αρθρογραφία στον τύπο και στο διαδίκτυο. Κάποιοι όμως πρωτοστάτησαν. Θα αναφέρουμε αυτούς που άσκησαν την πιο συστηματική και σκληρή κριτική. Από τηλεοπτικούς σταθμούς ήταν ο τηλεοπτικός σταθμός του Γ. Καρατζαφέρη ‘ΤΗΛΕΑΣΤΥ’. Από τις εφημερίδες «ΤΟ ΠΑΡΟΝ της Κυριακής» του Μάκη Κουρή αλλά και το «Πρώτο Θέμα» του Θέμου Αναστασιάδη. Η εφημερίδα «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» επίσης αφιέρωσε πολλές σελίδες για το θέμα. Από περιοδικά ήταν κυρίως το περιοδικό ‘Ρεσάλτο’ του Θύμιου Παπανικολάου και το περιοδικό ‘Άρδην’ του Γιώργου Καραμπελιά.

Το προαναφερόμενο ‘εθνικό δίχτυ’ που συγκέντρωνε την αντίδραση μπορεί να άλλαζε χέρια αλλά παρέμενε εθνικό. Ο φόβος της απώλειας της εθνικής ταυτότητας - κατασκευασμένος ή μη- στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και της Νέας Τάξης ήταν στο προκείμενο. Η περίπτωση του Αντίβαρου ήταν η πιο χαρακτηριστική. Ο ρόλος του ήταν σημαντικός και πολυδιάστατος. Διείσδυσε στον τύπο, στην κοινωνία, στην πολιτική και πρωτοστάτησε σε μία εθνική σκυταλοδρομία στην οποία η σκυτάλη άλλαζε συνεχώς χέρια.

Στα χνάρια του Αντίβαρου και η ιστοσελίδα ‘Πόντος και Αριστερά’⁶⁰ που λες και ‘γεννήθηκε’ τον Δεκέμβρη του 2006 για να εξυπηρετήσει αυτό τον σκοπό⁶¹. Και οι δύο ιστοσελίδες αναδημοσίευαν άρθρα από τον

⁵⁷ Τον όρο ‘συγκοινωνούντα δοχεία’ χρησιμοποιεί και ο Γιάννης Μαυρής στην εκλογική ανάλυση που κάνει στο περιοδικό Φιλελεύθερη Έμφαση για τις εκλογές του 2007, θέλοντας να δείξει την ιδεολογική συγγένεια των ψηφοφόρων, με αφορμή την ψήφο διαμαρτυρίας προς μικρότερα κόμματα. Περιοδικό ΕΜΦΑΣΗ, Τεύχος 32, Καλοκαίρι 2007, σελ. 19. Στο <http://www.mavris.gr/562/16-september/>

⁵⁸ «Ένα τριλαμπές: Χριστόδουλος, Χρ. Σαρτζετάκης και ο υπερέλλην Καρατζαφέρης» Περιοδικό Αντί, τεύχος 887, 26/01/2007. Το άρθρο υπογράφει ο ‘ΑΝΤΗΝΩΡ’.

⁵⁹ Βλέπε κεφάλαια 2 και 3.

⁶⁰ Ιστοσελίδα <https://pontosandaristera.wordpress.com>. Σχετική θεματική ενότητα για το Βιβλίο της ιστορίας υπάρχει μέχρι σήμερα και στα δύο ιστολόγια. Στο <https://pontosandaristera.wordpress.com/category/βιβλίο-ιστορίας/> και στο <http://www.antibaro.gr/article/38>

⁶¹ Οι πρώτες δημοσιεύσεις της ιστοσελίδας συμπίπτουν χρονικά με την αρχή των αντιδράσεων για το βιβλίο τον Δεκέμβρη του 2006. Στο <https://pontosaristera.wordpress.com/2007/01/>. Όλα φαίνεται να ξεκίνησαν από ένα άρθρο του Βλάση Αιγυζή με τίτλο «Πόντος και αριστερά» στην ηλεκτρονική σελίδα της Εποχής, όπως σημειώνει ο Άκης Γαβριηλίδης στο indymedia. Στο <https://athens.indymedia.org/post/542911/>. Στην ίδια ιστοσελίδα ο Βλάσης Αιγυζής σε άρθρο του κάνει μία πρόταση: «ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ σε όσους έχουν σχέση με τη Συλλογικότητα που

έντυπο τύπο ή είχαν πρωτότυπη αρθογραφία. Ο ρόλος της ιστοσελίδας Πόντος και Αριστερά ήταν σαφώς πιο περιορισμένος και κατέγραφε κυρίως τις αριστερές αντιδράσεις για το βιβλίο ενώ έδινε και μεγάλη σημασία στο θέμα του ποντιακού ελληνισμού⁶². Συνιδρυτής και αρθογράφος της ιστοσελίδας ο ιστορικός Βλάσης Αγτζίδης⁶³. Σε κάθε περίπτωση και οι δύο ιστοσελίδες ήταν εντός εθνικής χαρτογράφησης⁶⁴. Η δύναμη του διαδικτύου είχε αρχίσει να διαφαίνεται. Ανεξάρτητα από την επισκεψιμότητα που είχαν τότε οι ιστοσελίδες, πετύχαιναν τον βασικό στόχο, τη διεύρυνση του εθνικού δικτύου.

Έντυπα που παραδοσιακά ακολουθούσαν γραμμή εθνικού ενδιαφέροντος όπως το Ρεσάλτο⁶⁵ και το Άρδην⁶⁶ ή εφημερίδες όπως η Μακεδονία, αφιερώνουν άρθρα επί άρθρων από την εντατικοποίηση της διαμάχης τον Ιανουάριο του 2007 μέχρι και την απόσυρση του βιβλίου.

Χαρακτηριστική περίπτωση το περιοδικό Ρεσάλτο του Θύμιου Παπανικολάου. Το περιοδικό φιλοξενεί απόψεις δημοσιογράφων, καθηγητών Πανεπιστημίου, πολιτικών προσώπων ακόμη και ανθρώπων της Εκκλησίας που τα ονόματά τους βλέπουμε να 'ανακυκλώνονται' και στο Αντίβαρο⁶⁷, να αρθρογραφούν για το βιβλίο. Πολλές φορές αναδημοσιεύονται στο περιοδικό άρθρα από τον υπόλοιπο έντυπο τύπο ενάντια στο βιβλίο. Διαδραματίζει δηλαδή και αυτό τον ρόλο του πομπού και ενισχύει μέσα από τα δημοσιεύματά του την κριτική για το βιβλίο. Θέματα που αφορούν στη Νέα Τάξη, την παγκοσμιοποίηση, την ιστορία ή εθνικά ζητήματα είναι έτσι κι αλλιώς μέσα στη θεματολογία του περιοδικού.

διαχειρίζεται το συγκεκριμένο ιντιμίντια: Ας παραχωρήσουν ένα φόρουμ στους Πόντιους που συζητούν για τα θέματα αυτά και δεν μπορούν να εκφραστούν πλήρως, ούτε μέσα από τις παραδοσιακές ιστοσελίδες, ούτε επιθυμούν να καταναλωθούν σε πολιτικά περιέργες σελίδες. Εξάλλου, αυτή τη στιγμή και ποντιακό κίνημα υπάρχει, όπως επίσης και κόσμος που θέλει να συζητήσει και να διαμορφώσει -ει δυνατόν- μια άποψη. Και μέσα στο φόρουμ αυτό σ'ς μαζευτούν όλα τα κείμενα, τα σχόλια και οι προβληματισμοί». Οι δημοσιεύσεις στο indymedia ξεκίνησαν στις 12/7/2006.

⁶² Στο <https://pontosandaristera.wordpress.com/category/βιβλίο-ιστορίας/>

⁶³ Βλέπε και: <https://pontosandaristera.wordpress.com/2007/08/03/poioi-kai-giati/> Ο Βλάσης Αγτζίδης πολλές φορές υπέγραφε ως Β. ή Βλ. και άλλες φορές με ολόκληρο το όνομά του. Ο Βλάσης Αγτζίδης έχει ασχοληθεί με τα θέματα της συλλογικής μνήμης και των Ελλήνων του Πόντου και της Μικράς Ασίας. Έχει γράψει και σχετικά βιβλία. Βλέπε: http://www.biblionet.gr/author/13345/Αγτζίδης_Βλάσης.

⁶⁴ Στην εκπομπή ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ του Αλέξη Παπαχελά που έκανε αφιερωματική εκπομπή με την απόσυρση του βιβλίου, το Αντίβαρο αναφέρεται ως 'ιστοσελίδα ελληνικού ενδιαφέροντος'. Από την άλλη στην ανασκόπηση των αντιδράσεων στην ιστοσελίδα Πόντος και Αριστερά δε γίνεται αποδεκτός ο όρος αριστεροί εθνικιστές.

⁶⁵ Από το εσώφυλλο του περιοδικού: Μηνιαίο Περιοδικό Πολιτικής και Πολιτισμικής Παρέμβασης. Εκδότης-Διευθυντής- Ιδιοκτήτης: Ι.Θ.Παπανικολάου.

⁶⁶ 'Το «Άρδην» αποτελεί μια συλλογικότητα πανελλήνιας εμβέλειας που δραστηριοποιείται στην Ελλάδα, την Κύπρο και τον απόδημο ελληνισμό. Δεν αποτελεί ένα πολιτικό κόμμα αλλά μια **πολιτική-ιδεολογική** συλλογικότητα-κίνηση, που έχει ως προμετωπίδα ένα **τετράπτυχο**, το οποίο συνοψίζει τις ιδεολογικές της κατευθύνσεις: **Εθνική ανεξαρτησία, κοινωνική δικαιοσύνη, οικολογική ισορροπία, άμεση δημοκρατία** και κοινοτισμό. Αυτό το τετράπτυχο **δεν ιεραρχείται**, ούτε το ένα στοιχείο ανάγεται στα άλλα, αλλά αποτελούν από μόνα τους αωθύπαρκτες και **ισότιμες** αξίες και αντιθέσεις. Μόνο η συγκυρία αναδεικνύει κάποιο από αυτά ως προτεραιότητα και όχι όπως συνέβαινε στο παρελθόν όταν κάποια αντίθεση προβαλλόταν ως το αποκλειστικό «κλειδί» για όλες τις άλλες, με τις εκτροματικές συνέπειες που όλοι γνωρίζουμε'. Από κείμενο της Σύναξης, στο http://www.ardin.gr/?q=node/3843#_ftnref2

⁶⁷ Ο Δημήτρης Νατσιός, Ο Αντώνης Παυλίδης και ο Νίκος Λυγερός, ο Βλάσης Αγτζίδης, ο καθηγητής Κωνσταντίνος Ρωμανός, ο Στέλιος Παπαθεμελής, ο Κ. Χολέβας και άλλοι. Κάποιοι με μόνη αφορμή το βιβλίο και άλλοι γιατί αρθρογραφούσαν και από πριν στο περιοδικό, όπως ο Κ. Ρωμανός, ο Στ. Παπαθεμελής και ο Κ. Χολέβας. Βλέπε Ρεσάλτο: Ιανουάριος 2006 και Μάρτιος 2006 τεύχη 2 και 4 αντίστοιχα.

Στην περίπτωση του περιοδικού Ρεσάλτο, αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι ότι από τον Οκτώβρη του 2006 που φιλοξενείται το πρώτο άρθρο για το βιβλίο της Ιστορίας⁶⁸ έως και την απόσυρση του βιβλίου ένα χρόνο μετά, επηρεάζεται και η δομή του περιοδικού. Από τη στήλη 'Πολιτισμός - Ιδέες'⁶⁹, περνάει στη στήλη 'Αφιέρωμα'⁷⁰, γίνεται στήλη 'Ιστορία'⁷¹ και στη συνέχεια μετατρέπεται σε : 'Η Ιστορία στο απόσπασμα'⁷², 'Ιστορία -εθνικό'⁷³, 'Τα σχολικά εγχειρίδια'⁷⁴, 'Το βιβλίο της ιστορίας'⁷⁵, για να επιστρέψουμε στη στήλη 'Ιστορία'⁷⁶ όταν τελειώνει η διαμάχη.

Με αυτόν τον τρόπο οι εκπρόσωποι του 'εθνικού χώρου' έβρισκαν δίοδο επικοινωνίας και κανάλι να εκφραστούν, και καθώς γινόταν μία ανακύκλωση προσώπων και ιδεών για το βιβλίο, η αντίληψη που διαμορφώθηκε για το εγχειρίδιο ήταν ενιαία και αρνητική. Δημιουργήθηκε έτσι το εξής παράδοξο: όλοι είχαν γνώμη γι' αυτό, ελάχιστοι όμως το είχαν διαβάσει ή έστω ξεφυλλίσει.

Σε όλη τη διάρκεια της διαμάχης, τα ΜΜΕ λειτούργησαν ως επιτηρητές και 'εξυπηρετητές' αυτής της πολεμικής. Φιλοξενούσαν εκπροσώπους από διάφορους χώρους και φορείς να συζητήσουν για το βιβλίο, έτσι ώστε το θέμα γινόταν όλο και πιο γνωστό και διαχεόταν σε όλη την κοινωνία. Δεν άργησε λοιπόν να διαμορφωθεί μία εθνική αντίδραση απέναντι στο βιβλίο. Οι ίδιοι οι ακροατές και οι θεατές μέσω μιας φανταστικής αντιστροφής που μετατρέπει τον δέκτη σε πομπό⁷⁷ μπαίνουν με τη σειρά τους -μέσω των ΜΜΕ- στη θέση του επιτηρητή και σχηματίζουν τη λεγόμενη «κοινή γνώμη»⁷⁸. Στα ίδια τα μέσα οι δημοσιογράφοι εμφανίζονται ως αμερόληπτοι παρατηρητές που απλά συντονίζουν τις συζητήσεις και ζητούν τη γνώμη των συμμετεχόντων ενώ στην ουσία συμμετέχουν και παρεμβαίνουν και οι ίδιοι πολλές φορές⁷⁹ κατευθύνοντας το διάλογο εκεί όπου αυτοί θέλουν⁸⁰. Εξάλλου, ο Τύπος με τη βοήθεια και των υπόλοιπων ΜΜΕ παίζει ενεργό ρόλο στη

⁶⁸ Είναι το άρθρο των Νίκου Λυγερού και Αντώνη Παυλίδη: 'Οι φανατικοί της λήθης και η Ιστορία του μέλλοντος'. Ρεσάλτο: Οκτώβριος 2006, τ. 10, σελ.56-57. Πρόκειται για άρθρο που απευθύνει ευθεία κριτική στους συγγραφείς του βιβλίου για τη δομή και το περιεχόμενό του. Δεν έχει καμία σχέση με το άρθρο που γράφτηκε τον Ιούλιο του 2006 και αναδημοσιεύτηκε από το Αντίβαρο, το οποίο σημείωνε διορθώσεις που θα έπρεπε να γίνουν στο βιβλίο ανά ενότητα. Στο http://palio.antibaro.gr/society/lygeros_istoria.php

⁶⁹ Ρεσάλτο: Οκτώβριος 2006, τ.10.

⁷⁰ Ρεσάλτο: Νοέμβριος 2006,τ.11, όπου το περιοδικό αφιερώνει εννέα άρθρα για το βιβλίο.

⁷¹ Ρεσάλτο: Δεκέμβριος 2006, τ.12 και Ρεσάλτο: Ιανουάριος 2007, τ.13. Από τον Ιανουάριο του 2007 η στήλη αυτή αφορά αποκλειστικά το βιβλίο της Ιστορίας. Το ίδιο ισχύει και για το επόμενο τεύχος. Ρεσάλτο: Φεβρουάριος 2007, τ. 14.

⁷² Ρεσάλτο: Μάρτιος 2007, τ. 15. Ρεσάλτο: Απρίλιος 2007, τ.16 και Ρεσάλτο: Μάιος 2007, τ.17.

⁷³ Ρεσάλτο: Ιούνιος 2007, τ.18.

⁷⁴ Ρεσάλτο: Ιούλιος 2007, τ.19.

⁷⁵ Ρεσάλτο: Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2007, τ.20

⁷⁶ Ρεσάλτο: Οκτώβριος 2007, τ.21 και Ρεσάλτο: Νοέμβριος 2007, τ.22.

⁷⁷ Κ. Δοξιάδης, (1995), *Εθνικισμός. Ιδεολογία. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, σ.80.

⁷⁸ Στο ίδιο, ό.π.

⁷⁹ P.Champagne, (2004), *Η κατασκευή της κοινής γνώμης. Το νέο πολιτικό παιχνίδι*, σ. 153.

⁸⁰ Χάρης Εξερτζόγλου: «Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Ελλάδα, Σκέψεις γύρω από τη διαμάχη για το εγχειρίδιο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού», Σύγχρονα θέματα, τεύχος 97, Ιούλιος 2007, σελ. 8)

διαμόρφωση της κοινής γνώμης σε βαθμό που να αποτελεί για τις μοντέρνες δημοκρατίες θεσμό⁸¹.

Το ίδιο διάστημα στη Βουλή κατατέθηκαν αναφορές από διάφορες κοινωνικές ομάδες και ερωτήσεις από βουλευτές και ακολούθησαν δύο μεγάλες συζητήσεις⁸². Τα περισσότερα όμως ειπώθηκαν εκτός Βουλής. Εξάλλου - όπως ήδη έχουμε αναφέρει - τη μεγάλη «εκστρατεία» την είχε κάνει το ΛΑ.Ο.Σ που ακόμη δεν είχε εισέλθει στη Βουλή⁸³ αλλά και η Εκκλησία μέσα από τους εκπροσώπους της και τον αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο⁸⁴.

Κάθε ομάδα που εισήλθε στη διαμάχη, κάτι διεκδικούσε. Οι ‘υπερπατριώτες’ να σωθεί η εθνική μας ταυτότητα, μικρότερες ομάδες όπως οι Πόντιοι⁸⁵ να θεμελιώσουν δικαιώματα στην ελληνική κοινωνία, η Εκκλησία να εδραιώσει τη θεσμική της θέση, οι εκπρόσωποι του ΛΑ.Ο.Σ αναγνωρισιμότητα και λαϊκό έρεισμα. Ακόμη και το Κ.Κ.Ε επεδίωκε να αποκαταστήσει το ιστορικά αληθές μέσα από την αντιπαράθεσή του με τον Συνασπισμό⁸⁶.

Το χρονικό των αντιδράσεων καταγράφηκε και συγκεντρώθηκε σε ένα βιβλίο με τον τίτλο «ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΔΙΟΡΘΩΝΕΤΑΙ - Νεοεποχίτικο βιβλίο που πλαστογραφεί την ιστορία μας και προωθεί την άγρια παγκοσμιοποίηση»⁸⁷.

Ο πολιτικός λόγος και οι διαδικασίες στη Βουλή

Στις 18/12/2006 ο βουλευτής της Νέας Δημοκρατίας Κ.Π. Γκιουλέκας καταθέτει την πρώτη αναφορά στη Βουλή που αφορά ειδικά στο βιβλίο της ιστορίας⁸⁸. Η αναφορά αυτή δε θα απαντηθεί από την Υπουργό^{89, 90}.

Στην αναφορά ανάμεσα σε άλλα δηλώνει: «Στο προαναφερόμενο, όμως, σχολικό βιβλίο υπάρχουν αναφορές σε ιστορικά γεγονότα, τα οποία παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε η ιστορική πραγματικότητα να εκτίθεται μερικώς και, πάντως, με σοβαρές ασάφειες και ελλείψεις, με κίνδυνο να δημιουργούνται παρανοήσεις σχετικά με το ιστορικό παρελθόν». Στη συνέχεια αναφέρεται σε γεγονότα και πρόσωπα της ελληνικής Επανάστασης τα οποία δίνονται με τέτοιο τρόπο ώστε οι μαθητές να μην κατανοούν την εξέλιξη της Επανάστασης, αλλά ούτε

⁸¹ Δ.Ι. Παπαδημητρίου, (2006), *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, σ. 47.

⁸² Για τις διαδικασίες στη Βουλή, βλέπε υποκεφάλαιο *Ο πολιτικός λόγος και οι διαδικασίες στη Βουλή*.

⁸³ Για το κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ γίνεται εκτενής αναφορά στο κεφάλαιο 3.

⁸⁴ Για τις αντιδράσεις της Εκκλησίας, βλέπε το επόμενο κεφάλαιο 2.

⁸⁵ Μέσω των Ποντιακών Ενώσεων με πρωτοστάτη τον ιστορικό Βλάση Αγτζίδη.

⁸⁶ Θα αναλυθεί στα επόμενα κεφάλαια ο ρόλος του κάθε χώρου.

⁸⁷ Συλλογικό, (2007), *Γιατί δεν διορθώνεται...*, βλέπε βιβλιογραφία.

⁸⁸ Το ίδιο διάστημα είχαν κατατεθεί αναφορές σχετικά με το περιεχόμενο όλων των νέων βιβλίων. Βλέπε κεφάλαιο 1, Παράρτημα αναφορών - ερωτήσεων και επίκαιρων ερωτήσεων....

⁸⁹ Για το περιεχόμενο της αναφοράς στο <http://palio.antibaro.gr/society/gkioulekas1.php> και στο <http://palio.antibaro.gr/society/gkioulekas2.php>. Πηγή: http://palio.antibaro.gr/society/gkioulekas_istoria.php

⁹⁰ Αργότερα όμως θα προσπαθήσει και αυτός να το εκμεταλλευτεί προεκλογικά δηλώνοντας στην εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ότι ήταν ο πρώτος που έκανε ερώτηση στη Βουλή και θα μιλήσει για την ιστορία που είναι ένα απαραίτητο εργαλείο για την εθνική μας αυτογνωσία καταλήγοντας με τη φράση: «Τα σχολικά εγχειρίδια δεν πρέπει να διαιρούν, αλλά να ενώνουν τον ελληνισμό». Εφημερίδα Μακεδονία 5/8/2007. Στο <http://www.makthes.gr/news/politics/4558>. Στην αναφορά του κάνει λόγο για το ρόλο της Εκκλησίας, τον Μακεδονικό Αγώνα αλλά και το ‘συνωστισμό’ στην παραλία της Σμύρνης. Βλέπε και κεφάλαιο 2.

δίνεται έμφαση στους αγώνες των Μακεδόνων κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, ενώ δε διαφαίνεται ο ρόλος της Εκκλησίας⁹¹. Εκείνος θέτει και για πρώτη φορά στη Βουλή το θέμα της Μικρασιατικής καταστροφής και παραθέτει το επίμαχο απόσπασμα για τον συνωστισμό⁹². Η ερώτηση προς την υπουργό ήταν: «Τι προτίθεται να πράξει σχετικά με τα όσα επισημάνθηκαν παραπάνω για το βιβλίο της ΣΤ' Δημοτικού Σχολείου;»⁹³

Στις 26/01/2007, η Υπουργός Παιδείας Μαριέττα Γιαννάκου επιλέγει να απαντήσει στην από 23/01/2007 επίκαιρη ερώτηση του ανεξάρτητου βουλευτή Στ. Παπαθεμελή⁹⁴ σχετικά με τη διδασκαλία της Ιστορίας.

Ανάμεσα σε άλλα στην ερώτησή του ο κύριος Παπαθεμελής ανέφερε τα εξής⁹⁵: «Η διδασκαλία της Ιστορίας έχει διεθνώς πολλές φορές χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο κατασκευής ταυτότητας ή αποδόμησής της. Αυτοί που στοχεύουν να αλώσουν ένα λαό επιχειρούν να ελέγξουν το φαντασιακό και τη συνείδησή του. Μέσο τους η παραχάραξη της ιστορίας δια του κατακερματισμού της μνήμης του». Στη συνέχεια παραθέτει αποσπάσματα από το βιβλίο που κατά τη γνώμη του αποδεικνύουν τα λεγόμενά του. Το ένα αφορά τη Μικρασιατική καταστροφή και την επίμαχη λέξη «συνωστίζονται». Μάλιστα λέει ότι «η γενοκτονία βαφτίζεται 'συνωστισμός'». Το άλλο αναφέρεται στο «ηρωικό έπος του '40» όπου οι συγγραφείς αναφέρουν ότι οι Έλληνες απομάκρυναν τα ιταλικά στρατεύματα⁹⁶. Στη συνέχεια κάνει αναφορά και στο τετράτομο έργο για την Βαλκανική ιστορία που είχε εκδοθεί από το Κέντρο Συμφιλίωσης των Λαών της Βαλκανικής (CDRSEE)⁹⁷. Καταλήγει να ρωτάει αν θα αποσυρθεί το βιβλίο και αν θα σταματήσει η διανομή

⁹¹ Βλέπε και επόμενο κεφάλαιο 2.

⁹² Λίγες μέρες νωρίτερα στο περιοδικό Άρδην είχε δημοσιευτεί άρθρο του Χρ. Κορκόβελου -δασκαλου- για τις αποκλίσεις του εγχειριδίου από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ). Μέσα στις παρατηρήσεις του είναι και η αναφορά στο κεφάλαιο για τη Μικρασιατική εκστρατεία όπου κατακρίνει το συγκεκριμένο απόσπασμα. Χρονικά αυτή η αναφορά φαίνεται να είναι προγενέστερη της αναφοράς του Κ.Π.Γκιουλέκα στη Βουλή. Η καταστρατήγηση του αναλυτικού προγράμματος σπουδών'. Περιοδικό Άρδην τ.62. Το άρθρο κλείνει με την ημερομηνία 10/12/2006, όπως αυτό καταγράφεται στο ηλεκτρονικό αρχείο του περιοδικού. Στο <http://www.ardin.gr/?q=node/1878>. Στην έντυπη μορφή του το περιοδικό κυκλοφόρησε τον Ιανουάριο του 2007, με τίτλο εξωφύλλου: ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ μια γενοκτονία της μνήμης. Ο Χρ. Κορκόβελος ήταν στην ομάδα που προετοίμαζε από τον Οκτώβριο του 2006 την επιστολή του Αντίβαρου προς την πολιτική ηγεσία. Στο <http://www.antibaro.gr/article/38>. Για την ιδιότητα του Χρ. Κορκόβελου στο http://www.pireas2day.gr/02_05_3254_00.aspx

⁹³ Ενδιαφέρον έχει να αναφέρουμε ότι συνεχίζει το κείμενο με την ελλιπή αναφορά των συγγραφέων στο έπος του '40, παρακάμπτει τελείως την Αντίσταση, τον Εμφύλιο και τη Χούντα των Συνταγματαρχών και κάνει κριτική μόνο για τα γεγονότα από τη Μεταπολίτευση μέχρι σήμερα τα οποία και θεωρεί ελλιπή.

⁹⁴ Ο Στυλιανός - Άγγελος (Στέλιος) Παπαθεμελής ήταν εκείνη την περίοδο ανεξάρτητος βουλευτής με το κόμμα της Δημοκρατικής Αναγέννησης, την οποία ίδρυσε το 2004 αφού αποχώρησε από το ΠΑ.ΣΟ.Κ. Στις εκλογές του ίδιου έτους συμμετείχε ως συνεργαζόμενος με τη Νέα Δημοκρατία αλλά στη συνέχεια αποχώρησε και παρέμεινε στη Βουλή ως ανεξάρτητος βουλευτής. Πηγή: Στέλιος Παπαθεμελής-Βικιπαίδεια

⁹⁵ Για όλη τη συζήτηση: Πρακτικά της Βουλής 26/1/2007, Συνεδρίαση ΞΕ', σελ. 3803-4. Περισσότερα για την ερώτηση, βλέπε και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο Η σύνδεση με τον 'εθνικό χώρο'.....

⁹⁶ Μ. Ρεπούση, κ.ά., (2006α), *Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού*....., σ.109.

⁹⁷ Είναι ένα τετράτομο έργο Ιστορίας που εκδόθηκε από το Κέντρο για τη Δημοκρατία και Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη - CDRSEE- , και εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη το 2006. Πρόκειται για εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό που θα δινόταν στους εκπαιδευτικούς ως βοήθημα. Οι τέσσερις τόμοι αφορούν την Οθωμανική Αυτοκρατορία, τα Έθνη και κράτη στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, τους Βαλκανικούς Πολέμους και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Υπήρξε ολόκληρη 'φιλολογία' ότι το τετράτομο έργο ήταν χρηματοδοτούμενο και άρα καθοδηγούμενο από τους Αμερικανούς και τον επιχειρηματία Τζωρτζ Σόρος. Αυτό ήταν και ένα ισχυρό επιχείρημα του ΛΑ.Ο.Σ. Στη συζήτηση στη Βουλή τον Μάρτη του 2007 η υπουργός θα πει ότι το έργο ήταν από το ίδρυμα Λεβέντη και συγχρηματοδοτούμενο από το υπουργείο Εξωτερικών των Η.Π.Α. Χ. Κουλούρη,(Επιμελητής Έκδοσης), (2005-2006), *Εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης*. Για τη συζήτηση, βλέπε και παραπάνω σημείωση 95.

στους εκπαιδευτικούς του τετράτομου βιβλίου για την Ιστορία των Βαλκανίων.

Η Υπουργός ανάμεσα σε άλλα του εξηγεί το πνεύμα με το οποίο γράφτηκαν τα νέα βιβλία του δημοτικού σχολείου. Στη συνέχεια αναφέρει ότι για κάποιες παρατηρήσεις που έχουν γίνει θα αποφανθεί η Ακαδημία Αθηνών και του απαντά πως δε θεωρεί σωστό να αποσυρθεί το βιβλίο αλλά να γίνουν οι διορθώσεις που θα προτείνει η Ακαδημία. Για το τετράτομο εξηγεί ότι έχουν παρατηρηθεί ελλείψεις και θα το ξαναδούν. Στη δευτερολογία της του απαντά πως το τετράτομο δεν έχει διανεμηθεί στους εκπαιδευτικούς, δε σχετίζεται με το βιβλίο της Ιστορίας και ξεκαθαρίζει ότι δε θα είναι εκείνη που θα αποσύρει άλλο ένα βιβλίο Ιστορίας⁹⁸.

Στην τοποθέτησή του ο Στ. Παπαθεμελής δηλώνει τη διαφωνία του με την Υπουργό και αναφέρεται στην έξοδο του Μεσολογγίου που στο βιβλίο αναφέρεται ως 'κίνηση' «...ενώ είναι ένα συγκλονιστικό, ηρωικό γεγονός», ενώ για τη Μικρασιατική καταστροφή λέει ότι έτσι ορισμένοι ιστορικοί «προχωρούν στην αποεθνοποίηση και αποχριστιανοποίηση της ιστορίας». Στη συνέχεια λέει ότι όλα αυτά γίνονται «στα πλαίσια της άγρια παγκοσμιοποίησης» σύμφωνα με την οποία «η έννοια του έθνους - κράτους είναι εχθρική»⁹⁹.

Η Υπουργός απαντά ότι το βιβλίο θα αξιολογηθεί μέσα στη χρονιά. Καταλήγει λέγοντας ότι η ιστορία διδάσκεται κυρίως μέσω του εκπαιδευτικού και ότι «ασφαλώς όλες οι χώρες προσθέτουν στην ιστορία τους, ώστε να διατηρείται η εθνική συνείδηση».

Οι περισσότερες αντιδράσεις του πολιτικού κόσμου προέρχονταν από τη Νέα Δημοκρατία¹⁰⁰ και το ΛΑ.Ο.Σ¹⁰¹, ενώ το ΠΑ.ΣΟ.Κ δεν είχε

⁹⁸ Βλέπε σημ. 2.

⁹⁹ Το ίδιο διάστημα, ο Στέλιος Παπαθεμελής παράλληλα με την κατάθεση της επίκαιρης ερώτησης στη Βουλή, συγκαλεί συγκεντρώσεις σε ξενοδοχεία και άλλους χώρους με σκοπό την κατάργηση του βιβλίου. Στο <http://www.antibaro.gr/article/38>

¹⁰⁰ Βουλευτές του κόμματος είχαν ποικίλες αντιδράσεις σχετικά με το βιβλίο. Ο Γιώργος Κοντογιάννης με ερώτηση στη Βουλή στις 23/1/2007 λέει: «Το βιβλίο της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού βρίθει ιστορικών ανακρίβειών και παραλείψεων, οι οποίες ουσιαστικά οδηγούν σε παραποίηση γεγονότων και παραχάραξη της Ελληνικής Ιστορίας», αφού δε γίνεται αναφορά σε «βιασμούς, γενοκτονικής φύσεως ολοκληρωτικές σφαγές, εγκλήματα, λεηλασίες, ταπεινώσεις, εξισλαμισμούς, παιδομαζώματα» Στο http://palio.antibaro.gr/society/kontogiannhs_istoria.php

Ο Δημήτρης Κωνσταντάρας μεταξύ άλλων δημοσιευμάτων καταλήγει να κάνει ερώτηση στη Βουλή στην υπουργό Παιδείας στις 04/01/07, όπου λέει πως κατέληξε στο συμπέρασμα ότι είναι τουλάχιστον επικίνδυνο να διδάσκουν τα Ελληνόπουλα «στα κρυφά», μια νέα «εκδοχή» της ιστορίας της χώρας τους και του λαού της, χωρίς διάλογο και αντίλογο. Στο http://palio.antibaro.gr/society/kwnstantaras_istoria.php

Στις 19/03/2007 σε άρθρο του στην εφημερίδα ΑΝΩ - ΚΑΤΩ χαρακτηρίζει εξαμβλωματικό το βιβλίο της Ιστορίας ενώ σε άλλο στην εφημερίδα Α1 κάνει λόγο για αφελληνισμό της της Ελλάδας και της γλώσσας μας.

Σε προηγούμενη δημοσίευσή του στη Χώρα (23/12/2006) έλεγε πως κανείς από αυτούς που ενέκριναν αυτά τα βιβλία δεν εξέτασε ότι αυτά αλλάζουν βάνουσα στοιχεία που γενιές ολόκληρες είχαν διδαχτεί ως Ελληνική Ιστορία.

Στη συνέχεια σκληραίνει τη στάση του, αφού τον Μάρτιο του 2007 χρονογραφεί για το περιοδικό LIBRE (12/03/07) και ξεκινά το άρθρο του ειρωνικά με τη φράση «Αδέρφια μου εθνικιστές» (προφανώς γιατί κατηγορήθηκε για εθνικισμό) και κλείνει με τη φράση «Λοιπόν, αδέρφια μου εθνικιστές ενωθείτε!» Ουσιαστικά στο άρθρο καταφέρεται κατά της Ρεπούση η οποία δηλώνει ότι δεν θα κάνει καμία διόρθωση στο βιβλίο που υποκινείται από το εθνικιστικό λόμπι. Στις 14/02/2007 με άρθρο του στην εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ζητά την απόσυρση ή έστω διόρθωση του βιβλίου. Τον Μάιο του 2007 δημοσιεύει άρθρο στην εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (10/05/07) που τιτλοφορείται: «Άντε παιδιά, να τελειώνουμε» [εννοεί με το βιβλίο]. Όλα τα άρθρα του Δημήτρη Κωνσταντάρα είναι όπως αυτά αναδημοσιεύονται στην ιστοσελίδα του: www.konstadaras.gr

Μετά τις διορθώσεις της Ακαδημίας Αθηνών, ο Μιλτιάδης Έβερτ με επερώτησή του προς την υπουργό Παιδείας τον Μάιο του 2007 εισηγείται την απόσυρση του βιβλίου. Σημειώνει ότι: «στην πατρίδα μας ανεύθυνοι νεοέλληνες -οι συγγραφείς- επιχειρούν να υποβαθμίσουν αυτά για τα οποία πρέπει να είμαστε

ξεκάθαρη στάση¹⁰². Το Κ.Κ.Ε είχε εκφραστεί αρνητικά για το βιβλίο μέσα από τα επίσημα έντυπά του¹⁰³ και ο ΣΥ.ΡΙΖ.Α είχε υπερασπιστεί το βιβλίο καταθέτοντας και επίκαιρη ερώτηση στη Βουλή. Αυτή προκάλεσε και τη δεύτερη μεγάλη συζήτηση, που λόγω και της επερχόμενης εθνικής εορτής της 25^{ης} Μαρτίου, έγινε αφορμή για πλήθος τηλεοπτικών εκπομπών και συζητήσεων στα τηλεπαράθυρα.

Στις 15/03/07 η Υπουργός απαντά στην από 12/03/07 επίκαιρη ερώτηση που κατέθεσε ο πρόεδρος του ΣΥ.ΡΙΖ.Α Αλέκος Αλαβάνος. Ο κύριος Αλαβάνος υπερασπίζεται τους ιστορικούς και το βιβλίο, κάνοντας λόγο για «ιδεολογικό εκφοβισμό» που ασκείται από «συγκεκριμένους κύκλους». Ζητά από την Υπουργό να υπερασπιστεί το βιβλίο, «να αποκρούσει τις πιέσεις που ασκούνται για την απόσυρση του βιβλίου» και αν κριθεί ότι το βιβλίο χρήζει διορθώσεων, αυτές να γίνουν από τους συγγραφείς του βιβλίου.

Η Υπουργός του απαντά πως «έχει ξεσπάσει διαμάχη από πολλές πλευρές και από διάφορους που φιλοδοξούν να γράψουν το βιβλίο, όπως νομίζουν». Και συνεχίζει πως το Υπουργείο «δεν θα επιτρέψει σε πολιτικές, κομματικές και ιδεολογικές αντιθέσεις να εμφιλοχωρήσουν σε οποιοδήποτε βιβλίο». Τέλος δηλώνει ότι, «αν και το βιβλίο έχει πάρα πολλά προβλήματα», «το Υπουργείο δεν πρόκειται να υποχωρήσει».

Στη συνέχεια της διαδικασίας ο κύριος Αλαβάνος σχολιάζει το γεγονός ότι ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος αποκάλυψε τους συγγραφείς του βιβλίου 'γενίτσαρους'. Η Υπουργός του απαντά ότι δεν μπαίνει στη

υπερήφανοι». Απόσυρση του βιβλίου Ιστορίας της Στ Δημοτικού ζητά ο Μιλτιάδης Έβερετ-Ειδήσεις-Ελλάδα-in.gr από 09/05/07. Ανάκτηση 6/2/15.

Ο Αντώνης Σαμαράς, τότε Ευρωβουλευτής της Ν.Δ. γράφει στο περιοδικό του κόμματος 'Μετεξέλιξη' για τη «Μανία αποδόμησης των μύθων» και δηλώνει ότι θέλει να έχει λόγο για το ποιον μύθο θα διδαχτεί το παιδί του. Στο http://palio.antibaro.gr/society/samaras_istoria.php

Η Σοφία Βούλτεψη, βουλευτής της Ν.Δ. γράφει άρθρο που τιτλοφορείται «Το Βιβλίο της Ιστορίας και η εθνική λοβοτομή». Μέσα στο άρθρο τονίζει ότι στο βιβλίο διαπιστώθηκε απόπειρα εθνικής λοβοτομής με σκοπό την υποχώρηση της εθνικής συλλογικής συνείδησης και τελικά τη λήθη. Κάνει αναφορά όπως είχε κάνει νωρίτερα και ο Αντώνης Σαμαράς σε συνταγματική επιταγή για την ανάπτυξη μέσω της Παιδείας της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων. Συνεχίζει γράφοντας ότι εκλείπουν από τη ειδησιογραφία πια τα εθνικά θέματα που έχουν πάψει πια να αποτελούν μέσο εθνικού φρονηματοτισμού. Ονοματίζει τους συγγραφείς του βιβλίου αρχιτέκτονες της εθνικής ιστορικής λήθης. Στο http://palio.antibaro.gr/society/boulteps_istoria.php

Χαρακτηριστική είναι και η αναφορά του τότε αντιπροέδρου της Βουλής και βουλευτή της Ν.Δ. Γεωργίου Σούρλα σε παρουσίαση του βιβλίου του για τους άταφους νεκρούς του πολέμου 1940-41 όπου σημειώνει στην ομιλία του ότι δεν τους τιμούμε τους νεκρούς όταν οι άφθαστες ηρωικές πράξεις τους δεν αναγράφονται στα βιβλία της ιστορίας τη στιγμή που ο Τσόρτσιλ και ο Χίτλερ είχαν εκφραστεί με θαυμασμό γι' αυτούς. ΤΟ ΠΑΡΟΝ της Κυριακής /15/7/2007. Στο <http://www.paron.gr>

¹⁰¹ Για τις αντιδράσεις του ΛΑ.Ο.Σ βλέπε κεφάλαιο 3.

¹⁰² Το ΠΑ.ΣΟ.Κ δεν πήρε επίσημη θέση υπέρ ή κατά του βιβλίου. Άλλοι υποστηρίζουν το βιβλίο ενώ κάποιοι βουλευτές καταθέτουν αναφορές στη Βουλή από κοινωνικές ομάδες που εξέφρασαν τις αντιρρήσεις τους. Βλέπε κεφάλαιο 1, Παράρτημα αναφορών-ερωτήσεων και επίκαιρων ερωτήσεων στη Βουλή.

Ένα παλιό, πρώην στέλεχος του ΠΑ.ΣΟ.Κ, ο Παναγιώτης Κρητικός (πρώην στέλεχος του ΠΑ.ΣΟ.Κ, πρώην αντιπρόεδρος της Βουλής και τότε πρόεδρος του πολιτικού και κοινωνικού συνδέσμου «Ο Νικόλαος Ζορμπάς») εκφράζει μια από τις πιο σκληρές απόψεις. Γράφει στην εφημερίδα ΤΟ ΠΑΡΟΝ της Κυριακής ανήμερα της εθνικής επετείου της 25^{ης} Μαρτίου 2007:

«Ζούμε στην εποχή της υποβάθμισης αξιακών δεδομένων, στην εποχή υπονόμησης του φρονήματος των Ελλήνων, στην εποχή της αμφισβήτησης των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων, στην εποχή άμβλυνσης των συνειδήσεων Στην εποχή της αποδόμησης της εθνικής ταυτοπροσωπίας και στην αρχή της αποσάθρωσης των αρμών του Ελληνισμού». Εξηγεί ότι όλο αυτό εντάσσεται στην αντίληψη της Νέας Τάξης που ως κορύφωση έχει το βιβλίο της ιστορίας της ΣΤ' το οποίο «έχει εξοργίσει την εθνική συνείδηση». Συνεχίζει μιλώντας για 'αποεθνοποίηση' που όμως «προσκρούει στην εθνική συνείδηση του Λαού μας». Εντείνει μιλώντας για αποδομητές που θέλουν να κάμψουν το πατριωτικό φρόνημα... Τελειώνει δηλώνοντας εθνιστής και όχι εθνικιστής, όπου τονίζει ότι ο εθνικισμός έχει σωβινιστικό περιεχόμενο ενώ ο εθνισμός αφορά στον αμυντικό πατριωτισμό. ΤΟ ΠΑΡΟΝ της Κυριακής / 25/3/2007. Στο <http://www.paron.gr>. Ο Παναγιώτης Κρητικός αρθρογραφούσε και στο περιοδικό Ρεσάλτο, από τα πρώτα κιόλας τεύχη του περιοδικού. Ρεσάλτο: Απρίλιος 2006, τ.5 και Μάιος 2006, τ.6.

¹⁰³ «Το βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού και η αντιπαράθεση εθνικισμού - κοσμοπολιτισμού» / ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ ΑΠΡΙΑΗΣ 2007/ Ειδική έκδοση. Στο <http://underinformation.wordpress.com/tag/>

διαδικασία να σχολιάσει τι λέει η κάθε ομάδα ή ο κάθε πολίτης και τον διαβεβαιώνει ότι το βιβλίο δεν θα αποσυρθεί αλλά θα διορθωθεί¹⁰⁴.

Η κινητικότητα στη Βουλή συνεχίζεται μέχρι και το καλοκαίρι του 2007¹⁰⁵ με βουλευτές να καταθέτουν αναφορές, ερωτήσεις και επερωτήσεις αναφορικά με τα νέα βιβλία και το βιβλίο της Ιστορίας ειδικότερα. Πολλές από αυτές σχετίζονται με διάφορες κοινωνικές ομάδες που αισθάνονταν ότι θίγονται από το περιεχόμενο του εγχειριδίου. Πρόκειται για Ενώσεις Ποντίων, Μικρασιατών, Ορθόδοξων Συλλόγων, μεμονωμένων πολιτών ή και των ίδιων των βουλευτών¹⁰⁶. Σε ψήφισμα κατά του βιβλίου προχωρά μετά από συνεδρίασή της και η ένωση τ. Βουλευτών - Ευρωβουλευτών της Επιτροπής Θεμάτων Ελληνικής Γλώσσας, Παιδείας και Πολιτισμού¹⁰⁷. Διαφοροποιείται μόνο αυτή του προέδρου του ΣΥ.ΡΙΖ.Α Αλέκου Αλαβάνου ο οποίος ρώτησε την Υπουργό αν θα προστατεύσει το βιβλίο¹⁰⁸.

Τον Μάρτη του 2007 υπάρχει μία έξαρση της διαμάχης γύρω από το βιβλίο η οποία αποτυπώνεται μέσα από τις συζητήσεις στη Βουλή, την αρθρογραφία στον τύπο και το διαδίκτυο, τις εκπομπές στα ΜΜΕ. Ενόψει και της εθνικής γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου, οι εκδηλώσεις γίνονται πιο έντονες και κάποιες φορές ακραίες. Χαρακτηριστικό είναι το κάψιμο φωτοτυπιών και αντιτύπων του βιβλίου έξω από το κοινοβούλιο, ανήμερα της εθνικής επετείου από μέλη της Χρυσής Αυγής¹⁰⁹.

Λίγες ημέρες πριν η Ακαδημία Αθηνών¹¹⁰ είχε αποφανθεί: Το βιβλίο «έχει μείζονες αδυναμίες»¹¹¹.

Στα συμπεράσματα του κειμένου αναφέρεται ότι το διδακτικό εγχειρίδιο:

α. Δε συμβάλλει στην ενίσχυση της εθνικής μνήμης και της ελληνικής αυτογνωσίας.

β. Επιδεικνύει προχειρότητα κατά την προσέγγιση μείζονος σημασίας ζητημάτων του ιστορικού παρελθόντος και αδυναμία διακρίσεως του εκάστοτε ουσιώδους από το επουσιώδες.

γ. Παρουσιάζει ικανό αριθμό ανακρίβειών, λαθών και παραλείψεων ουσιώδους συχνά σημασίας.

¹⁰⁴ Για όλη τη συζήτηση: 15/03/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση Θ', σελ. 6616-17

¹⁰⁵ Στο τέλος του κεφαλαίου παρατίθεται το παράρτημα των αναφορών- ερωτήσεων και επικάιρων ερωτήσεων στη Βουλή, για να διαπιστώσουμε τη γενικευμένη και κλιμακούμενη αντίδραση προς τα νέα βιβλία και το βιβλίο της Ιστορίας ειδικότερα.

¹⁰⁶ Βλέπε κεφάλαιο 1, Παράρτημα ερωτήσεων - αναφορών.....

¹⁰⁷ Συλλογικό, (2007), *Γιατί δεν διορθώνεται....*, σελ.127-128. Επιβεβαιώνεται μόνο από το βιβλίο, και όχι από το ψηφιοποιημένο αρχείο της Βουλής.

¹⁰⁸ Για όλη τη συζήτηση, Πρακτικά Βουλής, 15/03/07, Συνεδρίαση Θ', σελ. 6616-7.

¹⁰⁹ 'Ο Ν.Γ. Μιχαολιάκος για το βιβλίο της ιστορίας' Palladia 14 18/5/2009 αναμετάδοση από δελτίο ειδήσεων του Άλφα. Στο <http://m.youtube.com/watch?v=ILl2oCVbS4I> (video)

¹¹⁰ Σύμφωνα με το κείμενο της Ακαδημίας, ύστερα από τρεις πολύωρες συνεδριάσεις της Ολομέλειας, ανατέθηκε σε δύο ιστορικούς τους κ.κ. Μιχαήλ Σακελλαρίου και Κωνσταντίνο Σβολόπουλο να καταγράψουν τις παρατηρήσεις του Σώματος και να τις καταθέσουν γραπτώς. Στο http://academyofathens.gr/el/Critical_comm-history_book_6grade

¹¹¹ Η Ακαδημία Αθηνών στο πόρισμά της κατέγραψε και τις αποκλίσεις του εγχειριδίου από το ισχύον ΔΕΠΠΣΙ (Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Ιστορίας). Βλέπε παραπάνω σημείωση 110. Δε στάθηκε όμως - όπως και όσοι εναντιώθηκαν στο βιβλίο-στις συγκλίσεις, στα σημεία δηλαδή που η συγγραφική ομάδα ακολούθησε το ΔΕΠΠΣΙ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η επιλογή του τίτλου της 3^{ης} ενότητας του βιβλίου 'Η Μεγάλη Επανάσταση, στο Μ. Ρεπούση κ.ά. (2006α), *Ιστορία Στ' Δημοτικού.....*, σελ. 38-64, η οποία δεν ήταν επιλογή της συγγραφικής ομάδας, αφού όλες οι ενότητες του βιβλίου καθορίζονται και συμφωνούν ακριβώς με τις αντίστοιχες ενότητες του ΔΕΠΠΣΙ. Στους άξονες γνωστικού περιεχομένου αναφέρεται ως : Επανάσταση του 1821 αλλά στις Θεματικές ενότητες ως Μεγάλη Επανάσταση. Βλέπε ΔΕΠΠΣΙ, σ. 185 και 205.

Στην τελική κρίση περί του εγχειριδίου οφείλει να αποδοθεί η επιβεβλημένη βαρύτης στην επιταγή του Συντάγματος για την ανάπτυξη μέσω της παιδείας της 'εθνικής συνειδήσεως των Ελλήνων'¹¹².

Η διδασκαλία της ιστορίας ως εθνικής ιστορίας

Ένα από τα ζητούμενα που έφερε στο φως η συζήτηση για το βιβλίο είναι το πώς συντίθεται η συλλογική μνήμη και πώς διαμορφώνεται μέσα από τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στο σχολείο.

Ο Δημήτρης Σωτηρόπουλος σε άρθρο του στο περιοδικό Σύγχρονα Θέματα¹¹³ εξηγεί πως όταν μιλούσε κάποιος για το βιβλίο ουσιαστικά μιλούσε για τον εαυτό του και την κοινωνική πραγματικότητα στην οποία αυτό εντάχθηκε. Η συζήτηση δηλαδή μετατράπηκε σε μία διεκδίκηση της ιστορικής αλήθειας με στοιχεία προσωπικής εμπλοκής λόγω της αλήθειας που ο καθένας κουβαλάει μέσα του¹¹⁴. Γι' αυτό το λόγο και όλοι είχαν άποψη.

Ο καθένας θεωρεί ότι μπορεί να έχει άποψη για την ιστορία του τόπου του, άσχετα από τις επιστημονικές του γνώσεις. Εξάλλου, παραδοσιακά τα βιβλία της ιστορίας γράφονται από το έθνος - κράτος για το έθνος - κράτος. Συνειρμικά λοιπόν φαίνεται αναγκαίο να παραθέτουν μία ιστορία που να καταδεικνύει τη συνέχεια του έθνους (εδώ του ελληνικού) και του ελληνισμού, τον αδιαίρετο χαρακτήρα της ελληνικότητας για να ενισχυθεί μέσα από τη συλλογική μνήμη η εθνική ταυτότητα.

Πολλά έχουν γραφτεί για το εθνοκεντρικό περιεχόμενο που προάγεται μέσα από τα σχολικά συστήματα¹¹⁵. Έχει αποδειχτεί σε έρευνες που έχουν γίνει στα σχολικά εγχειρίδια ότι η «εθνική μνήμη» συντίθεται από κάποιες βασικές συνιστώσες: «συνέχεια, διατήρηση, ομοιογένεια, αντίσταση και ανωτερότητα του εθνικού 'εαυτού'»¹¹⁶.

Για να συντελεστεί αυτή η διαδικασία παρατίθεται το ιστορικό γεγονός και καταδεικνύεται ο ηρωικός χαρακτήρας των προσώπων, ώστε να τονιστεί το ένδοξο παρελθόν του έθνους. Αν λοιπόν οι γενιές των Ελλήνων έχουν γαλουχηθεί με ήρωες, «ήρωες» θα αναζητήσουν και στη σύγχρονή τους πραγματικότητα. Οι «ήρωες» αυτοί θα παράξουν έναν ιδεολογικό - συναισθηματικό λόγο που θα ταιριάζει με τις παράτολμες πράξεις των ηρώων του ιστορικού παρελθόντος. Τον ρόλο αυτό υιοθέτησαν κυρίως οι εκπρόσωποι του ΛΑ.Ο.Σ και της Εκκλησίας¹¹⁷ αλλά και οι υπόλοιποι εκπρόσωποι του 'εθνικού χώρου'.

Πάνω σε αυτή τη λογική και το άρθρο του Γ. Καραμπελιά με αφορμή το βιβλίο της Ιστορίας. Σε ένα από τα εκτενή άρθρα που αφιέρωσε το περιοδικό Άρδην, ο συγγραφέας αναρωτιέται: «Πώς, όμως, μπορεί να

¹¹² Το κείμενο είναι πολυσέλιδο και καταγράφει λάθη, απροσεξίες, παραλείψεις, αντιφάσεις, ανακρίβειες ακόμη και προδιαγραφές του ΔΕΠΠΣΙ που δεν εφαρμόζονται. Για την πηγή, βλέπε σημείωση 110.

¹¹³ Δημήτρης Σωτηρόπουλος, «Λυπηρή απόσυρση», νέα μάχη, Σύγχρονα θέματα τεύχος 98, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2007, σ. 72 - 73. Ο Δημήτρης Σωτηρόπουλος είναι καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, από τη σημείωση του περιοδικού.

¹¹⁴ Στο ίδιο, ό.π., σ. 72.

¹¹⁵ Έφη Αβδελά, από το κεφάλαιο: Χρόνος, ιστορία και εθνική ταυτότητα στο ελληνικό σχολείο, στο Φραγκουδάκη, (1997), *Τι είν' η πατρίδα μας;...*, σ. 50. Δική μου η σύνθεση των φράσεων και η ερμηνεία.

¹¹⁶ Στο ίδιο, ό.π., σ. 55. Δική μου η σύνθεση των φράσεων και η ερμηνεία.

¹¹⁷ Βλέπε τα αντίστοιχα κεφάλαια 2 και 3 της εργασίας.

‘αποκρυβεί’ η μακρά ιστορική διαδρομή ενός έθνους, με ζωή, τουλάχιστον, τριών χιλιάδων χρόνων,..... Είναι δυνατόν να αποσιωπηθεί η Άλωση του 1204, ή εκείνη του 1453, ή η Επανάσταση του '21;»¹¹⁸

Πολλές φορές ο λόγος αυτός είναι και φοβικός αφού προάγει την *αβεβαιότητα*¹¹⁹ που παράγεται από το καινούριο, από αυτό που δεν υποτάσσεται στους μέχρι τότε κανόνες. Ποιος όμως αντέχει το καινούργιο, μία νέα αντίληψη της ιστορίας του, όταν έχει ήδη διδαχτεί πως η ‘χώρα’¹²⁰ του υπήρξε ο ομφαλός του κόσμου¹²¹; Εξάλλου αυτό που διαφαίνεται τελικά είναι ότι δεν έχει σημασία τι ακριβώς έγινε αλλά τι θα συμφωνήσουμε να λέμε ότι έγινε. Τα ίδια τα γεγονότα θα μπορούσαν να τύχουν διαφορετικής ερμηνείας και από τους σύγχρονους των γεγονότων μελετητές. Πόσο εύκολο λοιπόν είναι να κάνουμε μία *επιλογή*¹²² του τι θα πούμε στην ιστορία των διδακτικών βιβλίων; Πώς θα το πούμε και με ποια κριτήρια γίνεται αυτή η επιλογή;

Ο Φίλιππος Ηλιού¹²³ σημειώνει: «κάθε ιστορικό έργο αποτελεί προσέγγιση στη διερεύνηση του αντικειμένου της ιστορικής επιστήμης και ταυτόχρονα έκφραση των βεβαιοτήτων ή των αναζητήσεων της εποχής που το εξέθρεψε». Φορτίζει δηλαδή, όπως εξηγεί παρακάτω, το παρελθόν με την προβληματική του παρόντος, καταφέροντας πολλές φορές να εξασφαλίσει μία ιδεολογική συνοχή των κοινωνικών τάξεων¹²⁴. Για να κλείσει το σκεπτικό του πως από τότε που ιδρύθηκε το ελληνικό κράτος η ελληνική ιστορική επιστήμη παρουσιάζει μια σταθερή απόκλιση προς την έντονη ιδεολογική χρήση της ιστορίας. Βασικό κριτήριο αποτελεί πάντα το «...εθνικό κριτήριο. Γιατί ό,τι είναι εθνικό είναι και αληθινό¹²⁵».

Ενισχύοντας αυτό το επιχείρημα, ο Χάρης Εξερτζόγλου¹²⁶ αναφέρει σε άρθρο του επίσης στα Σύγχρονα Θέματα¹²⁷ πως «η ιστορία δεν απορρέει από το ίδιο το παρελθόν που αναπαριστά αλλά από τις μεταγενέστερες ανάγκες των κοινωνιών που το χρησιμοποιούν».

Αν σε αυτό προσθέσουμε και την κοινωνιοψυχολογική άποψη πως η εθνική ταυτότητα είναι και μία κοινωνική ταυτότητα¹²⁸ - από την άποψη

¹¹⁸ Γ. Καραμπελιάς: «Ένα εγχείρημα καθολικής αναθεώρησης», Περιοδικό Άρδην, Ιανουάριος 2007, τ.62. Στο <http://www.ardn.gr/?q=node/1881>

¹¹⁹ Βλέπε σημείωση 54.

¹²⁰ Η λέξη ‘χώρα’ χρησιμοποιείται καταχρηστικά για να δηλώσει την ενιαία παρουσία στο χρόνο ενός σχετικά οριοθετημένου εδαφικού χώρου.

¹²¹ Γεράσιμος Κουζέλης από το κεφάλαιο: «Ο λόγος και τα υποκείμενα του έθνους: μια κοινωνιολογική προσέγγιση», στο Φραγκουδάκη, (1997), *Τι είν' η πατρίδα μας;*..., σ.134.

¹²² «Η ιστορία είναι συλλογή γεγονότων που όμως έχουν επιλεγεί για να διδαχθούν στα διδακτικά βιβλία», στο M.Halbwachs, (2013), *Η συλλογική μνήμη*, (Επιμ.Μαντόγλου, Α.), σ. 103.

¹²³ Φίλιππος Ηλιού: *Η ιδεολογική χρήση της Ιστορίας*: 1976, σ. 4/ Ανάτυπο από το περιοδικό Αντί 46/1976)

¹²⁴ Στο ίδιο.

¹²⁵ Στο ίδιο.

¹²⁶ Ο Χάρης Εξερτζόγλου διδάσκει Ιστορία στο Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας & Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, από τη σημείωση του περιοδικού Σύγχρονα Θέματα. Σύγχρονα θέματα, τεύχος 97, Ιούλιος 2007.

¹²⁷ Χάρης Εξερτζόγλου: «Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Ελλάδα, Σκέψεις γύρω από τη διαμάχη για το εγχειρίδιο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού», Σύγχρονα θέματα, τεύχος 97, Ιούλιος 2007, σ. 8.

¹²⁸ Η Άννα Μαντόγλου εδώ χρησιμοποιεί την άποψη των G. Duveen & B.Lloyd (1990), την οποία και παραθέτει στη βιβλιογραφία της, Α. Μαντόγλου, (2010) *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη. Έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*, σ. 199, 311, όπως αυτή καταγράφεται στο: *Introduction. In G.*

ότι σε κάθε ομάδα είναι έντονη η ανάγκη να ανήκουμε κάπου - καταλαβαίνουμε γιατί το κοινωνικό είναι συλλογικό και αυτό με τη σειρά του εθνικό. Σε άλλο σημείο η Άννα Μαντόγλου κάνει λόγο για τον εθνικισμό που μπορεί να διαπερνά την καθημερινότητά μας και είναι τόσο φυσικός που δεν τον αντιλαμβανόμαστε^{129, 130}.

Αυτό όμως που έχει καταγραφεί ως συλλογική μνήμη δεν αποτελεί απαραίτητα και «ιστορική μνήμη» - όρος όχι απόλυτα ακριβής ή ευτυχής - όπως λέει και ο M. Halbwachs¹³¹. Ο ίδιος λέει πως η συλλογική μνήμη και η ιστορία δε συγχέονται γιατί «η ιστορία αρχίζει εκεί που σβήνει ή αποσυντίθεται η κοινωνική μνήμη»¹³². Υπό αυτήν την έννοια διαμορφώθηκε στην περίπτωση μας ένας εχθρός στο πρόσωπο των συγγραφέων του βιβλίου που πήρε τη μορφή της «λαϊκής αντίστασης... ενεργοποιώντας παλαιότερες αντιλήψεις της μνήμης ως αντίστασης», κατά την άποψη του Λιάκου¹³³.

Ο αγώνας για το συγκεκριμένο βιβλίο ήταν κατ' ουσίαν ιδεολογικός. Εξάλλου και οι ίδιοι οι ιστορικοί μετέρχονται μιας ιδεολογίας. Γράφουν με βάση τη δική τους κοσμοθεώρηση. Προσθέτουν στα γεγονότα τη δική τους ερμηνευτική απόχρωση. Οι περισσότεροι ιστορικοί υποστήριξαν το βιβλίο¹³⁴, αλλά το βιβλίο - κατά αυτούς που ήδη είχαν ξεκινήσει τον πόλεμο - ήταν αντεθνικό. Έκανε μια ιδεολογική χρήση της ιστορίας στην οποία ήταν αντίθετοι ή έστω ανοίκειοι. Ο ακροατής μέσα από τη συνεχή προβολή του θέματος εκπαιδεύτηκε να είναι δεκτικός σε ό,τι προήγαγε την εθνική του συνείδηση, σε ό,τι θα μπορούσε να ενισχύσει την εθνική του ταυτότητα¹³⁵.

Η αντίδραση γύρω από το βιβλίο ήταν «εγγενώς πολιτικοποιημένη» και δεν είχε να κάνει με τις όποιες ανακρίβειες ή παραλείψεις του βιβλίου¹³⁶. Μάλιστα οι επικριτές του βιβλίου κάλυπταν πίσω από τα «λάθη» του την προώθηση της δικής τους «ιδεολογικοποιημένης ματιάς»¹³⁷.

Duveen & B. Lloyd (Ed), *Social representations and the development of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press, pp.1-10.

¹²⁹ Η Άννα Μαντόγλου εδώ χρησιμοποιεί την άποψη του Billig (1995), την οποία και παραθέτει στη βιβλιογραφία της, στο Μαντόγλου, *Κοινωνική μνήμη...*, σ. 308, όπως αυτή καταγράφεται στο: Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage Publications. Χρησιμοποιεί τον όρο του Billig 'κοινότοπο εθνικισμό' και συνεχίζει με την ανάλυσή του ότι «η εθνική ιδεολογία αναπαριστά μια μορφή κοινωνικής σκέψης στον βαθμό στον οποίο απεικονίζει αυτό που θυμόμαστε και αυτό που ξεχνάμε για το έθνος, συμβάλλοντας στη διασφάλιση της εθνικής ταυτότητας», στο Μαντόγλου, *Κοινωνική μνήμη...*, σ. 200.

¹³⁰ Βλέπε εδώ, υποκεφάλαιο *Η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης*, σ.27, Π. Λέκκας, *Η Εθνικιστική Ιδεολογία*.

Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία, (2011), σ. 1.

¹³¹ M. Halbwachs, (2013), *Η συλλογική μνήμη*, (Επιμ. Μαντόγλου, Α.), σ. 103.

¹³² Στο ίδιο, ό.π.

¹³³ Α. Λιάκος, από το κεφάλαιο: Οι πόλεμοι της Ιστορίας. Σημειώσεις επί του πεδίου, Παπαδημητρίου, Δ. Ι./ Σεφεριάδης, Σ. Ι. (Επιμελητές, συγγραφείς εισαγωγής...)/ Επιμέλεια κειμένων: Μπαχάρης, Δ. (2012), *Αθέατες όψεις της ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάννη Γιαννουλόπουλο*, σ. 142.

¹³⁴ Βλέπε Εισαγωγική προσέγγιση.

¹³⁵ Οι ιστορικοί έχουν μάθει να αφουγκράζονται τις πηγές τους, να συνδιαλέγονται με αυτές, να ακούν τις σιωπές τους να μπορούν να ακούν πολλές φωνές διαφορετικές από τη δική τους. Α. Λιάκος, (2007), *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία*, σ. 253-254. Το ακροατήριό τους - και στη συγκεκριμένη περίπτωση - μπορούσε να κάνει το ίδιο;

¹³⁶ Χάρης Εξερτζόγλου: «Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Ελλάδα, Σκέψεις γύρω από τη διαμάχη για το εγχειρίδιο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού», Σύγχρονα θέματα, τεύχος 97, Ιούλιος 2007, σελ. 9

¹³⁷ Στο ίδιο.

Η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης

Το άρθρο 16 του Συντάγματος στην παράγραφο 2 - το οποίο επικαλέστηκε και η Ακαδημία Αθηνών- αναφέρει - ανάμεσα σε άλλα - ότι «η παιδεία έχει σκοπό την ανάπτυξη της εθνικής (και θρησκευτικής) συνείδησης¹³⁸. Στο άρθρο 120 του Συντάγματος, στην ακροτελεύτια διάταξη, στην παράγραφο 4, αναφέρεται ότι «η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων¹³⁹».

Η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια - ιδιαίτερα της Ιστορίας - αποτελεί στόχο κάθε έθνους - κράτους. Η εθνική συνείδηση με τη σειρά της καλλιεργείται για να διατηρηθεί, να ενισχυθεί αλλά και να επικαιροποιηθεί (στις σύγχρονες κοινωνίες) η εθνική ταυτότητα, δηλαδή ποια εικόνα θέλουμε να έχουμε για τον εαυτό μας. Μια εικόνα που θα πρέπει να αντικατοπτρίζει τη συνέχεια του έθνους, γιατί χωρίς αυτή ο Νεοέλληνας δεν μπορεί να χτίσει το εθνικό του αφήγημα. Από τη σύσταση των εθνικών κρατών, όταν μιλάμε λοιπόν για ιστορία, μιλάμε για εθνική ιστορία, αφού αυτή προάγει την εθνική ιδεολογία.

Η εθνική συνείδηση καλλιεργείται με πλείστους τρόπους στο ελληνικό σχολείο. Μέσα από την παράθεση ιστορικών γεγονότων που έχουν ηρωικό περιεχόμενο, από την επαφή με τα πρόσωπα στα οποία αποδίδονται ηρωικές πράξεις -μέσα από τις νίκες τους αλλά και τις δραματικές ήττες-, μέσα από τις αφηγήσεις των ίδιων των εκπαιδευτικών, αφού όπως ανέφερε και η Υπουργός η διδασκαλία της ιστορίας γίνεται κυρίως μέσω των εκπαιδευτικών¹⁴⁰. Ακόμη και κυρίαρχα μέσα από τη συμμετοχή των παιδιών στις εθνικές επετείους, μέσα και από τις πρωτογενείς πηγές -γραφτές ή οπτικοακουστικές- που παρατίθενται στα νέα βιβλία ή προσφέρονται στο μάθημα από το Υπουργείο (συνοδευτικά CD ή λογισμικά) ή και από τους δασκάλους. Συντελείται δηλαδή τόσο σε λεκτικό όσο και σε μη λεκτικό επίπεδο.

Παραθέτοντας όμως ηρωικές πράξεις και πρόσωπα, ταυτόχρονα συντελείς μία διάκριση. Είμαστε εμείς σε σχέση -που εκλαμβάνεται ως απέναντι ή σε πόλεμο- με κάποιους άλλους. Σε αυτήν όμως τη διάκριση βασίζεται και η έννοια του έθνους. Σύμφωνα με τον Λέκκα το έθνος χαρακτηρίζει μία συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων που μπορεί να γίνει αντιληπτή κυρίως από τα πολιτισμικά της χαρακτηριστικά¹⁴¹. Η γλώσσα, η Ιστορία, η θρησκεία μπορεί να είναι χαρακτηριστικά που βοηθούν στο να συνθέσουμε την έννοια του έθνους.

Έτσι φτιάχνουμε την εικόνα του εθνικού εαυτού που έρχεται σε αντιπαράθεση με την εικόνα του εθνικού άλλου όπως προαναφέραμε¹⁴². Αποτέλεσμα όλου αυτού φαίνεται να είναι το «μπόλιασμα» εθνικιστικών

¹³⁸ Στο <http://www.hellenicparliament.gr.../article-16>

¹³⁹ Στο <http://www.hellenicparliament.gr.../article-124>

¹⁴⁰ Βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Ο πολιτικός λόγος και οι διαδικασίες στη Βουλή*.

¹⁴¹ Π. Λέκκας, (2011), *Η Εθνικιστική Ιδεολογία...*, σ.89.

¹⁴² Βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Ο εθνοκεντρικός χαρακτήρας της αντίδρασης*.

στοιχείων και γι' αυτό, «ο εθνικισμός εκλαμβάνεται συνήθως ως φαινόμενο αυτονόητο και καθόλου προβληματικό¹⁴³».

Με βάση τα παραπάνω, ο καθένας μας μπορεί εν δυνάμει να γίνει ένας θετικός αποδέκτης εθνικιστικού λόγου όταν αυτός εκφράζεται έτσι ώστε να μας πείθει για του λόγου το αληθές. Αν, για παράδειγμα, πειστούμε ότι η εθνική μας ταυτότητα κινδυνεύει με αυτό το βιβλίο. Γιατί στη συγκεκριμένη περίπτωση ο θόρυβος που έγινε σχετικά με το βιβλίο, η πολεμική που αναπτύχθηκε, όσο και ο απόηχος που άφησε δείχνουν ότι το θέμα αυτό βρήκε μεγάλη απήχηση.

Για μία νέα εθνική συνείδηση

Μετά την οικογένεια, το σχολείο αποτελεί την πρώτη σημαντική κοινωνική ομάδα στην οποία εντάσσεται το παιδί. Τις τελευταίες δεκαετίες μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία και την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, έχει ενισχυθεί στα παιδιά η έννοια του «ανήκειν». Μέσα από την έννοια αυτή τα παιδιά χτίζουν τη συλλογική τους ταυτότητα. Μία συλλογική ταυτότητα που έχει πολλαπλές αναγνώσεις και μία από αυτές είναι η εθνική εκδοχή της.

Λόγω της ένταξης της χώρας μας στην ευρωπαϊκή ένωση, τα κράτη της Ευρώπης προσπάθησαν να δημιουργήσουν και μία συλλογική ευρωπαϊκή ταυτότητα, τα χαρακτηριστικά της οποίας για κάποιους έρχονται σε ρήξη με την εθνική ταυτότητα. Τα νέα αναλυτικά προγράμματα του δημοτικού σχολείου έχουν γραφτεί και σε αυτήν την κατεύθυνση, την προώθηση της ευρωπαϊκής ιδέας.

Το ΕΠΠΣ¹⁴⁴ για την Ιστορία ως διδακτικό αντικείμενο ανάμεσα σε άλλα ανέφερε για τις γενικές γραμμές σύνταξης Προγραμμάτων Σπουδών (ΠΣ):

«..... Πρέπει να συνειδητοποιηθεί η ανάγκη σύνταξης «ανοιχτών» και ευέλικτων Π.Σ. ώστε να δίνεται η δυνατότητα αναθεώρησης και διαρκούς αναμόρφωσης στο μέλλον. Ταυτόχρονα, τόσο οι συγγραφείς των σχολικών βιβλίων, όσο και οι διδάσκοντες το μάθημα θα έχουν την ευκαιρία να προσεγγίσουν με περισσότερη φαντασία και πρωτοτυπία το περιεχόμενο των Π.Σ.

Η επιστημονική επάρκεια και εντιμότητα απαιτεί την απαλλαγή από δογματικές και σοβινιστικές αντιλήψεις. Η αποδοχή αυτής της αρχής μπορεί να αφορά όλα τα διδακτικά αντικείμενα, αποκτά όμως ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση του περιεχομένου των μαθημάτων με ιδεολογικού χαρακτήρα προεκτάσεις, όπως είναι η Ιστορία.

Γενικός σκοπός της Ιστορίας είναι η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και ιστορικής συνείδησης. Ο κοινός αποδεκτός σκοπός της μελέτης της Ιστορίας που αφορά τη γνώση του παρελθόντος για την κατανόηση του παρόντος και το σχεδιασμό του μέλλοντος, υφίσταται ως βασική ιδέα για τον προσδιορισμό της ιστορικής συνείδησης και ιστορικής σκέψης.

Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση των μεγάλων τάξεων του Δημοτικού ένας από τους επιμέρους σκοπούς της Ιστορίας είναι να οικειωθούν (τα παιδιά) το αναγκαίο

¹⁴³ Στο ίδιο, ό.π., 1.

¹⁴⁴ Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών. Στο http://www.pi-schools.gr/content/index.php?lesson_id=8

λεξιλόγιο για την κατανόηση των συγκεκριμένων περιόδων και θεμάτων που διδάσκονται (π.χ. έθνος, πολιτισμοί, εισβολή, κατάκτηση, εγκατάσταση, υποδούλωση, εμπόριο, βιομηχανία, νομοθεσία, οικονομία κλπ).

Σχετικά με την αξιολόγηση του προγράμματος σπουδών της Ιστορίας αναφέρεται:

Είναι προφανές ότι το περιεχόμενο των ΠΣ πρέπει να υπηρετεί το γενικότερο σκοπό της καλλιέργειας της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης».

Το νέο ΔΕΠΠΣ - ΑΠΣ¹⁴⁵ για την Ιστορία προσθέτει στους ειδικούς σκοπούς:

«Επιδιώκεται οι μαθητές να αναπτύξουν εθνική συνείδηση, αγάπη για τη χώρα τους και διάθεση ειρηνικής συνύπαρξης, συνεργασίας και αλληλοκατανόησης με τους γειτονικούς λαούς».

Η καλλιέργεια της ιστορικής και της εθνικής συνείδησης προβλέπονται μέσα από τα προγράμματα σπουδών για την ιστορία, αλλά έρχονται σε συμφωνία και συνάρτηση με την παραδοχή της ύπαρξης των υπόλοιπων λαών και την αρμονική συνύπαρξη μαζί τους.

¹⁴⁵ Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών - Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας. Στο <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/> ΦΕΚ των νέων ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ: ΦΕΚ 303B/13-03-2003 και ΦΕΚ 304B/13-03-2003

Παράρτημα αναφορών - ερωτήσεων και επίκαιρων ερωτήσεων για τα νέα βιβλία του δημοτικού και το βιβλίο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού στη Βουλή

23/01/2007: Ο Υφυπουργός Παιδείας Γεώργιος Καλός απαντά στις από 11,18 και 20/12/2006 ερωτήσεις των βουλευτών (του ΠΑ.ΣΟ.Κ)¹⁴⁶ Εμμανουήλ Στρατάκη, Μιχαήλ Καρχιμάκη και Λεωνίδα Γρηγοράκου σχετικά με τα νέα βιβλία και αναφέρει τους στόχους που προσπάθησαν να επιτευχθούν μέσω των νέων βιβλίων με βάση τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα¹⁴⁷. Καταλήγει σημειώνοντας ότι τα βιβλία θα αξιολογηθούν εντός του 2007¹⁴⁸. (23/01/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΞΒ', σελ. 3597-8)

24/01/2007: Ο Υφυπουργός Γ. Καλός απαντά στην από 30/11/2006 ερώτηση του βουλευτή (του ΠΑ.ΣΟ.Κ) Μάνου Φραγκιαδουλάκη για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα νέα βιβλία. Ο Υφυπουργός λέει ότι έγινε επιμόρφωση μέσα στο 2006 και θα γίνει και αξιολόγηση των νέων βιβλίων εντός του 2007. (24/01/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΞΓ', σελ. 3662)

26/01/2007: η Υπουργός Παιδείας Μαριέττα Γιαννάκου απαντά στην από 23/01/2007 επίκαιρη ερώτηση του Ανεξάρτητου Βουλευτή Στέλιου Παπαθεμελή σχετικά με τη διδασκαλία της Ιστορίας στο σχολείο και **αν θα αποσυρθεί το συγκεκριμένο βιβλίο**. (26/01/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΞΕ', σελ. 3803-4)

15/03/2007: Η Υπουργός Παιδείας Μαριέττα Γιαννάκου απαντά στην από 12/03/07 επίκαιρη ερώτηση του Προέδρου του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς Αλέξανδρου Αλαβάνου σχετικά με το βιβλίο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού. (15/03/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση Θ', σελ. 6616-7)

16/03/2007: Ο βουλευτής Θεσσαλονίκης Αδάμ Ρεγκούζας (Νέα Δημοκρατία) καταθέτει αναφορά στη Βουλή σύμφωνα με την οποία **οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων Δημοτικών Σχολείων Λαγκαδά και Δημοτικών Διαμερισμάτων Δήμου Λαγκαδά ζητούν την απόσυρση του βιβλίου της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού**. (16/03/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση Ρ', σελ. 6664)

16/03/2007: Ο Υφυπουργός Γ. Καλός απαντά στις από 17/01/2007 ερωτήσεις των βουλευτών (του ΠΑ.ΣΟ.Κ) Μαν. Φραγκιαδουλάκη και Βασίλειου Κερκέρογλου για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της Α/θμιας Εκπαίδευσης στα νέα βιβλία. Λέει πάλι ότι οι εκπαιδευτικοί επιμορφώθηκαν μέσα από ένα πρόγραμμα που πραγματοποιήθηκε σε τέσσερις περιόδους εντός του 2006. (16/03/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση Ρ', σελ. 6667)

29/03/2007: Ο βουλευτής Φθιώτιδας Ηλίας Καλλιώρας (Νέα Δημοκρατία) καταθέτει αναφορά σύμφωνα με την οποία συνεργαζόμενοι **ορθόδοξοι σύλλογοι ζητούν την απόσυρση του νέου βιβλίου της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού**. (29/03/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΡΗ', σελ. 7737)

29/03/2007: Ο βουλευτής Αχαΐας Νικόλαος Νικολόπουλος (Νέα Δημοκρατία) καταθέτει δημοσίευμα εφημερίδας, το οποίο αναφέρεται σε αίτημα για την **εξαίρεση μαθητή της ΣΤ' Δημοτικού από το μάθημα της Ιστορίας**. (29/03/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΡΗ', σελ. 7738)

29/05/2007: Ο βουλευτής Ξάνθης Παναγιώτης Σγουρίδης (ΠΑ.ΣΟ.Κ) καταθέτει αναφορά με την οποία **το Θρακικό Κέντρο - Εταιρεία Θρακικών Μελετών ζητεί στα σχολικά εγχειρίδια της Στ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου να συμπεριληφθούν σημαντικά τμήματα της Ιστορίας της Θράκης**. (29/05/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΡΛΗ', σελ. 9715)

14/06/2007: Ο βουλευτής Αχαΐας Νικόλαος Νικολόπουλος (Νέα Δημοκρατία) καταθέτει αναφορά με την οποία **ο κύριος [...]** (Σημ. Το όνομα του πολίτη αναφέρεται στα πρακτικά αλλά δεν το αναδημοσιεύουμε για λόγους προστασίας προσωπικών δεδομένων) **ζητεί την απόσυρση του βιβλίου της ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού**. (14/06/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΡΝ', σελ. 10254)

15/06/2007: Ο βουλευτής Σερρών Κωνσταντίνος Τσιπλάκης (Νέα Δημοκρατία) καταθέτει αναφορά με την οποία **Ποντιακοί Σύλλογοι Νομού Σερρών ζητούν τη διδασκαλία της**

¹⁴⁶ Όπου δεν υπήρχε πληροφορία σε ποιο κόμμα ανήκε ο κάθε βουλευτής, επιβεβαιώθηκε από τις ιστοσελίδες τους στο διαδίκτυο ή τη Βικιπαίδεια και γι' αυτό βρίσκονται σε παρένθεση.

¹⁴⁷ Οι αναφορές παρατίθενται περίπου όπως είναι στα πρακτικά αλλά χωρίς εισαγωγικά.

¹⁴⁸ Με αφορμή το βιβλίο της Ιστορίας έγινε συζήτηση για όλα τα νέα βιβλία.

ιστορίας του Ποντιακού Ελληνισμού στα Σχολεία. (15/06/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΠΝΑ', σελ. 10299)

18/06/2007: Η Υπουργός Παιδείας Μαριέττα Γιαννάκου απαντά στην από 16/03/2007 ερώτηση του βουλευτή Νέας Δημοκρατίας Γεωργίου Σούρλα *σχετικά με τα ποσά που διατέθηκαν για τη συγγραφή του βιβλίου της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού* και δηλώνει αναλυτικά τα ακριβή ποσά που διατέθηκαν. (18/06/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΠΝΒ', σελ. 10343)

19/06/2007: Ο βουλευτής Λασιθίου Μιχάλης Καρχιμάκης (ΠΑ.ΣΟ.Κ) καταθέτει αναφορά με την οποία ο *Σύλλογος Μικρασιατών Ιεράπετρας διατυπώνει τις απόψεις του για το γεγονός της Μικρασιατικής Καταστροφής, όπως αυτό περιγράφεται στο βιβλίο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού.* (19/06/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΠΝΓ', σελ. 10373)

05/07/2007: Ο ανεξάρτητος βουλευτής Α' Θεσσαλονίκης Στυλιανός - Άγγελος Παπαθεμελής καταθέτει αναφορά με την οποία *Επιτροπή Ελλήνων Πολιτών ζητεί την αναθεώρηση των βιβλίων της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.* (05/07/07 Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΡΞΕ', σελ. 11087)¹⁴⁹

¹⁴⁹ Όσες αναφορές, ερωτήσεις, επίκαιρες ερωτήσεις ή ψηφίσματα αναφέρονται στην εργασία αλλά δεν έχουν επιβεβαιωθεί από το ψηφιοποιημένο αρχείο της Βουλής, δεν καταγράφονται στο παραπάνω παράρτημα.

Κεφάλαιο 2: Οι σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους με αφορμή τις αντιδράσεις για το βιβλίο της Στ' Δημοτικού

Εισαγωγή

Οι σχέσεις του Κράτους με την Εκκλησία πηγαινούν πολύ πίσω στον χρόνο - πριν ακόμα και από την ίδρυση του ελληνικού κράτους- και δεν είναι αντικείμενο αυτής της εργασίας να τις μελετήσει. Ωστόσο, σύμφωνα με το Σύνταγμα ο ρόλος της επίσημης Εκκλησίας στα ζητήματα της παιδείας είναι κατά κάποιο τρόπο θεσμοθετημένος. Στο άρθρο 16 του Συντάγματος στην παράγραφο 2¹⁵⁰ αναφέρεται: «Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και της διάπλασής τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες».¹⁵¹ Η επίσημη Εκκλησία έχει μεταφράσει την καλλιέργεια της θρησκευτικής συνείδησης ως καλλιέργεια της χριστιανικής συνείδησης, αφού επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού.¹⁵²

Τα χαρακτηριστικά της αντίδρασης της Εκκλησίας για το βιβλίο της ιστορίας δεν αποκλίνουν από τον εθνοκεντρικό χαρακτήρα της, αντιθέτως τον ενισχύουν. Στο κεφάλαιο αυτό θέλουμε να επιμερίσουμε την αντίδραση της Εκκλησίας για να καταδείξουμε τους ειδικούς στόχους της. Θα παρατηρήσουμε πώς οι εκπρόσωποι της Εκκλησίας χρησιμοποίησαν τον λόγο περί εθνικής ταυτότητας, συλλογικής μνήμης, τη θέση της Εκκλησίας σε ιστορικά γεγονότα για να ασκήσουν πίεση στην Πολιτεία και να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση τους με την κοινωνία, χαρτογραφώντας τον κοινωνικό ιστό. Θα εξετάσουμε αν και πώς η επίσημη Εκκλησία με αφορμή το βιβλίο, ισχυροποίησε τους δεσμούς της με το Κράτος και θα παρατηρήσουμε τη διάχυσή της στην ελληνική κοινωνία.

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο μας ενδιαφέρει να καταδείξουμε τις θέσεις της Εκκλησίας για το βιβλίο και πώς αυτές συνδέονται με τις σχέσεις του Κράτους με την Εκκλησία, όπως έχουν διαμορφωθεί - τουλάχιστον - από την ίδρυση του ελληνικού κράτος μέχρι σήμερα. Θέλουμε να δούμε γιατί η Εκκλησία της Ελλάδος με τα μέσα που διαθέτει - κυρίως τα δύο επίσημα έντυπά της¹⁵³ - αποφάσισε να μπει στο παιχνίδι της πολεμικής για το συγκεκριμένο βιβλίο. Επιδιώκουμε να διαπιστώσουμε πόσο ενεργός ήταν ο ρόλος της και αν συνέβαλε ουσιαστικά στην κλιμάκωση της διαμάχης που οδήγησε στην απόσυρση του βιβλίου. Θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τους μηχανισμούς που διέπουν τις

¹⁵⁰ Βλέπε και κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο *Ο πολιτικός λόγος και οι διαδικασίες στη Βουλή* και σημείωση 112.

¹⁵¹ Για το σχετικό άρθρο του Συντάγματος στο ψηφιοποιημένο αρχείο της Βουλής στο <http://www.hellenicparliament.gr/Voyli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-16>

¹⁵² Όπως αναφέρεται στο τρίτο άρθρο του Συντάγματος στην παράγραφο 1. Στο <http://www.hellenicparliament.gr/Voyli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-3>

¹⁵³ Το περιοδικό Εκκλησία και το περιοδικό Εφημέριος.

σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας αλλά και το ρόλο των προσώπων που με τις πολλαπλές τους ιδιότητες κοινωνούν τις απόψεις τους και δρομολογούν εξελίξεις.

Το υλικό που θα χρησιμοποιήσουμε είναι κυρίως τα επίσημα περιοδικά της Εκκλησίας της Ελλάδος **Εφημέριος** και **Εκκλησία**. Συμπληρωματικά θα μελετήσουμε άρθρα από ιστοσελίδες της Εκκλησίας αλλά και άλλα σχετικά δημοσιεύματα. Μέσα από το υλικό, θα παρακολουθήσουμε πώς πρόσωπα που εκπροσωπούν επίσημα την Εκκλησία, όπως ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος, και πρόσωπα που πρόσκεινται στο χώρο της Εκκλησίας εκφράζουν άποψη μέσα από τον τύπο ή το διαδίκτυο. Εμπλεκόμενοι στη διαμάχη για το βιβλίο προσπαθούν να στηρίξουν, να διαδώσουν και να εδραιώσουν τις επίσημες θέσεις της εκκλησίας. Παράλληλα, θα δούμε τις ενέργειες που έγιναν σε επίπεδο πολιτικών προσώπων και κομμάτων που εντάχθηκαν στην ίδια πλευρά της πολεμικής, απέναντι από τη συγγραφική ομάδα του βιβλίου και όσους το υποστήριξαν.

Οι πρώτες αντιδράσεις της Εκκλησίας

Με την έναρξη της σχολικής χρονιάς καταγράφονται οι πρώτες επίσημες ενστάσεις της Εκκλησίας¹⁵⁴ για τα νέα βιβλία και το βιβλίο της ιστορίας ειδικότερα. Ήδη από τις 12/9/2006 ο Αρχιεπίσκοπος σχολιάζει πως Ειδική επιτροπή της Εκκλησίας εξετάζει τα βιβλία και θα απευθυνθεί στο υπουργείο. Για το βιβλίο της ιστορίας σημειώνει πως δεν διαφαίνεται ο ρόλος της Εκκλησίας, ενώ δεν είναι εκτενής η ανάλυση για την Ελληνική Επανάσταση και τη Μικρασιατική Καταστροφή¹⁵⁵. Λίγες μέρες αργότερα στο κήρυγμά του στον Ιερό Ναό Αγίας Σοφίας Ψυχικού επαναλαμβάνει πως στο νέο βιβλίο της ιστορίας δε γίνεται καμία αναφορά στην Εκκλησία και τον ρόλο της ενώ αναρωτιέται αν θα ξαναγραφτεί η ιστορία σύμφωνα με όσα υπαγορεύει ο εκσυγχρονισμός¹⁵⁶.

Τον Οκτώβρη του 2006, καταγράφονται οι πρώτες επίσημες αντιδράσεις της Εκκλησίας μέσα από το περιοδικό **Εφημέριος**. Εκεί, ανάμεσα σε άλλα, πληροφορούμαστε ότι ο Αρχιεπίσκοπος κ. Χριστόδουλος σε ομιλίες του το προηγούμενο διάστημα¹⁵⁷ έχει ήδη «καυτηριάσει την σκόπιμη αποσιώπηση του ρόλου της Εκκλησίας και των αγωνιστικών κληρικών από το νέο βιβλίο της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού»¹⁵⁸. Η αναφορά γίνεται από τον Κωνσταντίνο Χολέβα¹⁵⁹

¹⁵⁴ Είχε προηγηθεί μία έμμεση και μία άμεση αναφορά στο βιβλίο τον Απρίλιο και τον Ιούνιο του 2006. Βλέπε *εδώ* υποκεφάλαιο *Ο ρόλος του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου*, σ. 46-47.

¹⁵⁵ 12/9/2006 Στο <http://news.in.gr/greece/article/?aid=737870>

¹⁵⁶ 17/9/2006 Στο <http://news.in.gr/greece/article/?aid=739249>.

¹⁵⁷ Βλέπε προηγούμενες σημειώσεις 155 και 156.

¹⁵⁸ Περιοδικό **Εφημέριος**, Οκτώβριος 2006, σ.27-28

¹⁵⁹ Ο Κωνσταντίνος Χολέβας είναι Πολιτικός Επιστήμων, αρχισυντάκτης του περιοδικού **Εκκλησία** και για πολλά χρόνια διευθυντής του περιοδικού **Εφημέριος** και αρθρογραφεί και στην ιστοσελίδα Αντίβαρο η οποία οργάνωσε την αντίδραση για το βιβλίο. Επίσης είναι μέλος της Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητας της Εκκλησίας της Ελλάδος και στέλεχος της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος. Έχει αρθρογραφήσει σε εφημερίδες όπως η **ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ**, η **ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ**, ο **ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ** και περιοδικά όπως η **ΠΕΙΡΑΪ ΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ**. Συνεργάζεται μέχρι και σήμερα με τους Ραδιοφωνικούς Σταθμούς της Εκκλησίας της Ελλάδος και την Πειραιϊκή Εκκλησία και

σταθερό συνεργάτη του περιοδικού στη μόνιμη στήλη 'Ειδήσεις και Σχόλια' αλλά και αρχισυντάκτη του περιοδικού Εκκλησία. Το συγκεκριμένο άρθρο τιτλοφορείται 'Τα νέα Σχολικά Βιβλία' και κάνει γενική αναφορά στα νέα βιβλία του Δημοτικού και του Γυμνασίου αλλά ειδική στα Θρησκευτικά και στο βιβλίο της Ιστορίας. Επίσης μας πληροφορεί πως η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας έχει αναθέσει σε Συνοδικές Επιτροπές να μελετήσουν τα βιβλία που έχουν προκαλέσει τον μεγαλύτερο προβληματισμό¹⁶⁰ και να προβούν στις απαραίτητες διαμαρτυρίες. Παρακάτω στο άρθρο οριοθετείται και το πλαίσιο των διαμαρτυριών: «... κάποιες θορυβώδεις μειοψηφίες διανοουμένων προσπαθούν μέσω των σχολικών βιβλίων να επιβάλουν τις ιδεολογικές των αγκυλώσεις περί της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού...» καταλήγοντας: «Αν οι συγγραφείς είναι πραγματικοί επιστήμονες ας σεβασθούν την ψυχή των παιδιών μας και την ιστορική αλήθεια».

Οι μάχες γύρω από το βιβλίο ήδη διαφαίνονται: ιδεολογική κατεύθυνση των συγγραφέων, διαπαιδαγώγηση μέσω της ιστορικής αλήθειας. Αυτή φαίνεται να είναι η αρχή μίας αντίδρασης η οποία θα αποδειχθεί αρκετά στοχευμένη και μεθοδευμένη. Η επίσημη εκκλησία φαίνεται να χρησιμοποιεί από εδώ και πέρα όλα τα μέσα και τους μηχανισμούς που διαθέτει για να στηρίξει τις θέσεις της και να αναδείξει το ρόλο της εκκλησίας στους αγώνες για την ανεξαρτησία και ελευθερία των Ελλήνων, που κατά τα επίσημα χείλη δε διαφαινόταν στο νέο βιβλίο. Αρχικά προχωρά σε μία συμβολική ενέργεια. Στις 17/9/2006, με την έναρξη της σχολικής χρονιάς, ο Αρχιεπίσκοπος - με έξοδα της Εκκλησίας - στήνει μνημείο για τους 'αδικοχαμένους κληρικούς της περιόδου 1940-1949' στον περίβολο του ιερού ναού Αγίας Σοφίας στο Δήμο Ν. Ψυχικού^{161 162}.

Στο προαναφερθέν τεύχος του περιοδικού Εφημέριος¹⁶³ φιλοξενείται ο λόγος που εκφώνησε ο Αρχιεπίσκοπος στη σχετική εκδήλωση για την αποκάλυψη του μνημείου. Στη μεταφορά του λόγου του στο περιοδικό δόθηκε ο τίτλος «Μνημείο για τους αδικω θανάτω τελειωθέντας μάρτυρας κληρικούς»¹⁶⁴. Στον λόγο του ο Αρχιεπίσκοπος προσπαθεί να τοποθετήσει την Εκκλησία και τους εκπροσώπους της μέσα σε ένα ιστορικό χρονικό πλαίσιο που εκείνος καθορίζει ως ενιαίο, την περίοδο 1940 - 1949. Σε αυτήν την περίοδο, και χωρίς να αναφέρεται στα

σε τηλεοπτικές εκπομπές με έμφαση στα ιστορικά και εθνικά θέματα, όπως η εκπομπή ΑΡΧΟΝΤΑΡΙΚΙ στην ΕΡΤ, σύμφωνα με τον ίδιο. Η ιστοσελίδα Αντίβαρο έχει φιλοξενήσει από το 2002 έως σήμερα 524 άρθρα του. Στο <http://konstantinosholevas.gr/i-poria-mou-2> και στο <http://antibaro.gr/category/authors/holevas> και τα περιοδικά Εφημέριος και Εκκλησία στην ηλεκτρονική τους μορφή.

¹⁶⁰ Τον Μάρτιο του 2007 η Ιερά Σύνοδος εξέδωσε κείμενο με λεπτομερείς παρατηρήσεις για το βιβλίο της Ιστορίας. Βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Η επίσημη στάση της Εκκλησίας....*

¹⁶¹ Σύμφωνα με τη Βικιπαίδεια, ο τότε Δήμος Νέου Ψυχικού ήταν μια μικρή πυκνοκατοικημένη περιοχή που κατοικήθηκε γύρω από το ναό της Αγίας Σοφίας. Οι πρώτες κατοικίες οικοδομήθηκαν από εύπορους Αθηναίους, κατοικήθηκε από απόστρατους αξιωματικούς αλλά και κατοίκους προερχόμενους από σώματα ασφαλείας. Αυτό το αναφέρουμε για να δείξουμε ότι το μνημείο στήθηκε σε μια περιοχή που κατοικείται από ένα συντηρητικό κομμάτι της κοινωνίας. Πηγή: Νέο Ψυχικό - Βικιπαίδεια.

Στις βουλευτικές εκλογές του 2004, οι κάτοικοι του δήμου ψήφισαν το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας με ποσοστό 49,18%, έναντι του δεύτερου κόμματος, του ΠΑ.ΣΟ.Κ με 32,94%.

Στο http://www.ypes.gr/ekloges/content/gr/elec_data/2004NE_dim_res.asp?dim_id=39032&per_id=39

¹⁶² Την ίδια μέρα στο κήρυγμά του είχε μιλήσει και για το βιβλίο της Ιστορίας. Βλέπε και σημ.156.

¹⁶³ Περιοδικό Εφημέριος, Οκτώβριος 2006, σ. 12-14.

¹⁶⁴ Τα περιοδικά Εφημέριος και Εκκλησία είναι γραμμένα στο πολυτονικό και βέβαια αποδίδονται στην εργασία σε εισαγωγικά αλλά με απόδοση στο μονοτονικό σύστημα γραφής.

γεγονότα, επιλέγει να ομογενοποιήσει την επίσημη στάση της εκκλησίας αλλά και του κλήρου, παρουσιάζοντας μία εικόνα η οποία είναι τουλάχιστον υποκειμενική.

Ο Αρχιεπίσκοπος μέσα από το λόγο του διαλαλεί ότι μέσω αυτού του μνημείου η Εκκλησία στέλνει το μήνυμα της ειρήνης, της αγάπης, της ενότητας και της καταλλαγής... Θυμίζει ότι στην Εκκλησία δεν υπάρχουν διακρίσεις αλλά ισότητα, δεν υπάρχει εξουσία αλλά διακονία, δεν υπάρχει βία αλλά αλληλεγγύη και ελευθερία να εισέρχεται κανείς στην Εκκλησία με τα λάθη του. Στη συνέχεια μιλώντας για τη θυσία του Χριστού και όλων των μαρτύρων μετά από αυτόν, καταλήγει στους 345 κληρικούς που διώχθηκαν, βασανίστηκαν ή έχασαν τη ζωή τους την περίοδο 1940-1949. Χωρίς 'περιττές' λεπτομέρειες μιλώντας διφορούμενα και χωρίς να διευκρινίζει πώς αυτοί οι κληρικοί μαρτύρησαν και από ποιους¹⁶⁵, σημειώνει ότι αυτό έγινε «από τη μανία των επίβουλων της ειρήνης, της ανεξαρτησίας και της ελευθερίας της (Πατρίδας)». Για να συνεχίσει: «Ο ιδεολογικός τυφλός φανατισμός σκλήρυνε τις ψυχές των βασανιστών κι εκτελεστών τους και τους μετέτρεψε σε άγρια θηρία. Ενεργώντας με πρωτόγονα ένστικτα και με μια απάνθρωπη αντίληψη τότε της συλλογικής ευθύνης και τότε της προσωπικής συμμετοχής σε πράξεις αντίστασης, μπορούσαν χωρίς δυσκολία να βασανίζουν και να εκτελούν αθώους συνανθρώπους τους». Παρακάτω γίνεται σαφέστερος. Αναφέρει ως παραδείγματα μόνο πέντε κληρικούς της Αρχιεπισκοπής που έχασαν τη ζωή τους τον Δεκέμβρη του 1944 και κάνει ιδιαίτερη μνεία στον Αρχιμανδρίτη Αναστάσιο Κρητικό, ο οποίος φέρεται να έχασε τη ζωή του από δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ¹⁶⁶.

Συνεχίζοντας ο Αρχιεπίσκοπος τονίζει ότι οι πράξεις της δεκαετίας 1940-49 ήταν αποτρόπαιες και τραγικές και δε θα έπρεπε να επαναληφθούν. Ότι σε κάθε περίπτωση οι κληρικοί αυτοί μαρτύρησαν αγωνιζόμενοι για την ελευθερία της Πατρίδας. Υποστηρίζει όμως ότι υπάρχουν κάποιοι που θέλουν να υποβαθμίσουν τους αγώνες και τις θυσίες της Εκκλησίας. Είναι «.....οι διώκτες της Εκκλησίας που δεν διδάχτηκαν τίποτα από την Ιστορία και μόνος τους στόχος είναι ο αποχριστιανισμός της Πολιτείας». Είναι οι ίδιοι που εμφανίζονται ως «.....αναθεωρητές της Ιστορίας, που επιχειρούν να την ξαναγράψουν αποσιωπώντας τη σημαντική προσφορά της Εκκλησίας στη σωτηρία αυτού του τόπου, παραχαράσσοντας την αλήθεια και στηριζόμενοι στην άγνοια των νεωτέρων για να 'περάσουν' τις νέες αναθεωρητικές τους απόψεις, που δουλεύουν στην προκρούστεια κλίνη, προσαρμόζοντας στην ιδεολογία τους τα γεγονότα της Ιστορίας. Ανήκουν ακόμη οι αμετανόητοι νοσταλγοί της άθειας κουλτούρας, που θέλουν να αποκόψουν το λαό μας από το μαστό της Ορθόδοξης πίστεώς του και να μεταβάλουν και την Ελλάδα σε χώρα που δεν έχει πίστη, ούτε

¹⁶⁵ Στην ιστοσελίδα του indymedia αναδημοσιεύεται ο λόγος με περισσότερες λεπτομέρειες οι οποίες δεν καταγράφονται στην ψηφιακή μορφή του εντύπου. Στην ιστοσελίδα γίνεται λόγος για 345 κληρικούς που χάθηκαν την περίοδο 1940-1949 και συγκεκριμένα: '26 από Βουλγάρους, 20 από Ιταλούς, 75 από Γερμανούς και 224 κατά την Εμφύλια αδελοφροκτόνο τραγωδία'. Στο <https://athens.indymedia.org/post/572031/>

¹⁶⁶ Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στον Αρχιμανδρίτη Αναστάσιο Κρητικό ο οποίος λέγεται ότι αρνήθηκε να ακολουθήσει την ομάδα του Ε.Λ.Α.Σ που τον επισκέφθηκε κι εκείνοι τον συνέλαβαν και τον εκτέλεσαν. Στο Ορθόδοξος κόσμος. orthodox-world.pblogs.gr/2013/01/therma-sylyphthria-melagholikes-skepseis. Το blog αναφέρει ότι τη σχετική έρευνα για τους θανόντες κληρικούς έχει κάνει ο Κων. Πλεύρης και αναδημοσιεύει από την ιστοσελίδα: <http://www.agiasofia.com/arist/arist4.html>. Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος στο λόγο του λέει ότι τα στοιχεία τα έχει πάρει από το βραβευμένο βιβλίο του Κ.Α. Βοβολίνη «Η εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας». Κ.Α. Βοβολίνη,(2002), *Η εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας. 1453-1953*.

παράδοση, ούτε θρησκεία, ούτε αξίες, ούτε πνευματικότητα. Που δεν έχει δηλ. μέλλον.»

Και για να επιστρέψει στον ενωτικό λόγο κλείνει την ομιλία του με την ηθική αποκατάσταση που έγινε το 2000 των δύο Μητροπολιτών - τους οποίους ονοματίζει¹⁶⁷ - που 'από αντιστασιακό πατριωτισμό βγήκαν στο βουνό υπό τη σημαία του Ε.Α.Μ'.

Ο αρχιεπισκοπικός λόγος δίνει το στίγμα της διαμάχης, οριοθετεί το πλαίσιο. Κουνάει το δάχτυλο σε όσους γράφουν την ιστορία χωρίς να δίνουν στην Εκκλησία τη θέση που οι εκπρόσωποί της θεωρούν ότι κατέχει. Το στήσιμο του μνημείου ήταν σίγουρα μία συμβολική ενέργεια που 'ταίριαζε' στη συγκυρία¹⁶⁸. Άλλου είδους έρευνα ίσως θα χρειαζόταν για να αποδειχθεί αν το στήσιμο του μνημείου σχετίζεται με την προσπάθεια εμπλοκής της Εκκλησίας στα θέματα της Πολιτείας. Ωστόσο, αυτήν τη συγκυρία εκμεταλλεύτηκε ο Αρχιεπίσκοπος για να περάσει το μήνυμά του, πως δεν γίνεται αποδεκτό να γράφονται βιβλία Ιστορίας που δεν εξαίρουν το ρόλο της Εκκλησίας στους αγώνες για την ανεξαρτησία και την ελευθερία της πατρίδας.

Ανεξάρτητα από τις συγκυρίες όμως, μέσω της αναφοράς στους συγγραφείς του βιβλίου, αλλά και έμμεσα στους εκπροσώπους της Πολιτείας που το ενέκριναν, ο Αρχιεπίσκοπος με το λόγο του εμπλέκεται στα της Πολιτείας θέλοντας να καθορίσει τόσο το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών βιβλίων, όσο και να επικρίνει την ιδεολογική κατεύθυνση των συγγραφέων τους.

Τόσο ο παραπάνω λόγος του Αρχιεπίσκοπου, όσο και οι πράξεις του γεννούν πολλά ερωτήματα. Ο ανώτατος ιεράρχης της χώρας στήνει ένα ιστορικό μνημείο για μια ιστορική περίοδο που εκείνος καταγράφει ως ενιαία¹⁶⁹, θέλοντας να τοποθετήσει τους κληρικούς ως ενεργά μέλη μέσα στον ιστορικό χρόνο της πατρίδας, ως μοχλούς που έχουν κινήσει την ιστορία. Μάλιστα αποδίδει στις πράξεις τους διττή σημασία. Τους χαρακτηρίζει μάρτυρες της Ιεροσύνης και της Πίστης αλλά και αγωνιστές της Πατρίδας. Και μπορεί το μνημείο να έχει στηθεί -όπως ο ίδιος τονίζει- για όλους τους κληρικούς που διώχθηκαν, βασανίστηκαν ή φονεύθηκαν αυτήν την περίοδο, ο ίδιος επιλέγει να αναφέρει μόνο τους πέντε κληρικούς της Αρχιεπισκοπής και τον Αρχιμανδρίτη, τονίζοντας ότι έχασαν τη ζωή τους **όλοι**¹⁷⁰ τον Δεκέμβρη του 1944, δίνοντας δηλαδή μεγαλύτερη έμφαση στις εμφύλιες συγκρούσεις και όχι στον πόλεμο κατά των Γερμανών.

Με αυτήν του την επιλογή χρωματίζει ιδεολογικά και το λόγο του αλλά και την αιτία για την οποία στήθηκε το μνημείο. Και αν αυτό δεν είναι ξεκάθαρο εξαρχής, γίνεται σαφές στη συνέχεια όταν δηλώνει πως

¹⁶⁷ Πρόκειται για τους Μητροπολίτες Ηλείας Αντώνιο και Κοζάνης Ιωακείμ που η αντιστασιακή δράση τους είναι καταγεγραμμένη. Γ.Ν.Καραγιάννης, (2001) *Η Εκκλησία από την Κατοχή στον Εμφύλιο*. Επιμέλεια Έκδοσης: Άγγελος Σιδεράτος, σ. 33-37.

¹⁶⁸ Βλέπε και σημείωση 161. Το μνημείο στήθηκε στον περίβολο ενός ναού σε έναν κατεξοχήν συντηρητικό δήμο, αυτόν του Νέου Ψυχικού. Δήμο στον οποίο διέμενε ο αρχιεπίσκοπος και το μνημείο παραγγέλθηκε (δεν γνωρίζουμε πότε) και πληρώθηκε από την ίδια την Εκκλησία. Πρόκειται για έναν ναό που ακόμη και σήμερα διακρίνεται για το κοινωνικό και εκπαιδευτικό του έργο. Στο <http://www.agiasofianeoupsychikou.gr/>

¹⁶⁹ Το θέμα βέβαια δεν είναι μόνο η επιλογή της χρονικής περιόδου ως ενιαία. Το πρόβλημα είναι ότι φαίνεται μία σκοπιμότητα με την επιλογή αυτής της περιόδου. Βάζει δηλαδή τους κληρικούς ως αγωνιστές για την ελευθερία της Πατρίδας, σαν να είναι μαχόμενοι για τον ίδιο σκοπό, ενώ αναφέρεται σε συγκεκριμένους κληρικούς οι οποίοι έχασαν τη ζωή τους τον Δεκέμβρη του 1944, μετά δηλαδή το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου και την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων. Βλέπε και σημείωση 166.

¹⁷⁰ Η έμφαση είναι του Αρχιεπίσκοπου.

αποκαθιστά ηθικά τους δύο κληρικούς που βγήκαν στα βουνά με το Ε.Α.Μ.

Έμμεσα ο Αρχιεπίσκοπος με αυτόν τον λόγο δίνει και το στίγμα της διαμάχης που, έχοντας εθνικο-εκκλησιαστικά στοιχεία, ήταν κατ' ουσίαν μία ιδεολογική διαμάχη. Όπως έχουμε ήδη δει, από νωρίς φάνηκε ότι με αφορμή αποκομμένες λέξεις και φράσεις από το βιβλίο, στο στόχαστρο ήταν η λογική με την οποία είναι αυτό γραμμένο¹⁷¹ και η ιδεολογική κατεύθυνση της συγγραφικής ομάδας και ιδιαίτερα της επικεφαλής Μ. Ρεπούση¹⁷². Ποιο είναι το μήνυμα που ήθελε να στείλει ο Αρχιεπίσκοπος με αυτό το μνημείο και ποιοι οι αποδέκτες του;

Η σχέση της Εκκλησίας με το Κράτος είναι και στενή και μακρόχρονη. Πηγαίνει πίσω τουλάχιστον από τη δημιουργία του ελληνικού κράτους και μετά, και καταγράφεται στα Συντάγματα της ελληνικής πολιτείας από τότε. Μάλιστα διατάξεις που υπάρχουν ακόμη σε ισχύ, έχουν υιοθετηθεί από τα χρόνια της Επανάστασης και κάποια και πριν από αυτήν¹⁷³.

Η διάθεση του Αρχιεπισκόπου να εμπλακεί στα θέματα του Κράτους είχε φανεί από νωρίς, όπως στο θέμα των ταυτοτήτων. Η άποψή του ότι η Εκκλησία δικαιούται να έχει δημόσιο λόγο είναι επίσης γνωστή και θα αναφερθούμε παρακάτω σε αυτήν. Πρόκειται εδώ για άλλη μία προσπάθεια να δηλώσει η Εκκλησία την παρουσία της. Να δείξει ότι δεν μπορεί το κράτος να αποφασίζει ποια βιβλία θα διδάσκονται στα παιδιά αν δεν τα έχει προηγουμένως εγκρίνει. Η υπόθεση Εθνική Ιστορία είναι και υπόθεση της Εκκλησίας, αφού αυτή συνδέεται άρρηκτα με την Επανάσταση του 1821, τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, τους αγώνες των κληρικών στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και κατ' επέκταση με όλους τους αγώνες του λαού. Γι' αυτόν τον λόγο ο Αρχιεπίσκοπος αποφασίζει πώς θα αποτιμηθεί ο ρόλος των κληρικών στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ώστε αυτός ο ρόλος να αναγνωρισθεί και να τιμηθεί αντίστοιχα.

Το ενδιαφέρον του Αρχιεπισκόπου για την παιδεία θα πρέπει να ιδωθεί μέσα από το πρίσμα του ενδιαφέροντός του για τη νεολαία γενικότερα. Ενδιαφέρον που φάνηκε από την πρώτη μέρα της ενθρόνισής του. Στον επιβατήριο λόγο του στον Ιερό Ναό Μητροπόλεως Αθηνών ζήτησε συγχώρεση από τους νέους και τους έκανε ανοιχτό κάλεσμα στην Εκκλησία¹⁷⁴. Από κει ξεκίνησε μία συνεχής και σταθερή προσπάθεια να φέρει τους νέους στην Εκκλησία με κάθε τρόπο. Το προσπάθησε πολύ τα πρώτα χρόνια της δημοφιλίας του¹⁷⁵, δεν έπαψε ποτέ να είναι μία από τις βασικές φροντίδες του. Πέρα από το αυτονόητο που επικαλείται κάθε φορά η Εκκλησία, την άμεση σχέση και σύνδεση του Υπουργείου

¹⁷¹ Μία λογική που όπως μας εξηγούν οι συγγραφείς του βιβλίου προωθεί τη συνεργασία των λαών και δε φανατίζει. (Σε ελεύθερη απόδοση). Βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Η επίσημη στάση της Εκκλησίας*...σ. 44.

¹⁷² Η Μ. Ρεπούση υποστηρίχθηκε από το κομμάτι της ανανεωτικής αριστεράς. Επίσημα θέση και υπέρ του βιβλίου πήρε και ο πρόεδρος του ΣΥ.ΡΙΖ.Α, Αλέκος Αλαβάνος. Βλέπε συζήτηση στη Βουλή 15/03/07. Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση Θ', σελ. 6616-7.

¹⁷³ Για παράδειγμα ο όρος επικρατούσα θρησκεία για την Ορθόδοξη Ανατολική Θρησκεία 'εισήχθηκε σε θεσμικό κείμενο του ελλαδικού χώρου το 1817, όταν αναγνωρίστηκε η ορθόδοξη θρησκεία ως επικρατούσα με το Σύνταγμα του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων και με στόχο, τη διατήρηση της θρησκευτικής ομοιογένειας του πληθυσμού από παρεμβάσεις της βρετανικής διοίκησης'. Π. Δημητρόπουλος, (2001), *Κράτος και Εκκλησία. Μία δύσκολη σχέση*. Πρόλογος: Μανιτάκης, Α., σ.71.

¹⁷⁴ Στο <http://m.youtube.com/watch?v=5emxTaM8kz0> 'Αφιέρωμα στον αρχιεπίσκοπο στην ΕΡΤ'. Αναδημοσίευση από το Αντίβαρο.

¹⁷⁵ 'Έχει μείνει ιστορική η φράση του 'Ελάτε όπως είστε'.

Παιδείας και Θρησκευμάτων με την Εκκλησία¹⁷⁶ ο Αρχιεπίσκοπος έκανε καθημερινή πράξη τη μέριμνα για την προσέγγιση των νέων αλλά και για την εκπαίδευσή τους.

Στο ίδιο τεύχος του Εφημέριου, σε άλλη στήλη, στις παραινέσεις προς τους ιερείς, εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο ζητά από τους ιερείς να έρθουν κοντά στους εκπαιδευτικούς¹⁷⁷. Ζητά από τους ιερείς να καλλιεργήσουν καλές σχέσεις με τους εκπαιδευτικούς της ενορίας τους. Σημειώνει πως από την ποιότητα αυτών των σχέσεων εξαρτάται η πρόσβαση των ιερέων στα σχολεία. Και συμπληρώνει: «Όσοι εφημέριοί μας έχουν καλλιεργήσει τέτοιες σχέσεις δεν διατρέχουν κίνδυνο να τους απαγορευθεί η είσοδος στα σχολεία. Καλέστε τους εκπαιδευτικούς και συζητήστε μαζί τους τα προβλήματά τους, τα προβλήματα των νέων. Ορίστε κάποιον εξ αυτών να κάνει μία ομιλία σε γονείς. Μπείτε δυναμικά στη διαδικασία της εκπαίδευσης. Πρωτοτυπήστε σε όλα».

Ζητά ουσιαστικά από τους ιερείς να παρέμβουν στο έργο των δασκάλων, να γίνουν οι δάσκαλοι φορείς των δικών τους λόγων. Αναρωτιέται κανείς ποια είναι η διαχωριστική γραμμή για την Εκκλησία. Το φθινόπωρο του 2006 η Διαρκής Ιερά Σύνοδος είχε κάνει δεκτή την πρόταση του Αρχιεπισκόπου για την ίδρυση τριών εκπαιδευτηρίων σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα. Ο Αρχιεπίσκοπος ήθελε να δημιουργηθούν πρότυπα σχολεία στη χώρα όπως έχει κάνει η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία σε όλο τον κόσμο¹⁷⁸.

Η σύνδεση με τον 'εθνικό χώρο' και η διάχυση της Εκκλησίας στην κοινωνία και την πολιτική

Ανεπίσημα ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος είχε μιλήσει για το βιβλίο από το καλοκαίρι του 2006^{179, 180}. Το Αντίβαρο ως απαρχή του ηλεκτρονικού αφιερώματος για το βιβλίο θεωρεί το άρθρο του Κων. Χολέβα¹⁸¹, προτού καν ξεκινήσει η σχολική χρονιά, όπως οι ίδιοι σημειώνουν. Αξίζει εδώ να αναφέρουμε ότι το φερόμενο ως απαρχή του αφιερώματος άρθρο του Κ. Χολέβα έχει ως αντικείμενο κριτικής για το βιβλίο σχεδόν εξολοκλήρου το θέμα του ρόλου της Εκκλησίας σε γεγονότα της ελληνικής ιστορίας. Στο άρθρο αυτό, που είναι γραμμένο τον Σεπτέμβριο του 2006, ανάμεσα σε

¹⁷⁶ Από τους συμβολισμούς: εικόνα στις τάξεις, αγιασμός, προσευχή, μέχρι και την (εθελοντική) παρουσία του εκάστοτε Υπουργού Παιδείας στην εκλογή του αρχιεπισκόπου. Π. Δημητρόπουλος, (2001), *Κράτος και Εκκλησία...*, σ. 75, 100.

¹⁷⁷ Εφημέριος, Οκτώβριος 2006, σελ. 19-21, αναδημοσίευση Εγκυκλίου υπ' αριθμ. 67.

¹⁷⁸ Επρόκειτο για ιδιωτικά εκπαιδευτήρια μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. 1/11/2006, Άρθρο: Τρία εκπαιδευτήρια σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα ιδρύει η Εκκλησία-Ειδήσεις-Ελλάδα-in.gr

¹⁷⁹ Στην εκπομπή των Νέων Φακέλων ο Αλέξης Παπαχελάς λέει: «Τον Ιούνιο του 2006, σε μία βράβευση του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών μιλάει για το επίμαχο βιβλίο. Θα είναι η πρώτη ανάμεσα σε πολλές φορές που μίλησε για το ίδιο θέμα». Στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=17>

¹⁸⁰ Έμμεση αναφορά είχε κάνει από τον Απρίλιο του 2006. Βλέπε υποκεφάλαιο *Ο ρόλος του Αρχιεπισκόπου*, σ. 47.

¹⁸¹ Ιστοσελίδα Αντίβαρο, στο http://www.palio.antibaro.gr/society/xolebas_kosmas.php, και στο <http://www.antibaro.gr/article/38>. Για τον Κων. Χολέβα βλέπε και υποκεφάλαιο *Οι πρώτες αντιδράσεις της Εκκλησίας* σημ. 159.

άλλα αναφέρεται ότι το βιβλίο είναι γραμμένο «με μία εμφανή προσπάθεια να διαγραφεί κάθε θετική αναφορά στην Ορθοδοξία, στην Εκκλησία και στην προσφορά του ράσου. Ο σαφής αντιεκκλησιαστικός χαρακτήρας του βιβλίου φαίνεται κυρίως στις σελίδες 15-53 όπου παρουσιάζονται η Τουρκοκρατία και η Ελληνική Επανάσταση.» για να συνεχίσει και με άλλα παραδείγματα όλα σχετικά με το ρόλο της εκκλησίας.

Συνεχίζοντας το σχόλιο για την εμπλοκή προσώπων της Εκκλησίας στην αντίδραση για το βιβλίο αναφέρεται: «Οι πρώτες επί του περιεχομένου του πληροφορίες άρχισαν να διαχέονται στην κοινωνία, ενώ εκδηλώθηκε αμέσως ενδιαφέρον από τον καθηγητή Μ.Ε. και συνεργάτη της Πειραιϊκής Εκκλησίας κ. Παναγιώτη Χαραντζόπουλο¹⁸², να διοργανώσει ενημερωτική ημερίδα για το βιβλίο. Το αφιέρωμα του Αντίβαρου εξασφάλισε τον Σεπτέμβριο του 2006, ως στοιχείου τεκμηρίωσης, την παράθεση ολόκληρου του εγχειριδίου σε μορφή pdf, με δυνατότητα ελεύθερου 'κατεβάσματος' από κάθε ενδιαφερόμενο χρήστη του διαδικτύου». Και παρακάτω: «Την κριτική κατά του βιβλίου στο αφιέρωμα ενίσχυσαν με άρθρα τους την περίοδο Σεπτεμβρίου - Οκτωβρίου 2006 ο Δρ. Σύγχρονης Ιστορίας Βλάσης Αγτζίδης¹⁸³» και συνεχίζει με την αναφορά και άλλων ονομάτων. Τέλος διευκρινίζει τα εξής: «... συγκροτήθηκε στις αρχές Οκτωβρίου 2006 η ομάδα των πρώτων συνεργατών του Αντίβαρου με τους προαναφερθέντες (εκτός βέβαια του Αρχιεπίσκοπου, αλλά και του συμβούλου του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου¹⁸⁴) με σκοπό να συνταχθεί μία επιστολή διαμαρτυρίας που να ζητά την απόσυρση του εγχειριδίου.»

Μετά από τις πρώτες αντιδράσεις για το βιβλίο, σε επίσημα έντυπα της Εκκλησίας δεν βλέπουμε κάποια άλλη έντονη αντίδραση. Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέραμε πως ο βουλευτής Θεσσαλονίκης Κ.Π. Γκιουλέκας από τη Νέα Δημοκρατία είναι αυτός που θα κάνει την πρώτη ερώτηση στη Βουλή για το θέμα του βιβλίου της Ιστορίας¹⁸⁵. Σε αυτήν την αναφορά ανάμεσα σε άλλα δηλώνει ότι στο βιβλίο «..δε διαφαίνεται ο ρόλος της Εκκλησίας».

Στο ίδιο πνεύμα ακολουθεί και η επίκαιρη ερώτηση του Στ. Παπαθεμελή - που ήδη έχουμε αναφέρει- στην πρώτη συζήτηση που έγινε στη Βουλή για το βιβλίο¹⁸⁶. Ο κ. Παπαθεμελής αφού καταφέρεται κατά των ιστορικών του βιβλίου, σημειώνει πως δε γίνεται «... καμμία ουσιαστική αναφορά στο ρόλο της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Επανάσταση του '21 και γενικά στα σκιρτήματα του Ελληνισμού εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας».¹⁸⁷

¹⁸² Ο Π. Χαρατζόπουλος είναι σήμερα αναπληρωματικό μέλος της Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητας. Στο <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/identity/identity.htm>

¹⁸³ Σύμφωνα με το Ιό της Ελευθεροτυπίας, ο Βλάσης Αγτζίδης υπήρξε και μέλος της Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητας μαζί με τον Κων. Χολέβα. «Η μεζούρα της εθνικοφροσύνης» Στο <http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070218.htm>.

¹⁸⁴ Εννοεί τον Γιάννη Παπαγρηγορίου. Βλέπε και κεφάλαιο 1, σημ.31.

¹⁸⁵ Στο <http://palio.antibaro.gr/society/gkioulekas1.php> και στο <http://palio.antibaro.gr/society/gkioulekas2.php>. Βλέπε και κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο *Ο πολιτικός λόγος...*, σ. 19.

¹⁸⁶ Για όλη τη συζήτηση: Πρακτικά της Βουλής 26/1/2007, Συνεδρίαση ΞΕ', σελ. 3803-4. Για το περιεχόμενο της επίκαιρης ερώτησης του Στ. Παπαθεμελή, βλέπε και κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο *Ο πολιτικός λόγος...*, σ. 20-21.

¹⁸⁷ Η σχέση του κ. Στ. Παπαθεμελή με την Ορθοδοξία είναι γνωστή. Μάλιστα τον Μάιο του 2006 το περιοδικό Εκκλησία είχε αφιέρωμα σε εκείνον με τίτλο: «Ο Στέλιος Παπαθεμελής ως πολιτικός». Περιοδικό Εκκλησία, "Έτος ΠΓ, Μάιος 2006, τ.5, σελ. 351.

Όταν η υπουργός απάντησε πως ένα βιβλίο ιστορίας της Στ' Δημοτικού δεν μπορεί να αφηγείται τα πάντα, ο τύπος σχολίασε πως η απάντηση της υπουργού στον Στέλιο Παπαθεμελή αποτελεί απάντηση και στις ενστάσεις του Αρχιεπίσκοπου Χριστόδουλου¹⁸⁸.

Παράλληλα, ο Στ. Παπαθεμελής τον Ιανουάριο του 2007 μετά την επερώτηση στη Βουλή διοργανώνει δύο ημερίδες στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη με ομιλητές τους: Κ. Ζουράρι¹⁸⁹, Κ. Χολέβα, τον πρωτοπρεσβύτερο πατήρ Γ. Μεταλληνό¹⁹⁰, τον Βλάση Αγτζίδη, τον Γιώργο Καραμπελιά και άλλους, με σκοπό την ενημέρωση του κόσμου. Η εμπλοκή όλων των παραπάνω με τον χώρο της Εκκλησίας και της Ορθοδοξίας ήταν γνωστή¹⁹¹. Η πρόσκληση για την ημερίδα στην Αθήνα αναδημοσιεύεται και σχολιάζεται και από ιστοσελίδα της Εκκλησίας¹⁹².

Στην ανακοίνωση για την πρόσκληση δημοσιεύεται και δήλωση του Κων. Χολέβα στο πληροφοριακό δελτίο της εκκλησίας «ΠΡΟΝΑΟΣ¹⁹³» ο οποίος θέλει να τονίσει την καθολική αντίδραση της κοινωνίας για το βιβλίο: «Τα τελευταία χρόνια εκφράζεται, από μία ομάδα διανοητών και εκπαιδευτικών, η άποψη ότι όλα τα προβλήματα της χώρας μας με τους γειτονικούς λαούς θα λυθούν αν αλλάξουμε το περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων ιστορίας και αν παύσουμε να μιλούμε στα παιδιά μας για ήρωες, Εθνομάρτυρες και Νεομάρτυρες. Η άποψη αυτή μιας μικρής μειοψηφίας συμπολιτών μας έχει διεισδύσει, δυστυχώς, σε ορισμένα σχολικά βιβλία της ιστορίας και, κυρίως, στο εγχειρίδιο που διδάσκεται από τον Σεπτέμβριο του 2006 στην Στ' Δημοτικού. Το βιβλίο αυτό έχει προκαλέσει έντονες αντιδράσεις από εκπαιδευτικούς, γονείς, καθώς και από ειδικούς επιστήμονες, διότι εξωραϊζει την Οθωμανική περίοδο, αποσιωπά τον ρόλο της Εκκλησίας και διαστρεβλώνει τα γεγονότα του 1922, του 1940 κ.λπ. Κανείς λογικός άνθρωπος δεν συμφωνεί με την καλλιέργεια εθνικού φανατισμού, μέσω του σχολείου, όμως, δεν πρέπει να φτάνουμε στο άλλο άκρο και να ψαλιδίζουμε

¹⁸⁸ «Θα γίνουν τροποποιήσεις». 'Απάντηση Γιαννάκου στις ενστάσεις της Εκκλησίας για την Ιστορία της Στ' Δημοτικού'. Στο <http://news.in.gr/greece/article/?aid=773484>. Λίγες μέρες πριν ο Αρχιεπίσκοπος σε ομιλία του στη Σχολή Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας έκανε λόγο για νοθευμένη ιστορία. Είπε πως: «Η εθνική συνείδηση πλήττεται και όποιος τολμά να μιλά κινδυνεύει να χαρακτηριστεί φονταμελιστής ή εθνικιστής». 23/1/2007, στο <http://news.in.gr/greece/article/?aid=772560>.

¹⁸⁹ Ο Κ. Ζουράρις ήταν τότε εκδότης της εφημερίδας Μακεδονία. Πηγή: Κώστας Ζουράρις - Βικιπαίδεια.

¹⁹⁰ Ο π. Γεώργιος Μεταλληνός είναι σήμερα μέλος της Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητας.

Στο <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/identity/identity.htm>

¹⁹¹ Τόσο ο Κ. Ζουράρις όσο και ο Γ. Καραμπελιάς έχουν δηλωμένη σχέση με την Ορθοδοξία και θεωρείται ότι ανήκουν στην ομάδα των νεορθόδοξων στη χώρα μας ή ότι έχουν ασχοληθεί με αυτό το ρεύμα. Πηγή: Νεορθοδοξία - Βικιπαίδεια. Τον κ. Αγτζίδη τον συναντάμε και ως καλεσμένο σε εκπομπές στον ραδιοφωνικό σταθμό της Εκκλησίας. Στο <http://www.ecclesia.gr/greek/ecclesiaradio/index.asp>

Σε ιστοσελίδα που ανήκει στην Επικοινωνιακή και Μορφωτική Υπηρεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος αναδημοσιεύονται και άρθρα των Γ. Καραμπελιά - Γ. Ρακκά (Αρδην) αλλά και του Θ. Παπανικολάου (Ρεσάλτο) που αφορούν στις θέσεις τους για το χωρισμό εκκλησίας-κράτους. «Υπό ποιους όρους είναι δυνατός ο χωρισμός κράτους», Γ.Καραμπελιάς-Γ.Ρακκάς, «Παρόν»,06/03/05 Στο http://www.discussion.gr/themata/ekklisia_kratos/karampelias_rakkas.html και «Ορθοδοξία: στοιχείο της εθνικής συνείδησης», Θ. Παπανικολάου, Ρεσάλτο, αριθμ.1,Δεκέμβριος 2005,σελ.51-52.

Στο www.discussion.gr/themata/ekklisia_kratos/papanikolaou.html

¹⁹² «Μια πολύ ενδιαφέρουσα δημόσια συζήτηση για τα νέα βιβλία της ιστορίας θα πραγματοποιηθεί στο Πολεμικό Μουσείο (23/1/2007), με φορέα διοργάνωσης τον Όμιλο για την Δημοκρατία και την Πατρίδα, στην οποία θα πάρουν μέρος ο Βλάσης Αγτζίδης, ο Γιώργος Καραμπελιάς, ο Νίκος Λυγερός, ο π. Γεώργιος Μεταλληνός,(ενν. Μεταλληνός) ο Αντώνης Παυλίδης, ο Κών/νος Χολέβας και ο Στέλιος Παπαθεμελής. Τη συζήτηση θα διευθύνει ο Λογοτέχνης και Δημοσιογράφος του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Εκκλησίας της Ελλάδος Δημήτρης Κοσμόπουλος». Στο http://www.ecclesia.gr/greek/pronaos/pronaos_155.html

¹⁹³ ΠΡΟΝΑΟΣ: Πληροφοριακό δελτίο. Κυκλοφορεί κάθε Τρίτη και Παρασκευή, δωρεάν.

Έκδοση της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος

Τεύχος 155, 23 Ιανουαρίου 2007. Στο http://www.ecclesia.gr/greek/pronaos/pronaos_155.html

επιλεκτικά την ιστορία μας, στο όνομα της παγκοσμιοποίησης ή της 'ελληνοτουρκικής φιλίας'».

Παρόμοιες ομιλίες διοργανώνονται σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς¹⁹⁴ με πιο χαρακτηριστική αυτή που διοργάνωσε το Αντίβαρο στα γραφεία της ΕΣΗΕΑ τον Μάιο του 2007. Για την εκδήλωση αυτή το Αντίβαρο σχολιάζει πως: «Η συμμετοχή των δημοσιογράφων υπήρξε αντιστρόφως ανάλογη της αθρόας προσέλευσης απλών ανθρώπων». Ενδιαφέρον έχει η προσεχτική επιλογή των ομιλητών σε αυτή τη συζήτηση. Απουσιάζουν ονόματα που έχουν άμεση σχέση με εκκλησιαστικούς κύκλους ή πολιτικούς χώρους¹⁹⁵.

¹⁹⁴ Παραθέτουμε μερικές από τις προσκλήσεις αυτών των εκδηλώσεων μαζί με τα σχόλια της ιστοσελίδας που τις αναδημοσιεύει:

Οι Ομοσπονδίες των προσφυγικών οργανώσεων (Μικρασιάτες, Κωνσταντινουπολίτες, Πόντιοι), που εκπροσωπούν περισσότερες από 700 οργανώσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό, οργανώνουν

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΥΠΟΥ

για το επίμαχο νέο βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ' δημοτικού

την **Τετάρτη 14 Μαρτίου 2007, 12 π.μ.**

στο **Πολιτιστικό Κέντρο Ποντιακού Ελληνισμού**

Νοταρά 45 και Μετσόβου, Εξάρχεια (τηλ. 210-8815310)

Θα μιλήσουν οι:

- **Βλάσης Αγτζίδης**, ιστορικός

- **Θόδωρος Στολτίδης**, α/πρόεδρος της **Παμποντιακής Ομοσπονδίας Ελλάδας**

- **Θανάσης Λαγουδήμος**, πρόεδρος της **Ομοσπονδίας Προσφυγικών Σωματείων Ελλάδας**

- **Νίκος Ουζούνoglou**, πρόεδρος της **Οικουμενικής Ομοσπονδίας Κωνσταντινουπολιτών**

Από το ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ, στο <https://pontosandaristera.wordpress.com/2006/12/24/13-3-2007/#more-616>

Οι Σιωπές, που επέλεξαν οι συγγραφείς του βιβλίου Ιστορίας της ΣΤ' δημοτικού για να παρουσιάσουν την Ιστορία των Ελλήνων της Ανατολής, προκαλούν τους απογόνους των προσφύγων του '22.

Γιατί, ούτε η αναφορά στη σφαγή της Σμύρνης ως «συνωστισμό στην προκυμαία» το μαύρο Σεπτέμβρη του '22, ούτε η απόλυτη σιωπή για τη Γενοκτονία στον Πόντο και την υπόλοιπη Μικρά Ασία, είναι τυχαίες παραλείψεις...

Γιατί αποτελούν συνειδητή ιδεολογική επιλογή και συγκεκριμένο τρόπο πολιτικής διαχείρισης της ιστορικής μνήμης...

Γιατί μας ξαναφέρνουν στην εποχή που ο παλαιοελλαδικός ρατσισμός της εξουσίας, πέταγε στο κοινωνικό και πολιτικό περιθώριο τους πρόσφυγες του '22...

Γιατί έχουν παραλάβει ήδη τη σκυτάλη από την παλιά αντιπροσφυγική μαύρη ακροδεξιά...

Έτσι λοιπόν, μ' αυτά τα συναισθήματα και με τη διάθεση να διευκρινιστούν οι παράμετροι του εγχειρήματος της αναθεώρησης της Ιστορίας που επιχειρείται, η **Εύξεινος Λέσχη της Θεσσαλονίκης** διοργανώνει εκδήλωση την **Τετάρτη 18 Απριλίου, 8 μ.μ.** στη αίθουσα εκδηλώσεων του σωματείου (**Λεωφόρος Νίκης 13, 2ος όροφος**). Το θέμα της εκδήλωσης είναι:

«Περιεχόμενο και ιδεολογία του εγχειριδίου Ιστορίας της ΣΤ' δημοτικού»

Εισηγητές:

- **Βλάσης Αγτζίδης**, διδάκτωρ σύγχρονης Ιστορίας ΑΠΘ

- **Αντώνης Παυλίδης**, ιστορικός, διδάκτωρ Κοινωνιολογίας

- **Στάθης Πελαγίδης**, καθηγητής Ιστορίας ΑΠΘ

- **Νίκος Λυγερός**, καθηγητής παν/μίου Λυών.

Στο <https://pontosandaristera.wordpress.com/2007/01/01/Εκδήλωση-για-το-βιβλίο-Ιστορίας-την-Τε/#more-771>

Και στις δύο προσκλήσεις σχολιάζεται αρνητικά το γεγονός πως έχουν στοιχιστεί σε αυτήν την αντίδραση και άτομα που ανήκουν στην ακροδεξιά.

¹⁹⁵ Στο <http://www.antibaro.gr/article/38>. Ανάμεσα στους ομιλητές στην ημερίδα ήταν και: ο Βλ. Αγτζίδης, ο Χρ.

Κορκόβελος, ο Γιώργος Καραμπελιάς. Βασικός ομιλητής ήταν ο Εμμανουήλ Μικρογιαννάκης, καθηγητής Ιστορίας, της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Οι Συνεργάτες και Φίλοι του
Δικτυακού Χώρου Επικοινωνίας, Προβληματισμού
και Πολιτικής Πρωτοβουλίας

<http://www.antibaro.gr/>

σας προσκαλούν στην

ΗΜΕΡΙΔΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Πέμπτη 17 Μαΐου, 12:00μμ στην Αίθουσα Συνεδρίων της ΕΣΗΕΑ, Ακαδημίας 20, 1ος όροφος

με θέμα: Συρρίκνωση της Ελληνικής Ιστορίας

και η Διαμάχη για τα «νέα» Διδακτικά Βιβλία

κεντρικός ομιλητής

ο Καθηγητής Ιστορίας **Εμμανουήλ Μικρογιαννάκης**

πρ. Κοσμήτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Συμμετέχουν:

- **Νεοκλής Σαρρής** (καθηγητής Κοινωνιολογίας Παντείου)
- **Γιάννης Παπαμαχήλ** (καθηγητής Κοινωνιολογίας Παντείου)
- **Κώστας Ρωμανός** (καθηγητής Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αιγαίου)

Εν τω μεταξύ ο Μιλτιάδης Έβερτ¹⁹⁶ και ο Στέλιος Παπαθεμελής¹⁹⁷, επαναφέρουν το θέμα στη Βουλή και επιμένουν στην απόσυρση του εγχειριδίου ακόμη και μετά τις προτάσεις της Ακαδημίας για διορθώσεις, παρόλο που η συγγραφική ομάδα είχε ήδη δεχτεί να προχωρήσει σε κάποιες από αυτές¹⁹⁸. Ο Στέλιος Παπαθεμελής φτάνει ως τον Πρωθυπουργό με ερώτησή του, λέγοντας πως σε αυτόν εναπόκειται να δώσει εντολή για απόσυρση και συγγραφή νέου εγχειριδίου με την ευθύνη της Ακαδημίας Αθηνών. Μεταξύ άλλων, επαναλαμβάνει πως το βιβλίο είναι γραμμένο με 'επιδεικτικό στόχο την αποεθνοποίηση και αποχριστιανοποίηση της ιστορικής διαδρομής του Ελληνισμού'. Επίσης θεωρεί ότι το εν λόγω εγχειρίδιο 'απηχεί τις θέσεις μιας σχολής σκέψης για την ιστοριογραφία, που αποβλέπει στην αποδόμηση της ιστορικής μνήμης'¹⁹⁹.

Νωρίτερα τον ίδιο μήνα ο πρώην πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας, Μιλτιάδης Έβερτ καταθέτει ερώτηση προς την Υπουργό Παιδείας, το περιεχόμενο της οποίας καταλήγει στη δήλωση που δημοσιεύτηκε και στον τύπο: «Το βιβλίο που επιχειρεί να διαστρεβλώσει την Ιστορία μας, δεν διορθώνεται, καταργείται!»²⁰⁰

Εκ παραλλήλου, όλο αυτό το διάστημα έξω από το κοινοβούλιο ο Γιώργος Καρατζαφέρης και το κόμμα του δίνουν τη δική τους μάχη. Ο πρόεδρος του ΛΑ.Ο.Σ ποτέ δεν έκρυψε τη στενή του σχέση με την Ορθοδοξία αλλά και τον Αρχιεπίσκοπο προσωπικά. Τόσο το ακρωνύμιο του ονόματος του κόμματός του, όσο και οι λόγοι του διατυμπάνιζαν αυτή τη σχέση. Τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του κόμματος κάνει συνεχείς αναφορές στον Αρχιεπίσκοπο και το έργο του. Σε προεκλογικό βίντεο²⁰¹ προβάλλονται οι εναγκαλισμοί

- Βλάσης Αγτζίδης (Δρ Ιστορίας),
- Γιώργος Καραμπελιάς (συγγραφέας - ιστορικός)
- Γιώργος Παπαδόπουλος-Τετράδης (δημοσιογράφος της Ελευθεροτυπίας)
- Περικλής Νεάρχου (πρ. σύμβουλος του Α. Παπανδρέου για το Κυπριακό)
- Ανδρέας Σταλίδης (Αντίβαρο)
- Γιώργος Κακαρελίδης (καθηγητής ΤΕΙ)
- Χρήστος Κορκόβελος (εκπαιδευτικός)

Συντονιστής ο δημοσιογράφος **Δημήτρης Γιαννόπουλος**

Ενδιαφέρον έχει το εισαγωγικό σχόλιο πριν την αναδημοσίευση της πρόσκλησης: «Η αποκάλυψη της ακροδεξιάς υποκρισίας και του προδοτικού ελληνοχριστιανισμού, πρέπει να είναι βασικός στόχος όσων σέβονται την αληθινή ιστορική Μνήμη τούτου του λαού. Γιατί, όσον αφορά την αντιμετώπιση της ιστορίας των Ελλήνων της Ανατολής, από την ακροδεξιά πήραν τη σκυτάλη οι λεγόμενοι «νέοι ιστορικοί». Η αντίδραση βρισκόταν στην κορύφωσή της και όλοι διεκδικούσαν μία θέση για το ποιος την προκάλεσε.

Για την πρόσκληση στο <https://pontosandaristera.wordpress.com/2007/05/13/16-5-07/#more-862>. Το Δελτίο Τύπου και η πρόσκληση έχουν 'κατέβει' από την ιστοσελίδα του Αντίβαρου. Βλέπε και στο <http://palio.antibaro.gr/istoria.php>

¹⁹⁶ Η σχέση της οικογένειας Έβερτ με την αρχιεπισκοπή είναι πολύ παλιά. Στα χρόνια της Κατοχής, ο Άγγελος Έβερτ αστυνομικός διοικητής της Αστυνομίας Πόλεων της Αθήνας και πατέρας του Μιλτιάδη Έβερτ είχε συνεργαστεί στενά με τον τότε Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και για να σωθούν πολλοί Έλληνες Εβραίοι. Το αναφέρει ο ίδιος ο Χριστόδουλος σε λόγο του ευχαριστώντας και το γιο Μιλτιάδη για την προσφορά του πατέρα του αλλά και για τις πληροφορίες που του έδωσε για τα γεγονότα. Βλέπε και σημείωση 232. Στο <https://m.youtube.com/watch?v=6zpfuLwU0RQ> / Λόγοι Χριστόδουλου CD2.

¹⁹⁷ Ο Στέλιος Παπαθεμελής είχε διακριθεί με την απονομή του *Χρυσού Σταυρού του Αποστόλου Παύλου* από τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο για 'το κοινοβουλευτικό του ήθος, την ορθόδοξη χριστιανική του αντίληψη και την πολιτική διορατικότητα ενός πολιτικού ανδρός με χαρακτηριστικό γνήσιο πατριωτισμό'. Πηγή: Στέλιος Παπαθεμελής- Βικιπαίδεια.

¹⁹⁸ Στο [users.auth.gr>gerousi27.03.07 pdf 'Ρεπούση για διορθώσεις'](https://users.auth.gr/~gerousi27.03.07/pdf/Ρεπούση%20για%20διορθώσεις.pdf).

¹⁹⁹ Συλλογικό, (2007), *Γιατί δεν διορθώνεται.....*, σελ. 99-100.

²⁰⁰ Η συγκεκριμένη ερώτηση δεν έχει βρεθεί στα Πρακτικά της Βουλής (ψηφιοποιημένο αρχείο). Την πληροφορούμαστε από το βιβλίο *Γιατί δεν διορθώνεται.....* σ. 126 και από τον τύπο. Δημοσίευση 9/5/07 από in.gr., στο <http://mobile.in.gr/Article.aspx?Id=800774&lngDtrlD=244>. Βλέπε και κεφάλαιο 1, σημείωση 100.

²⁰¹ Βίντεο You Tube: ΛΑ.Ο.Σ. - 6 χρόνια 'Ανέβηκε' στις 6/7/07. Χαρακτηριστική η στιγμή ανήμερα των Θεοφανίων που ένα λευκό περιστέρι πλησίασε τον Γ. Καρατζαφέρη και κάθισε στο κεφάλι του.

με τον Αρχιεπίσκοπο, η επίσκεψη στο Φανάρι και η επίσης προσωπική του σχέση με τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο.

Με ορμητήριο την προσωπική του σχέση με τον Αρχιεπίσκοπο, αλλά και την προσωπική του φιλοδοξία να μπει το κόμμα του στη Βουλή, θα κάνει το βιβλίο 'παντιέρα' της προεκλογικής εκστρατείας του κόμματος^{202, 203}.

Η επίσημη στάση της Εκκλησίας - Οι απόψεις της Ιεράς Συνόδου για το βιβλίο και η κριτική

Η Αρχιεπισκοπή από τον Σεπτέμβριο του 2006 ανέθεσε σε Συνοδικές Επιτροπές να εξετάσουν την περίπτωση του βιβλίου Ιστορίας. Τον Απρίλιο του 2007, και μετά τη δημοσίευση του κειμένου της Ακαδημίας Αθηνών για τις διορθώσεις που πρέπει να γίνουν στο βιβλίο²⁰⁴, το περιοδικό Εκκλησία²⁰⁵ δημοσιεύει τις επίσημες θέσεις της Ιεράς Συνόδου. Στην εισαγωγή του κειμένου οι συντάκτες εξηγούν ότι από νωρίς η Εκκλησία έγινε δέκτης παραπόνων από τον εκπαιδευτικό κόσμο και από γονείς των παιδιών. Καθ' όλη τη διάρκεια του έτους έφθαναν στην Ιερά Σύνοδο επιστολές με παράπονα για το βιβλίο από όλο το φάσμα της κοινωνίας και γι' αυτό αποφάσισε να ασχοληθεί με το βιβλίο. Αυτή η εξήγηση βέβαια, έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τα λόγια και τα έργα του Αρχιεπισκόπου που προηγούνταν της εισαγωγής του εγχειριδίου στα σχολεία.

Στο εν λόγω κείμενο της Ιεράς Συνόδου, η Εκκλησία εξηγεί περαιτέρω το ενδιαφέρον της. Δικαιολογεί γιατί η Εκκλησία δικαιούται να ομιλεί. Υπερθεματίζει του δικαιώματος της Εκκλησίας να εκφράζει δημόσιο λόγο, καθώς η αντίθετη άποψη είναι αντιδημοκρατική και προσκρούει στις αρχές της Δημοκρατίας. «Η Εκκλησία και οι εκπρόσωποί της δικαιούνται να ομιλούν όπως και κάθε ελεύθερος πολίτης αυτής της χώρας». Συνεχίζει δηλώνοντας πως «...η Εκκλησία δικαιούται να ομιλεί για θέματα της Ιστορίας, καθώς μέλη της έχουν διαδραματίσει ενεργό ρόλο σε ιστορικά γεγονότα αλλά και λόγω της μακρόχρονης σχέσης της Εκκλησίας με την Παιδεία» την οποία όπως λέει 'δεν έχει την πρόθεση να απεμπολήσει', αφού άλλωστε και το Σύνταγμα ορίζει την καλλιέργεια μέσω της Παιδείας της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης των μαθητών²⁰⁶.

Στο πεντασέλιδο κείμενο που παραδόθηκε στην Υπουργό Παιδείας ως σημαντικότερο θέμα επισημαίνεται η επιστημονική μεθοδολογία του βιβλίου. Θεωρείται ότι το βιβλίο είναι γραμμένο με μια 'ιδεολογικοποιημένη προσέγγιση της Ιστορίας'. Ότι στην προσπάθεια να μην καλλιεργηθεί το μίσος ανάμεσα στους λαούς αποκρύπτονται

²⁰² Πρόκειται για διπλή προεκλογική περίοδο, τις Δημοτικές και Νομαρχιακές του 2006 και τις Βουλευτικές του 2007.

²⁰³ Επισήμως το κόμμα εξέφρασε την αντίθεσή του προς το βιβλίο με δελτία τύπου, με ερωτήσεις στην Ευρωβουλή ενώ αναφέρθηκε σε αυτό και από το βήμα της Βουλής των Ελλήνων - μετά τις εκλογές του 2007- παρόλο που το βιβλίο είχε πια αποσυρθεί. Στο κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ όμως και στο ρόλο του στην απόσυρση του βιβλίου θα αναφερθούμε εκτενώς στο αντίστοιχο κεφάλαιο της εργασίας.

²⁰⁴ Βλέπε κεφάλαιο 1, σημειώσεις 110,111.

²⁰⁵ Περιοδικό Εκκλησία, 'Έτος ΠΔ', Απρίλιος 2007, τεύχος 4, σ.261-266.

²⁰⁶ Πρόκειται πάλι για το άρθρο 16 του Συντάγματος παράγραφος 2. Βλέπε *εδώ* Εισαγωγή, σημείωση 151.

γεγονότα, αφού παρά τις διαψεύσεις,²⁰⁷ όπως επισημαίνεται, αυτό έχει ως βάση την τετράτομη 'Κοινή Ιστορία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης'.²⁰⁸

Αναφορικά με το περιεχόμενο του βιβλίου, η Ιερά Σύνοδος επισημαίνει ότι οι βασικές ενστάσεις της αφορούν τη διαγραφή της προσφοράς της Ορθόδοξης Εκκλησίας και των κληρικών όλων των βαθμίδων' αλλά και την προσπάθεια 'διαστρέβλωσης' ιστορικών γεγονότων για να μην ενοχληθούν οι Τούρκοι.

Στη συνέχεια γίνεται μία λεπτομερής καταγραφή των ιστορικών γεγονότων στα οποία οι συγγραφείς δεν έδωσαν την προσήκουσα σημασία και δεν ανέδειξαν τον ρόλο των ιστορικών προσώπων αλλά και την τραγικότητα των στιγμών. Επισημαίνεται ότι αποσιωπάται ο ρόλος της Εκκλησίας στα χρόνια της τουρκοκρατίας αλλά και της Επανάστασης. Γεγονότα όπως η 'Εξοδος του Μεσολογγίου, ο Ζάλογγος, σημαντικές μάχες της Επανάστασης και ήρωες, η γενοκτονία των Ποντίων και η Μικρασιατική Καταστροφή, η Εθνική Αντίσταση αλλά και η Κυπριακή Ιστορία²⁰⁹ είτε δεν αναφέρονται είτε αναφέρονται με τέτοιο τρόπο που τελικά οι μαθητές δεν μαθαίνουν την 'ελληνική ιστορία αλλά την ιστορία του κράτους της Ελλάδος'.

Οι συγγραφείς του βιβλίου και οι υποστηρικτές του είπαν πως ήθελαν μια ηπιότερη καταγραφή των γεγονότων 'χωρίς τη λατρεία του αίματος'²¹⁰ πράγμα που κατά την Εκκλησία γεννά το ερώτημα αν στα πλαίσια αυτής της λογικής πρέπει να αποσιωπηθούν, ή να καταγραφούν συνοπτικά, οι αγώνες του έθνους για ελευθερία και εθνική αξιοπρέπεια. Σε μια προσπάθεια να ενταχτεί η αντίδραση της Εκκλησίας στο γενικότερο φάσμα των αντιδράσεων, καταγράφονται οι αντιδράσεις της κοινωνίας, ώστε να έρθουν οι συγγραφείς αντιμέτωποι με τα ίδια τους τα επιχειρήματα για την επιστημονική μέθοδο που ακολούθησαν.

Στην κατακλείδα, η Ιερά Σύνοδος επισημαίνει ότι υπάρχουν δύο σχολές συγγραφέων που έχουν γράψει τα βιβλία της Ιστορίας σε πρωτοβάθμια και μέση εκπαίδευση. Στα βιβλία μέσης εκπαίδευσης γίνεται εκτενής αναφορά σε πρόσωπα και γεγονότα της Ιστορίας μας ενώ σε αυτά της πρωτοβάθμιας όχι²¹¹. Το τελικό συμπέρασμα της Ιεράς Συνόδου δεν αφήνει περιθώρια για παρερμηνείες. Σημειώνει πως όταν η Μ. Ρεπούση ρωτήθηκε γιατί δεν γίνεται αναφορά στην προσφορά της Εκκλησίας κατά την Τουρκοκρατία και την επανάσταση, εκείνη απαντά πως αν γινόταν αναφορά, αυτή θα ήταν αρνητική. Αυτή η απάντηση πυροδοτεί και την αντίδραση της Ιεράς Συνόδου η οποία δηλώνει: «....αυτός ο απόλυτος αφορισμός, δεν προέρχεται από την ιστορία, αλλά από την ιδεολογία της συγγραφέως, η οποία εν τέλει φανερώνει πως το κρινόμενο βιβλίο δεν αποτελεί βιβλίο ιστορίας, αλλά

²⁰⁷ Στην ερώτηση του Στ. Παπαθεμελή στη Βουλή αναφέρεται και το θέμα του τετράτομου της Ιστορίας αλλά η Υπουργός Παιδείας τονίζει ότι αυτά τα δύο δεν σχετίζονται. Βλέπε κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο *Ο πολιτικός λόγος...*, σ. 21.

²⁰⁸ Για το τετράτομο έργο Ιστορίας βλέπε κεφάλαιο 1, σημείωση 97.

²⁰⁹ Θα έλεγε κανείς ότι η Ιερά Σύνοδος ακολουθεί τις αντιδράσεις της κοινωνίας και των ομάδων που αντέδρασαν για το βιβλίο, όπως αυτό φαίνεται και μέσα από τις αναφορές και ερωτήσεις / επερωτήσεις στη Βουλή. Ενώσεις Ποντίων, Σύλλογοι Μικρασιατών, η Κυπριακή Δημοκρατία αντέδρασαν για το περιεχόμενο του βιβλίου. Βλέπε κεφάλαιο 1, Παράρτημα αναφορών - ερωτήσεων....., και σημείωση 194.

²¹⁰ Το αναφέρει ο καθηγητής Αντώνης Λιάκος. Στο <http://www.kathimerini.gr/279485/article/epikairothta/ellada/oloi/3eskonizoyin-to-vivlio-istorias> Καθημερινή 06/03/07, «Όλοι ξεσκονίζουν το βιβλίο Ιστορίας»

²¹¹ Η αναφορά γίνεται στα βιβλία που γράφουν για τη νεότερη ιστορία.

εγχειρίδιο ιδεολογικής προπαγάνδας, με το οποίο επιχειρείται η χειραγώγηση της συνειδήσεως των μικρών μαθητών».

Για επίλογο η Εκκλησία επιλέγει την πίεση προς την Πολιτεία, ώστε να γίνεται μία πιο προσεχτική επιλογή των βιβλίων Ιστορίας που διδάσκονται τα παιδιά σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα αναφέρει: «Το γεγονός ότι το βιβλίο προκάλεσε καθολική αντίδραση εις τον εντός και εκτός Ελλάδας Ελληνισμό ελπίζομε ότι θα προβληματίσει τους αρμοδίους για την ανάγκη τα παιδιά σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης να διδάσκονται την ιστορία της Ελλάδας, και όχι την ιστορία κάποιων ιστορικών.»

Το επόμενο διάστημα γίνεται μία προσπάθεια να τεκμηριωθούν και επιστημονικά οι επίσημες θέσεις της Εκκλησίας για το βιβλίο. Στα επόμενα τεύχη του περιοδικού Εκκλησία²¹² δημοσιεύεται μία υπερ - αναλυτική κριτική για το εγχειρίδιο της Ιστορίας, του καθηγητή Πανεπιστημίου κ. Β. Σ. Καραγεώργου. Στην εισαγωγή του κειμένου του ο καθηγητής αναφέρει ότι θα ασχοληθεί με θέματα που αφορούν στη δομή και το περιεχόμενο του εγχειριδίου.

Η κριτική εκτείνεται σε 20 σελίδες και περιλαμβάνει σημεία που αφορούν την επιστημονική μεθοδολογία με την οποία γράφτηκε το βιβλίο, ιστορικά λάθη και ανακρίβειες, τυπογραφικά λάθη, ακόμη και λάθη αντιγραφής. Ο καθηγητής 'ξεσκονίζει' κυριολεκτικά το εγχειρίδιο, αφού δεν αφήνει κεφάλαιο χωρίς να το σχολιάσει.

Μάλιστα διακρίνει - λεπτομερώς- αυτά με τα οποία δεν θα ασχοληθεί, αφού έχουν ήδη ασχοληθεί άλλοι και έχουν απαντήσει επαρκώς. Επισημαίνει ωστόσο, ότι δεν ασχολείται 'με τα ανθελληνικά κέντρα αποφάσεων που κατευθύνουν την παραχάραξη της Ιστορίας', με το θέμα 'συνέχειας ή ασυνέχειας του Ελληνισμού', ότι δε σχολιάζει τις 'εξευτελιστικές παραποιήσεις της ελληνικής Ιστορίας', δε μιλάει για τη 'διαγραφή της προσφοράς της Ορθόδοξης Εκκλησίας και των κληρικών όλων των βαθμίδων στα χρόνια της δουλείας και κατά την Επανάσταση', ούτε κάνει αναφορά σε 'παραλείψεις, παρασιωπήσεις και στην υποβάθμιση ιστορικών προσώπων και γεγονότων'. Η αναφορά στα παραπάνω και η επιλογή των λέξεων εδώ ουσιαστικά ισοδυναμεί με τοποθέτηση.

Η μονομέρεια και η μεροληπτική στάση της κριτικής του φαίνεται ακόμη από τα προσωπικά σχόλια που προσθέτει και αφορούν στο πρόσωπο της επικεφαλής της συγγραφικής ομάδας. Εισαγωγή σε κάθε σχόλιο για το βιβλίο είναι κυρίαρχα η φράση : «...η κυρία Ρεπούση και οι συνεργάτες της..».

²¹² Περιοδικό Εκκλησία Έτος ΠΔ', Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2007, τ.8, , σ. 609-618 και Περιοδικό Εκκλησία Έτος ΠΔ', Οκτώβριος 2007, τ.9, σ. 690-699.

Ο ρόλος του Αρχιεπίσκοπου Χριστόδουλου

Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, όπως προαναφέραμε²¹³, από την ημέρα της ενθρόνισής του έκανε σαφή την επιλογή του να εμπλακεί στα ζητήματα της κοινωνίας, είτε αυτά άπτονταν της δικαιοδοσίας της Εκκλησίας είτε όχι. Τα πρώτα χρόνια η απήχρησή του στον κόσμο ήταν μεγάλη. Η απήχρηση αυτή αποτυπώθηκε στις λαοσυνάξεις σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη το 2000 για το θέμα των ταυτοτήτων²¹⁴. Σε αυτές ο Αρχιεπίσκοπος είχε τεθεί ανοιχτά κατά του χωρισμού Εκκλησίας - Κράτους.

Αυτή ήταν μία συνεπής στάση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια της Αρχιερατικής Διακονίας του όπου είχε εκφράσει γνώμη για ένα εύρος θεμάτων, και η γνώμη του αυτή καταγράφηκε σε περιοδικά και βιβλία²¹⁵. Ενδεικτικό είναι ότι μετά την ενθρόνισή του ο Αρχιεπίσκοπος προχώρησε σε μεγάλες αλλαγές στο χώρο της Εκκλησίας. Μία από αυτές ήταν η σύσταση 14 Ειδικών Συνοδικών Επιτροπών για πολλά θέματα της 'σύγχρονης ζωής'. Έργο του ήταν και η αναβάθμιση του ραδιοφωνικού σταθμού της Εκκλησίας, μέσα στα πλαίσια της αναμόρφωσης της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος²¹⁶ ενώ εκσυγχρονίστηκαν και τα περιοδικά της Εκκλησίας, 'Εκκλησία' και 'Εφημέριος' και εκδόθηκε το περιοδικό 'Τόλμη'²¹⁷.

Ο δημόσιος λόγος του τον έφερε συχνά σε ρήξη με την Πολιτεία, αφού εξέφραζε άποψη επί παντός επιστητού και η ρήξη αυτή υπερπροβλήθηκε από τα ΜΜΕ πλήττοντας σταδιακά τη δημόσια εικόνα του. Μάλιστα ο πρόεδρος του Συνασπισμού, Αλέκος Αλαβάνος, ζήτησε την παραίτησή του όταν ο Αρχιεπίσκοπος αποκάλυψε 'νέους Διοκλητιανούς' όσους υποστήριζαν τον χωρισμό Εκκλησίας - Πολιτείας²¹⁸.

Η αντίδραση της επίσημης Εκκλησίας για το βιβλίο της Ιστορίας με επικεφαλής της Εκκλησίας τον Αρχιεπίσκοπο ήταν αναμενόμενη.

²¹³ Βλέπε εδώ, υποκεφάλαιο *Οι πρώτες αντιδράσεις της Εκκλησίας*, σ. 37.

²¹⁴ Από απόσπασμα ομιλίας του αρχιεπίσκοπου για το θέμα των ταυτοτήτων, όπως αναδημοσιεύεται στην ιστοσελίδα του: <http://www.archxristodoulos.gr/index.php/2012-12-07-11-01-15/303-2012-12-07-10-33-39>

"Διαγραφή του θρησκευματος από τις ταυτότητες μια νέα μορφή ηθικής παρενόχλησης"

1/1/2000 «Παρακολουθώντας από κοντά τις εξελίξεις στο θέμα των ταυτοτήτων έχω καταλήξει στο συμπέρασμα ότι αυτοί που τό'δεχον έμειναν, δηλ. οι άνθρωποι της εξουσίας, είναι άριστοι έσως στην έπιστημονική σύλληψη του σκοπού που επιδιώκουν, τα δέ ΜΜΕ καλύπτουν τό θέμα μέ έκπληκτική προσαρμογή στις απαιτήσεις της στρατηγικής, που κατεστρώθη για νά εξουδετερώσει την έπιρροή της Έκκλησίας στο λαό μας. Στο όλο θέμα διακρίνονται από την πρώτη στιγμή δύο πόλοι. Είναι τό θύμα και ό θύτης. Θύμα είναι ό έλληνικός λαός της Έκκλησίας, που ύφίσταται μίαν ισχυρή ήθική παρενόχληση στή δημόσια έκφραση της πολιτισμικότητάς του, της πίστewός του. Καί θύτης είναι ή εξουσιαστική δύναμη της κυβέρνησης, που μέ αύταρχισμό επιβάλλει σε όλους ένα μοντέλο ύπαρξης άγνωστο μέχρι τώρα στο λαό καί αντίθετο στην άποδοχή του από την λαϊκή πλειοψηφία».

²¹⁵ Στην ιστοσελίδα για τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο είναι καταγεγραμμένο όλο το συγγραφικό του έργο.

Καταγράφονται ομιλίες και συγγράμματα του. Στη θεματολογία του εντάσσεται ο ρόλος της Ορθοδοξίας στην πορεία του έθνους, η Μετα-Νεωτερικότητα, η κρίση ταυτότητας του νεώτερου ελληνισμού και άλλα θέματα που αφορούν στην παιδεία, τους νέους, την κοινωνία, την ιστορία, το έθνος. Στο <http://www.archxristodoulos.gr/index.php/books?limitstart=0>

²¹⁶ Π. Δημητρόπουλος, (2001), *Κράτος και Εκκλησία...*, σ. 98.

²¹⁷ Ίδρυσε επιτροπές για την Βιοηθική, την Πολιτισμική Ταυτότητα, τους μετανάστες, τους πρόσφυγες και τους παλιννοστούντες, για το γάμο, τα ανθρώπινα δικαιώματα κ.α., στο <http://agiotokos-kappadokia.gr>

²¹⁸ Βλέπε την παραπάνω σημείωση 217.

Παρακολουθώντας αντίστροφα την πορεία των γεγονότων, ο Αρχιεπίσκοπος δήλωσε με την ανακοίνωση της απόσυρσης του εγχειριδίου ότι η Εκκλησία πρώτη αντιστάθηκε στη διαστρέβλωση των ιστορικών γεγονότων και της προσφοράς της Εκκλησίας στους αγώνες του Έθνους. Στη συνέχεια συνεχάρη τον τότε Υπουργό για αυτήν του την απόφαση²¹⁹.

Όλο το διάστημα από την άνοιξη του 2006 έως και την απόσυρση του βιβλίου τον Σεπτέμβριο του 2007, ο Αρχιεπίσκοπος σε πολλές ομιλίες του έκανε άμεσες ή έμμεσες αναφορές και παρεμβάσεις για το βιβλίο της Ιστορίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ότι η πρώτη έμμεση αναφορά γίνεται πολύ νωρίς, τον Απρίλιο του 2006 - όπως θα δούμε παρακάτω- όταν δεν υπήρχε κανένα δημοσίευμα για το βιβλίο. Οι μόνες αναφορές που είχαν προηγηθεί τον Μάρτιο του 2006 ήταν ένα άρθρο του Ριζοσπάστη²²⁰ για τα νέα βιβλία γενικά και μία αναφορά στο τετράτομο της Βαλκανικής Ιστορίας στο περιοδικό Άρδην του Γ. Καραμπελιά²²¹. Ακολούθησαν και κάποια άρθρα στο περιοδικό Ρεσάλτο τον Απρίλιο σε ένα αφιέρωμα για την Επανάσταση του '21^{222,223}.

Η πρώτη αναφορά γίνεται στην εισηγητική ομιλία του Αρχιεπίσκοπου στην Παλαιά Βουλή με αφορμή την συμπλήρωση των 180 χρόνων από την έξοδο του Μεσολογγίου, τον Απρίλιο του 2006²²⁴. Εκεί ο Αρχιεπίσκοπος αφού εξαιρεί το ρόλο της Εκκλησίας και των κληρικών στην Έξοδο και κάνει μία συνολική αναφορά στην ελληνική επανάσταση, επισημαίνει ανάμεσα σε άλλα: «Η Εκκλησία μας θεωρεί τίτλον τιμής γι' αυτήν, τη συμμετοχή των κληρικών και των πιστών της στις εθνικές εξορμήσεις.» «Σεμνύνεται και καυχάται διότι ένεκα των ιστορικών συνθηκών ηναγκάσθη τον δευτερεύοντα δι' αυτήν σκοπόν ήτοι την υπεράσπισι του έθνους, να αναγάγει εις πρωτεύοντα προκειμένου να σταθή στο πλευρό του τυραγνισμένου λαού...» «... Γι' αυτό και είναι άδικοι απέναντι στην ιστορική αλήθεια όσοι παρασυρμένοι από τα συνθήματα της παγκοσμιοποίησης επιδιώκουν να στερηθεί ο λαός μας τον πλούτο της παραδόσεώς του όταν άλλοι λαοί αναζητούν εναγωνίως να ανεύρουν ή να δημιουργήσουν παράδοσιν ως παράγοντα κοινωνικής συνοχής και προόδου.»^{225,226}

Ωστόσο, πρώτη ευθεία αναφορά του Αρχιεπίσκοπου φαίνεται να είναι αυτή τον Ιούνιο του 2006, όταν σε μία βράβευση του Πρύτανη του

²¹⁹ Περιοδικό Εφημέριος Οκτώβριος 2007, σ. 9.

²²⁰ Ριζοσπάστης/ ΠΑΙΔΕΙΑ / 5/3/2006

²²¹ Περιοδικό Άρδην, τεύχος 59, Μάρτιος 2006. Στο <http://ardn-rixi.gr?s>

²²² Ένα από τα άρθρα έχει τίτλο: 'Η Επανάσταση του '21 υπό διωγμό' και είναι γραμμένο από τον Αντώνη Πλάκα. Στο άρθρο γίνεται λόγος για την ιδεολογία της Νέας Τάξης και για την επανα-διατύπωση της ιστορίας. Περιοδικό Ρεσάλτο, Απρίλιος 2006, τ.5, σ.40-41. Το άρθρο αργότερα αναδημοσιεύεται από ιστοσελίδα της Ιεράς Επαρχιακής Συνόδου της Εκκλησίας της Κρήτης. Το ίδιο γίνεται και με άρθρα του Δ. Νατσιού και του Α. Σταλίδη από το Αντίβαρο. Στο <http://www.imis.gr/iera-mhtropolh/articles/html/articles.html>

²²³ Στο ίδιο αφιέρωμα στο περιοδικό Ρεσάλτο αρθρογραφεί και ο πατήρ Γεώργιος Μεταλληνός.

²²⁴ Με τη φράση «Εμπρός για Νέα Μεσολόγγια» κλείνει το άρθρο του ο Α. Πλάκας το ίδιο διάστημα στο περιοδικό Ρεσάλτο. Βλέπε σημείωση 222.

²²⁵ Στο <http://www.archxristodoulos.gr/index.php/2012-12-07-11-01-12/190-180>

²²⁶ Το θέμα της Εξόδου του Μεσολογγίου ήταν ένα από τα θέματα που έγιναν αντικείμενο σχολιασμού για το περιεχόμενο του βιβλίου της Στ' δημοτικού. Είναι και ένα από τα σημεία στα οποία στέκεται ο Στ. Παπαθεμελής, στη συζήτηση που έγινε στη Βουλή στις 26/01/07. Βλέπε και κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1, *Ο πολιτικός λόγος...* σ. 20-21. Για όλη τη συζήτηση, Πρακτικά της Βουλής 26/1/2007, Συνεδρίαση ΞΕ', σ. 3803-4.

Πανεπιστημίου Αθηνών μιλάει για το επίμαχο βιβλίο²²⁷. Ο Αρχιεπίσκοπος φέρεται να είχε πει: «Όλοι περιμένουμε από τον κύριο πρωθυπουργό με τις ευαισθησίες τις οποίες έχει ως Έλληνας και ως Μακεδόνας πραγματικά να δώσει το μήνυμα για την αλλαγή που πρέπει να γίνει σε αυτό το βιβλίο πριν να είναι πολύ αργά»²²⁸. Σημειολογικό ενδιαφέρον έχει ότι ο Αρχιεπίσκοπος απηύθυνε τον λόγο απευθείας στον Πρωθυπουργό της χώρας και όχι στην αρμόδια Υπουργό και ότι αναφέρεται σε ένα βιβλίο το οποίο ακόμη δεν έχει διανεμηθεί στα σχολεία.

Αρχές Δεκεμβρίου του 2006, σε ομιλία του Αρχιεπίσκοπου για την Εκκλησία και τη Γλώσσα στην περίοδο της Τουρκοκρατίας²²⁹, ο Αρχιεπίσκοπος αναφέρεται σε όσους αμφισβητούν το Κρυφό Σχολειό και μέρος της ομιλίας του είναι αφιερωμένο στις συζητήσεις που ήδη έχουν ξεκινήσει για το βιβλίο της Ιστορίας και ουσιαστικά απαντά και παίρνει θέση και μέρος σε αυτόν τον διάλογο, χωρίς όμως να το λέει ευθέως. Λέει χαρακτηριστικά: «Η αμφισβήτηση του Κρυφού Σχολείου δεν είναι βέβαια καινούργια. Αλλά διαπιστώνω ότι η κατεδάφιση της γλώσσας και της ιστορίας μας αποτελεί σήμερα προγραμματικό στόχο μιας ιδεολογίας, κατά την οποία η υπεράσπιση της γλώσσας είναι έργο εθνικιστών, και άρα πρέπει να αντιμετωπισθεί με σκληρές επιθέσεις.»

Ο λόγος του, όπως θα αποδειχτεί και στη συνέχεια, είναι και ιδεολογικοπολιτικός. Κι αφού αντικρούει το επιχείρημα πως επί Τουρκοκρατίας δεν υπήρχε νόμος που να απαγορεύει τη σύσταση και λειτουργία ελληνικών σχολείων, λέγοντας ότι οι τουρκικές αρχές ενεργούσαν πάντα εκτός νόμου, συνεχίζει με πιο σκληρά λόγια: «Δεν θα αντιπαραταχθώ, λοιπόν, στους κοντοτιέρους²³⁰ της αποδόμησης²³¹. Αν θέλουν να ακούσουν την απάντηση στα περί τουρκικής ανεξιθρησκίας και περί ελευθέρων σχολείων, ας ακούσουν τις μαρτυρίες. Ας ψάξουν όμως τις μαρτυρίες των σκλάβων, κι όχι τις διαβεβαιώσεις των τυράννων.»

Οι άμεσες ή έμμεσες αναφορές του Αρχιεπίσκοπου συνεχίζονται με κάθε ευκαιρία. Στις αρχές του 2007, σε τιμητική εκδήλωση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου στον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκινό²³² και το στήσιμο ανδριάντα για τη συμβολή του στη διάσωση των Ελλήνων Εβραίων από τους Ναζί, ο Αρχιεπίσκοπος υπενθυμίζει τις προϋποθέσεις για μια ειρηνική

²²⁷ Εκπομπή ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ, στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=17> Βλέπε και σημείωση 179.

²²⁸ Βλέπε παραπάνω σημείωση 227.

²²⁹ Πρόκειται για την ομιλία στην εκδήλωση της Ελληνικής Γλωσσικής Κληρονομιάς στις 8/12/2006. Στο <http://www.archxristodoulos.gr/index.php/2012-12-07-11-01-11/147-e>

²³⁰ Σύμφωνα με τη Βικιπαίδεια, Κοντοτιέροι ονομάζονταν οι αρχηγοί μισθοφορικών εταιρειών, κυρίως στις Ιταλικές πόλεις - κράτη, από τον ύστερο Μεσαίωνα ως την Αναγέννηση. Σήμερα προσδιορίζει γενικά την έννοια του μισθοφόρου. Κατηγορεί ουσιαστικά όσους υποστηρίζουν μία συγκεκριμένη ιδεολογία ότι είναι πληρωμένοι εντολοδόχοι για να αποδομήσουν την ελληνική ιστορία, υπηρετώντας ξένα συμφέροντα.

²³¹ Η λέξη 'αποδόμηση' ήταν αυτή που χρησιμοποιήθηκε από τον χώρο της Εκκλησίας αλλά και της πολιτικής για να δηλώσει τον τρόπο με τον οποίο οι συγγραφείς του βιβλίου χειρίστηκαν την ελληνική ιστορία. Την συναντάμε στους λόγους του Αρχιεπίσκοπου, στις ερωτήσεις στη Βουλή, στα άρθρα στελεχών του ΛΑ.Ο.Σ. Βλέπε και *εδώ*, υποκεφάλαιο *Η σύνδεση με τον 'εθνικό χώρο'*...σ. 42 αλλά και άρθρα: Στο <http://www.metopo.gr/article.php?id=2105> <http://www.metopo.gr/article.php?id=2719>

²³² Στο <http://www.archxristodoulos.gr/index.php/2012-12-07-11-01-12/189-2012-12-07-09-52-31>. Είναι η εκδήλωση στην οποία γίνεται αναφορά στη συμβολή του Διοικητή της Αστυνομίας Πόλεων, Άγγελου Έβερτ στη διάσωση των Ελλήνων Εβραίων και τη συνεργασία του με τον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκινό. Ο Μιλτιάδης Έβερτ, γιος του Άγγελου Έβερτ, ήταν παρών στην εκδήλωση. Ο Μ. Έβερτ ήταν ένας από τους βουλευτές που κατέθεσε ερώτηση για την απόσυρση του βιβλίου. Βλέπε και σημειώσεις 193 και 196.

κοινωνία: «...Είναι η αγάπη προς την Πατρίδα, η τιμή προς τους ήρωες, η ζωντανή ιστορική μνήμη. Λαοί που δεν θέλουν να θυμούνται το παρελθόν, δεν δικαιούνται να έχουν μέλλον. Όλοι εμείς υποχρεούμεθα να διαφυλάξουμε για εμάς και τους νεωτέρους μας απαραχάρακτη την Ιστορία, μη εφαρμόζοντας επ' αυτής μεθόδους Προκρούστη».

Ο σκληρός και παρεμβατικός λόγος του Αρχιεπίσκοπου συνεχίζεται και την άνοιξη του 2007, όπου οι αντιδράσεις για το βιβλίο κορυφώνονται. Τον Μάιο του ίδιου χρόνου σε εκδήλωση για το Ισλάμ²³³, ο Αρχιεπίσκοπος αφού κάνει μία εισήγηση που αφορά τον διαθρησκειακό διάλογο, σημειώνει: «Δεύτερος παράγων που πρέπει να προσέξουμε είναι η Ιστορία. Έχει κυριαρχήσει πλέον η τάση να 'ξαναγράφεται' η Ιστορία, εις τρόπον ώστε να υπηρετεί γεωπολιτικές σκοπιμότητες. Έτσι, παρουσιάζονται η οθωμανική αυτοκρατορία και το χαλιφάτο στην Ισπανία ως προπύργια ανεξιθρησκίας και ανοχής. Το πόση ήταν η ανεξιθρησκία στην Ελλάδα, δεν περιμένουμε να το μάθουμε από τα πλυντήρια της Ιστορίας στα οποία δυστυχώς ανετέθη να διδάξουν τα ελληνόπουλα...»

Όσο κι αν είναι κουραστικό για μία εργασία να παρατίθενται αυτούσια αποσπάσματα από τους λόγους του Αρχιεπίσκοπου, ωστόσο κρίνεται αναγκαίο γιατί είναι πραγματικά αξιοθαύμαστος ο τρόπος με τον οποίο συνδέει τα γεγονότα για να καταλήξει, με εκπληκτική ρητορική δεινότητα, να αναδεικνύει εκείνες τις πτυχές του θέματος που εκείνος έχει επιλέξει να αναδείξει.

Στην ομιλία του στη Θεσσαλονίκη επίσης τον Μάιο του 2007²³⁴, ο Αρχιεπίσκοπος μιλά αποκλειστικά για το θέμα του βιβλίου και την αλλοίωση της Ιστορίας που επιχειρείται μέσα από αυτό. Εκεί στρέφεται κατά της ιδεολογίας η οποία έχει γεννήσει το βιβλίο, ενώ κάνει σύνδεση και αναφορά στο τετράτομο της Βαλκανικής Ιστορίας.

Μάλιστα ξεκινάει την ομιλία του λέγοντας ότι θα μιλήσει για ένα θέμα που αφορά όλους, όσους πονάνε αυτόν τον τόπο. Συνεχίζει λέγοντας πως αφορμή να μιλήσει για την Παιδεία είναι το βιβλίο Ιστορίας της Στ' δημοτικού, το οποίο έχει 'εύλογα' προκαλέσει πολλές αντιδράσεις. Τονίζει πως, χωρίς να θέλει κανείς να καταδικάσει το συγκεκριμένο βιβλίο, δεν μπορεί να μην σημειώσει ότι το πρόβλημα του βιβλίου βρίσκεται στην «...όπισθεν τούτου κρυπτόμενη ιδεολογία». «Έκφραση της ιδεολογίας αυτής είναι το συγκεκριμένο βιβλίο Ιστορίας.» Κάνοντας μία ανάλυση για τον χαρακτήρα της Παιδείας, μιλάει για την 'παθογένεια της ιδεολογίας', ιδεολογία που μέσα από τους εκπροσώπους της προσπαθεί να εισάγει μία ιστοριογραφία όπου τα χαρακτηριστικά του έθνους δεν θα είναι διακριτά, όπου το άτομο θα είναι μέλος πολλών συλλογικών ταυτοτήτων χωρίς όμως η θρησκευτική του ταυτότητα να είναι μία από αυτές. Μιλάει ακόμη για την παραχάραξη της Ιστορίας που επιχειρείται παγκοσμίως μέσα από τα εγχειρίδια της Ιστορίας. Με τα παραδείγματα που παραθέτει, και εξηγώντας πως η Εκκλησία πρέπει να είναι παρούσα τη στιγμή που η ιδεολογία θα καταρρεύσει, να περισώσει την εθνική μνήμη και ταυτότητα, δικαιολογεί και την παρέμβαση της Ιεράς Συνόδου για το βιβλίο.

²³³ Ομιλία στην ημερίδα της Συνοδικής Επιτροπής Ευρωπαϊκών Θεμάτων με θέμα: 'Ισλάμ, τα όρια της προβληματικής' στο <http://www.archristodoulos.gr/index.php/2012-12-07-11-01-14/334-2012-12-07-10-45-51>

²³⁴ Ομιλία με τίτλο: 'Μεταλλαγμένη Ιστορία: Η εξαλλοίωση της Ιστορίας και της Μνήμης'. Στο <http://www.archristodoulos.gr/index.php/2012-12-07-11-01-15/259-2012-07-10-17-41>

Τονίζει τη θέση της Εκκλησίας ως βοηθού και συνοδοιπόρου της Ελληνικής Πολιτείας και φέρνει ως παράδειγμα την υποδοχή των Ελλήνων του Πόντου αλλά και τη δράση του Αρχιεπίσκοπου Δαμασκηνού στα χρόνια της Κατοχής. Υπενθυμίζει ότι οι αγώνες και οι θυσίες του ελληνικού λαού είναι συνδεδεμένοι με την Εκκλησία. Στο τέλος της ομιλίας του τοποθετεί και ιδεολογικά όσους αντέδρασαν για το βιβλίο. «...ας γίνει κατανοητό ότι δεν είναι εθνικιστές αυτοί που αντιδρούν στην επιχειρούμενη παραχάραξη της Ιστορίας. Είναι η συλλογική συνείδηση που αντιδρά στη μεθοδευμένη αλλοίωση της μνήμης προκειμένου να εξυπηρετηθούν γεωπολιτικές επιδιώξεις. Και είναι τιμή για το λαό μας η αντίδραση στην ισοπέδωση, διότι άλλως η παραχάραξη της Ιστορίας θα πέρναγε, η λοβοτομή της εθνικής μνήμης θα γινόταν, και θα ακολουθούσε άνετα πλέον η απόρριψη του ελληνικού έθνους στους Καιάδες της Ιστορίας».

Δεν είναι αυτές οι μοναδικές παρεμβάσεις του Αρχιεπίσκοπου για το θέμα, είναι όμως οι πιο χαρακτηριστικές. Ακόμη και στην επίσκεψή του στην Κύπρο τον ίδιο μήνα μίλησε για το θέμα²³⁵ μιας και οι Κύπριοι είχαν από νωρίς εκφράσει την αντίθεσή τους στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο²³⁶.

Μετά την αποδημία του Αρχιεπίσκοπου, τον Φεβρουάριο του 2008, ο Κ. Χολέβας σε αφιερωματικό άρθρο του στο περιοδικό Εφημέριος²³⁷ κάνοντας έναν απολογισμό του έργου του θα υποστηρίξει πως «...ήταν αναμενόμενο ο Αρχιεπίσκοπος να εκφράσει τον έντονο προβληματισμό του για την προσπάθεια αλλοίωσης της Ιστορίας μας από ορισμένα σχολικά βιβλία και κυρίως από το πολυσυζητημένο βιβλίο της Στ' Δημοτικού...». «Στηλίτευσε από την πρώτη στιγμή την διαγραφή των ηρώων και των μαρτύρων και την περιφρόνηση του ρόλου της Εκκλησίας».²³⁸

Εξάλλου με την απόσυρση του βιβλίου τον Σεπτέμβρη του 2007, ο Αρχιεπίσκοπος από το Μαϊάμι όπου βρισκόταν²³⁹ συνεχάρη με ένθερμα λόγια τον Κωνσταντίνο Καραμανλή για την επανεκλογή του²⁴⁰ και λίγες ημέρες αργότερα επαίνεσε - όπως προείπαμε- τον νέο υπουργό για την απόφασή του να αποσύρει το βιβλίο²⁴¹.

²³⁵ Ομιλία Μακαριώτατου κ. Χριστόδουλου στην Πάφο, 1/5/07. Στο <http://www.archxristodoulos.gr/index.php/video-2/380-1-5-2007>

²³⁶ *Γιατί δεν διορθώνεται...* σελ. 101-106. Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου είχε προτείνει και συγκεκριμένες διορθώσεις για το βιβλίο. Να σημειώσουμε ότι τα ελληνικά εγχειρίδια Ιστορίας διδάσκονται και στην Κύπρο.

²³⁷ 'Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος και η πολιτιστική μας ταυτότητα', στο <http://www.archxristodoulos.gr/index.php/keimena/forarch/79-konholebastautotita>

²³⁸ Ο Κ. Χολέβας όπως έχουμε δείξει είχε εξίσου καθοριστικό ρόλο στη διαμάχη για το βιβλίο. Βλέπε εδώ, υποκεφάλαιο *Η σύνδεση με τον 'εθνικό χώρο'*...σ. 38- 40.

²³⁹ Βρισκόταν στο Μαϊάμι γιατί είχε ήδη ξεκινήσει η περιπέτεια της υγείας του.

²⁴⁰ Μάλιστα προσφωνεί τον Πρωθυπουργό 'Αγαπητέ μου Κώστα', Περιοδικό Εκκλησία, Έτος ΠΔ', τεύχος 8 : Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2007, σελ.594. Στο ίδιο τεύχος φιλοξενείται και το πρώτο μέρος της κριτικής ανάλυσης του καθηγητή Πανεπιστημίου, κ. Β. Καραγεώργου για το βιβλίο.

²⁴¹ Περιοδικό ANTI: Τεύχος 904, 28/9/2007 σε άρθρο που τιτλοφορείται: «Χριστόδουλος προς Στυλιανίδη: Εύγε! Εύγε, φίλτατε και ομογάλακτε αδελφέ μου!» Βλέπε και σημείωση 219.

Οι σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους

Οι θέσεις της επίσημης Εκκλησίας επιβεβαίωσαν ότι επρόκειτο για μία ιδεολογική διαμάχη. Ο λόγος του Αρχιεπίσκοπου καλλιέργησε και κατηύθυνε αυτή τη διαμάχη. Όπως είδαμε²⁴², ο Αρχιεπίσκοπος μιλά με απαξιωτικά λόγια κατά της ιδεολογίας που υποστηρίζει ότι γεννά μια ιστοριογραφία που αποσκοπεί στην από-εθνικοποίηση της ιστορίας, αφού τα έθνη δεν θα έχουν πια 'διακριτά χαρακτηριστικά'.

Στον αντίποδα βρίσκεται όμως η ιδεολογία αυτών που εκπροσωπούν μία ιστοριογραφία η οποία εξαίρει τους αγώνες των εθνών, εξευγενίζει τους ήρωες, συγχωρεί ή αποκρύπτει τα λάθη του έθνους έναντι άλλων εθνών. Στον αντίποδα της μίας ιδεολογίας βρίσκεται η άλλη ιδεολογία, για άλλους η εθνική και για άλλους η εθνικιστική.

Ο λόγος του ανώτατου ιεράρχη της Ελλαδικής Εκκλησίας θα όφειλε σε κάθε περίπτωση να είναι ενωτικός. Αντ' αυτού τις περισσότερες φορές είναι βαθιά διχαστικός. Στις ομιλίες του ενώ ξεκινά να μιλά για αγάπη, αλληλεγγύη, συγχώρεση στο τέλος καταλήγει να βρίσκει έναν κίνδυνο ή έναν εχθρό. Ο τρόπος που μιλούσε, παρά τη ρητορική του δεινότητα, θύμιζε λόγους εθνικιστικών και ακροδεξιών καταβολών.

Στην περίπτωση του βιβλίου, ο εθνικιστικός χώρος συσπειρώθηκε. Τα χρώματα της συντηρητικής παλέτας ομογενοποιήθηκαν με αφορμή το βιβλίο της Ιστορίας. Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, και λόγω των προσωπικών του σχέσεων με το χώρο αυτό²⁴³, έγινε ένας από τους βασικούς εκφραστές και εκπροσώπους του.

Σε μια κοινωνία που εκείνη την περίοδο παρακολουθούσε με αρκετή ανοχή και σχετική αδιαφορία, ζώντας σε μία φενάκη ευμάρειας, τα όσα διαδραματίζονταν στην κοινωνική και πολιτική ζωή, το θέμα του βιβλίου αφύπνισε τις συνειδήσεις. Καθώς όμως αυτή η κοινωνία, παρά την αδιαφορία και την εσωστρέφειά της, είναι βαθιά φοβική, ο φόβος της απώλειας της εθνικής ή και θρησκευτικής της ταυτότητας, όπως το αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, συγκεκριμενοποιήθηκε στην περίπτωση του βιβλίου της Ιστορίας.

Η συγγραφική ομάδα κατηγορήθηκε - όπως είδαμε- για αποσιώπηση γεγονότων, για παραλείψεις, για συνοπτική αναφορά σε πρόσωπα και γεγονότα. Ο κίνδυνος να χαθεί ή να παραποιηθεί η εικόνα του εθνικού εαυτού, όπως την αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ήταν ο μεγάλος φόβος. Ο Αρχιεπίσκοπος δήλωνε πως δεν είναι εθνικιστές αυτοί που αντιδρούν στην παραχάραξη της ιστορίας αλλά ότι 'είναι η συλλογική συνείδηση που αντιδρά στη μεθοδευμένη αλλοίωση της μνήμης'²⁴⁴.

²⁴² Βλέπε εδώ, υποκεφάλαιο *Ο ρόλος του Αρχιεπίσκοπου.....* σ. 48-49.

²⁴³ Αλέξανδρος Σακελλαρίου: «Η Εκκλησία της Ελλάδος». Στο κείμενο γίνεται αναλυτική αναφορά για τη σχέση του Αρχιεπίσκοπου με τη χούντα των Συνταγματαρχών, τη σχέση με τον Γ. Καρατζαφέρη αλλά και με εφημερίδες εθνικιστικού προσανατολισμού, όπως είναι ο Ελεύθερος Κόσμος και ο Στόχος, στο Δ. Χριστόπουλος, (Επιμελητής έκδοσης) (2014), *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά. Αστυνομία, Διοίκηση, Στρατός, Εκκλησία*, σελ. 290-293.

²⁴⁴ Βλέπε εδώ, υποκεφάλαιο *Ο ρόλος του Αρχιεπίσκοπου.....* σ. 50

Εδώ έρχεται η Εκκλησία να συνδράμει ως προστάτιδα του έθνους. Το ρόλο αυτό όπως είδαμε και παραπάνω²⁴⁵ τον αποδέχεται η Εκκλησία, αν και τον θεωρεί δευτερεύοντα. Θεωρεί δηλαδή ότι ένας από τους σκοπούς της είναι να υπερασπίζεται το έθνος. Και καθώς είναι άρρηκτη η σχέση Κράτους και Εκκλησίας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους, «...η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας αναλαμβάνει να υποκαταστήσει το κράτος σε ένα ρόλο εθνικό που φθίνει»²⁴⁶. Αν δηλαδή η Εκκλησία θεωρήσει ότι η Πολιτεία δεν φροντίζει για το εθνικό συμφέρον, τότε εκείνη πρέπει να παρέμβει.

Ενώ λοιπόν θα έπρεπε ο λόγος της Εκκλησίας και κατά συνέπεια και του εκάστοτε αρχιεπίσκοπου, να έχει πνευματικό και θεολογικό περιεχόμενο, αυτό πολλές φορές δε συμβαίνει. Τι λόγο εκφέρει η Εκκλησία σχετίζεται πολύ και με τα πρόσωπα. Δεν είχαν όλοι οι αρχιεπίσκοποι στην Ελλάδα τη φιλοδοξία να εκφράζουν πολιτικό ή 'κοσμικό' λόγο. Αυτή ήταν μία προσωπική επιλογή του Αρχιεπίσκοπου Χριστόδουλου. Παρά τα όσα ο ίδιος διεκδίκησε δικαιολογώντας τις παρεμβάσεις του, «η σύγχυση μεταξύ ενός εκκοσμηκευμένου εθνικού και ενός θεολογικού λόγου στην περίπτωση του Αρχιεπίσκοπου είναι πλήρης»²⁴⁷.

Παραδοσιακά ο χώρος της Εκκλησίας στην Ελλάδα είναι ένας συντηρητικός χώρος. Και αν αυτό δεν χαρακτηρίζει εντελώς τον κλήρο της, αντιπροσωπεύει εξολοκλήρου την ηγεσία της, η οποία έχει πολλαπλώς εξαργυρώσει τη βαθιά της συντήρηση με ανταλλάγματα από το κράτος²⁴⁸. Η ηγεσία της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδος ήταν απέναντι σε κάθε αλλαγή και μεταρρύθμιση που μπορεί να πρότεινε η Πολιτεία, αν έθιγε τα κυριαρχικά της συμφέροντα. Μέσα σε αυτήν την αντίσταση στην αλλαγή υπήρχε και η αντίσταση που είχε φανεί από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα σε κάθε τι αριστερό, κομμουνιστικό ή νεωτερικό²⁴⁹. Η αντίδραση της Εκκλησίας για το βιβλίο γεννήθηκε από τη σύμπτωση πολλών παραγόντων: η νέα προσέγγιση της ιστορίας, οι εξ αριστερών καταβολών συγγραφείς του βιβλίου, ο φόβος να υποβαθμιστεί ο ρόλος της Εκκλησίας και της Ορθοδοξίας στην ιστορία, σε συνδυασμό με μία κοινωνία αδιάφορη, που δεν συμμετέχει, μία κυβέρνηση συντηρητική αλλά με μετριοπάθεια και έναν αρχιεπίσκοπο που τίποτα δεν αφήνει να περάσει απαρατήρητο.

Συνήθως βέβαια η Εκκλησία δεν έπραττε αντίθετα από το Κράτος, αλλά συμφωνούσε με τις αποφάσεις του. Οι έντονες αντιπαραθέσεις φάνηκαν μετά την ενθρόνιση του Αρχιεπίσκοπου Χριστόδουλου. Στην περίπτωση των ταυτοτήτων, παρά τις λαοσυνάξεις των μεγαλουπόλεων και την πρόταση για δημοψήφισμα, η Εκκλησία δεν κατάφερε να περάσει

²⁴⁵ Βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Ο ρόλος του Αρχιεπίσκοπου*.....σ. 47.

²⁴⁶ Α. Μανιτάκης, (2000), *Οι σχέσεις της Εκκλησίας με το Κράτος - Έθνος. Στη σκιά των ταυτοτήτων*, σ.91.

²⁴⁷ Στο ίδιο, ό.π., σ.88.

²⁴⁸ Η Εκκλησία εν μέσω Χούντας διεκδίκησε και πέτυχε τη μισθολογική εξίσωση των κληρικών με τους δημοσίους υπαλλήλους. Α. Σακελλαρίου από το κεφάλαιο «Η Εκκλησία της Ελλάδος», Χριστόπουλος, *Το «βαθύ κράτος»*...,ό.π., σ. 285-286.

²⁴⁹ Α. Σακελλαρίου από το κεφάλαιο «Η Εκκλησία της Ελλάδος», Χριστόπουλος, *Το «βαθύ κράτος»*..., ό.π., σ. 284-285. Αναφέρεται ότι η Εκκλησία της Ελλάδος στράφηκε κατά κομμουνιστικών ή σοσιαλιστικών ιδεών με αφορμή εκπαιδευτικά ζητήματα όπως τις υποθέσεις των Αθεϊκών ή τα Μαρσλειακά. Επίσης αναφέρεται σε επίσημα κείμενα της Εκκλησίας με εμφανές αντικομμουνιστικό περιεχόμενο αλλά και τη στάση της ηγεσίας στο θέμα του Ελληνικού Εμφύλιου.

την άποψη της. Το θέμα των ταυτοτήτων ήταν πολύ μακριά από τις αρμοδιότητές της. Στην περίπτωση του βιβλίου όμως τα πράγματα ήταν διαφορετικά.

Η Εκκλησία θεωρεί χρέος της να επεμβαίνει στα εκπαιδευτικά ζητήματα, όπως το είχε δείξει και στο παρελθόν²⁵⁰, ειδικά αν έχουν σχέση με τα ζητήματα του έθνους με τα οποία η Εκκλησία διεκδικεί μία στενή σχέση. Όπως είδαμε η Ιερά Σύνοδος υποστήριξε ότι δέχτηκε πολλές επιστολές διαμαρτυρίας σχετικά με το βιβλίο. Αυτό θα μπορούσε να αμφισβητηθεί και να θεωρήσουμε ότι ήταν ένα επιχείρημα για να πιέσει την κατάσταση αλλά θα μπορούσε να έχει και μία δόση αλήθειας. Πολλοί θεωρούν ότι πρέπει να αποταθούν στην εκκλησία για να τους λύσει θέματα που μπορεί να μην είναι της αρμοδιότητά της. Η διάχυση της εκκλησίας στην κοινωνία είναι μεγάλη. Πολλές εκφάνσεις της κοινωνικής μας ζωής συνδέονται με την εκκλησία²⁵¹. Αν η εκκλησία θελήσει ο λόγος της να γίνει γνωστός, έχει και τους μηχανισμούς, γνωρίζει και τα πρόσωπα για να το κάνει. Στις τοπικές κοινωνίες αυτό είναι ακόμη πιο έντονο. Παλιότερα στο συλλογικό συνειδητό ο ιερέας του χωριού καταγραφόταν ως φορέας εξουσίας.

Ο Ι.Μ. Κονιδάρης αναφέρει χαρακτηριστικά σε άρθρο του: *Ο Αρχιεπίσκοπος δεν είναι Πρωθυπουργός*²⁵². Αυτή η σύγχυση όμως πολλές φορές υπάρχει και μπορεί να οφείλεται τόσο σε φορείς της κοινωνίας όσο και στην κεφαλή της Εκκλησίας. Δεν μπορεί όμως σε καμία περίπτωση να γίνει αποδεκτό ότι ο αρχιεπίσκοπος έχει το δικαίωμα να αποφασίζει ή να συναποφασίζει με την Πολιτεία γιατί τότε θα μιλούσαμε για μια άλλη μορφή πολιτειακού καθεστώτος ή για ένα ιεροποιημένο κράτος²⁵³. Σε κάθε περίπτωση φαίνεται ότι Εκκλησία και Πολιτεία διεκδικούν το ίδιο πράγμα, όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αποδοχή, όσο το δυνατόν μεγαλύτερη απήχηση και επιρροή στο λαό. Η σχέση αλληλεξάρτησης που γεννάται από τα χρόνια της συγκαθίδρυσης Κράτους και Εκκλησίας γεννά πολλά ανοιχτά ζητήματα. Το ποιος δικαιούται κάθε φορά να μιλά για τα ζητήματα που προκύπτουν στη σύγχρονη ζωή δεν είναι πάντα εύκολο να το καθορίσεις. Το πλεονέκτημα βέβαια βρίσκεται στην Πολιτεία που έχει και τον κοσμικό ρόλο. Δεν είναι λίγες οι φορές όμως που η Πολιτεία και με θεσμική εξουσία εμπλέκεται στα της Εκκλησίας αλλά και η Εκκλησία στα της Πολιτείας²⁵⁴.

²⁵⁰ Βλέπε προηγούμενη σημείωση 249.

²⁵¹ Αναφερόμαστε στις τελετές που παραδοσιακά έχουν σχέση με την Εκκλησία όπως ο θρησκευτικός γάμος, η βάφτιση, η ταφή.

²⁵² Ι.Μ. Κονιδάρης, (1993), *Εκκλησία και Πολιτεία. Η αναγκαιότητα της αυτοτέλειας στη συνύπαρξή τους. Άρθρα στο «ΒΗΜΑ» 1992-1993*, σ. 24-25.

²⁵³ Στον αντίποδα βρίσκεται η άποψη του Αρχιεπισκόπου κ. Χριστόδουλου στον πρόλογο του βιβλίου του Ι.Μ. Κονιδάρη 'Εκκλησιαστικά Άτακτα', όπου τονίζει τη θεσμική σχέση της Εκκλησίας μέσα στο έθνος και το κράτος ενώ μιλά για αυτούς που θέλουν να μετατρέψουν το ελληνικό κράτος σε κράτος 'λαϊκό' κατά τα πρότυπα των προτεσταντικών κρατών της Δυτικής Ευρώπης. Ι.Μ.Κονιδάρης, (1999), *Εκκλησιαστικά άτακτα. Άρθρα στο «ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ» 1993-1998.Πρόλογος του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών & πάσης Ελλάδος κ.κ. Χριστόδουλου*, σ.12.

²⁵⁴ Όπως μας ενημερώνει ο Μ. Σταθόπουλος ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας ψηφίζεται με νόμο ή το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει το δικαίωμα να ακυρώσει απόφαση των εκκλησιαστικών δικαστηρίων. Αντίστροφα το Σύνταγμα ορίζει ως επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα την Ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία του Χριστού, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ορκίζεται στο όνομα της «Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαίρετου Τριάδος».Μ.Π.Σταθόπουλος, (1993), *Σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας. Η αυτοτέλειά τους στις μεταξύ τους σχέσεις και οι επιπτώσεις στο δημόσιο και το ιδιωτικό δίκαιο*, σ. 15-16.

Το δικαίωμα της Εκκλησίας να εκφέρει δημόσιο λόγο

Στον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος ο οποίος πάντα ψηφίζεται με νόμο του Κράτους, ορίζεται ότι:

Η Εκκλησία της Ελλάδος συνεργάζεται μετά της Πολιτείας προκειμένου περί θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος, ως τα της Χριστιανικής αγωγής της νεότητας, της εν τω στρατεύματι θρησκευτικής υπηρεσίας, της εξυψώσεως του θεσμού του γάμου και της οικογενείας, της φροντίδος δια την περίθαλψιν των δεομένων εν γένει προστασίας, της διαφυλάξεως των ιερών κειμηλίων και εκκλησιαστικών και Χριστιανικών μνημείων, της καθιερώσεως νέων Θρησκευτικών εορτών, ζητεί δε την προστασίαν της Πολιτείας οσάκις προσβάλλεται η θρησκεία²⁵⁵.

Με τη σύσταση των Ειδικών Συνοδικών Επιτροπών ο Αρχιεπίσκοπος φρόντισε ώστε όλοι οι παραπάνω τομείς να βρίσκονται υπό την αιγίδα της Εκκλησίας. Μάλιστα διέυρυνε τις παραπάνω κατηγορίες. Ίδρυσε την Επιτροπή Πολιτιστικής Ταυτότητας, Γάμου και Οικογένειας, Χριστιανικών Μνημείων και άλλες²⁵⁶. Αν η Πολιτεία δεν ήθελε την ανάμειξη της Εκκλησίας, θα μπορούσε να επέμβει σε κάποιες από τις διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη. Αντιθέτως τις επικυρώνει.

Η Εκκλησία λοιπόν, θεωρεί ότι αποτελεί θεσμικό της δικαίωμα να εκφέρει δημόσιο λόγο για πολλά θέματα της κοινωνικής ζωής. Στην κορύφωση της διαμάχης για το βιβλίο, την άνοιξη του 2007, ο Αρχιεπίσκοπος εκφωνεί λόγο με θέμα τον δημόσιο λόγο και το ρόλο της Εκκλησίας²⁵⁷. Εκεί κάνει λόγο για το δικαίωμα της Εκκλησίας να εκφέρει λόγο χωρίς να πολιτικολογεί, λόγο με θεολογικό περιεχόμενο. Από την άλλη όμως δηλώνει ότι είναι χρέος της εκκλησίας να παρεμβαίνει σε κάθε κοινωνική αδικία που αφορά και στα μικρά και στα μεγάλα θέματα της καθημερινότητας.

Εξάλλου, ένα χρόνο νωρίτερα είχε εκδηλώσει την ανησυχία του για τα εθνικά θέματα. Είχε μιλήσει για σχέδια που κάνουν κάποιες σκοτεινές δυνάμεις σε βάρος της ενότητας του Ελληνισμού και είχε υπερασπίσει το δικαίωμα της Εκκλησίας να έχει δημόσιο λόγο. Είχε πει: «Δεν υπάρχει ανθρώπινη πτυχή, πτυχή της ανθρώπινης ζωής, για την οποία η Εκκλησία να είναι αδιάφορη. Η Εκκλησία έχει μια πνευματική σχέση με τα παιδιά της, με τον κόσμο της. Κάθε πρόβλημα του ανθρώπου που ανήκει στην Εκκλησία, ή ακόμα και που δεν ανήκει σε αυτήν, είναι ένα θέμα για το οποίο η Εκκλησία δικαιούται και λόγο να έχει και αγώνες να κάνει»²⁵⁸.

Η άποψη των ειδικών επιστημόνων - είτε αυτοί είναι συνταγματολόγοι είτε ιστορικοί - για το συγκεκριμένο θέμα είναι διαφορετική. Μάλιστα ο Α. Μανιτάκης δηλώνει πως ενώ ο αρχιεπίσκοπος έχει κάθε δικαίωμα να εκφέρει άποψη για οποιοδήποτε θέμα ως πολίτης αυτής της χώρας, αυτό

²⁵⁵ Α. Σακελλαρίου από το κεφάλαιο «Η Εκκλησία της Ελλάδος», Χριστόπουλος, *Το «βαθύ κράτος»...*, ό.π., σ. 280-281.

²⁵⁶ Βλέπε εδώ, υποκεφάλαιο *Ο ρόλος του Αρχιεπίσκοπου...* σ. 46.

²⁵⁷ Περιοδικό Εκκλησία της Ελλάδος, 'Ετος ΠΔ', Τεύχος 4. Απρίλιος 2007, σελ. 256-257. Στο ίδιο τεύχος δημοσιεύονται οι απόψεις της Ιεράς Συνόδου για το βιβλίο της Ιστορίας. Βλέπε εδώ, υποκεφάλαιο *Η επίσημη στάση της Εκκλησίας...* σ. 43-45.

²⁵⁸ Στο in.gr. Μπορεί να βρεθεί στο <http://news.in.gr/greece/article/?aid=722627>.

δε σημαίνει ότι έχει το δικαίωμα να πολιτικολογεί ως ανώτατος ιεράρχης αυτής της χώρας²⁵⁹. Σε αυτήν την άποψη συνηγορεί και ο Φίλιππος Ηλιού όταν δηλώνει πως «...κάθε εμπλοκή της εκκλησίας σε θέματα που αφορούν την κοσμική κοινωνία αποτελεί και παράβαση του ρόλου της και κατάχρηση της εξουσίας της»²⁶⁰.

Η Εκκλησία εμπλέκεται στα θέματα της κοινωνίας γιατί φοβάται την εκκοσμίκευσή τους. Με την εκκοσμίκευση της κοινωνίας συρρικνώνεται ο ρόλος της Εκκλησίας. Ο πολίτης μπορεί να επιλέξει ανάμεσα στην βάπτιση και την ονοματοδοσία, τον θρησκευτικό και τον πολιτικό γάμο ή το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης, την πολιτική έναντι της θρησκευτικής τελετής κήδευσης. Όμως φαίνεται πως ούτε η κοινωνία -σε μεγάλο μέρος της-, ούτε η Πολιτεία - ακόμη και οι προοδευτικές κυβερνήσεις - ούτε η Εκκλησία είναι έτοιμες για αυτήν την εκκοσμίκευση. Μάλιστα μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει και μία αναντιστοιχία της χώρας μας σε αυτό το κομμάτι σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης²⁶¹. Στην περίπτωση δε του Αρχιεπίσκοπου Χριστόδουλου, ο τελευταίος δεν ήθελε απλώς να διατηρήσει τα κεκτημένα αλλά και να κερδίσει όσο περισσότερα μπορούσε²⁶².

Όμως όλα τα παραπάνω αφορούν αρμοδιότητες του Κράτους και όχι της Εκκλησίας. Το θέμα της ιστορικής μνήμης, της ταυτότητας ενός έθνους μπορεί να μην είναι καν θέμα του κράτους αλλά των ίδιων των πολιτών του. Με την προϋπόθεση βέβαια ότι έχουν πρόσβαση στη μελέτη της ιστορίας μέσα από μία πληθώρα πηγών αλλά έχουν και τη διάθεση να δουν την ιστορία του τόπου τους με καθαρό μάτι μακριά από την τύφλωση που προκαλούν τα ανδραγαθήματα και οι ηρωισμοί, χωρίς κανείς να υποβιβάζει τους αγώνες των ανθρώπων για το αναφαίρετο δικαίωμα της ελευθερίας, της αξιοπρέπειας, της ανεξαρτησίας, της αυτοδιάθεσης. Όσο όμως η καταγραφή της επίσημης ιστορίας μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια εξυπηρετεί το έθνος - κράτος, αυτό δεν μπορεί να συμβεί. Όσο το έθνος - κράτος διατηρεί άρρηκτη τη σχέση του με την εκκλησία, εκείνη θα θεωρεί δικαίωμά της να έχει άποψη σε θέματα εθνικού ενδιαφέροντος. Όλα τα παραπάνω προϋποθέτουν τον διαχωρισμό Κράτους και Εκκλησίας, και στη χώρα μας ίσως αυτό το ενδεχόμενο να είναι ακόμη μακριά.

Εκείνη τη χρονιά έντονη ήταν η φημολογία αν στην επερχόμενη αναθεώρηση του Συντάγματος²⁶³ θα αλλάξουν και κάποια άρθρα που αφορούν στις σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους. Το περιοδικό ANTI τον Φεβρουάριο του 2007 σχολιάζει πως για μία ακόμη φορά τα δύο μεγάλα κόμματα συμφώνησαν να μη συμπεριλάβουν στα άρθρα προς

²⁵⁹ Α. Μανιτάκης, (2000), *Οι σχέσεις της Εκκλησίας με το Κράτος - Έθνος...*, σ. 190-191.

²⁶⁰ Φ. Ηλιού, (2007), *Ψηφίδες ιστορίας και πολιτικής του εικοστού αιώνα*. Εκδοτική φροντίδα: Ματθαίου, Α. - Μπουρνάζος, Σ. - Πολέμη, Π., σ.90-91.

²⁶¹ Α.Ν. Χαρίσης, (2001), *Θρησκεία και πολιτική στην Ελλάδα. Ιστορικές καταβολές, σύγχρονες διαστάσεις και προβλήματα*, σ.221. Ο συγγραφέας αναφέρει πως η Ελλάδα αποτελεί το πιο ακραίο παράδειγμα ιστορικής καθυστέρησης της αστικής εκκοσμίκευσης στην Ευρώπη.

²⁶² Στο επόμενο κεφάλαιο θα φέρουμε παραδείγματα για την 'πίεση' που ασκούσε η Εκκλησία προς την Πολιτεία σε όλη τη διάρκεια της 'προεκλογικής χρονιάς' 2006-2007.

²⁶³ Η τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος έγινε το 2008. Πρόκειται για την τρίτη αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975, στο <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagmatiki-Istoria/>

αναθεώρηση αυτά που αναφέρονται στην Εκκλησία²⁶⁴. Λίγους μήνες νωρίτερα σε συνεδρίαση της Ιεραρχίας, ο Αρχιεπίσκοπος δήλωνε πως τίποτα δεν θα αλλάξει στις σχέσεις της εκκλησίας - πολιτείας, ύστερα από συνάντηση που είχε με τον πρωθυπουργό της χώρας Κ. Καραμανλή. Έκανε ακόμη λόγο και για την τηλεφωνική του συνομιλία με τον πρόεδρο του ΠΑ.ΣΟ.Κ την ημέρα που ο τελευταίος κατέθεσε στη Βουλή τις προτάσεις του κόμματός του για την αναθεώρηση αλλά και για επικείμενη συνάντησή τους για 'επισφράγιση της συμφωνίας'²⁶⁵.

²⁶⁴ «Η τέταρτη χαμένη ευκαιρία για τον χωρισμό Κράτους - Εκκλησίας»: Περιοδικό ANTI, τ.888, 9/2/2007, σ. 34-35.

Στο ίδιο άρθρο ο Μιλτιάδης Έβερτ καταγράφεται ως ένας από τους βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας που δε θέλουν ούτε να ακούσουν για χωρισμό κράτους-εκκλησίας.

²⁶⁵ «Τέλος στα περί χωρισμού Κράτους-Εκκλησίας», στο news.in.gr/Greece/article/?aid=745342

Κεφάλαιο 3: ΛΑ.Ο.Σ: Ο αγώνας για την είσοδο στη Βουλή και το βιβλίο της Ιστορίας

Εισαγωγή

Στις βουλευτικές εκλογές που έλαβαν χώρα στις 16/9/2007 το κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ εισήλθε στη Βουλή ως πέμπτο κόμμα με ποσοστό 3,8% εκλέγοντας 10 βουλευτές²⁶⁶. Στις 22/9/2007 αμέσως μετά την εκλογική αναμέτρηση, η εφημερίδα Α1 - το επίσημο έντυπο του ΛΑ.Ο.Σ - θριαμβολογεί για την είσοδο του κόμματος στη Βουλή²⁶⁷. Όλη η έκδοση²⁶⁸ είναι αφιερωμένη στη μεγάλη νίκη.

Ο εκλογικός συνδυασμός του ΛΑ.Ο.Σ διεξήγαγε έναν προεκλογικό αγώνα που διήρκεσε περίπου έναν χρόνο²⁶⁹ και ένα από τα οχήματα της προεκλογικής εκστρατείας του κόμματος έγινε και η διαμάχη για το εγχειρίδιο της ιστορίας. Το ΛΑ.Ο.Σ εκφράζοντας το συντηρητικό και αντιδραστικό κομμάτι της κοινωνίας κατάφερε να ακουμπήσει στο θυμικό των Ελλήνων και να μετατρέψει το θέμα του βιβλίου σε ένα εθνικό θέμα²⁷⁰.

Στον αγώνα του για τη συλλογή ψήφων, ο πρόεδρος του κόμματος έχοντας στη διάθεσή του τηλεοπτικό κανάλι, ραδιοφωνικό σταθμό αλλά και την εφημερίδα του κόμματος²⁷¹, εξέφρασε έναν συγκρουσιακό λόγο τόσο κατά του δικομματισμού, όσο και κατά της προοδευτικής αριστεράς. Στο όνομα της θρησκείας, της παράδοσης και της πατρίδας κατάφερε να συσπειρώσει τις ακροδεξιές δυνάμεις, που είχαν δυσανεχθεί με τις επιλογές του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή και το άνοιγμα στο 'μεσαίο χώρο'²⁷², αλλά και να τραβήξει δυσανεχτημένους ψηφοφόρους των δύο κομμάτων για τους χειρισμούς τους σε θέματα επικαιρότητας όπως η διαφθορά και οι πυρκαγιές²⁷³. Με τον έντονο συναισθηματικό του λόγο 'αφύπνισε' τους 'πατριώτες' που αισθάνθηκαν ότι, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, η πατρίδα κινδυνεύει.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρατηρήσουμε τη ρητορική του, ενώ παράλληλα θα εξετάσουμε το ιδεολογικό υπόβαθρο του ΛΑ.Ο.Σ, και τη

²⁶⁶ Από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών, στο <http://ekloges-prev.singularlogic.eu/v2007/pages/index.html>.

²⁶⁷ Ο ΑΓΩΝΑΣ ΔΙΚΑΚΑΙΩΘΗΚΕ/ Ο ΛΑ.Ο.Σ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ/ Κερδίσαμε την Μάχη, Ακολουθεί ο Πόλεμος. Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Α1, 22-23/9/2007.

²⁶⁸ Εφημερίδα Α1 φύλλο 22-23 Σεπτεμβρίου 2007.

²⁶⁹ Οι βουλευτικές εκλογές έγιναν στις 16/9/2007 ενώ οι Νομαρχιακές και Δημοτικές εκλογές στις 15 Οκτωβρίου του 2006. Πηγή: Ελληνικές αυτοδιοικητικές εκλογές 2006-Βικιπαίδεια

²⁷⁰ Παράλληλα με την Εκκλησία αλλά και τους εκπροσώπους του εθνικού χώρου, όπως το είδαμε στα προηγούμενα δύο κεφάλαια της εργασίας.

²⁷¹ Η οικογένεια του Γιώργου Καρατσαφέρη είχε στην κατοχή της τον τηλεοπτικό σταθμό ΤΗΛΕΑΣΤΥ και τον ραδιοφωνικό σταθμό Ράδιο Άστρo ιδιοκτησίας City news ΑΕ, την εφημερίδα Α1, ιδιοκτησίας City Press Μονοπρόσωπη ΕΠΕ, Βέννυ Καρατσαφέρη- σύζυγος του Γιώργου Καρατσαφέρη, που ήταν και τα επίσημα μέσα του ΛΑ.Ο.Σ. Πηγές: Γιώργος Καρατσαφέρης- Βικιπαίδεια και <https://www.radiofono.gr/node/3366>

²⁷² Πρόταγμα της πολιτικής του Κ. Καραμανλή από τις εκλογές του 2004 και ένα από τα αποτελέσματά της ήταν και η απομάκρυνση του Γ. Καρατσαφέρη από το κόμμα.

²⁷³ Περιοδικό ΕΜΦΑΣΗ, Τεύχος 32, Καλοκαίρι 2007, σ. 20 από τον Γιάννη Μαυρή. Στο <http://www.mavris.gr/562/16-september/>. Οι αναλύσεις του Γιάννη Μαυρή προέρχονται, αν δεν αναφέρεται αλλιώς, από αναδημοσιεύσεις των άρθρων του στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ.

σχέση του με τα ακροδεξιά κόμματα της Νέας Άκρας Δεξιάς της Ευρώπης και - μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή- το προφίλ των ψηφοφόρων του κόμματος. Θα δείξουμε πώς αυτή η ρητορική εντάσσεται στη ρητορική της νέας άκρας δεξιάς όπως αυτή διαμορφώθηκε στην Ευρώπη από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά. Θα διαπιστώσουμε πώς ο πρόεδρος του κόμματος και τα προβεβλημένα στελέχη του αξιοποίησαν τη λογική της ρητορικής της άκρας δεξιάς για να διευρύνουν την εκλογική βάση του κόμματος. Επίσης θα προσπαθήσουμε να δούμε πώς το κόμμα εκμεταλλεύτηκε τις συγκυρίες - και αυτή της διαμάχης για το βιβλίο-ώστε να γίνει περισσότερο γνωστό και αποδεκτό στην κοινωνία, με στόχους άμεσα συνδεδεμένους με την παρουσία του στα δημόσια αξιώματα μέσω των επιτυχιών του στις εκλογικές αναμετρήσεις.

Θα ξεκινήσουμε από τη θριαμβολογία για το εκλογικό αποτέλεσμα του Σεπτεμβρίου του 2007 και πώς αυτή συνδέεται με την εκστρατεία του κόμματος κατά του βιβλίου και θα γυρίσουμε πίσω για να δούμε αποσπάσματα του λόγου τους σε έντυπα ή ηλεκτρονικά μέσα που είχαν άμεση ή έμμεση σχέση με το κόμμα²⁷⁴. Θα παρατηρήσουμε ταυτόχρονα την εκλογική άνοδο του κόμματος στις εκλογικές αναμετρήσεις που έλαβε μέρος με έμφαση στο χρονικό διάστημα 2006-2007. Θα δούμε πώς εκπρόσωποι του τύπου και της τηλεόρασης συνέδεσαν την είσοδο του κόμματος στη Βουλή και με τις θέσεις του κόμματος για το εγχειρίδιο της ιστορίας.

Η θριαμβολογία των εκλογών

Η επιτυχία του εκλογικού αποτελέσματος αποτυπώνεται στο πρώτο φύλλο της εφημερίδας του κόμματος²⁷⁵. Η επιτυχής έκβαση του προεκλογικού αγώνα συσχετίζεται και με τις θέσεις του κόμματος για το βιβλίο. Στην πρώτη - μετά τις εκλογές- συνάντηση του Γ. Καρατζαφέρη με την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματός του, ο πρόεδρος δηλώνει πως η ανάθεση των καθηκόντων στους βουλευτές έγινε με δημοκρατικό τρόπο και παραθέτει τις αρμοδιότητες που θα έχει ο κάθε βουλευτής²⁷⁶. Οι αρμοδιότητες των βουλευτών ήταν σχετικές με το δημογραφικό, το αγροτικό, τα εθνικά θέματα ή κοινωνικά θέματα. Σε δηλώσεις τους οι βουλευτές ανάμεσα σε άλλα ανέφεραν και το θέμα του βιβλίου. Ο Άδωνις Γεωργιάδης²⁷⁷ δήλωσε πως θα ζητήσει από τον νέο υπουργό Παιδείας να καταθέσει τα πρακτικά της συνεδρίασης Ελλήνων και Τούρκων για το βιβλίο της ιστορίας της Στ' Δημοτικού. Ο Μάκης Βορίδης, υπεύθυνος για την Περιφέρεια, δήλωσε: «κεντρικό μας θέμα είναι να δούμε τι θα γίνει με τα βιβλία της Ιστορίας..». Το θέμα του βιβλίου της Ιστορίας επανέρχεται σε πολλά άρθρα του ίδιου φύλλου.

Στο ίδιο φύλλο ο πρόεδρος του κόμματος στον απολογισμό της εκλογικής περιόδου και του αποτελέσματος καταγράφει στις νίκες την

²⁷⁴ Ηλεκτρονικά και έντυπα μέσα αναδημοσίευαν θέσεις του κόμματος. Μερικά από αυτά ήταν το περιοδικό Πάτρια, η εφημερίδα Ελεύθερος Κόσμος, η ηλεκτρονική εφημερίδα Ελληνικές Γραμμές.

²⁷⁵ Βλέπε σημειώσεις 267,268.

²⁷⁶ Εφημερίδα Α1 φύλλο 22-23 Σεπτεμβρίου 2007, άρθρο «Θα δώσουμε δημοκρατική μάχη», σ. 27.

²⁷⁷ Ο Άδωνις Γεωργιάδης ήταν και υπεύθυνος Μορφωτικών Υποθέσεων του κόμματος, όπως επίσης και στις Διακομματικές Επιτροπές για τα Εθνικά Θέματα ή Γενικού ενδιαφέροντος. Εφημερίδα Α1, φ. 22-23/9/2007

αποτυχία της Μ. Γιαννάκου να επανεκλεγεί. Συγκεκριμένα δηλώνει ότι «.....πετύχαμε με τις αποκαλύψεις μας ν' αποσύρει ο Κυρίαρχος Λαός κάποιους 'λομπίστες' όπως την κ. Γιαννάκου....».

Ο Άδωνις Γεωργιάδης σε άρθρο του χαρακτηρίζει οριακή τη νίκη της Νέας Δημοκρατίας και τη συνδέει με το θέμα του βιβλίου υποστηρίζοντας πως ο λαός έστειλε σπίτι του την προηγούμενη υπουργό Παιδείας «...να μελετάει τα έργα της φίλης της της κας Ρεπούση...» αφού η τελευταία «...αγνόησε τις ευαισθησίες των Ελλήνων πολιτών²⁷⁸».

Σε άλλο άρθρο που προφανώς γράφτηκε την ημέρα των εκλογών ο Σπύρος Πηλός²⁷⁹ δίνει οδηγίες στους ψηφοφόρους και τους υπενθυμίζει πως η ψήφος τους είναι καθοριστική γιατί: «Αποφασίζουμε για το αύριο της πατρίδος μας, το μέλλον των παιδιών μας, για το έθνος μας, την ιστορία και τις παραδόσεις του, την ιστορική του συνέχεια στον κόσμο²⁸⁰».

Στην ίδια λογική και το άρθρο του βουλευτή του ΛΑ.Ο.Σ Αθανάσιου Πλεύρη που τονίζει πως η πολιτική της Νέας Δημοκρατίας αποδοκιμάστηκε από τους ψηφοφόρους, αφού βρέθηκαν εκτός Βουλής όσοι υποστήριξαν «ανεκδιήγητα σχολικά βιβλία²⁸¹».

Τα σχόλια για το βιβλίο της Στ' Δημοτικού και τη μη επανεκλογή της υπουργού Παιδείας είναι διάσπαρτα σε όλο το μετεκλογικό φύλλο. Σε ανυπόγραφο άρθρο με τίτλο «Άλλος για το Υπουργείο Παιδείας²⁸²» χαρακτηρίζεται 'ηλεκτρική καρέκλα' η θέση του Υπουργού Παιδείας, και γίνονται παραινέσεις προς τον νέο υπουργό για το τι να κάνει με το βιβλίο της Ιστορίας. Ενώ παρακάτω σε άλλο σχόλιο²⁸³ δίνεται η πληροφορία πως το βιβλίο δεν έχει σταλεί ακόμη για εκτύπωση και συμπληρώνεται από το διφορούμενο σχόλιο «πώς θα μπορούσε πριν από τις εκλογές».

Παρακάτω σε άλλο σχόλιο γίνεται πάλι λόγος για τους 'πρωταγωνιστές του αφελληνισμού', χωρίς να τους κατονομάζει, τους οποίους ο λαός έστειλε σπίτι τους²⁸⁴.

Αυτές οι δηλώσεις ήταν το επιστέγασμα μιας εκστρατείας που ξεκίνησε ένα χρόνο πριν.

Η ρητορική του ΛΑ.Ο.Σ για το βιβλίο και το σύγχρονο πρόσωπο της ακροδεξιάς

Σε όλη την προηγούμενη περίοδο πολλοί εκπρόσωποι του κόμματος με κάθε αφορμή και από κάθε μέσο έκαναν συχνές και εκτενείς αναφορές στο βιβλίο. Πέρα από τις τηλεοπτικές εκπομπές στο ΤΗΛΕΑΣΤΥ, πολλές ήταν και οι αναφορές στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο. Θα

²⁷⁸ Εφημερίδα Α1, φ. 22-23/9/2007, στήλη ΓΝΩΘΙ Σ' ΑΥΤΟΝ, σ.17.

²⁷⁹ Ο Σπύρος Πηλός ήταν ο διευθυντής έκδοσης της εφημερίδας Α1.

²⁸⁰ Εφημερίδα Α1 φ. 22-23 Σεπτεμβρίου 2007, σ.32.

²⁸¹ Εφημερίδα Α1 φ. 22-23 Σεπτεμβρίου 2007, άρθρο «Πλήγμα στο δικομματισμό».

²⁸² Εφημερίδα Α1 φ. 22-23 Σεπτεμβρίου 2007, άρθρο «Άλλος για το Υπουργείο Παιδείας», σ. 6, ανυπόγραφο.

²⁸³ Εφημερίδα Α1 φ. 22-23 Σεπτεμβρίου 2007, άρθρο «Ακόμη εκτυπώνεται», σ. 7, ανυπόγραφο.

²⁸⁴ Εφημερίδα Α1 φ. 22-23 Σεπτεμβρίου 2007, άρθρο 'Ο ΛΑΟΣ ΜΙΛΗΣΕ', σ.11, ανυπόγραφο. Ο λόγος για τη Μαριέττα Γιαννάκου, αφού αυτόν τον χαρακτηρισμό τον είχαν χρησιμοποιήσει πολλές φορές εκπρόσωποι του κόμματος, βλέπε *εδώ* σ. 61, και υποκεφάλαιο *Η απόσυρση του βιβλίου...*, σ. 77.

παραθέσουμε αποσπάσματα από ηλεκτρονικά ή έντυπα μέσα που κινούνταν στον ίδιο ιδεολογικό χώρο με το ΛΑ.Ο.Σ και δημοσίευαν ή αναδημοσίευαν τις θέσεις των εκπροσώπων του κόμματος για το βιβλίο. Στη σχετική αρθρογραφία καταγράφεται μία εθνικιστική - λαϊκιστική προσέγγιση του θέματος.

Το κόμμα σε δελτίο τύπου του, ήδη από τον Σεπτέμβριο του 2006, κάνει λόγο για *Υπουργείο Εθνικής Αμνησίας* αναφερόμενο στο Υπουργείο Παιδείας. Εκεί ονοματίζει τους συγγραφείς του βιβλίου «φωστήρες», «εγχώριους τουρκολιγούρηδες, που έχουν χάσει την σπονδυλική τους στήλη από τους συνεχείς τεμενάδες στην Άγκυρα». Μιλάει για αφελληνιστικά σχέδια του υπουργείου και κάνει έμμεση αναφορά στη συνέχεια του ελληνικού έθνους κατηγορώντας την υπουργό Παιδείας για «ιστορική αφασία και αμνησία»²⁸⁵. Ο Ι. Γιαννάκενας²⁸⁶ αναδημοσιεύει το δελτίο τύπου σε άρθρο που τιτλοφορείται: «Δεν έχουν τον Θεό τους στο Υπουργείο Παιδείας!»

Χαρακτηριστικοί είναι οι τίτλοι άρθρων από εφημερίδες που στήριζαν το κόμμα²⁸⁷.

«Η από-εθνικοποίηση της Ελλάδος»²⁸⁸
«Η δολοφονία της Ελληνικής ιστορίας»²⁸⁹

Στα άρθρα αυτά γίνεται λόγος για προσπάθεια «αποδόμησης της ελληνικής ιστορίας από το εθνικό της περιεχόμενο», για τον αφελληνισμό του Ελληνικού λαού, καθώς η «προοδευτική προσέγγιση» θέλει έναν λαό χωρίς εθνική ιστορία και συλλογική μνήμη».

Στις αναφορές των στελεχών του κόμματος σχετικά με το βιβλίο δεν λείπουν και οι αιχμές για την συγκάλυψη του ρόλου της Ορθοδοξίας και της Εκκλησίας στα πεπραγμένα της ελληνικής ιστορίας.

Χαρακτηριστικά στο δεύτερο άρθρο, τον Νοέμβριο του 2006 ο Χρήστος Χαρίτος²⁹⁰ γράφει : «Η εθνοφοβική Αριστερά ξανακτύπησε. Αυτήν τη φορά με το σχολικό βιβλίο της Νεώτερης Ιστορίας της 6^{ης} δημοτικού. Επικεφαλής της συγγραφής του εν λόγω βιβλίου είναι η πανεπιστημιακός κ. Μαρία Ρεπούση, γνωστή για τις θέσεις της 'κατά του Εθνικισμού' και υπέρ της 'αναθεωρήσεως της Ελληνικής ιστορίας'. Σε άλλο σημείο: «.... Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός αναφέρεται και τις 2 φορές ως 'Κοσμάς Αιτωλός'. Μάλλον η κ. Ρεπούση θα αμφισβητεί την αγιότητά του, ενώ η συνεισφορά της Ορθοδόξου Εκκλησίας απουσιάζει από όλο το βιβλίο». Και για να χτυπήσει τον δικομματισμό και την αριστερά, καταλήγει: «Για άλλη μια φορά η Ν.Δ. συμπορεύεται με το ΠΑ.ΣΟ.Κ και την Αριστερά στην από-εθνικοποίηση της

²⁸⁵ 2/9/06 Αναδημοσίευση από τις 'Ελληνικές Γραμμές' στο <http://www.metopo.gr/article.php?id=2239>

²⁸⁶ 2/9/06 Ελληνικές Γραμμές, « Ι. Γιαννάκενας υποψήφιος νομαρχιακός σύμβουλος Αθηνών - Πειραιά με το συνδυασμό ΥΠΕΡ ΛΑΟΥ του Β. Παπαδόπουλου», στο <http://metopo.gr/article.php?id=2239>

²⁸⁷ Πρόκειται για άρθρα του Χρήστου Χαρίτου μέλους τότε της κοινοβουλευτικής επιτροπής του ΛΑ.Ο.Σ και πρώην στελέχους του Ελληνικού Μετώπου του Μάκη Βορίδη. Από το 2005 το Ελληνικό Μέτωπο είχε προσχωρήσει στο ΛΑ.Ο.Σ. Τα άρθρα δημοσιεύονται στις Ελληνικές Γραμμές. Βλέπε σημειώσεις 321,322.

²⁸⁸ Στο <http://metopo.gr/article.php?id=2344>.

²⁸⁹ Στο <http://www.metopo.gr/article.php?id=2105>

²⁹⁰ Ο Χρήστος Χαρίτος ήταν μέλος της Κ.Ε. του ΛΑ.Ο.Σ. , στο <http://metopo.gr/article.php?id=2344>

ζωής μας. Εμείς τι κάνουμε όμως γι' αυτό; Θέλουμε να παραμείνουμε έθνος ή θα μεταλλαχθούμε σε 'πληθυσμό'»²⁹¹;

Ένα μήνα αργότερα ο ίδιος αρθρογραφεί κατά του διαχωρισμού Πολιτείας - Εκκλησίας ο οποίος 'πρωθείται από τους εκφραστές της Νέας Τάξεως' με αφορμή σχετική συζήτηση στη Βουλή. Εκεί κάνει αναφορά και στον Αρχιεπίσκοπο ο οποίος είχε προτείνει το θέμα να τεθεί σε δημοψήφισμα, πράγμα που χαρακτηρίστηκε από τα κόμματα ως 'αντιδημοκρατικό και μισαλλόδοξο, που θα χώριζε τους Έλληνες σε πιστούς και μη'²⁹².

Παρατηρούμε την ταύτιση των εκπροσώπων του κόμματος και της επίσημης Εκκλησίας για το βιβλίο και την επανάληψη των ίδιων επιχειρημάτων για τη Νέα Τάξη, το χωρισμό Κράτους και Εκκλησίας, την ιστορική συνέχεια του λαού μας, την εθνική ιστορία, τη συλλογική μνήμη με αφορμή το βιβλίο της Ιστορίας²⁹³. Αποτελούν και αυτοί ένα κομματάκι στο παζλ της εθνοκεντρικής αντίδρασης.

Με κάθε ευκαιρία οι εκπρόσωποι του κόμματος καταφέρονταν κατά του βιβλίου σε όλη τη διάρκεια της διαμάχης:

Ο Χρήστος Χαρίτος τον Αύγουστο του 2007 ως υποψήφιος βουλευτής του ΛΑ.Ο.Σ δηλώνει στον Ελεύθερο Κόσμο: «Είμαστε όλοι εθνικιστές» ως 'απάντηση - αντίσταση' σε αυτά που λέει η Ρεπούση σε συνέντευξή της στην Ελευθεροτυπία²⁹⁴.

Ενώ λίγες μέρες μετά στην ίδια εφημερίδα με το άρθρο του «Οι εθνικιστές μπροστά στις κάλπες» λέει ότι η Νέα Δημοκρατία «άφησε την κ. Ρεπούση να αφελληνίσει την Ελληνική ιστορία». Στη συνέχεια σημειώνει ότι το «διακύβευμα» των εκλογών του Σεπτεμβρίου «είναι αν θα υπάρχει αύριο για το Ελληνικό έθνος»²⁹⁵.

Ο ίδιος, στις 15/9/07 γράφει: «Μια τραγωδία χωρίς τέλος...» κάνοντας λόγο για τις διορθώσεις που δεν έχουν γίνει στο βιβλίο που το χαρακτηρίζει «ανθελληνικό» και «διαστρεβλωτικό»²⁹⁶.

Στην πρώτη γραμμή της διαμάχης, ο Άδωνις Γεωργιάδης αναφωνεί από την εκπομπή του: «Μην ξαναψηφίσετε Νέα Δημοκρατία με το αίσχος του βιβλίου της Στ' Δημοτικού»²⁹⁷, χρησιμοποιώντας δηλώσεις που είχε κάνει νωρίτερα η υπουργός²⁹⁸. Λίγο πριν τις εκλογές κάνει έκκληση στους

²⁹¹ Στο <http://metopo.gr/article.php?id=2344>

²⁹² Η ιδεολογική αντιπαράθεση είχε έτσι κι αλλιώς προηγηθεί και χωρίς την αφορμή του βιβλίου ή τουλάχιστον χωρίς να αναφέρεται συγκεκριμένα σε αυτό. Με αφορμή συμμετοχή μουσουλμάνας υποψηφίου σε ψηφοδέλτιο του ΠΑΣΟΚ για την υπερνομαρχία Δράμας - Καβάλας - Ξάνθης την άνοιξη του 2006 ανάμεσα σε άλλα ο Χρήστος Χαρίτος σημειώνει: «Προκειμένου να διαπαιδαγωγήσουν τους λαούς και τους ανθρώπους σε αυτήν την νέα θρησκεία πρέπει να επιβάλουν την πολιτική τους: πολυπολιτισμός, 'δικαιώματα μειονοτήτων', 'ανεξάρτητες αρχές', χωρισμός Κράτους - Εκκλησίας, κατάργηση των παρελάσεων, αποδόμηση της εθνικής ιστορίας». Μάλιστα θεωρεί ότι το ΠΑΣΟΚ του Γ. Παπανδρέου είναι η 'πολιτική αιχμή του δόρατος αλλά οι ιδεολογικοί κομισσάριοι είναι τα στελέχη του ΣΥΝ καθώς όλοι μαζί στοχεύουν στην από- εθνικοποίηση της Ελλάδος'.

Πηγή: Ελληνικές Γραμμές στο <http://www.metopo.gr/article.php?id=1958>.

²⁹³ Βλέπε και κεφαλαίο Σχέσεις Κράτους - Εκκλησίας.

²⁹⁴ Στο <http://metopo.gr/article.php?id=2719>

²⁹⁵ Στο <http://metopo.gr/article.php?id=2724>

²⁹⁶ Στο <http://metopo.gr/article.php?id=2805>

²⁹⁷ Στο <http://palio.antibaro.gr>

²⁹⁸ Τον Μάιο του 2007 η Μαριέττα Γιαννάκου παρευρέθη σε εκδήλωση της ελληνικής κοινότητας στο Λονδίνο. Σε άρθρο του στις Ελληνικές Γραμμές ο Άδωνις Γεωργιάδης υποστηρίζει ότι αυτό απάντησε η υπουργός όταν της ανακοίνωσαν τα αποτελέσματα έρευνας που έδειχναν ότι οι ψηφοφόροι της Ν.Δ. στην πλειοψηφία τους επιθυμούν την απόσυρση του βιβλίου. Προφανώς αναφέρονται στην τηλεφωνική έρευνα

πατριώτες ψηφοφόρους της Ν.Δ. και του ΠΑ.ΣΟ.Κ να ψηφίσουν ΛΑ.Ο.Σ, καθώς δεν πρέπει ούτε μία ψήφος να πάει χαμένη. Κατηγορεί τα δύο μεγάλα κόμματα ότι συνεργάστηκαν στο θέμα του βιβλίου και υποστηρίζει πως εσκεμμένα οι εκλογές προκηρύχθηκαν σε τέτοιο χρόνο ώστε να μη δει ο κόσμος το διορθωμένο βιβλίο²⁹⁹.

Μετά την απόσυρση του βιβλίου δηλώνει ήσυχος πια - ως βουλευτής - ότι ο ίδιος είχε ενημερώσει τον πρόεδρο του κόμματος για την ύπαρξη ενός βιβλίου που μειώνει την εικόνα που έχουν οι Έλληνες για την εθνική τους ταυτότητα³⁰⁰.

Ο πρόεδρος του κόμματος, με ερώτησή του στο ευρωκοινοβούλιο ως ευρωβουλευτής γράφει ότι το βιβλίο ακρωτηριάζει την ιστορία, αναπαράγει την νεοταξίτικη φιλοσοφία που εκπορεύεται από τις Η.Π.Α ενώ το χαρακτηρίζει 'κουρελούργημα', 'επιστημονικά απαράδεκτο' και 'αντικειμενικό'³⁰¹.

Ο Γιώργος Καρατζαφέρης και οι εκπρόσωποί του χρησιμοποίησαν έναν εθνικιστικό, λαϊκιστικό και ακροδεξιό λόγο που ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με τη ρητορική της σύγχρονης ακροδεξιάς. Η θεματολογία περί έθνους, πατρίδας και θρησκείας, μαζί με την εκμετάλλευση της συγκυρίας είναι δύο από τα βασικά στοιχεία που 'συνωστιζουν' το ΛΑ.Ο.Σ στο ακροδεξιό στρατόπεδο. Το σύγχρονο πρόσωπο της ακροδεξιάς είχε ήδη ξυπνήσει στην Ευρώπη και οι συγγένειες του κόμματος με αυτήν την ακροδεξιά είναι πολλές.

Η άκρα δεξιά σήμερα

Καθώς η ακροδεξιά έχει 'φορέσει' αρκετά 'προσωπεία' τα τελευταία 100 χρόνια, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι εδώ αναφερόμαστε στη λεγόμενη 'νέα άκρα δεξιά' ή 'ριζοσπαστική δεξιά' ή άκρα δεξιά του 'τρίτου κύματος'^{302,303}. Είναι η άκρα δεξιά που αναδύεται στην μετακομμουνιστική εποχή³⁰⁴ - αρχές της δεκαετίας του '90- φαινομενικά πιο διαλεκτική από τις δύο προηγούμενες, προσαρμοσμένη στις επιταγές της εποχής και 'λαοστοχοθετημένη'.

Μία άκρα δεξιά πολλαπλών αντιφάσεων τόσο στον πολιτικό της λόγο όσο και στις πρακτικές της, ίσως και λόγω των 'αταίριαστων υλικών που

που διεξήχθη για το ΠΑΡΟΝ τον Απρίλη του 2007. Βλέπε και σημείωση 375. Στο <http://palio.antibaro.gr>, <http://metopo.gr/article.php?id=2665>,

²⁹⁹ Εφημερίδα Α1, 25/8/2007. Αναδημοσίευση στις ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ, 27/8/2007. Στο <http://metopo.gr/article.php?id=2738>

³⁰⁰ Από την εκπομπή ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ του Αλέξη Παπαχελά στο ΣΚΑΪ στις 9/10/2007. Στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=17>. Τα λόγια σε ελεύθερη απόδοση.

³⁰¹ ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ ΛΑ.Ο.Σ 7/3/07. Στο http://palio.antibaro.gr/society/karatzafers_istoria.php

³⁰² Β. Γεωργιάδου, Πρόλογος, σ.9-10 αλλά και Β. Γεωργιάδου 'Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης' σελ. 85-89 για τα τρία κύματα της ακροδεξιάς, στο: Ρ. Hainsworth, (2004), *Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία - Πολιτική - Κόμματα. Πρόλογος -Επιμέλεια της Ελληνικής Έκδοσης - Β. Γεωργιάδου*.

³⁰³ Για τον όρο *ριζοσπαστική δεξιά* από τον Taguieff στο Ρ.Α.Taguieff, (2013), *Ο νέος εθνικο-λαϊκισμός* Μετάφραση - Επιμέλεια, Ηλιαδέλλη, Α. - Πανταζόπουλος, σ. 21. Ο Pierre - Andre Taguieff είναι διευθυντής ερευνών του CNRS (Εθνικό Κέντρο Επιστημονικής Έρευνας) στο Παρίσι και καθηγητής του Ινστιτούτου Πολιτικών Σπουδών του Παρισιού και έχει ασχοληθεί με τα θέματα του ρατσισμού, του εθνικισμού, του λαϊκισμού και του αντισημιτισμού. Στο http://www.biblionet.gr/author/6471/Pierre_-_André_Taguieff

³⁰⁴ Εξηγεί: Δεύτερο μισό της δεκαετίας του '80 / αρχές της δεκαετίας του '90. Βλέπε σημείωση 302.

την συγκροτούν³⁰⁵. Αυτό καθρεφτίζεται και στην ταυτότητα των ψηφοφόρων της³⁰⁶, η οποία δεν είναι πάντα εύκολα προσδιορίσιμη και αναγνώσιμη, αφού πολλές φορές οφείλεται και σε συγκυριακούς παράγοντες αλλά είναι πάντα συνυφασμένη με κοινωνικά και πολιτικά αίτια. Σε κάθε περίπτωση όμως διακριτά είναι κάποια γενικά χαρακτηριστικά που τη συγκροτούν και ωστόσο συνθέτουν την αντιφατική της ταυτότητα.

Αυτή λοιπόν η νέα άκρα δεξιά χαρακτηρίζεται από μια ποικιλομορφία που ρέπει από τον 'δεξιό αυταρχισμό στον λαϊκίστικο αντικρατισμό'³⁰⁷, χαρακτηριστικά όμως που της επιτρέπουν να εκμεταλλεύεται τις συγκυρίες και τις πολιτικές ευκαιρίες για να προσελκύει ψηφοφόρους και να διευρύνει το εκλογικό της σώμα ανάλογα με την περίπτωση. Ενδεικτικό βέβαια είναι ότι λόγω των θέσεων των οποίων πρεσβεύει³⁰⁸ (έθνος, πατρίδα, ορθοδοξία (στην περίπτωση του ΛΑ.Ο.Σ)) να συλλέγει ψήφους από τους «ευκαιριακούς πατριώτες»³⁰⁹.

Θα χρησιμοποιήσει την έννοια του έθνους και τη σημασία της συνέχειάς του, την εθνική ταυτότητα, την παράδοση του λαού, την ιστορική μνήμη. Άλλωστε τα πολιτισμικά στοιχεία είναι αυτά που κυριαρχούν στις εθνικιστικές ιδεολογίες³¹⁰. Θα γεννήσει εχθρούς τόσο εξωτερικούς όσο και εσωτερικούς και θα στραφεί με σθένος και κατ' επανάληψη εναντίον τους³¹¹.

‘Η προσφυγή στο λαϊκισμό’³¹² φαίνεται να είναι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της νέας άκρας δεξιάς στις σύγχρονες δημοκρατίες. Εδώ ο λαϊκίστικος πολιτικός λόγος διακρίνεται καθώς καταφέρεται συνήθως κατά των κομμάτων που υπερασπίζονται τους ‘εχθρούς του λαού’ (μετανάστες, αλλόθρησκους...) που θεωρούνται ‘πρόβλημα’ το οποίο θα μπορούσαν να λύσουν τα κόμματα εξουσίας αλλά δεν το κάνουν³¹³.

Σύμφωνα με τον Σεβαστάκη³¹⁴, «η ριζοσπαστική δεξιά αφήγηση της εθνικής - λαϊκής αντίστασης στην ‘προϊούσα παρακμή’, η σωτηρία της χώρας ανάγεται επίσης σε μια πρωτίστως πολιτισμική μάχη εναντίον των αριστερών και φιλελεύθερων ελίτ, οι οποίες παρουσιάζονται ως δύο συμπληρωματικές όψεις της ‘διεθνιστικής αλλοίωσης’»³¹⁵.

³⁰⁵ Β. Γεωργιάδου, Πρόλογος, στο P. Hainsworth, (2004), *Η Ακροδεξιά...* σ. 9-34. Βλέπε και σημείωση 302.

³⁰⁶ Βλέπε σημείωση 302, στο ίδιο, σ. 9-10.

³⁰⁷ Στο ίδιο ό.π., σ. 12.

³⁰⁸ Στο ίδιο.

³⁰⁹ Π. Λέκκας, (2011), *Η Εθνικιστική Ιδεολογία...*, σ. 219-220.

³¹⁰ Στο ίδιο ό.π., σ. 89,91.

³¹¹ Η.Π.Α, Τούρκοι, μουσουλμάνοι, αριστεροί, μετανάστες...

³¹² Βλέπε σημείωση 302, ό.π., πρόλογος σ. 14-15.

³¹³ Βλέπε σημείωση 302, ό.π., πρόλογος σ. 20.

³¹⁴ Ο Νικόλας Σεβαστάκης είναι αναπληρωτής καθηγητής στο ΑΠΘ στο τμήμα Πολιτικών Επιστημών. Έχει ασχοληθεί με θέματα *κριτικής της ιδεολογίας και της νεωτερικότητας*. Στο: http://www.biblionet.gr/author/4355/Νικόλας_Σεβαστάκης

³¹⁵ Ν. Σεβαστάκης, Γ. Σταυρακάκης, (2012), *Λαϊκισμός Αντιλαϊκισμός και Κρίση*, σ.34.

Η άνοδος του ΛΑ.Ο.Σ σε συνάρτηση με την άνοδο της ακροδεξιάς στην Ευρώπη

Το κόμμα του ακροδεξιού Γαλλικού Εθνικού Μετώπου, του Ζαν Μαρί Λεπέν που στις βουλευτικές εκλογές του 2002 στη Γαλλία συγκέντρωσε το τελικό ποσοστό του 11,2% στο β' γύρο των εκλογών αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό δείγμα της ανόδου της νέας άκρας δεξιάς στην Ευρώπη. Είχε βέβαια προηγηθεί ο αποκλεισμός από το β' γύρο του μέχρι τότε πρωθυπουργού Λιονέλ Ζοσπέν.

Αυτή ήταν μία νίκη της άκρας δεξιάς η οποία ακολούθησε προηγούμενες επιτυχίες του χώρου σε Νορβηγία, Δανία και Ελβετία με πιο χαρακτηριστικό το παράδειγμα του FPO του Γιοργκ Χάιντερ στην Αυστρία που συγκέντρωσε το 27% των ψήφων στις βουλευτικές εκλογές της χώρας το 1999³¹⁶.

Φαίνεται λοιπόν να αρχίζουν να εμφανίζονται αλλά και να ενδυναμώνονται στις κοινωνίες της Ευρώπης κόμματα ακροδεξιού προσανατολισμού. Μέσα σε αυτό το πνεύμα κινούνται και τα ακροδεξιά κόμματα και στην Ελλάδα που στις εκλογές του 2000 όμως φτάνουν πολυδιασπασμένα και αποδυναμωμένα και παίρνουν ένα πολύ μικρό ποσοστό ψήφων^{317,318}.

Την ίδια περίοδο στην Ελλάδα κυριαρχεί το θέμα της αναγραφής του θρησκευματος στις ταυτότητες, αναμοχλεύεται το θέμα της ονομασίας των Σκοπίων, εντείνεται η πολιτική των αντιδράσεων για την εισροή μεταναστών στη χώρα μας. Εκμεταλλευόμενος αυτή τη συγκυρία - όπου και η Εκκλησία διεκδικεί και προσπαθεί να επιβάλει την παρουσία της - ο Γ. Καρατζαφέρης, ο οποίος έχει διαγραφεί από τη Νέα Δημοκρατία και την κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή³¹⁹, και διατηρεί άριστες σχέσεις με τον αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο, θεωρεί ότι έχει έρθει η κατάλληλη στιγμή για να ιδρύσει το δικό του κόμμα, το ΛΑ.Ο.Σ³²⁰.

Ο πρόεδρος του ΛΑ.Ο.Σ μέσα σε τέσσερα χρόνια (από τις εκλογές του 2000 μέχρι τις εκλογές του 2004) κάνει αγώνα για να συστρατευτούν στο κόμμα του βασικά στελέχη των υπόλοιπων ακροδεξιών κομμάτων. Δίνοντας βήμα μέσα από τα Μ.Μ.Ε που κατέχει στην ιδιοκτησία του και προσφέροντας θέσεις ισχύος στο κόμμα του, καταφέρνει μέχρι το 2005 να έχει στο πλευρό του ονόματα όπως ο Κωνσταντίνος Πλεύρης και ο

³¹⁶ 20% πήρε η Άκρα δεξιά/ 17% ο Λεπέν, το ψηλότερο ποσοστό. Ρ. Milza, (2004), *Οι μελανοχίτωνες της Ευρώπης*. Επιμέλεια: Βουλελης, σ. 13-15.

³¹⁷ Δ. Ψαρράς, (2010), *Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη. Η τηλεοπτική αναγέννηση της ελληνικής ακροδεξιάς*, σ. 103.

³¹⁸ Πήραν: 0,18 η Πρώτη Γραμμή του Κ. Πλεύρη, 0,21 η Εθνική Συμμαχία του Γρηγόρη Μιχαλόπουλου, στο ίδιο, ό.π.

³¹⁹ Είχε αποκαλέσει «Σαλώμη» τον Άρη Σπηλιωτόπουλο και ο Κ. Καραμανλής τον διέγραψε από την κοινοβουλευτική ομάδα της Νέας Δημοκρατίας. Την ίδια εποχή ο πρωθυπουργός έκανε άνοιγμα στον «μεσαίο χώρο» στον οποίο δεν 'χωρούσε' ο Γ. Καρατζαφέρης. Βίντεο you tube - Ο Γ. Καρατζαφέρης για τη "Σαλώμη" (Ένα Βήμα Εμπρός, TELE CITY)- στο <https://www.youtube.com/watch?v=IJYbKSPvw-U>

³²⁰ Σημειολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η ημέρα ίδρυσης του ΛΑΟΣ - 14/9/2000- συμπίπτει με την ημερομηνία έναρξης συλλογής υπογραφών από την Εκκλησία για το θέμα των ταυτοτήτων. Βλέπε σημείωση 323 και για το θέμα των υπογραφών: Βίντεο You Tube: 'Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος- η τελευταία συνέντευξη'. Πηγές: Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος: <http://xristodoulos.antibaro.gr>, <http://www.xristodoulos.net> Αντίβαρο: <http://www.antibaro.gr>. 'Ανέβηκε' στις 27/4/2011. Πρόκειται για συνέντευξη που έδωσε ο Αρχιεπίσκοπος στον δημοσιογράφο Τάκη Χατζή στην εκπομπή Portrait, στην EPT World.

Μάκης Βορίδης. Με αυτόν τον τρόπο ενισχύει και το ακροδεξιό πρόσωπο του κόμματός του. Κάποια από τα νέα στελέχη του κόμματος έχουν δηλωμένη ιδεολογική³²¹ αλλά και προσωπική σχέση³²² με το κόμμα του Ζαν Μαρί Λεπέν.

Η εκλογική άνοδος του ΛΑ.Ο.Σ και οι επιπτώσεις στα εκλογικά αποτελέσματα της Ν.Δ.

Ο αγώνας του προέδρου του κόμματος να μπει στη Βουλή ήταν συνεχής από την ίδρυση του κόμματος το 2000³²³. Ιδεολογικά - όπως θα δούμε στους πίνακες- το κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ βρισκόταν κοντύτερα στους ψηφοφόρους της Νέας Δημοκρατίας από όπου κατάφερνε στις εκλογικές αναμετρήσεις να αποσπάει και τις περισσότερες ψήφους.

Τα πρώτα απτά αποτελέσματα της προσπάθειας του Γιώργου Καρατζαφέρη, αποτυπώνονται στις νομαρχιακές εκλογές του 2002, όπου εν μέσω ευνοϊκών συγκυριών³²⁴, ο ίδιος ως υποψήφιος του ΛΑ.Ο.Σ, συγκεντρώνει το εντυπωσιακό ποσοστό του 13,6 για την υπερνομαρχία Αθηνών - Πειραιώς.³²⁵ Αυτή ήταν και η πρώτη ένδειξη ότι το κόμμα εκμεταλλεύεται τις συγκυρίες αλλά και αντλεί ψήφους από τους δυσαρεστημένους ψηφοφόρους των δύο μεγάλων κομμάτων και ειδικότερα της Νέας Δημοκρατίας. Σε αυτήν την περίπτωση σχετιζόταν με την επιλογή για την υποψηφιότητα της υπερνομαρχίας, του Γιάννη Τζανετάκου ο οποίος δεν απολάμβανε της αποδοχής του εκλογικού σώματος της Ν.Δ., παρόλο που δημοσιεύματα της εποχής τον χαρακτήριζαν ως 'εκλεκτό' του κόμματος³²⁶. Αυτό έδωσε μία άνετη νίκη με ποσοστό 40,1 στη Φώφη Γεννηματά και το ΠΑ.ΣΟ.Κ, τη δεύτερη θέση στη Ν.Δ. με ποσοστό 26,7 και την τρίτη θέση στον Γ. Καρατζαφέρη. Σύμφωνα με τις αναλύσεις, σε αυτήν την ψηφοφορία διαφαίνεται μία ψήφος αποδοκιμασίας προς τη Ν.Δ. με αφορμή την επιλογή του υποψηφίου^{327 328}.

³²¹ Ο Μ. Βορίδης ήταν ιδρυτής του Ελληνικού Μετώπου, που προσχώρησε στο ΛΑ.Ο.Σ το 2005. Το 2002 ο Μ. Βορίδης μίλησε σε συγκέντρωση του Γαλλικού Εθνικού Μετώπου, στο Ψαρράς,(2010), *Το κρυφό χέρι...*, ό.π., σ.241-242.

³²² Κουμπάρος στο γάμο του Μ. Βορίδη το 2005 ήταν ο αντιπρόεδρος του Γαλλικού Εθνικού Μετώπου Καρλ Λανγκ, στο ίδιο, ό.π., σ.194 αλλά και στο <http://www.kathimerini.gr/301371/article/epikairothta/politikh> από Καθημερινή:14/10/07.

³²³ Το κόμμα δηλώνεται ότι ιδρύθηκε στις 14/9/2000. Από την ιστοσελίδα του κόμματος στο www.laos.gr αλλά και τη Βικιπαίδεια. Ωστόσο στο καταστατικό του κόμματος που αναφέρεται στην ίδρυσή του ως ημερομηνία δηλώνεται η 1/9/2000, στο <http://laos.gr/party/statute>

³²⁴ Σύμφωνα με όσα καταγράφονται και στη Βικιπαίδεια, «..υπήρχαν ενδείξεις ότι είχε τη στήριξη του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου ο οποίος, όταν ρωτήθηκε, είπε πως όσοι ψηφίζουν Καρατζαφέρη δεν είναι ακροδεξιοί αλλά καλοί Χριστιανοί, που αντιδρούν στον Τζανετάκο». Γιώργος Καρατζαφέρης- Βικιπαίδεια. Βλέπε και επόμενη σημείωση.

³²⁵ Ο Γ. Καρατζαφέρης λόγω της μακρόχρονης σχέσης του με τον αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο είχε ταχθεί με το μέρος του στο θέμα των ταυτοτήτων. Ο Γ. Τζανετάκος είχε εκφράσει μία άλλη άποψη που δίχασε τους ψηφοφόρους της ΝΔ. Παράλληλα, ο Καρατζαφέρης υποστηρίζει ανοιχτά υποψηφίους νομάρχες της ΝΔ, όπως τον Παναγιώτη Ψωμιάδη. Από την ανάλυση των βουλευτικών εκλογών του 2004. «*Η ανάλυση των εκλογικών αποτελεσμάτων. Η περίπτωση του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού. Το προφίλ των ψηφοφόρων του ΛΑ.Ο.Σ*», Θεόδωρος Χατζηπαντελής και Γιάννης Ανδρεάδης στο <http://www.polres.gr> και ΥπουργείοΕσωτερικών. <http://www.ypes.gr/el/elections/cityelections/resultsofelections/2002/>

³²⁶ Δημοσίευμα της εφημερίδας ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ στις 26/7/2002. Στο <http://www.kathimerini.gr>

³²⁷ Περιοδικό ΕΜΦΑΣΗ. Οκτώβριος - Νοέμβριος- Δεκέμβριος 2002. Γιάννης Μαυρής. Η επιρροή των πολιτικών δυνάμεων στις Νομαρχιακές Εκλογές του 2002. Στο <http://www.mavris.gr>

Στις βουλευτικές εκλογές του 2004, το ΛΑ.Ο.Σ κατέκτησε το εθνικό ποσοστό του 2,19%. Αυτό μπορεί να ήταν ένα χαμηλό ποσοστό, ωστόσο, διαφαινόταν ότι το κόμμα άρχιζε να γίνεται ευρέως γνωστό. Τα εκλογικά αποτελέσματα του ΛΑ.Ο.Σ δεν μπορούμε να τα δούμε ανεξάρτητα από αυτά της Ν.Δ. Προφανώς το εκλογικό σώμα της δεξιάς συσπειρώθηκε υπέρ του ισχυρού λόγω και της ανάγκης για αλλαγή του πολιτικού σκηνικού όσο και λόγω της αποδοχής και εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του Κ. Καραμανλή έναντι του Γ. Παπανδρέου. Αυτό αποτυπώθηκε και στις δημοσκοπήσεις της περιόδου πριν και μετά τις εκλογές³²⁹.

³²⁸ Σύμφωνα με αυτήν την ανάλυση, οι ψήφοι του Καρατζαφέρη προέρχονταν σε μεγάλο ποσοστό από τη Ν.Δ. αλλά όχι εξολοκλήρου. Ένα 63% αποδίδεται σε ψηφοφόρους της Ν.Δ. και το υπόλοιπο 37% ακολουθεί την εκλογική συμπεριφορά της 'δεξιάς οικογένειας' από το 1980 και μετά, ενώ η εκλογική γεωγραφία της ψήφου 'διαθέτει μία ομοιόμορφη και σχετικά συμπαγή κοινωνική επιρροή'. Βλέπε και παραπάνω σημείωση 327.

Το πολιτικό και ιδεολογικό προφίλ της εκλογικής βάσης του Γ. Καρατζαφέρη το 2002 αποτυπώνεται και στον παρακάτω πίνακα:

Σύνθεση ψηφοφόρων	%
ΚΟΜΜΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	
ΝΔ	63
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ	
Δεξιόι	59

Exit Poll VPRC/ALPHA

Το κοινωνικό προφίλ της κοινωνικής βάσης του Γ. Καρατζαφέρη έδειχνε ότι τον ψηφίζουν περισσότερο άντρες μέσης ηλικίας, εκπαίδευσης μέσης και ανώτερης, μισθωτοί του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και ελεύθεροι επαγγελματίες. Αυτά φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Σύνθεση ψηφοφόρων	%
ΦΥΛΟ	
Άνδρες	60
Γυναίκες	40
ΗΛΙΚΙΑ	
-29 ετών	24
-44 ετών	32
-59 ετών	23
65 ετών και άνω	21
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	
Απόφοιτοι Δημοτικού	11
Απόφοιτοι Μέσης	49
Απόφοιτοι Ανώτερης	40
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	
Εργοδότες/Επιχειρηματίες	4
Ελεύθεροι Επαγγελματίες	20
Μισθωτοί Δημοσίου Τομέα	12
Μισθωτοί Ιδιωτικού Τομέα	27
Άνεργοι	5
Νοικοκυρές	11
Συνταξιούχοι	14
Φοιτητές / Σπουδαστές	6

³²⁹ Φιλελεύθερη Έμφαση/Καλοκαίρι 2007/Γιάννης Μαυρίης. Στο <http://www.mavris.gr> και Βουλευτικές εκλογές 2004. Χρ. Βερναρδάκης. Στο <http://www.vernardakis.gr> / Εκλογικό Βαρόμετρο της Public Issue + VPRC για τον ΣΚΑΪ και την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Κύμα 3^ο : 29-30/8/07 για καταλληλότερο Πρωθυπουργό. Στο www.publicissue.gr. Πριν τις εκλογές Έρευνα της Public Issue Μάρτιος - Απρίλιος 2006 για καταλληλότερο Πρωθυπουργό, στο www.publicissue.gr

Ενδιαφέρον έχει να παραθέσουμε το κοινωνικό προφίλ των εκλογών του ΛΑ.Ο.Σ τον Μάρτη του 2004 σύμφωνα με το Exit Poll της VPRC στις 7/3/2004³²⁹ και με βάση το εθνικό ποσοστό. Πηγή: Περιοδικό Θέσεις / Τριμηνιαία επιθεώρηση/Τεύχος 87/ Απρίλιος - Ιούνιος 2004/ Βουλευτικές εκλογές 2004: Μια αποτίμηση της προεκλογικής περιόδου και των εκλογικών αποτελεσμάτων. Χρ. Βερναρδάκης. Στο <http://www.theseis.com>

	ΛΑ.Ο.Σ	ΣΥΝΟΛΟ
Εθνικό ποσοστό	2,2	100
ΦΥΛΟ		
Άνδρες	3	100
Γυναίκες	1	100
ΗΛΙΚΙΑ		
18-24 ετών	2	99
25-34 ετών	2	99
35-44 ετών	3	100

Οι ευρωεκλογές θεωρούνται από τους εκλογολόγους ως εκλογές Β' τάξης³³⁰, αφού οι ψηφοφόροι ψηφίζουν πιο ελεύθερα σε σύγκριση με τις εθνικές εκλογές. Πριν τις ευρωεκλογές του 2004 όμως, κάποιοι αναρωτήθηκαν αν θα επρόκειτο για εκλογές Β' τάξης ή β' γύρο βουλευτικών εκλογών³³¹.

Τελικά το ποσοστό της αποχής ήταν υψηλό³³², και λόγω της χαλαρότητας της ψήφου, δίνοντας σε μικρά κόμματα όπως το ΛΑ.Ο.Σ μεγαλύτερα ποσοστά. Το ΛΑ.Ο.Σ συγκέντρωσε το ποσοστό του 4,12 με αποτέλεσμα να εκλέξει έναν ευρωβουλευτή, τον αρχηγό του κόμματος Γ. Καρατζαφέρη³³³. Το ΛΑ.Ο.Σ φαίνεται να αυξάνει κατά 89.000 τις ψήφους του και να ενισχύει τη θέση του³³⁴.

Οι Νομαρχιακές εκλογές του 2006 και οι Βουλευτικές εκλογές του 2007

Το διάστημα που μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε προσεχτικά εκτείνεται από το φθινόπωρο του 2006 έως και το φθινόπωρο του 2007. Σε αυτό έλαβαν χώρα δύο εκλογικές αναμετρήσεις, οι Νομαρχιακές και Δημοτικές εκλογές του 2006 και οι Βουλευτικές εκλογές του 2007. Καθώς οι Νομαρχιακές εκλογές θεωρείται ότι έχουν πολλά κοινά με τις

45-54 ετών	2	100
55-64 ετών	2	101
65 ετών και άνω	1	99
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ		
Αναλφάβητοι/ Τάξεις Δημοτικού	2	99
Απόφοιτοι Δημοτικού	1	99
Απόφοιτοι Μέσης	2	99
Απόφοιτοι Ανώτερης	3	101
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ		
Εργοδότες/Επιχειρηματίες	4	100
Αγρότες	2	100
Ελεύθεροι Επαγγελματίες	3	99
Επαγγελματοβιοτέχνες	2	100
Μισθωτοί Δημοσίου Τομέα	2	99
Μισθωτοί Ιδιωτικού Τομέα	3	100
Άνεργοι (για πρώτη φορά)	2	100
Άνεργοι (εργάζονταν)	2	100
Νοικοκυρές	1	100
Συνταξιούχοι Δημοσίου Τομέα	1	99
Συνταξιούχοι Ιδιωτικού Τομέα	1	100
Φοιτητές / Σπουδαστές	1	100

Βλέπουμε ότι σε σχέση με τις Νομαρχιακές εκλογές του 2002, η εκλογική βάση του ΛΑ.Ο.Σ έχει κάποια κοινά σημεία ενώ υπάρχει και μια διεύρυνση. Οι άντρες ψηφοφόροι είναι περισσότεροι από τις γυναίκες, με αυξημένη τη διαφορά από τις γυναίκες, είναι μέσης και ανώτερης εκπαίδευσης, υπάρχει βέβαια και ένα άνοιγμα στη χαμηλή εκπαίδευση αλλά δεν έχουμε προηγούμενα στοιχεία γι' αυτό. Αναφορικά με την απασχόληση, οι μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα και οι ελεύθεροι επαγγελματίες έρχονται δεύτεροι, ενώ διαπιστώνεται άνοιγμα στην κατηγορία των εργοδοτών και επιχειρηματιών, οι οποίοι καταλαμβάνουν την πρώτη θέση.

³³⁰ Σύμφωνα με ανάλυση του εκλογολόγου Γιάννη Μαυρή στο περιοδικό Βαρόμετρο: «Συνήθως οι Ευρωεκλογές, λόγω του διαφορετικού θεσμικού τους διακυβεύματος, θεωρούνται -και στην πραγματικότητα είναι- λιγότερο σημαντικές από τις αντίστοιχες εθνικές βουλευτικές. Η χαλαρότητα και ο κατακερματισμός της ψήφου, που εκφράζεται κατά κανόνα σε αυτές, δικαιολογεί τον χαρακτηρισμό τους ως «εκλογές β' τάξης», σε αντιπαράθεση με τις βουλευτικές». Άρθρο: 'Προς Βουλευτικές εκλογές «β' τάξης», Βαρόμετρο, Σεπτέμβριος 2008. Στο <http://www.publicissue.gr/744/varometro-september-2008-analisi/>

³³¹ Βαρόμετρο, Μάιος 2004 / Γιάννης Μαυρής. Στο <http://www.mavris.gr>

³³² Έφτασε το εντυπωσιακό ποσοστό του 36,82%. Γιάννης Μαυρής. Ευρωεκλογές 13^{ης} Ιουνίου 2004: Αποτίμηση αποτελέσματος. Στο <http://www.mavris.gr>

³³³ Η αποχή των ψηφοφόρων των δύο μεγάλων κομμάτων και ιδιαίτερα του ΠΑ.ΣΟ.Κ ήταν τόσο μεγάλη που άφησε χώρο στα μικρότερα κόμματα και ιδιαίτερα στο ΛΑ.Ο.Σ και στο Κ.Κ.Ε. να αυξήσουν τα εκλογικά τους ποσοστά. Βλέπε παραπάνω σημείωση 332.

³³⁴ Βλέπε παραπάνω σημείωση 333.

Βουλευτικές εκλογές³³⁵, θα παρακολουθήσουμε τα εκλογικά αποτελέσματα του ΛΑ.Ο.Σ στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις και θα προσπαθήσουμε να τα ερμηνεύσουμε σχετικά με το πολιτικό και το κοινωνικό προφίλ των εκλογέων του. Στο τέλος θα παρατηρήσουμε τις μετακινήσεις των ψηφοφόρων προς το ΛΑ.Ο.Σ από τις εκλογές του 2004 στις εκλογές του 2007.

Το ΛΑ.Ο.Σ στις Νομαρχιακές εκλογές του 2006, πήρε το εθνικό ποσοστό του 2,2% στις 20 Νομαρχίες που κατέβασε δικό του υποψήφιο. Ένα ποσοστό που φαίνεται μικρό αλλά δεν αντικατόπτριζε ούτε τη δύναμη του κόμματος στις δημοσκοπήσεις της περιόδου³³⁶ που δήλωναν την πρόθεση ψήφου, ούτε την πραγματική του δύναμη. Πιθανότατα οι ψηφοφόροι της Νέας Δημοκρατίας να συσπειρώθηκαν ειδικότερα στις περιοχές που το ΛΑ.Ο.Σ υποστήριξε ανοιχτά τις υποψηφιότητες της Ν.Δ.³³⁷, τόσο στις Νομαρχίες όσο και στους δήμους. Είναι η περίοδος που ο Γ. Καρατζαφέρης αλλάζει 'πρόσωπο' και επιτίθεται απέναντι σε όποιον τον χαρακτηρίζει ακροδεξιό. Ο ίδιος κατεβαίνει υποψήφιος δήμαρχος Θεσσαλονίκης και όχι υποψήφιος νομάρχης για να μη συγκρουστεί με τον Παναγιώτη Ψωμιάδη, τον οποίο είχε προηγουμένως υποστηρίξει. Η στρατηγική του Γ. Καρατζαφέρη από τη μια να φαίνεται πιο μετριοπαθής και από την άλλη να ενσωματώνει ακροδεξιά στοιχεία στο κόμμα του³³⁸ χαρακτηρίστηκε ως στρατηγική του Δούρειου Ήππου³³⁹.

Πριν περάσουμε στην ανάλυση των αποτελεσμάτων των Νομαρχιακών εκλογών του 2006 και στην καταγραφή και ανάλυση των εκλογών του 2007, ενδιαφέρον έχει να δούμε την τάση των ψηφοφόρων ως προς την πρόθεση ψήφου, όπως αποτυπώθηκε στις δημοσκοπήσεις της περιόδου για το διάστημα που μεσολάβησε από τις Νομαρχιακές προς τις Βουλευτικές εκλογές³⁴⁰. Όλο αυτό το διάστημα ήταν μια σύντομη αλλά έντονη προεκλογική περίοδος. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας είχε να αντιμετωπίσει σκάνδαλα διαπλοκής και διαφθοράς³⁴¹, τις πυρκαγιές στην Ηλεία και την αναταραχή στην εκπαίδευση λόγω της μεγάλης απεργίας των εκπαιδευτικών, αλλά και της αντιπαράθεσης για τις αλλαγές στο άρθρο 16 για την ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση, όπως ήδη έχουμε προαναφέρει. Μέσα σε όλα αυτά έρχεται να προστεθεί και η συζήτηση -με τις διαστάσεις που πήρε- για το εγχειρίδιο Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού.

³³⁵ Περιοδικό *ΕΜΦΑΣΗ*. Οκτώβριος - Νοέμβριος- Δεκέμβριος 2006. Γιάννης Μαυρής. Η επιρροή των πολιτικών δυνάμεων στις Νομαρχιακές και Δημοτικές Εκλογές του 2006. Στο <http://www.mavris.gr>

³³⁶ Οι δημοσκοπήσεις όλων των εταιρειών από τον Απρίλιο του 2004 έως και τον Οκτώβρη του 2006 έδιναν μεγαλύτερο ποσοστό στο ΛΑ.Ο.Σ όσον αφορά την πρόθεση ψήφου. Το 2004 ξεκινούσαν χαμηλά με έναν μέσο όρο 2,6 σύμφωνα με την VPRC για να φτάσει το 3,2 το 2005 σύμφωνα με την ίδια εταιρεία και το 3,9 μέχρι τον Οκτώβρη του 2006. Το 2006 όλες οι εταιρείες δημοσκοπήσεων έδιναν ποσοστά στο ΛΑ.Ο.Σ από 2,8 - 4,0. Στο <http://www.eklogesonline.com/portal/polls/2007.asp?state=polls>

³³⁷ Ψαρράς, (2010), *Το Κρυφό χέρι...*, ό.π., σ. 147-154.

³³⁸ Για την ενσωμάτωση του Ελληνικού Μετώπου, βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Η εκλογική άνοδος του ΛΑ.Ο.Σ...*, σ. 65 και σημείωση 321.

³³⁹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 136-172.

³⁴⁰ Στο <http://www.eklogesonline.com/portal/polls/2007.asp?state=polls>

³⁴¹ Εκλογικό Βαρόμετρο της Public Issue για την αντιμετώπιση της διαφθοράς. Οι δημοσκοπήσεις έδειχναν εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση ότι θα αντιμετωπίσει αυτά τα φαινόμενα. Στο www.publicissue.gr, Απρίλιος 2007.

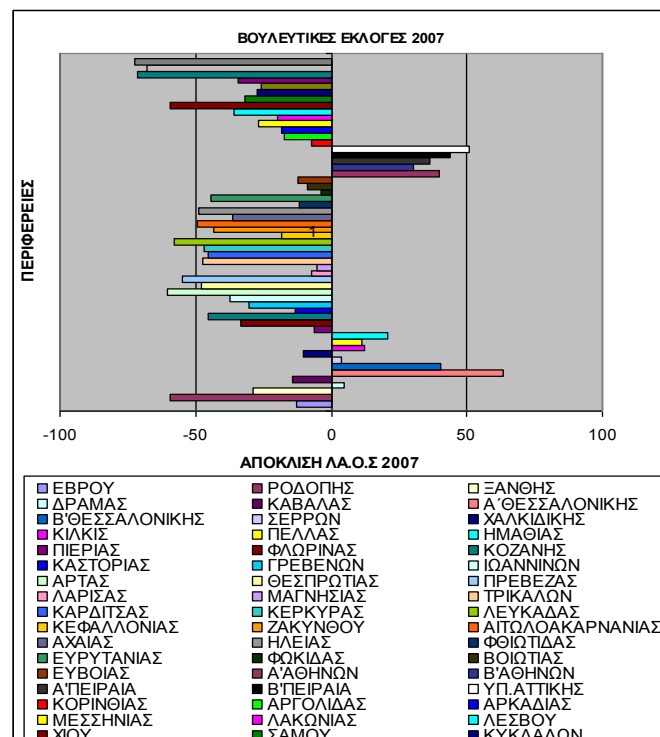
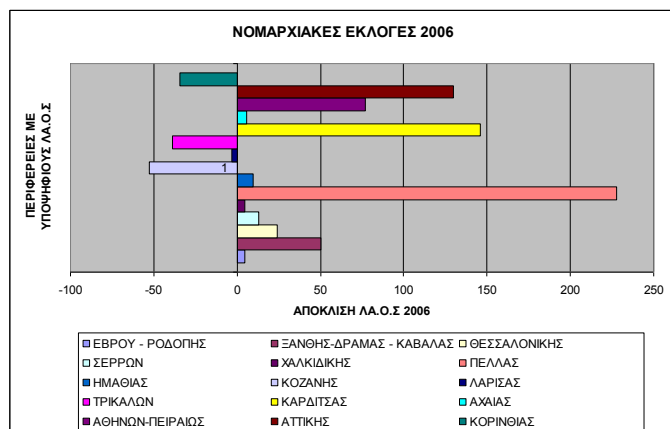
Πανελλαδικές Δημοσκοπήσεις 2006		
Πρόθεση ψήφου (ποσοστά %)		
Εταιρεία/μήνα	ΛΑ.Ο.Σ	Σύνολο
	Νοέμβριος	
ALCO	3,2	100
GPO	4,3	100
MRB	3,6	100
V-PRC	4,0	100
	Δεκέμβριος	
K-RESEARCH	3,4	100
RASS	2,6	100
METRON ANALYSIS	3,9	100
V-PRC	3,5	100
GPO	4,1	100
MRB	3,3	100
Πανελλαδικές Δημοσκοπήσεις 2007		
Πρόθεση ψήφου (ποσοστά %)		
Εταιρεία/μήνα	ΛΑ.Ο.Σ	Σύνολο
	Ιανουάριος	
V-PRC	3,5	100
GPO	4,6	100
	Φεβρουάριος	
MRB	3,7	100
GPO	4,3	100
RASS	2,7	100
K-RESEARCH	3,2	100
GPO	4,0	100
V-PRC	3,5	100
	Μάρτιος	
GPO	4,5	100
MRB	4,2	100
METRON ANALYSIS	3,6	100
V-PRC	3,5	100
	Απρίλιος	
GPO	4,6	100
MRB	3,7	100
METRON ANALYSIS	3,8	100
GPO	4,4	100
V-PRC	4,0	100
K-RESEARCH	3,9	100
ALCO	2,2	100
	Μάιος	
METRON ANALYSIS	4,4	100
MRB	4,7	100
V-PRC	3,5	100
METRON ANALYSIS	3,5	100
	Ιούνιος	
K-RESEARCH	4,3	100

METRON ANALYSIS	3,8	100
RASS	3,9	100
MRB	3,7	100
V-PRC	4,0	100
ALCO	3,3	100
GPO	4,9	100

Παρατηρούμε από τον πίνακα ότι ως προς την πρόθεση ψήφου υπάρχει μία διακύμανση των ψηφοφόρων η οποία αλλάζει από μήνα σε μήνα και από εταιρεία σε εταιρεία, με την Metron Analysis να βρίσκεται πολύ κοντά στο ποσοστό που τελικά θα συγκέντρωνε το ΛΑ.Ο.Σ το 2007 (3,8%). Η πορεία όμως του κόμματος φαίνεται να είναι σταθερά ανοδική. Ως επισφράγιση αυτής της πορείας ήρθαν οι βουλευτικές εκλογές του 2007 και η είσοδος στη Βουλή.

Η εκλογική γεωγραφία της ψήφου

Στους παρακάτω πίνακες μπορούμε να κάνουμε μία σύγκριση των εθνικών αποτελεσμάτων του ΛΑ.Ο.Σ στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις. Θα δούμε πού έχει τα υψηλότερα ποσοστά του και γιατί και θα εξετάσουμε την απόκλιση από το εθνικό ποσοστό του.

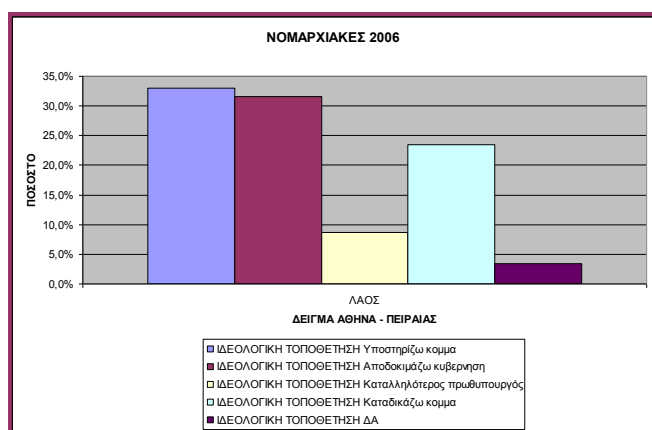
Αναφορικά με την εκλογική γεωγραφία της ψήφου, από τους παραπάνω πίνακες βλέπουμε ότι οι περιοχές που το κόμμα έχει συγκεντρώσει τα μεγαλύτερα ποσοστά του είναι τα αστικά κέντρα Αθήνας - Θεσσαλονίκης, κάποιοι νομοί της Βόρειας Ελλάδας, ενώ κάποιες από τις επιτυχίες οφείλονται σε πρόσωπα που ήταν λαοпрόβλητα (π.χ. Βελόπουλος υποψήφιος νομάρχης Πέλλας με ποσοστό 7,11%, Βορίδης με 4,99% στην Ανατολική Αττική). Αντίστοιχα στις Βουλευτικές το κόμμα συγκεντρώνει τα υψηλότερα ποσοστά του σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη και σε κάποιους νομούς της Βόρειας Ελλάδας (Ημαθία, Πέλλα, Πιερία).

Στις Νομαρχιακές του 2006, τα μεγαλύτερα ποσοστά του τα κατέγραψε στο Νομό Πέλλας (7,11%) και τα χαμηλότερα στο Νομό Κοζάνης (1,03%), με θετική απόκλιση 227,7 για το πρώτο και αρνητική -52,5 για το δεύτερο.

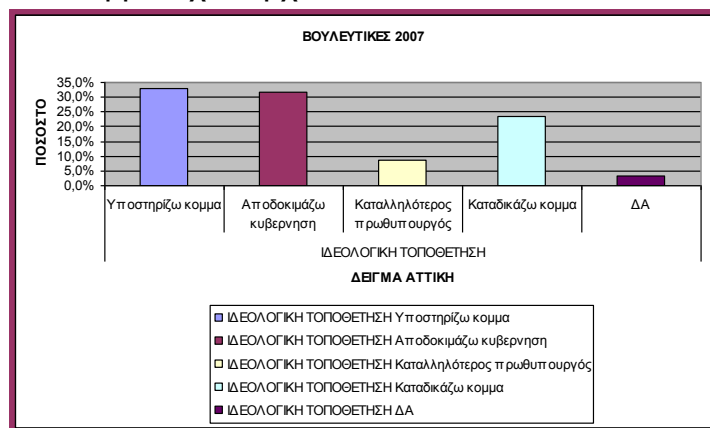
Στις Βουλευτικές του 2007 η ψαλίδα της απόκλισης μικραίνει καθώς το υψηλότερο ποσοστό σημειώνεται στην Α' Θεσσαλονίκης (6,2%) με απόκλιση 63,2 και το χαμηλότερο στο Νομό Λασιθίου (1,05%) με απόκλιση - 72,3.

Τα Exit Polls του 2006 και του 2007³⁴² μπορούν να μας δώσουν μία σαφή εικόνα για το προφίλ των εκλογέων. Ενδιαφέρον έχει να δούμε την ιδεολογική τοποθέτηση και τον χρόνο απόφασης της ψήφου³⁴³.

Ποιοτικά Χαρακτηριστικά - Ιδεολογική τοποθέτηση

Σύμφωνα με τους πίνακες, καταλαβαίνουμε ότι δύο είναι οι σοβαρότεροι λόγοι που δείχνουν την ποιότητα της ψήφου: α) για να υποστηρίξουν το κόμμα τους και β) για να αποδοκιμάσουν την κυβέρνηση. Η ψήφος αποδοκιμασίας φαινόταν και από τις Νομαρχιακές του 2002. Η υποστήριξη όμως προς το συγκεκριμένο κόμμα έχει αρχίσει να αποκτά σταθερότητα.

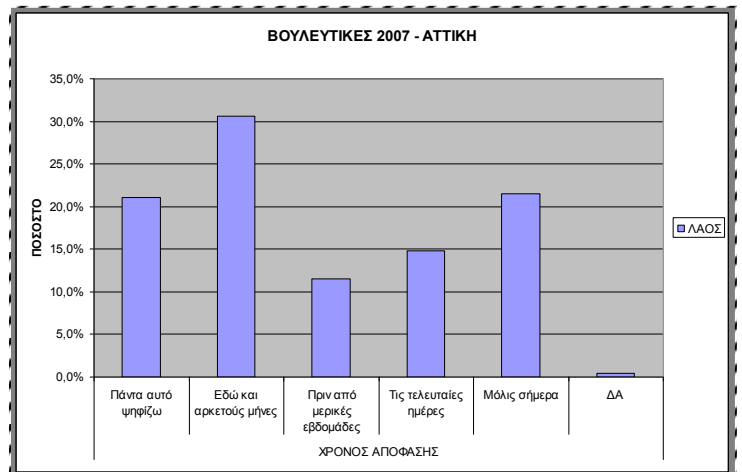
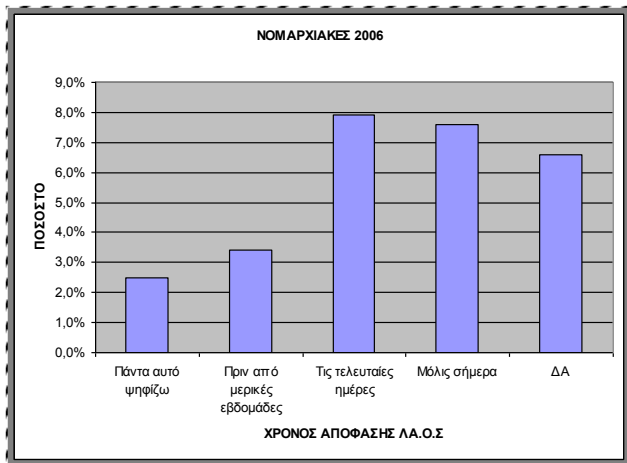

³⁴² Για τα Exit Polls, πληροφορίες από την ιστοσελίδα:

<http://www.eklogesonline.com/portal/polls/2007.asp?state=polls>. Όλοι οι πίνακες που δεν αναφέρουν πηγή προέλευσης είναι προϊόν προσωπικής έρευνας, εργασίας και σύνταξης.

³⁴³ Βλέπε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ, σελ. 81-82 για τα χαρακτηριστικά των εκλογέων, αναφορικά με δημογραφικά στοιχεία για το φύλο και την ηλικία αλλά και ποιοτικά χαρακτηριστικά όπως η μόρφωση.

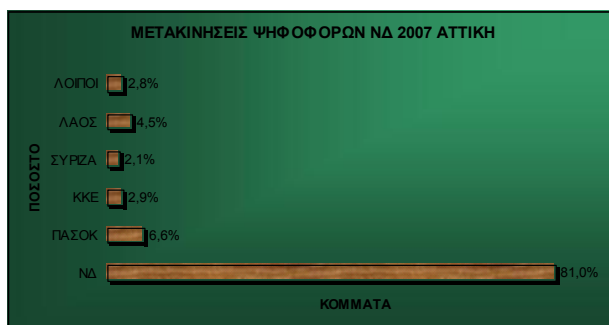
Ποιοτικά χαρακτηριστικά - Χρόνος απόφασης

Αυτό που μπορούμε να διακρίνουμε στους παραπάνω πίνακες είναι ότι το κόμμα ισχυροποιεί τη θέση του μέσα στο 2007. Η προβολή των στελεχών μέσα από τα ΜΜΕ βοήθησε ώστε οι θέσεις του κόμματος να γίνουν γνωστές και αποδεκτές στο κοινό. Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει να παρατηρήσουμε τη στήλη **Δεν Απαντώ**. Τον Οκτώβριο του 2006 ένα μεγάλο ποσοστό των ψηφοφόρων του κόμματος δεν δήλωνε ότι το ψήφισε, πράγμα που δεν συμβαίνει το 2007. Η στρατηγική του Δούρειου Ήππου φαίνεται ότι απέδωσε καρπούς. Υψηλό παραμένει και το ποσοστό των ψηφοφόρων που αποφασίζουν την τελευταία εβδομάδα, πράγμα που δείχνει ότι οι ψηφοφόροι του κόμματος επηρεάζονται από την επικαιρότητα.

Μετακινήσεις ψηφοφόρων 2004-2007

Μεγάλο ενδιαφέρον έχει να παρατηρήσουμε τις μετακινήσεις των ψηφοφόρων από το 2004 έως το 2007 σε Αττική και Επικράτεια.

Από τους πίνακες βλέπουμε ότι η ΝΔ έχει μία υψηλή συσπείρωση τόσο σε Αττική όσο και σε Επικράτεια και ότι η διαρροή ψήφων προς το ΛΑ.Ο.Σ είναι μεγαλύτερη στην Αττική (4,5%) από ό,τι στο σύνολο της Επικράτειας (3,4%).

Συμπερασματικά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι το κόμμα είχε μία σταθερή ανοδική πορεία άμεσα συνδεδεμένη με το τι συνέβαινε στη χώρα. Επίσης ευνοϊκή συγκυρία ήταν η άνθηση του διαδικτύου και των ΜΜΕ, παράγοντες που ο Γ. Καρατζαφέρης και οι εκπρόσωποί του εκμεταλλεύτηκαν στο έπακρο.

Ο λόγος τους είχε απήχηση στην ελληνική κοινωνία και, σύμφωνα με το προφίλ των ψηφοφόρων του κόμματος, περισσότερο στους άντρες νεαρής και μέσης ηλικίας, μέσης και ανώτερης εκπαίδευσης, ελεύθερους επαγγελματίες και μισθωτούς³⁴⁴.

Ενδιαφέρον έχει εδώ να αποτυπωθεί και ότι οι ψηφοφόροι του ΛΑ.Ο.Σ αυτοπροσδιορίζονται σύμφωνα με την ιδεολογία τους και την πολιτική τους τοποθέτηση. Πολλοί από αυτούς δηλώνουν «δεξιόι», ενώ άλλοι σχολιάζουν ότι δεν έχουν σημασία οι διακρίσεις Αριστερά - Δεξιά^{345,346}.

Η δύναμη του κόμματος ήταν μεγαλύτερη στη Θεσσαλονίκη και στο λεκανοπέδιο της Αττικής και η ψήφος των εκλογέων πολλές φορές ακολουθούσε τα χαρακτηριστικά της δεξιάς ψήφου, την οποία πολλές φορές πήρε σε υψηλά ποσοστά από τη Ν.Δ.³⁴⁷. Ωστόσο, περισσότερο έμοιαζε με ψήφο αποδοκιμασίας, ψήφο συντηρητική και ίσως αντιδραστική. Σύμφωνα και με την ανάλυση του Γιάννη Μαυρή³⁴⁸, η ψήφος προς το ΛΑ.Ο.Σ ήταν αρκετά ευμετάβλητη, έμοιαζε περισσότερο με ψήφο δυσaráσκειας και εξαρτήθηκε από τη συγκυρία και τις διακυμάνσεις της.

Σε δημοσκόπηση που έγινε τον Δεκέμβρη του 2006³⁴⁹, η πρόθεση ψήφου για το ΛΑ.Ο.Σ ήταν 2,6%, ενώ η μετακίνηση των ψηφοφόρων της Ν.Δ. προς το ΛΑ.Ο.Σ δεν ξεπερνούσε το 2,2%. Το διάστημα Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου 2007 που κορυφώνεται η διαμάχη για το βιβλίο συμπίπτει και με την εκλογική άνοδο του ΛΑ.Ο.Σ. Σύμφωνα με τους εκλογικούς αναλυτές ήταν γεγονός αδιαμφισβήτητο ότι το κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ θα έμπαινε στη Βουλή τον Σεπτέμβρη του 2007³⁵⁰. Το ίδιο υποστήριξε αργότερα σε τηλεοπτική εκπομπή και η Μαριέττα Γιαννάκου³⁵¹. Το ότι η ψήφος των ψηφοφόρων του εξαρτήθηκε από τη συγκυρία επίσης³⁵². Μία από τις συγκυρίες έτυχε να είναι και το εγχειρίδιο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού.

³⁴⁴ Βλέπε Παράρτημα, σελ.81.

³⁴⁵ Σ. Τσιράς, (2012), *Έθνος και ΛΑ.Ο.Σ. Νέα Άκρα Δεξιά και Λαϊκισμός*, σ. 187.

³⁴⁶ Για την καθιέρωση του όρου Αριστερά-Δεξιά στη Γαλλία του 1789, στο N. Mayer, (2005), *Εκλογική συμπεριφορά: ιστορικές διαδρομές και μοντέλα ανάλυσης*. Μετάφραση - επιμέλεια- βιβλιογραφία, Χ. Βερναρδάκης, σ. 83-84.

³⁴⁷ Στις εκλογές του 2007, σύμφωνα με τα exit polls, το 33,3% των ψηφοφόρων του ΛΑ.Ο.Σ προέρχεται από τη Ν.Δ. Πηγή: Exit Poll, Εκλογές 2007, Επικράτεια, 16/9/07 από την εταιρεία δημοσκοπήσεων RASS. Από την ιστοσελίδα της εταιρείας, στο <http://rass.gr/surveys.htm>

³⁴⁸ Περιοδικό Φιλελεύθερη Έμφαση, Καλοκαίρι 07, σ. 20.

³⁴⁹ Η εταιρεία δημοσκοπήσεων RASS σε τηλεφωνική πανελλαδική έρευνα γνώμης για την εφημερίδα ΤΟ ΠΑΡΟΝ. Πειραιάς, 18-21/12/2006. Από την ηλεκτρονική σελίδα της εταιρείας: <http://rass.gr/surveys.htm>

³⁵⁰ Περιοδικό Φιλελεύθερη Έμφαση, Καλοκαίρι 07, σ.12-27.

³⁵¹ Η πρώην υπουργός υποστήριξε σε τηλεοπτική της συνέντευξη ότι: «Το κόμμα του ΛΑΟΣ θα εξελέγετο ούτως ή άλλως» και ότι το θέμα του βιβλίου δεν αφαιρέσε ψήφους από τη ΝΔ, με τη δημοσιογράφο να διαφωνεί με αυτήν την τοποθέτηση. ΝΕΤ, 26/10/07, εκπομπή 'ΣΤΑ ΑΚΡΑ'. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 2 (βιβλίο Ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁵² Βλέπε σημείωση 343.

Στη συνέχεια θα παραθέσουμε τις ενδείξεις για το πώς η προεκλογική εκστρατεία του ΛΑ.Ο.Σ 'συμπαρέσυρε' και την τύχη του βιβλίου της Ιστορίας, αφού τα στελέχη του κόμματος το συμπεριέλαβαν στους προεκλογικούς τους λόγους και τα τηλεοπτικά μέσα φιλοξένησαν τις αντιπαραθέσεις καλλιεργώντας την εντύπωση πως το θέμα του βιβλίου είναι και υπόθεση του ΛΑ.Ο.Σ.

Οι εκλογές του 2007, το βιβλίο της Ιστορίας και το ΛΑ.Ο.Σ

Στα μέσα του Αυγούστου του 2007 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ανακοινώνει τη διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών³⁵³. Η ανακοίνωση ήταν αναμενόμενη γι' αυτό και η εκλογολογία είχε ξεκινήσει πολύ νωρίτερα. Από τις αρχές του μήνα στα δελτία ειδήσεων των μεγάλων καναλιών γίνονται συνεχείς αναφορές στις εκλογές και στο βιβλίο. Σε αυτό το κεφάλαιο θα 'απομαγνηματοφωνίσουμε' αποσπάσματα από τα δελτία ειδήσεων των τηλεοπτικών καναλιών για να δείξουμε τη σχέση της εκλογικής εκστρατείας με τη διαμάχη για το βιβλίο αλλά και πώς το ΛΑ.Ο.Σ χρησιμοποίησε τη συγκυρία των εκλογών, τη σημασία που έδωσε ο ίδιος ο πρωθυπουργός στο θέμα αλλά και πώς οι δημοσιογράφοι των καναλιών συνέδεαν τις κινήσεις της κυβέρνησης για το βιβλίο με τον Γιώργο Καρατζαφέρη και τη ρητορική του.

Στις 2/8/2007 η υπουργός Παιδείας δίνει συνέντευξη τύπου όπου ανακοινώνει ότι το βιβλίο θα μπει στα σχολεία τη νέα σχολική χρονιά διορθωμένο³⁵⁴. Την ίδια μέρα γίνεται μεγάλο θέμα στα δελτία ειδήσεων των τηλεοπτικών καναλιών. Όλοι εκλαμβάνουν αυτήν την κίνηση σαν μία προεκλογική ενέργεια³⁵⁵. Στο Alter σε τηλεπαράθυρο που φιλοξενεί τη Μαρία Δαμανάκη και τη Ζέττα Μακρή³⁵⁶, ο δημοσιογράφος σχολιάζει πως σύμφωνα με το ΠΑ.ΣΟ.Κ η κίνηση αυτή είναι προεκλογικός ελιγμός. Η Μαρία Δαμανάκη επισημαίνει τη σοβαρότητα της διαμάχης λέγοντας πως και ο ίδιος ο πρωθυπουργός ασχολήθηκε με το βιβλίο της Ιστορίας. Η Ζ. Μακρή αντικρούει το επιχείρημα λέγοντας πως ο πρωθυπουργός δεν ασχολήθηκε αλλά απλώς ενημερώθηκε για το ζήτημα. Την ίδια στιγμή στο δελτίο του ANT1 ο πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ, Αλέκος Αλαβάνος λέει πως «Αν χρειάζεται ένα βιβλίο ιστορίας ΣΤ' Δημοτικού να έχει την έγκριση του πρωθυπουργού, αυτό φοβάμαι ότι δε μυρίζει ούτε ελευθερία ούτε δημοκρατία³⁵⁷».

Στο δελτίο ειδήσεων του Mega ο δημοσιογράφος εξηγεί πώς σκέφτηκαν στη Νέα Δημοκρατία σε σχέση με τη διορθωμένη έκδοση του βιβλίου λέγοντας: «Ας περάσουν οι εκλογές τώρα με αυτό το διορθωμένο

³⁵³ Ελληνικές βουλευτικές εκλογές 2007- Βικιπαίδεια.

³⁵⁴ Η υπουργός σε αυτή τη συνέντευξη ανακοινώνει ότι έχει αντικατασταθεί η φράση περί συνωστισμού, έχει γίνει νέα αναφορά για το ρόλο της Εκκλησίας μέσα στο βιβλίο κι ότι αν δεν έχουν γίνει όλες οι αλλαγές που είχαν προταθεί, τότε το υπουργείο θα προχωρήσει σε νέο διαγωνισμό. Ακόμη ανακοινώνει τη διανομή σε όλους τους μαθητές της Στ' τάξης του βιβλίου 'Ματωμένα Χώματα' της Διδώς Σωτηρίου. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 1 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁵⁵ Μαρία Νικολτσίου στο δελτίο ειδήσεων του Alpha: «Όλα τα ανοιχτά θέματα φαίνεται ότι προσπαθεί να κλείσει η κυβέρνηση γεγονός που ερμηνεύεται από πολλούς ότι βρισκόμαστε πολύ κοντά σε εκλογές». Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 1 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁵⁶ Η Μαρία Δαμανάκη τότε ήταν βουλευτής του ΠΑΣΟΚ. 'Μαρία Δαμανάκη', Βικιπαίδεια ενώ η Ζέττα Μακρή ήταν βουλευτής της Ν.Δ. στο http://eklogika.gr/page/Vouli/makri_zetta

³⁵⁷ Δελτίο ειδήσεων του ANT1, 2/8/2007. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 1 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

βιβλίο και πάμε για καινούργιο βιβλίο. Απλώς δεν προλαβαίνουμε τώρα³⁵⁸».

Στο τέλος του μήνα ο δημοσιογράφος Νίκος Ευαγγελάτος 'ανακρίνει' την υπουργό Παιδείας στο βραδινό δελτίο ειδήσεων του ANT1. Με τίτλο παραθύρου «ΦΩΤΙΑ ΣΤΟ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΟ ΣΚΗΝΙΚΟ» λέει στην υπουργό πως το θέμα έχει γίνει πολιτικό και ρωτάει αν το διορθωμένο βιβλίο θα διανεμηθεί στους μαθητές πριν ή μετά τις εκλογές. Συνεχίζει λέγοντας ότι πολλοί θεωρούν ότι το θέμα είχε κόστος για τη Ν.Δ. και γι' αυτό αναρωτιέται αν θα γίνει γνωστό το περιεχόμενο των διορθώσεων πριν από τις εκλογές, με την υπουργό να μη δίνει σαφείς απαντήσεις³⁵⁹.

Μετά την ανακοίνωση των εκλογών, και καθώς μπαίνουμε στον Σεπτέμβρη, η εκλογολογία και το θέμα της ανατύπωσης του βιβλίου 'ζεσταίνουν' τους διαλόγους στα βραδινά δελτία ειδήσεων. Με αφορμή την ομιλία του πρωθυπουργού στη Δ.Ε.Θ³⁶⁰ αλλά και την έναρξη της σχολικής χρονιάς, το θέμα του βιβλίου γίνεται κεντρικό θέμα στα τηλεπαράθυρα.

Στη Δ.Ε.Θ ο πρωθυπουργός αναφέρεται στο βιβλίο, πράγμα που δικαιώνει όσους είχαν κάνει λόγο για προσωπική εμπλοκή του στο θέμα. Συγκεκριμένα τονίζει πως *διαφωνεί έντονα με πολλές από τις αναφορές που κάνει το βιβλίο αλλά μία σοβαρή κυβέρνηση δεν αποσύρει ένα βιβλίο στη μέση της χρονιάς. Αντιθέτως αναθέτει στους αρμόδιους οργανισμούς να το ελέγξουν και να κάνουν τις παρατηρήσεις, όπως και έγινε*. Αφήνει όμως ανοιχτό το ενδεχόμενο της απόσυρσής του, εάν παρουσιάζει πάλι 'ανεπάρκειες'³⁶¹. Αυτό πυροδότησε νέο γύρο συζητήσεων, αφού η υπεύθυνη αποθήκης διανομής των βιβλίων δήλωνε πως το βιβλίο δεν έχει κυκλοφορήσει ακόμη³⁶².

Από τις 10/9 ξεκινούν νέες συζητήσεις στα τηλεπαράθυρα με τους πολιτικούς αρχηγούς και τους εκπροσώπους των κομμάτων να σχολιάζουν το γεγονός. Ο Γ. Καρατζαφέρης δήλωσε καυστικά πως η Ν.Δ. πρόλαβε να τυπώσει τα προεκλογικά της φυλλάδια αλλά όχι το βιβλίο της ιστορίας³⁶³. Την ίδια μέρα το κόμμα εκδίδει και δελτίο τύπου σχολιάζοντας την 'προεκλογική εξαφάνιση' του βιβλίου³⁶⁴.

Στο δελτίο ειδήσεων του Mega η δημοσιογράφος Μ. Σπυράκη λέει πως το βιβλίο δεν τυπώνεται πριν από τις εκλογές για να μη δοθεί η ευκαιρία στον Γ. Καρατζαφέρη να το ξεφυλλίσει μπροστά στις κάμερες και να κάνει τα σχόλιά του, σχόλια που αφαιρούν ψηφοφόρους από τη Ν.Δ.

³⁵⁸ Γιώργος Στραβελάκης στο δελτίο ειδήσεων του Mega, 2/8/2007. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 1 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁵⁹ Δελτίο ειδήσεων του ANT1, 30/8/2007. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 1 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁶⁰ Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης

³⁶¹ Από τη συνέντευξη τύπου του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή στο Βελλίδειο Συνεδριακό Κέντρο στις 9/9/2007. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 1 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁶² 10/9/2007 Δελτίο ειδήσεων του Alpha. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 1 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁶³ 11/9/2007 Δελτίο ειδήσεων του Alpha. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 1 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁶⁴ Δελτίο Τύπου ΛΑ.Ο.Σ., αναδημοσίευση από τις Ελληνικές Γραμμές με τον τίτλο: Προεκλογική εξαφάνιση του βιβλίου Ιστορίας, 10/9/2007. Μπορεί να βρεθεί στο <http://metopo.gr/article.php?id=2784>. Σχολιάζεται το γεγονός ότι η ΝΔ τύπωσε 550.000.000 διαφημιστικά φυλλάδια του κόμματος σε 15 ημέρες, ενώ δεν μπόρεσε σε 6 μήνες να διορθώσουν το βιβλίο.

Χαρακτηριστικό είναι το ρεπορτάζ του Mega όπου ο δημοσιογράφος αναφέρει: «Για να αποσοβήσει τον εκ δεξιών διεμβολισμό, η Ρηγίλλης επιστράτευσε σε ειδικό ρόλο τον Παναγιώτη Ψωμιάδη, μεταφέροντας το θέατρο των επιχειρήσεων στη Θεσσαλονίκη. Ο δημοφιλής νομάρχης ουδέποτε επετέθη στον Γιώργο Καρατζαφέρη, ωστόσο επικαλείται τη θεωρία της χαμένης ψήφου³⁶⁵». Στο ίδιο δελτίο οι παρουσιαστές δηλώνουν πως ο ίδιος ο πρωθυπουργός διαπραγματεύεται το θέμα του βιβλίου ευθέως με τον κύριο Καρατζαφέρη και κρύβει το βιβλίο (ο πρωθυπουργός) για να το φέρει αμέσως μετά τις εκλογές, για να μη βρει ούτε εικόνα ούτε υποσημείωση ο Καρατζαφέρης για να τη σχολιάσει και να κάνει 'πατριωτική επίθεση' κατά της Νέας Δημοκρατίας. Ο τίτλος του τηλεπαραθύρου είναι 'ΚΟΥΔΟΥΝΙ ΧΩΡΙΣ ΒΙΒΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΩ ΚΑΡΑΤΖΑΦΕΡΗ'. Την ίδια στιγμή ο Γενικός Γραμματέας του υπουργείου Παιδείας³⁶⁶ δήλωνε ότι η καθυστέρηση οφειλόταν στα τυπογραφεία³⁶⁷.

Παρόμοια η προσέγγιση και από τα υπόλοιπα δελτία ειδήσεων. Τις ίδιες μέρες στον Alpha η παρουσιάστρια του κεντρικού δελτίου αναφέρει πάλι πως φημολογείται ότι το βιβλίο δεν έχει διανεμηθεί για να μην το 'ανεμίζει' στα κανάλια ο Γ. Καρατζαφέρης³⁶⁸. Παράλληλα, ο Νομάρχης Θεσσαλονίκης, Παναγιώτης Ψωμιάδης κάνει μία δήλωση 'φωτιά' όταν λέει πως χαίρεται γιατί ο κύριος Καραμανλής με απόφασή του το απέσυρε(το βιβλίο)³⁶⁹. Αυτό φυσικά με τη σειρά του σχολιάζεται. Στο δελτίο ειδήσεων του Mega με τίτλο 'ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΑΡΕΝΑ', δημοσιογράφος μας ενημερώνει ότι δε δόθηκε ποτέ εντολή στο τυπογραφείο να τυπωθεί το βιβλίο³⁷⁰.

Η εκλογική διαδικασία έβγαλε έξω από τη Βουλή την υπουργό Παιδείας Μαριέττα Γιαννάκου³⁷¹. Το υπουργείο ανέλαβε ο Ευριπίδης Στυλιανίδης, ο οποίος με την ανάληψη των καθηκόντων του σε σχετική ερώτηση των δημοσιογράφων αν θα αποσύρει το βιβλίο δήλωσε ότι σύντομα θα τακτοποιηθούν όλα³⁷². Το βιβλίο τελικά αποσύρθηκε στις 25/09/2007 λίγες μέρες μετά την οριακή επανεκλογή της Νέας Δημοκρατίας³⁷³ και την αποτυχία της Μαριέττας Γιαννάκου να επανεκλεγεί. Σε άρθρο του στα Νέα την ίδια μέρα ο Σταύρος Θεοδωράκης γράφει πως κύκλοι μέσα

³⁶⁵ 10/9/2007, Δελτίο ειδήσεων του Mega. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 1 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁶⁶ Ο Γενικός Γραμματέας ήταν ο Ανδρέας Καραμάνος.

³⁶⁷ Βλέπε παραπάνω σημείωση 364. Οι παρουσιαστές του δελτίου ήταν η Όλγα Τρέμη και ο Παύλος Τσίμας. Στη συζήτηση συμμετείχε και ο Γιάννης Πρετεντέρης.

³⁶⁸ 10/9/2007, Δελτίο ειδήσεων του Alpha. Παρουσιάστρια Μάρα Ζαχαρέα. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 2 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁶⁹ 11/9/2007, Δελτίο ειδήσεων του ANT1. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 2 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁷⁰ 11/9/2007, Δελτίο ειδήσεων του Mega, σχολιάζει η Μαρία Σπυράκη. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 2 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁷¹ Η Μαριέττα Γιαννάκου - Κουτσίκου υποψήφια βουλευτής της Νέας Δημοκρατίας στην Α' Αθηνών συγκέντρωσε 20.237 ψήφους και κατετάγη 10η με το κόμμα της να εκλέγει 7 βουλευτές σε αυτήν την εκλογική περιφέρεια. Στο <http://ekloges-prev.singularlogic.eu/v2007/pages/index.html>

³⁷² 21/9/2007, Δελτίο ειδήσεων του Alpha. Βίντεο You tube: Παιδεία και εκλογές 2 (Βιβλίο ιστορίας-2007). Ανέβηκε στις 9/9/2009.

³⁷³ Στις εκλογές του 2007 πρώτο έρχεται πάλι το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας με πρόεδρο τον Κωνσταντίνο Καραμανλή καταλαμβάνοντας ποσοστό 41.84% και 152 έδρες στη Βουλή. Την ίδια στιγμή μπαίνει για πρώτη φορά το ΛΑ.Ο.Σ στο κοινοβούλιο, με ποσοστό 3.80% και 10 έδρες. Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών [ekloges- prev.singularlogic.eu/v2007/pages/index.html](http://ekloges-prev.singularlogic.eu/v2007/pages/index.html) / Για όλη τη συζήτηση, 29/9/07, Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση Ε'.

από τη Νέα Δημοκρατία ψιθύριζαν ότι «το βιβλίο τελείωσε με την καταμέτρηση των ψήφων της Μαριέττας³⁷⁴».

Σε τηλεφωνική δημοσκόπηση που είχε πραγματοποιηθεί λίγους μήνες πριν³⁷⁵ και δημοσίευσε το Παρόν της Κυριακής, το 45,1% των ερωτηθέντων απαντούσε ότι το εγχειρίδιο πρέπει να αποσυρθεί και το 35,9% πως πρέπει να διορθωθεί. Σημειώνεται μάλιστα στο άρθρο πως τη θέση για την απόσυρση και όχι διόρθωση του βιβλίου υιοθετούν με μεγάλη πλειοψηφία οι ψηφοφόροι της Ν.Δ. αλλά και του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Ακόμη σχολιάζεται η θέση της υπουργού Παιδείας για το βιβλίο και τονίζεται πως αυτή η θέση έχει κόστος για την κυβέρνηση μεγαλύτερο κι από την υπόθεση των ομολόγων³⁷⁶.

Η απόσυρση του βιβλίου και οι συζητήσεις μετά την απόσυρση

Μετά την απόσυρση του βιβλίου η συζήτηση συνεχίζεται, η απόφαση για την απόσυρση σχολιάζεται, μέσα και έξω από τη Βουλή. Άλλοι αισθάνονται δικαιωμένοι³⁷⁷ (ΛΑ.Ο.Σ, Εκκλησία) και άλλοι απογοητευμένοι³⁷⁸ (ΣΥ.ΡΙΖ.Α).

Στην περίπτωση του ΛΑ.Ο.Σ αξίζει να αναφέρουμε ότι οι συζητήσεις, η αρθογραφία και οι αναφορές στο βιβλίο συνεχίζονται ακόμη και μετά την απόσυρσή του. Πρώτο το κόμμα σε Δελτίου Τύπου στις 25/9/07 'αναφωνεί': «Επιτέλους τέλος για το εγχειρίδιο του αφελληνισμού³⁷⁹».

Στην πρώτη συνεδρίαση της νέας Βουλής στις 29 Σεπτέμβρη του 2007 γίνεται μια νέα αναφορά στο βιβλίο. Ο πρόεδρος του ΠΑ.ΣΟ.Κ Γεώργιος Παπανδρέου λέει προς τη νέα κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ότι λόγω «ισχνής πλειοψηφίας³⁸⁰» η Νέα Δημοκρατία θα κάνει μια άτυπη συνεργασία με την ακροδεξιά όπως έγινε και στην περίπτωση του βιβλίου της Ιστορίας.

³⁷⁴ Άρθρο: «Η πρώτη νίκη του ΛΑ.Ο.Σ», στο <http://www.tanea.gr/news>.

³⁷⁵ Πρόκειται για πανελλαδική δημοσκόπηση (τηλεφωνική, στις 3-4 Απρίλη, σε δείγμα 803 ατόμων, σταθμισμένη) που πραγματοποίησε η εταιρεία δημοσκοπήσεων RASS για «ΤΟ ΠΑΡΟΝ» και δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα στις 8/4/2007. «Πάρτε πίσω το βιβλίο», ανυπόγραφο, 8/4/07, ΤΟ ΠΑΡΟΝ της Κυριακής, στο <http://www.paron.gr/>

³⁷⁶ Σε δημοσκοπήσεις που έγιναν για τα δύο φλέγοντα ζητήματα, των δομημένων ομολόγων και των πυρκαγιών στην Ηλεία τα αποτελέσματα ήταν τα εξής: 51,6% υποστήριζε ότι δεν ήταν καθόλου ικανοποιημένο από το χειρισμό της κυβέρνησης στο θέμα των πυρκαγιών ενώ ένα 20,0% υποστήριζε ότι ήταν λίγο ικανοποιημένο. Στην ίδια έρευνα οι ψηφοφόροι σε ποσοστό 32% υποστηρίζουν ότι ο πρωθυπουργός προκήρυξε πρόωρες εκλογές φοβούμενος πιθανές αποκαλύψεις από το πόρισμα για την υπόθεση των ομολόγων. Στο <http://rass.gr/surveys.htm>. Πανελλαδική έρευνα γνώμης (τηλεφωνική) της εταιρείας RASS που διεξήχθη στις 21-23/8/2007 για την εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ. Σύμφωνα με τη Βικιπαίδεια: Στις 22/2/2007 το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους εξέδωσε ομόλογο 12ετούς διάρκειας αξίας 280.000.000 ευρώ με ανάδοχο μία αμερικάνικη εταιρεία. Από αυτήν το ομόλογο μέσω Γερμανίας και εν τέλει μίας ελληνικής χρηματιστηριακής εταιρείας, κατέληξε να πωληθεί σε 4 ασφαλιστικά ταμεία. Στις 31/8/2007 η αμερικάνικη εταιρεία ξανααγόρασε το ομόλογο από τα ασφαλιστικά ταμεία ενώ από τον κρατικό προϋπολογισμό καταβλήθηκε στα ασφαλιστικά ταμεία και έκτακτη οικονομική ενίσχυση. Πηγή: Σκάνδαλο δομημένων ομολόγων - Βικιπαίδεια.

³⁷⁷ Δελτίο Τύπου του ΛΑ.Ο.Σ για την απόσυρση, στο <http://e-grammes.gr/article.php?id=2815> αλλά και Περιοδικό Εφημέριος, τεύχος: Οκτώβριος 2007, σελ.9.

³⁷⁸ Για όλη τη συζήτηση Πρακτικά της Βουλής, 29/9/07, Συνεδρίαση Ε'.

³⁷⁹ Στο <http://e-grammes.gr/article.php?id=2815>

³⁸⁰ Στις εκλογές του 2007 πρώτο έρχεται πάλι το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας με πρόεδρο τον Κωνσταντίνο Καραμανλή καταλαμβάνοντας ποσοστό 41.84% και 152 έδρες στη Βουλή. Την ίδια στιγμή μπαίνει για πρώτη φορά το ΛΑ.Ο.Σ στο κοινοβούλιο, με ποσοστό 3.80% και 10 έδρες. Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών [ekloges- prev.singularlogic.eu/v2007/pages/index.html](http://ekloges-prev.singularlogic.eu/v2007/pages/index.html) / Για όλη τη συζήτηση, 29/9/07, Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση Ε'.

Στον ίδιο τόνο και ο πρόεδρος του ΣΥ.ΡΙΖ.Α.³⁸¹, Αλέκος Αλαβάνος μιλάει για κυβέρνηση συνεργασίας Δεξιάς - Ακροδεξιάς, αφού «πρώτη ενέργεια (της κυβέρνησης) ήταν να παραδώσει το βιβλίο της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού στην πυρά αντί να κάνει διορθώσεις». Και καταλήγει: «Αυτός είναι ο νέος πατριωτισμός της Νέας Δημοκρατίας; Αυτό είναι ένας επικίνδυνος εθνικισμός».

Όταν πήρε το λόγο ο πρόεδρος του ΛΑ.Ο.Σ Γ. Καρατζαφέρης, απευθύνθηκε στον πρωθυπουργό για να του πει για την απόσυρση του βιβλίου και τη σχέση Δεξιάς- Ακροδεξιάς: «Ακούσατε την κραυγή του λαού και όχι της ακροδεξιάς κύριε Πρόεδρε. Ο λαός όλος ήταν εναντίον. Και εσείς ήσασταν εναντίον κ. Παπανδρέου. Υπάρχουν δηλώσεις πολλών υπουργών σας...» Στη συνέχεια επαναλαμβάνει το επιχείρημα που είχε αναφέρει το προηγούμενο διάστημα ότι ο τρόπος συγγραφής των βιβλίων ήταν αποτέλεσμα των συμφωνιών που είχε κάνει ο Γ. Παπανδρέου το 2001 με τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών Ισμαήλ Τζεμ^{382,383} για να το αρνηθεί την ίδια στιγμή ο πρόεδρος του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Ο Γ. Καρατζαφέρης καταλήγει λέγοντας: «Θέλω να πω ότι τα βιβλία της Ιστορίας θέλουν προσοχή».

Την επόμενη μέρα στη Βουλή³⁸⁴ ο τελευταίος απαντά για τα σχόλια περί άκρας δεξιάς στον Αλέκο Αλαβάνο υποστηρίζοντας ότι: εκείνοι τουλάχιστον ζήτησαν να αποσυρθεί το βιβλίο και όχι να καεί³⁸⁵.

Στο διαδίκτυο τώρα την επομένη της απόσυρσης του βιβλίου ο Σπυρίδων Καραχάλιος³⁸⁶ σε άρθρο του κάνει λόγο για την 'εξόδιο ακολουθία' του βιβλίου τονίζοντας πως η απόσυρση επετεύχθη χάρη στις πιέσεις του ΛΑ.Ο.Σ, του Καρατζαφέρη και της πλειοψηφίας των Ελλήνων Πατριωτών³⁸⁷. Στη συνέχεια παραθέτει συμβολικά ένα άρθρο- αφιέρωμα στην καταστροφή της Σμύρνης, προφανώς για να υπενθυμίσει για μία ακόμη φορά την αντίθεση του κόμματος για τα περί 'συνωστισμού στην αποβάθρα της Σμύρνης. Λίγες μέρες μετά δημοσιεύει στην Α1 άρθρο όπου διαβλέπει την κατάρρευση του πολιτικού συστήματος της χώρας και λέει ότι η επιλογή Καρατζαφέρη είναι μία πράξη Εθνικής επιβίωσης³⁸⁸.

Τα δημοσιεύματα για το βιβλίο συνεχίζονται και το επόμενο διάστημα. Ο Άδωνις Γεωργιάδης³⁸⁹ λίγο μετά την είσοδό του στη Βουλή

³⁸¹ Τότε το κόμμα είχε ακόμη τη μορφή της εκλογικής συμμαχίας αριστερών κομμάτων και οργανώσεων με μεγαλύτερη συνιστώσα το Συνασπισμό της Αριστεράς. Τη μορφή που έχει σήμερα ως ενιαίο κόμμα την έχει με ιδρυτική δήλωση από το 2012. Πηγή: Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς- Βικιπαίδεια

³⁸² Αναφέρεται σε ερώτηση του δημοσιογράφου Μάκη Τριανταφυλλόπουλου στην εκπομπή Ζούγκλα τον Μάρτιο του 2007 την οποία σχολίασε θετικά ο πρώην πρέσβης Γεώργιος Γεωργίου και κατόπιν στέλεχος του ΛΑ.Ο.Σ, στο www.konstandaras.gr.

³⁸³ Ισμαήλ Τζεμ και Γεώργιος Παπανδρέου ως Υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών (Ελλάδας - Τουρκίας) είχαν προσπαθήσει για την υλοποίηση της προσέγγισης των δύο χωρών. Ισμαήλ Τζεμ- Βικιπαίδεια

³⁸⁴ Για όλη τη συζήτηση, 30/9/07, Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΣΤ'.

³⁸⁵ Αναφέρεται στο Δελτίο Τύπου της νεολαίας του κόμματος για το κάψιμο βιβλίων στο βιβλιοπωλείο 'Νέα Θέσις' που το αποδίδει σε δυνάμεις της αριστεράς. Πηγή: <http://metopo.gr/article.php?id=2823>

³⁸⁶ Σπυρίδων Καραχάλιος στέλεχος του ΛΑ.Ο.Σ., στο <http://karachalios-spiros.blogspot.gr/2007/09/1922>

³⁸⁷ Βλέπε παραπάνω σημείωση 386.

³⁸⁸ Η χρήση των κεφαλαίων δική τους. Από την εφημερίδα Α1: 29/9/07 αναδημοσίευση στην ιστοσελίδα του (<http://karachalios-spiros.blogspot.gr/2007/09/>)

³⁸⁹ Και το Αντίβαρο αναγνωρίζει τη συμβολή του Α. Γεωργιάδη στη διαμάχη, καθώς στην ανασκόπηση των αντιδράσεων αναφέρει πως μέσα από το ΤΗΛΕΑΣΤΥ άσκησε έντονη κριτική για το βιβλίο. Χρεώνουν βέβαια στον εαυτό τους και το περιεχόμενο των πρώτων επίκαιρων ερωτήσεων και επερωτήσεων που έφτασαν στη

εξακολουθεί να επιτίθεται λεκτικά στην επικεφαλής της συγγραφικής ομάδας: «Καθηγήτρια Γαλλικών η κυρία Ρεπούση» θέτοντας σε αμφισβήτηση την επιστημονική κατάρτιση των συγγραφέων³⁹⁰.

Η σημασία της εισόδου του ΛΑ.Ο.Σ στη Βουλή για τη Ν.Δ.- Ο ρόλος της Εκκλησίας

Η είσοδος του ΛΑ.Ο.Σ στη Βουλή ήταν ένα χτύπημα από τα δεξιά για τη Νέα Δημοκρατία. Από τη στιγμή που ξέσπασε η διαμάχη, τόσο η υπουργός Παιδείας όσο και ο πρωθυπουργός προσπαθούσαν να αμβλύνουν τις αντιπαραθέσεις. Η πρώτη ακολουθώντας τις διαδικασίες που προβλέπονται για την διόρθωση ενός βιβλίου και ο δεύτερος με συμβολικές κινήσεις. Η επίσκεψη στη μικρασιατίσσια Φιλιά Χαϊδεμένου και τα εγκαίνια του Μουσείου Μικρασιατικού Πολιτισμού ήταν από τις πιο χαρακτηριστικές³⁹¹. Όσο η διαμάχη κορυφωνόταν, οι κινήσεις από την κυβέρνηση ήταν γοργές. Ωστόσο, όσο πλησίαζαν οι εκλογές το θέμα αναζωπυρώθηκε, γι' αυτό άλλωστε και δεν διανεμήθηκε το βιβλίο στους μαθητές με την έναρξη της σχολικής χρονιάς.

Το βιβλίο όμως αποσύρθηκε μετά τις εκλογές. Το αποτέλεσμα είχε κριθεί, η Νέα Δημοκρατία ήταν και πάλι κυβέρνηση. Το πλήγμα όμως για τη Νέα Δημοκρατία δεν ήταν μικρό. Η νίκη της ήταν οριακή και η προοπτική μιας διακυβέρνησης τετραετίας αμφισβητήσιμη. Οι δημοσκοπήσεις και μετά τις εκλογές έδειχναν πως η είσοδος του ΛΑ.Ο.Σ στη Βουλή χαρακτηριζόταν ως θετική από το 51% των ψηφοφόρων³⁹². Φοβούμενος τη διαρροή προς το

Βουλή από βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας τον Δεκέμβρη του 2006, λέγοντας ότι περιέχουν αυτούσια όλα τα κύρια σημεία που κι εκείνοι είχαν συμπεριλάβει στην επιστολή προς τις αρχές της χώρας. Η ανασκόπηση των αντιδράσεων ολοκληρώνεται με την επισήμανση ότι τελικά το βιβλίο το απέσυρε ο ίδιος ο ελληνικός λαός, αφού 'το ζήτημα αυτό αφύπνισε και ενεργοποίησε μία μεγάλη μερίδα του κοινωνικού σώματος'.

Η πρώτη επίκαιρη ερώτηση που κατατέθηκε στη Βουλή στις 21/12/2006 ήταν από τον βουλευτή Θεσσαλονίκης της Ν.Δ. Κ. Π. Γκιουλέκα και ακολούθησε ερώτηση από τους βουλευτές επίσης της Ν.Δ., Μπεκίρη Μιχαήλ (Αχαΐας), Κοντογιάννη Γιώργο (Ηλείας), Κασαπίδη Γιώργο (Κοζάνης), Καρπούζα Αντώνιο (Πιερίας), Γιαννάκη Μιχαήλ (Βοιωτίας), Καλογήρου Χριστίνα (Λέσβου), Μπούγα Ιωάννη (Φωκίδας). Τον Ιανουάριο ο Δημήτρης Κωνσταντάρας (βουλευτής ΝΔ, στην Α'Αθηνών) καταθέτει επίκαιρη ερώτηση. Σε αυτήν απαντά ο Υφυπουργός Παιδείας, κ. Γ. Καλός. Για το περιεχόμενό τους ανατρέχουμε στην ιστοσελίδα του Αντίβαρου και στις προσωπικές σελίδες των βουλευτών, καθώς δεν έχουν επιβεβαιωθεί από το ψηφιοποιημένο αρχείο της Βουλής:

[http:// palio.antibaro.gr/society/gkioulekas1.php](http://palio.antibaro.gr/society/gkioulekas1.php) και

<http:// palio.antibaro.gr/society/gkioulekas2.php>

http:// palio.antibaro.gr/society/gkioulekas_istoria.php

http:// www.bekiris.gr/question_139.htm

http:// palio.antibaro.gr/society/kontogiannhs_istoria.php

http:// palio.antibaro.gr/society/kwnstantaras_istoria.php

<http://www.konstadaras.gr/corspite/display/dsp Entity.asp?EN ID=1202>

http:// palio.antibaro.gr/society/kalos_istoria.php

Στο <http://www.antibaro.gr/article/38>

³⁹⁰ Εφημερίδα Α1: 6/10/07, στο <http://metopo.gr/article.php?id=2834>

³⁹¹ Η Φιλιά Χαϊδεμένου ήταν μικρασιάτισσα πρόσφυγας πρώτης γενιάς που είχε έρθει από τη Σμύρνη. Πολλές ήταν οι προσπάθειές της για την ίδρυση μουσείου του μικρασιατικού ελληνισμού. Το 2005 ο πρωθυπουργός συνάντησε τη γιαγιά Φιλιά και της υποσχέθηκε ότι το μουσείο θα λειτουργήσει. Τον Απρίλη του 2007 -εν μέσω της διαμάχης για το βιβλίο - ο πρωθυπουργός εγκαινιάζει το μουσείο. Λίγο νωρίτερα είχε επισκεφτεί τη Φιλιά Χαϊδεμένου στο νοσοκομείο όπου νοσηλευόταν. Στα εγκαίνια ο πρωθυπουργός δήλωσε: «Σήμερα ξέρουμε ποιος δρόμος οδηγεί στην ευημερία και στην προκοπή και ποιος σε περιπέτειες και τραγωδίες. Η διαφύλαξη και η μελέτη της ιστορικής αλήθειας είναι ο μόνος τρόπος να διδαχθούμε από το παρελθόν και να αποφύγουμε την αέναη επανάληψη των ίδιων λαθών». Πηγή: Εφημερίδα Καθημερινή ηλεκτρονικό αρχείο. Άρθρο της Ελένης Μπίστικα: «Σίγησε η φωνή-καταγγελία για τη Μικρασιατική Καταστροφή, σε ηλικία 107 ετών έφυγε από τη ζωή η Φιλιά Χαϊδεμένου», 07.06.2007

³⁹² Έρευνα της Public issue για την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ στις 30/9/07. Η ερώτηση έλεγε: Για την είσοδο του ΛΑ.Ο.Σ στη Βουλή, τι γνώμη έχετε; Ανεξάρτητα από το τι ψηφίζετε, το βρίσκετε... Θετικό: 51%, Αρνητικό 38%. Στο <http://www.publicissue.gr/52/gloomy-post-electoral-landscape-for-government-and-opposition/>

ΛΑ.Ο.Σ, ο Κώστας Καραμανλής ενίσχυσε το δεξιό του μέτωπο. Τέτοιες ενέργειες είχαν προηγηθεί των εκλογών, όταν ο πρωθυπουργός έβγαζε προς τα έξω στελέχη όπως τον Βύρωνα Πολύδωρα, καθώς πίστευε ότι ο τελευταίος μπορεί να εμποδίσει τις εκροές προς το ΛΑ.Ο.Σ³⁹³. Το ίδιο έκανε και μετά τις εκλογές με την επιλογή των υπουργών του. Όπως σχολιάζεται στον Τύπο³⁹⁴, ο Κώστας Καραμανλής υπουργοποίησε βουλευτές όπως τον Κώστα Κιλτίδη³⁹⁵ και τον Πάνο Καμμένο σε μια προσπάθεια αποδυνάμωσης του ΛΑ.Ο.Σ. Στην Α1 σχολιάζεται ότι η απομάκρυνση της «ιέρειας του αφελληνισμού³⁹⁶» ήταν αναγκαστική επιλογή για τον πρωθυπουργό γιατί το επέβαλε η λαϊκή εντολή, συνδέοντας για άλλη μία φορά τα αποτελέσματα των εκλογών με το βιβλίο της ιστορίας³⁹⁷.

Σε όλο αυτό το διάστημα την εκ δεξιών ψήφο τόσο το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας όσο και το ΛΑ.Ο.Σ τη διεκδικούσαν και μέσω της Εκκλησίας. Με κάθε ευκαιρία ο πρόεδρος του ΛΑ.Ο.Σ τόνιζε τις στενές του σχέσεις με τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο του οποίου τη στήριξη είχε ζητήσει και ο πρωθυπουργός πριν από τις Νομαρχιακές και Δημοτικές εκλογές του 2006. Σύμφωνα με δημοσίευμα³⁹⁸, σε συνάντηση του πρωθυπουργού με τον Αρχιεπίσκοπο, ο πρωθυπουργός υποσχέθηκε την υλοποίηση των αιτημάτων της Εκκλησίας³⁹⁹ αλλά και τη δέσμευση ότι η Εκκλησία θα συμμετάσχει σε όλα τα προγράμματα που θα χρηματοδοτηθούν από το Δ ΚΠΣ⁴⁰⁰. Χαρακτηριστικά το δημοσίευμα ανέφερε ότι αιτήματα έθεσε μόνο ο Αρχιεπίσκοπος, ενώ ο πρωθυπουργός γνώριζε πως αν τα ικανοποιήσει εξασφαλίζει και την πολιτική συμμαχία που επιδιώκει. Από την άλλη ο Γιώργος Καρατζαφέρης το καλοκαίρι του 2007 δήλωνε πως ο Αρχιεπίσκοπος παρακολουθεί τις κινήσεις του και του λέει πως αυτός απηχεί τις απόψεις του ελληνικού λαού⁴⁰¹.

Την ίδια περίοδο ο Αρχιεπίσκοπος έμπαινε στην προεκλογική αρένα με αφορμή το βιβλίο, εξακοντίζοντας βέλη προς τα αριστερά: «Ποιος Έλληνας παραδέχεται ότι δεν είμαστε έθνος, ότι μπορούμε να ζούμε χωρίς Θεό, Εκκλησία και Πίστη; Τα λένε ορισμένοι που τους ψηφίζετε εσείς και τους βάζετε μέσα στη Βουλή. Καθένας να αναλάβει την ευθύνη του, να μη σηκώνουμε μόνο εμείς τα λάβαρα⁴⁰²». Δεν είναι να απορεί κανείς γιατί ο Αρχιεπίσκοπος συνεχάρη τον νέο υπουργό για την απόφασή του να αποσύρει το εγχειρίδιο⁴⁰³.

³⁹³ Άρθρο του Γιάννη Κουρτάκη: «Γιατί η πεντακομματική Βουλή προκαλεί νευρική κρίση στη Νέα Δημοκρατία». Περιοδικό ANTI, 18/5/07, τεύχος 895, σ. 22-23.

³⁹⁴ Εφημερίδα Α1, 22-23/9/2007, Καλειδοσκόπιο σ.10. Ο αρθρογράφος τα καταγράφει ως σχόλια του Τύπου, και όχι ως δική του γνώμη.

³⁹⁵ Σύμφωνα με τη Βικιπαίδεια, ο Κώστας Κιλτίδης στα νεανικά του χρόνια ήταν μέλος της 4^{ης} Αυγούστου, από το 1978-2010 ανήκε στη Νέα Δημοκρατία, ενώ το 2011 προσχώρησε στο ΛΑΟΣ από το οποίο αποχώρησε ένα χρόνο μετά. Κώστας Κιλτίδης-Βικιπαίδεια.

³⁹⁶ Εννοεί τη Μαριέττα Γιαννάκου. Βλέπε και σημείωση 379.

³⁹⁷ Βλέπε σημείωση 379.

³⁹⁸ Άρθρο: «Συνοδικό Μέγαρο και νέα Μητρόπολη εξασφαλίζουν στη ΝΔ στήριξη της ιεραρχίας»-Ειδήσεις-Ελλάδα-in.gr, 30/9/2006.

³⁹⁹ Βλέπε παραπάνω σημείωση. Εννοεί την ανέγερση Συνοδικού Μεγάρου και του νέου Μητροπολιτικού Ναού Αθηνών.

⁴⁰⁰ Δ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

⁴⁰¹ Άρθρο: «Η (ακρο)δεξιά του Κυρίου»-Πολιτικές ειδήσεις- Το Βήμα Online, 3/6/2007

⁴⁰² Βλέπε παραπάνω σημείωση. Στο ίδιο άρθρο ο αρθρογράφος αναφέρεται σε «άξονες πολιτικής τους οποίους ακολουθεί το τελευταίο διάστημα ο Αρχιεπίσκοπος».

⁴⁰³ Βλέπε κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο *Ο ρόλος του Αρχιεπίσκοπου...*, σ. 50.

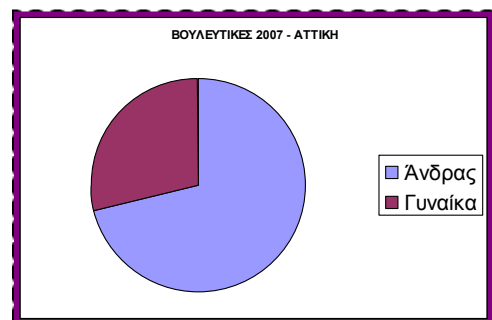
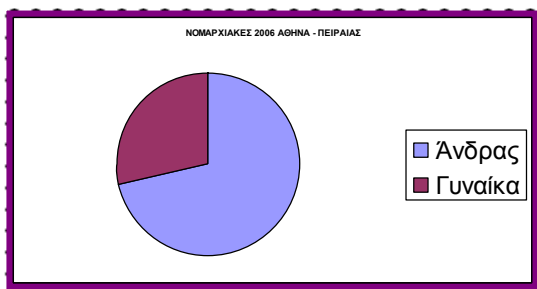
Στο παράρτημα παραθέτουμε μερικά πρόσθετα χαρακτηριστικά που συνθέτουν το εκλογικό προφίλ των ψηφοφόρων του ΛΑ.Ο.Σ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Δημογραφικά χαρακτηριστικά: Φύλο και ηλικία

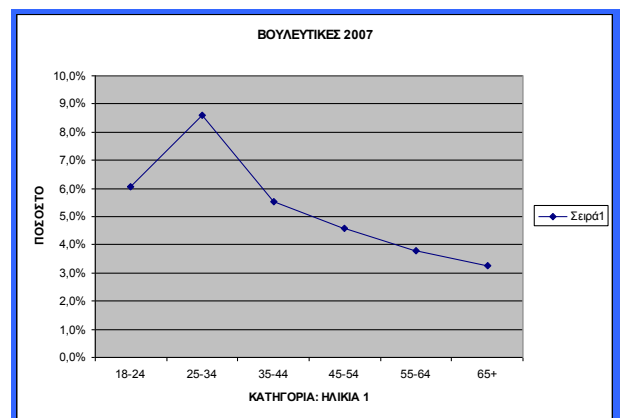
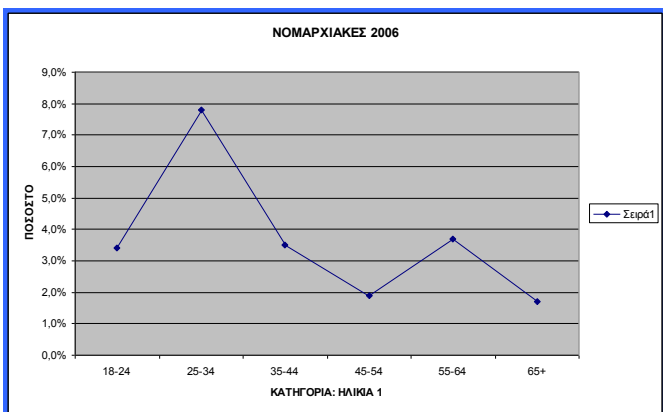
Το δείγμα για τις Νομαρχιακές είναι η περιφέρεια Αθηνών - Πειραιώς και για τις Βουλευτικές το λεκανοπέδιο της Αττικής. Οι ομοιότητες είναι φανερές. Το κόμμα το ψηφίζουν άντρες νεαρής και μέσης ηλικίας με το μέσο όρο ηλικίας να μένει σταθερό στις νεαρές ηλικίες και να διευρύνεται στις μεσαίες.

Φύλο

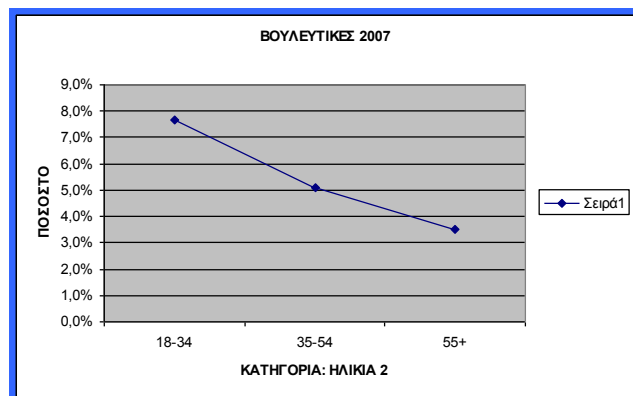
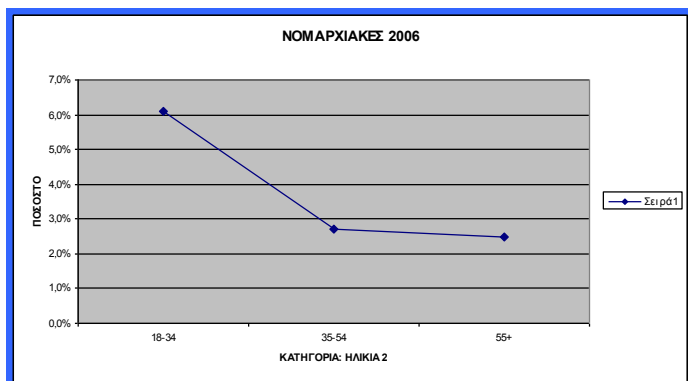
Τα αποτελέσματα όσον αφορά το φύλο είναι σχεδόν όμοια. Περίπου μία γυναικεία ψήφος για κάθε τρεις αντρικές.

Ηλικία 1.

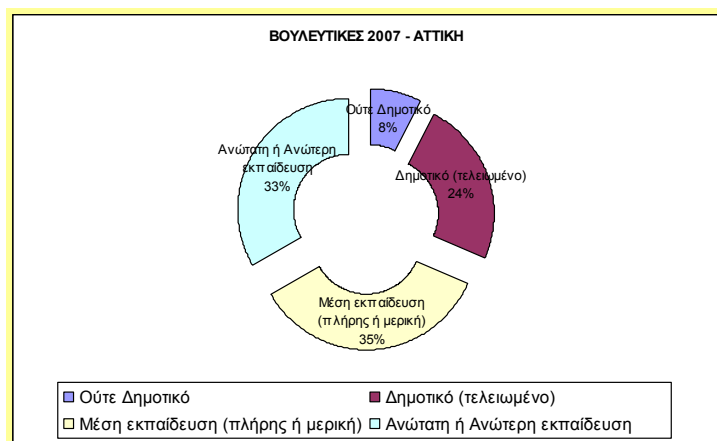
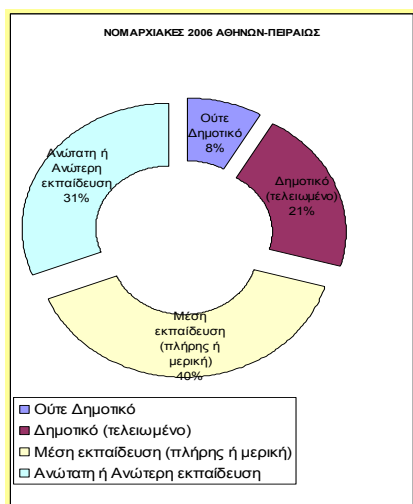

Από τα παρακάτω γραφήματα που δείχνουν τη δεύτερη κατηγορία ηλικίας μπορούμε να το δούμε καλύτερα.

Ηλικία 2.

Ποιοτικά χαρακτηριστικά - Επίπεδο σπουδών

Σχετικά σταθερά τα χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων του κόμματος αναφορικά με το επίπεδο σπουδών τους. Κυρίως άτομα μέσης και ανώτερης εκπαίδευσης και μικρότερο αλλά όχι μικρό το ποσοστό των τελειόφοιτων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Κεφάλαιο 4: Το βιβλίο της Ιστορίας και οι αντιπαράθεσεις της αριστεράς

Εισαγωγή

Από την αρχή του 2007, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος πήρε θέση για το εγχειρίδιο της ιστορίας. Στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να δούμε τα βασικά σημεία της κριτικής του κόμματος για το βιβλίο.

Μας ενδιαφέρει να καταδείξουμε τις θέσεις του Κ.Κ.Ε για το βιβλίο, να δούμε γιατί το κόμμα μέσα από τα επίσημα μέσα που διαθέτει - την εφημερίδα *‘Ριζοσπάστης’* - αποφάσισε να μπει στο παιχνίδι της πολεμικής για το συγκεκριμένο βιβλίο, να κατανοήσουμε γιατί κατέληξε στη θέση υπέρ της απόσυρσης του βιβλίου και αν τελικά ισχύει το δίπολο που αναφέρει το Κ.Κ.Ε ως την πραγματική αντιπαράθεση που κρύβεται πίσω από τη διαμάχη για το βιβλίο. Αν δηλαδή η ουσία της διαμάχης ήταν ο εθνικισμός⁴⁰⁴ σε αντιπαράθεση με τον κοσμοπολιτισμό⁴⁰⁵ ή αν η πραγματική διαμάχη ήταν η αντιπαράθεση με τη νέα αριστερά και την υποστηρικτική της γραμμή για το βιβλίο. Για να το κάνουμε αυτό θα σταθούμε στα σημεία που το ίδιο το κόμμα έχει επιλέξει να σχολιάσει σχετικά με τους φορείς των ιδεών που στηρίζουν αυτό το δίπολο⁴⁰⁶.

Το υλικό που θα χρησιμοποιήσουμε είναι η αρθρογραφία στις μόνιμες στήλες του *Ριζοσπάστη* - περισσότερα από 100 άρθρα- , καθώς και η ειδική έκδοση της εφημερίδας τον Απρίλιο του 2007 με τίτλο: «Το βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ’ δημοτικού και η αντιπαράθεση εθνικισμού - κοσμοπολιτισμού». Φυλλομετρώντας το υλικό, θα προσπαθήσουμε να δούμε τη μεγάλη εικόνα που κρύβεται πίσω από το προφανές- την κριτική για το βιβλίο. Να δούμε δηλαδή γιατί το κόμμα μπήκε στη λογική της αντιπαράθεσης και με ποιους ήρθε σε αντιπαράθεση.

Τέλος θα προσπαθήσουμε να δούμε αν μέσα από την προσπάθεια του Κ.Κ.Ε να αναδείξει τους αγώνες της εργατικής τάξης, τη συμβολή του κόμματος στη σύγχρονη ελληνική ιστορία αλλά και στην προσπάθειά του να οριοθετήσει τον εθνικισμό και τους εκπροσώπους του ή και τον κοσμοπολιτισμό και τους εκπροσώπους του, τελικά καταφέρνει ο λόγος του να ακουστεί στην κοινωνία και η θέση του για το συγκεκριμένο βιβλίο να γίνει σαφής ή να αναλωθεί στα πλαίσια της εσωτερικής- εντός του κόμματος- ‘κατανάλωσης’.

⁴⁰⁴ Όπως εκφράστηκε κυρίως μέσα από τους εκκλησιαστικούς κύκλους, αλλά και έντυπα, ραδιόφωνο, τηλεόραση ή διαδικτυακά μέσα.

⁴⁰⁵ Όπως υποστηρίχθηκε από τη νέα αριστερά και κύριο εκφραστή της το κόμμα του Συνασπισμού.

⁴⁰⁶ Το δίπολο εθνικισμού-κοσμοπολιτισμού, όπως συχνά αναφέρεται στην κριτική του κόμματος για το βιβλίο.

Η α' φάση της αρθρογραφίας - Πρώτες αντιδράσεις του κόμματος

Πολύ πριν τη διανομή των νέων βιβλίων στα σχολεία τον Μάρτιο του 2006, το Κ.Κ.Ε. επίσημα και μέσα από τη στήλη του Ριζοσπάστη⁴⁰⁷ για την παιδεία είχε κάνει μια πρώτη κριτική συνολικά για τα νέα βιβλία που θα έμπαιναν σε Δημοτικό και Γυμνάσιο τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου. Κάποια από τα βιβλία ήταν ήδη αναρτημένα στη σελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και στο διαδίκτυο, ώστε το κοινό μπορούσε να έχει πρόσβαση σε αυτά.

Η πρώτη κριτική αφορούσε σε μια συνολική θεώρηση του πώς γράφτηκαν τα νέα βιβλία. Κύριο επιχείρημα ήταν ότι τα νέα βιβλία υπηρετούν ένα σχολείο για 'καταρτισμένους' με 'αποσπασματική γνώση' και όχι για μαθητές που θα έχουν ολοκληρωμένη και ολόπλευρη μόρφωση. Κατά τους αρθρογράφους του Ριζοσπάστη, απευθύνεται σε 'μαθητές - χρηστικά εργαλεία στην υπηρεσία του κεφαλαίου'.

Σε αυτό το άρθρο γίνεται λόγος για το «ευέλικτο σχολείο» που έχει στόχο την 'εξυπηρέτηση του κεφαλαίου', αφού στοχεύει στην 'ένισχυση του σχολείου ως ιδεολογικού μηχανισμού διαμόρφωσης της συνείδησης ώστε να βγουν στην κοινωνία αργότερα εργαζόμενοι που θα υπηρετήσουν τις απαιτήσεις του κεφαλαίου'. Γίνεται λόγος για την κατηγοριοποίηση του σχολείου, αφού ορίζεται συγκεκριμένος αριθμός ωρών διδασκαλίας για κάθε μάθημα, ενώ γίνεται αναφορά και στην εισαγωγή του μαθήματος της Ευέλικτης Ζώνης⁴⁰⁸ η οποία κατά το Κ.Κ.Ε. στοχεύει στην κατηγοριοποίηση των σχολείων⁴⁰⁹. Στο πρώτο αυτό άρθρο γίνεται ειδική αναφορά στα βιβλία της Γλώσσας από τα οποία απουσιάζει η λογοτεχνία και δεν υπάρχει καμία αναφορά στο βιβλίο της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού.

Στα πλαίσια της ενημέρωσης για τα νέα βιβλία διοργανώνονται συζητήσεις με εκπαιδευτικούς που ανήκουν στο κόμμα σε όλους τους χώρους της εκπαίδευσης αλλά και στον φοιτητικό κόσμο, τις κομματικές οργανώσεις (ΠΑΜΕ Εκπαιδευτικών, Πανσπουδαστική ΚΣ, ΚΟΑ, ΚΟΒ...) ή και μέσα στα πλαίσια του Φεστιβάλ ΚΝΕ Οδηγητή όπως φαίνεται μέσα από ανακοινώσεις, καλέσματα⁴¹⁰ αλλά και σχολιασμό των συζητήσεων μέσα από τις σελίδες του Ριζοσπάστη⁴¹⁰.

Στο φάσμα των αρχικών αντιδράσεων εντάσσεται ένα άρθρο επίσης τον Μάρτη του 2006⁴¹¹ το οποίο στρέφεται κατά της διαθεματικότητας των νέων βιβλίων, της παραποίησης της Ιστορίας (γενικά στα νέα βιβλία Ιστορίας), κατά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ θεωρείται ότι η γνώση υποτάσσεται στην αστική (καπιταλιστική) ιδεολογία.

⁴⁰⁷ Ριζοσπάστης/ ΠΑΙΔΕΙΑ / 5/3/2006

⁴⁰⁸ Η ευέλικτη ζώνη ή ζώνη καινοτόμων δράσεων προστέθηκε στο ωρολόγιο πρόγραμμα των μαθημάτων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση για να προωθηθούν διαθεματικά και πολιτιστικά προγράμματα που σχετίζονται με το Περιβάλλον, την Αγωγή Υγείας, την Τοπική Ιστορία και άλλα. Βλέπε ιστοσελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Στο <http://www.pi-schools.gr/programs/EuZin/EuZin.htm>

⁴⁰⁹ Εννοεί ότι θα πριμοδοτούνται τα σχολεία που θα παρουσίαζαν τα περισσότερα προγράμματα. Βλέπε σημείωση ⁴⁰⁷.

⁴¹⁰ Ριζοσπάστης / Άρθρα 32° ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΚΝΕ-ΟΔΗΓΗΤΗ 8/9/2006, ΠΑΙΔΕΙΑ/ 12/12/2006.

⁴¹¹ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ Άρθρο υπογεγραμμένο από τον Β. Θεοδωρακόπουλο ΚΟΒ Εκπαιδευτικών της ΚΟΘ/ 25-26/3/2006.

Τον Αύγουστο του 2006 γράφεται άλλο ένα αφιερωματικό άρθρο στη στήλη ΠΑΙΔΕΙΑ, όπου καταδεικνύεται ότι τα βιβλία αυτά είναι γραμμένα 'στους στόχους και στα μέτρα της αγοράς', με σκοπό να φτιάξουν τα 'φυτώρια' των νέων απασχολούμενων. Τα νέα βιβλία θεωρούνται κομμάτι του οικοδομήματος που έχει φτιαχτεί για να υπηρετήσει το σχολείο της αγοράς, είναι 'βιβλία - προϊόντα'. Στο άρθρο επισημαίνεται ότι τα βιβλία και του Δημοτικού και του Γυμνασίου⁴¹² διακατέχονται από 'ιδεολογική μονομέρεια και αντιεπιστημονικότητα', ενώ 'ενισχύουν τον μυθολογικό - θεολογικό τρόπο προσέγγισης της πραγματικότητας', 'καλλιεργούν την κοινωνική συναίνεση' 'για να αθώσουν το καπιταλιστικό σύστημα που τα γεννάει'⁴¹³. Η κριτική που κάνει το κόμμα σε πρώτη φάση έχει καθαρά ιδεολογικοπολιτικό περιεχόμενο.

Στις 10 Σεπτεμβρίου του 2006, μία ημέρα πριν την έναρξη του σχολικού έτους πάλι μέσω του Ριζοσπάστη και της στήλης Παιδεία, γίνεται μία πιο λεπτομερής αναφορά στα νέα βιβλία. Το άρθρο τιτλοφορείται 'Εργαλεία αμάθειας και ιδεολογικής χειραγώγησης' και κύρια σημεία του είναι η 'αντιεπιστημονικότητα, η ιδεολογική μονομέρεια και η φορμαλιστική αντίληψη' οι οποίες θεωρείται ότι διακατέχουν τα νέα βιβλία. Υποστηρίζεται πως τα βιβλία συναποτελούν ένα 'μηχανισμό ιδεολογικής χειραγώγησης', επιχειρώντας να διαμορφώσουν τον 'πειθήνιο άνθρωπο'. Είναι γραμμένα σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές οδηγίες και αυτό το επικυρώνουν με μία αναφορά σε συζήτηση που είχαν τα κομμουνιστικά κόμματα της Ευρώπης τον Απρίλη του 2005. Εκεί είχε δειχθεί ότι όλα τα νέα ευρωπαϊκά εγχειρίδια είναι φτιαγμένα έτσι ώστε να διαστρεβλώνουν τους απελευθερωτικούς αγώνες των λαών και να υποτιμούν τους αγώνες της εργατικής τάξης. Θεωρούν ότι γράφονται στη λογική της 'συκοφάντησης της κομμουνιστικής ιδεολογίας', ενώ ταυτόχρονα καλλιεργούν τον 'Ευρωεθνικισμό'. Από νωρίς η κριτική αποκτά και ένα νέο περιεχόμενο, έναν νέο αντίπαλο, την Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία θεωρείται ότι υποδεικνύει το περιεχόμενο των νέων βιβλίων.

Στο συγκεκριμένο άρθρο, το οποίο είναι εκτενές, αναφέρεται ότι γενικά στα νέα βιβλία της Ιστορίας προωθείται η αντίληψη ότι η Ιστορία γράφεται σύμφωνα με τα ερωτήματα που θέτει ο ιστορικός και συνεπώς δεν υπάρχει 'αντικειμενική ιστορία, νομοτέλεια και εξέλιξη του ανθρώπου'⁴¹⁴. Άποψη που δημιουργεί σύγχυση, καθώς θέτει το μεγάλο ερώτημα των ιστορικών περί αντικειμενικότητας της ιστορίας⁴¹⁵.

Μία θέση που φαίνεται ουτοπική ή πρακτικά ανέφικτη αφού προσπαθούμε να κατανοήσουμε μία ανθρωπιστική - κοινωνική επιστήμη με όρους που εξηγούν τις θετικές επιστήμες, όπου είναι διακριτοί οι νόμοι που διέπουν τις σχέσεις των φαινομένων. Την ιστορία την

⁴¹² Ο αριθμός των βιβλίων που εισήλθαν σε Δημοτικό και Γυμνάσιο ήταν πολύ μεγάλος. Άλλαξαν σχεδόν όλα τα βιβλία. Μεγάλος ο αριθμός των βιβλίων για να μελετηθούν όλα, γι' αυτό και σε κάποια άρθρα βλέπουμε κριτική καθηγητών ειδικοτήτων.

⁴¹³ Ριζοσπάστης/ ΠΑΙΔΕΙΑ/ 27/8/2006.

⁴¹⁴ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 10/9/2006 και 60 Χρόνια Αντιφασιστικής Νίκης / 12/5/2005.

⁴¹⁵ Τη διαμάχη των ιστορικών για το αν υπάρχει αντικειμενική ιστορική αλήθεια αναφέρει και ο Carr στο βιβλίο του *Τι είναι ιστορία;* Ε.Η. Carr (2015), *ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ; Σκέψεις για τη θεωρία της ιστορίας και τον ρόλο του ιστορικού*. Μετάφραση: Παππάς, Α., σ. 20. Εδώ χρησιμοποιείται η τελευταία μεταφραστική προσπάθεια του βιβλίου. Το βιβλίο γράφτηκε το 1961 αλλά κυκλοφόρησε για πρώτη φορά στα ελληνικά το 1974 και εκδόθηκε από τις εκδόσεις 70- Πλανήτης σε μετάφραση της Φρίντας Λιάππα, όπως καταγράφεται και στο σημείωμα του μεταφραστή Ανδρέα Παππά.

καταγράφουν ιστορικοί που μετέρχονται μιας ιδεολογίας. Η καταγραφή και ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων είναι μάλλον προσωπική υπόθεση του ιστορικού που τα καταγράφει ή προσπαθεί να τα ερμηνεύσει με τα ερμηνευτικά εργαλεία που διαθέτει.

Στο ίδιο άρθρο η κριτική για το εγχειρίδιο της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού, αρχικά εντάσσεται στη συνολική κριτική για όλα τα βιβλία. Στη συνέχεια όμως απομονώνονται κομμάτια από το βιβλίο της ιστορίας κριτικάροντας το γεγονός ότι στο βιβλίο εντάσσονται και γεγονότα που αφορούν την Ιστορία του «χθες»⁴¹⁶, με τρανταχτό παράδειγμα την καταγραφή ενός σύγχρονου γεγονότος όπως είναι οι Ολυμπιακοί αγώνες του 2004⁴¹⁷.

Η κριτική αφορά και στην ιδεολογία που προωθείται από το βιβλίο, η οποία κατά τη γνώμη τους είναι η καλλιέργεια της ευρωπαϊκής συνείδησης. Για να στηριχθεί αυτό το επιχείρημα γίνεται μία ερμηνευτική ακροβασία. Υιοθετείται η άποψη πως «η ιστορία στη ΣΤ' εξετάζεται γύρω από το κεντρικό ερώτημα της πορείας της Ελλάδας προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση και ακόμα και η ελληνική επανάσταση μπαίνει κάτω από αυτό το πρίσμα και τίθενται ζητήματα ευρωπαϊκής ενοποίησης και ευρωπαϊκής ιδέας στα χρόνια του '21 όταν στο επίκεντρο ήταν η ίδρυση των εθνικών κρατών». Αφού δεν αναφέρεται κάποιο συγκεκριμένο παράδειγμα του βιβλίου, όπως γίνεται με άλλες αναφορές, θα υποθέσουμε ότι αναφέρεται στο σχετικό με την Επανάσταση του 1821 κεφάλαιο. Γράφεται εκεί λοιπόν: «Η ελληνική Επανάσταση του 1821 εντάσσεται στις μεγάλες ευρωπαϊκές επαναστάσεις που αντιδρούν στα παλαιά, αντιδημοκρατικά καθεστώτα και την Ιερή Συμμαχία. Προετοιμάζεται από τη Φιλική Εταιρεία κι εμπνέεται από τις ιδέες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού για ελευθερία, δικαιοσύνη και εθνική ανεξαρτησία.»⁴¹⁸. Το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι σαφές ότι μιλά για την ίδρυση εθνικών κρατών και καμία αναφορά ή νύξη δεν γίνεται για ευρωπαϊκή ενοποίηση, κάτι που έτσι κι αλλιώς θα ήταν άτοπο όσον αφορά τον χώρο και τον χρόνο των γεγονότων. Εδώ όμως είναι ένα ενδεικτικό κομμάτι του τρόπου που έχει χτιστεί η κριτική του κόμματος απέναντι στα νέα βιβλία και κατά συνέπεια και στο βιβλίο της Ιστορίας. Διαφαίνεται ότι όλα κρίνονται υπό το πρίσμα της ιδεολογικής και κομματικής κατεύθυνσης, άσχετα αν το σώμα του υλικού που εξετάζεται χωράει κάτω από αυτή την ομπρέλα της κριτικής. Καταφεύγει δηλαδή το κόμμα σε ακροβασίες και υπερβολές για να στηρίξει τα επιχειρήματά του τις οποίες εντάσσει μέσα σε μία κριτική που θα μπορούσε να είναι περισσότερο εποικοδομητική αν στηριζόταν στο περιεχόμενο και τη μεθοδολογία που είναι γραμμένο το βιβλίο, παραθέτοντας παραδείγματα που θα στηρίζαν τον επιχειρηματικό λόγο. Αυτό γίνεται σε ένα βαθμό, όπως θα δούμε και από τη συνέχεια της κριτικής, για το βιβλίο αλλά θα διαφανεί και η έντονη υποκειμενική και κομματική ματιά με την οποία αυτό σχολιάζεται.

⁴¹⁶ Άλλη μία διαφωνία των ιστορικών για το αν μπορούμε να συγκαταλέγουμε στα ιστορικά γεγονότα και αυτά που ανήκουν στην ιστορία του 'παρόντος'. Ο Νίκος Σβορώνος υποστήριζε ότι η ιστορία είναι 'επιστήμη του παρελθόντος και παρελθόν είναι ως και τα χθες. Μία ώρα πριν γράψει ο ιστορικός είναι παρελθόν. Επομένως μπορεί να γράψει και για το χθες'. Κ. Θ. Δημαράς, Ν. Σβορώνος, (1995), *Η μέθοδος της Ιστορίας. Ιστορικά και Αυτοβιογραφικά Σχόλια. Συνεντεύξεις με τους Στέφανο Πεσμαζόγλου και Νίκο Αλιβιζάτο*. σ. 128. Οι συνεντεύξεις δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό Σύγχρονα Θέματα τον Δεκέμβριο του 1988.

⁴¹⁷ Μ. Ρεπούση, κ.ά., (2006α), *Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού.....*, σ. 130-131.

⁴¹⁸ Στο ίδιο, ό.π., σ. 66.

Μια πρώτη εκτίμηση, η οποία επιδιώκουμε να γίνει βεβαιότητα καθώς εξετάζουμε το υλικό, είναι ότι ο πυκνός αφηγηματικός λόγος του συγκεκριμένου βιβλίου της Ιστορίας 'βοηθάει' στη διεξαγωγή πλείστων συμπερασμάτων από όποιον το κοιτάζει ερμηνευτικά. Για παράδειγμα στο ίδιο άρθρο απευθύνεται ευθύ κατηγορώ στους συγγραφείς ότι υπονομεύουν τους αγώνες των λαών, αφού υποδηλώνουν ως μία από τις αιτίες της επιβολής δικτατορικών καθεστώτων της Ευρώπης τις διαδηλώσεις και τις απεργίες των λαών απέναντι στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις του μεσοπολέμου οι οποίες δεν άντεξαν την πίεση με αποτέλεσμα να επιβληθούν δικτατορίες σε πολλές χώρες της Ευρώπης. Αναφορικά με το ελληνικό παράδειγμα, αναφέρεται η δικτατορία του Μεταξά όπου χαρακτηριστικά αντιγράφεται από το βιβλίο : «Οι συνθήκες διαβίωσης για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι δύσκολες. Η ανεργία, τα χαμηλά ημερομίσθια, οι ανυπόφορες συνθήκες εργασίας και η έλλειψη ασφάλισης έχουν ως αποτέλεσμα μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις από τους εργαζόμενους. Μέσα σ' αυτό το κλίμα ξεσπούν κυβερνητικές κρίσεις και εκδηλώνονται στρατιωτικά πραξικοπήματα. Το 1936, ο Ιωάννης Μεταξάς καταλύει το Σύνταγμα και επιβάλλει δικτατορία»⁴¹⁹. Εδώ βλέπουμε μία αποσπασματική κριτική του βιβλίου, καθώς έχουν απομονωθεί φράσεις και αποσπάσματα για να υποστηριχθούν αυτά τα επιχειρήματα. Αν ανατρέξουμε στις σελίδες του εγχειριδίου, θα διαπιστώσουμε ότι τόσο το κείμενο όσο και οι πηγές δεν αναδεικνύουν κάτι τέτοιο. Συγκεκριμένα στο ίδιο κεφάλαιο, στο κομμάτι των πηγών παρατίθενται τα εξής:

- Αναλυτικό χρονολόγιο των εργατικών κινητοποιήσεων στη χώρα τα χρόνια του Μεσοπολέμου που το ακολουθεί ερώτηση: *Με ποιο τρόπο διεκδικούν οι εργαζόμενοι τα δικαιώματά τους κατά το Μεσοπόλεμο;*⁴²⁰
- Φωτογραφία από συγκέντρωση εργατικών σωματείων για τον εορτασμό της εργατικής Πρωτομαγιάς στον Πειραιά το 1930 που συνοδεύεται από την ερώτηση: *Γιορτάζεται σήμερα η εργατική Πρωτομαγιά; Με ποιον τρόπο;*⁴²¹
- Απόσπασμα από την εφημερίδα Ριζοσπάστης (27-28/3/1927) που αναφέρει τις φρικτές - όπως τις χαρακτηρίζει - συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάζονται οι εργάτες σε ένα εργοστάσιο τσιγάρων στην Ξάνθη, που οδηγεί τους εργάτες σε απεργιακές κινητοποιήσεις. Το παράθεμα επίσης ακολουθείται από ερώτηση: *Ποιες είναι οι συνθήκες εργασίες στο εργοστάσιο Αρδίτη και με ποιον τρόπο αντιδρούν οι εργαζόμενοι και οι εργαζόμενες σ'αυτές;*⁴²²
- Για να καταλήξουμε σε μία φωτογραφία που δείχνει έφιππο σώμα να επιτίθεται στους διαδηλωτές κατά τη διάρκεια διαδήλωσης τον Μάιο του 1936 στην Θεσσαλονίκη και επίσης συνοδεύεται από ερώτηση: *Ποια σκηνή από τη διαδήλωση απεργών στη Θεσσαλονίκη, το 1936, αποτυπώνεται στη φωτογραφία;*⁴²³

⁴¹⁹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 106.

⁴²⁰ Στο ίδιο, ό.π., σ. 108.

⁴²¹ Στο ίδιο, ό.π.

⁴²² Στο ίδιο, ό.π.

⁴²³ Στο ίδιο, ό.π.

Δύσκολο να μην είδαν οι αρθρογράφοι τις συγκεκριμένες πηγές που ήταν δύο σελίδες πιο κάτω από το παράθεμα που επέλεξαν να σχολιάσουν για τη δικτατορία του Μεταξά. Η μονομέρεια και η επιλεκτική κριτική επί του περιεχομένου είναι κάτι περισσότερο από φανερό στο συγκεκριμένο παράδειγμα. Το άρθρο - που επαναλαμβάνουμε αφορά συνολικά τα νέα βιβλία- κλείνει με την παρατήρηση ότι αυτά είναι μερικά μόνο από τα παραδείγματα που συνέλεξαν εκπαιδευτικοί και 'αποδεικνύουν την ανάγκη αντίστασης στην προσπάθεια χειραγώγησης των νεανικών συνειδήσεων'. Αυτό καταδεικνύει και μια βιασύνη, αν όχι προχειρότητα, με την οποία συντάχθηκε το άρθρο.

Στο τέλος επισημαίνεται ότι όλα αυτά είναι στον αντίποδα προς τη διεκδίκηση μιας παιδείας που θα διαμορφώνει προσωπικότητες που θα έχουν την ικανότητα να παίρνουν τη ζωή στα χέρια τους και θα τους δίνει πραγματικά εφόδια για τη ζωή. Εδώ εντάσσεται η κριτική σε μια ολική κομμουνιστική θεώρηση του εκπαιδευτικού συστήματος που προτάσσεται, χωρίς όμως να εξηγηθεί, αφού απευθύνεται κυρίως στο αναγνωστικό κοινό του κόμματος.

Ενδεικτικά θα αναφέρουμε ότι στη στήλη ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ⁴²⁴ τρεις μήνες μετά το παραπάνω άρθρο, γίνεται γενική αναφορά στο πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο έχουν γραφτεί τα βιβλία αλλά και τα προγράμματα σπουδών σε Δημοτικό και Γυμνάσιο, ειδική αναφορά στο μάθημα της Ευέλικτης Ζώνης και στη συνέχεια επικεντρώνει στην Ιστορία, χωρίς να αναφέρεται στο βιβλίο της ΣΤ'. Στο στόχαστρο μπαίνει η διαθεματικότητα, καθώς - σύμφωνα με τις θέσεις του κόμματος - με τα νέα βιβλία οι μαθητές δε διδάσκονται τη ροή των ιστορικών γεγονότων σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, ούτε αναλύουν τις αιτίες τους για να οδηγηθούν σε συμπεράσματα για τους νόμους της ιστορικής εξέλιξης, με αποτέλεσμα να επιλέγουν ένα ιστορικό θέμα και να το εξετάζουν και από τη ματιά της Γεωγραφίας, της Λαογραφίας κτλ. Αυτό κατά την άποψη του κόμματος οδηγεί σε σύγχυση τα παιδιά, αφού περιορίζεται η διδασκαλία των διακριτών μαθημάτων στο βωμό της διαθεματικότητας.

Εδώ πάλι έχουμε μία προσέγγιση που ακροβατεί, αφού δεν μπορείς να αποκόψεις ένα ιστορικό γεγονός από τον χωροχρόνο που το γέννησε ή τη νοοτροπία των ανθρώπων που συμμετείχαν στα ιστορικά γεγονότα, ενώ υπάρχει και μια ισχυρή αντίφαση με προηγούμενες θέσεις του κόμματος. Επιχείρημα που χρησιμοποιούν και οι ίδιοι όταν λένε ότι δεν μπορείς να αφαιρέσεις ένα γεγονός από το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο που το γέννησε⁴²⁵.

⁴²⁴ Άρθρο της Ελένης Μηλιαρονικολάκη που αναδημοσιεύεται από την Κομμουνιστική Επιθεώρηση του τεύχους 4/5/2006 στη στήλη του Ριζοσπάστη ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ στις 3/12/2006. Σύμφωνα με την εφημερίδα η αρθρογράφος είναι μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ και υπεύθυνη του Τμήματος Παιδείας της ΚΕ του ΚΚΕ.

⁴²⁵ Βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Η δ' φάση της αρθρογραφίας...*, σ. 95.

Η β' φάση της αρθρογραφίας - Η στοχευμένη κριτική στο βιβλίο σε συνάρτηση με τη γενικότερη συζήτηση στην κοινωνία, τα κόμματα, τη Βουλή.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την κριτική του Κ.Κ.Ε, θα πρέπει να δούμε τι συνέβαινε παράλληλα στην κοινωνία σε σχέση με το βιβλίο. Η κλιμάκωση της έντασης της κριτικής περνάει μέσα από την ελληνική Βουλή. Βλέπουμε δηλαδή μία συμπόρευση στην ένταση με κόμματα, Βουλή, ΜΜΕ, κοινωνία. Μετά την κατάθεση των πρώτων ερωτήσεων στη Βουλή αλλά και την πρώτη συζήτηση στο κοινοβούλιο, τον Ιανουάριο του 2007 εντείνεται και γίνεται πιο στοχευμένη και η κριτική για το βιβλίο, τόσο από το Κ.Κ.Ε όσο και από τους υπόλοιπους φορείς της κοινωνίας, όπως έχουμε δει στα προηγούμενα κεφάλαια⁴²⁶.

Από τις αρχές του Γενάρη του 2007⁴²⁷ η κριτική γίνεται εντονότερη, τα νέα βιβλία χαρακτηρίζονται 'επικίνδυνα', προσανατολισμένα στο σχολείο της αγοράς και την εξυπηρέτηση των αναγκών του μεγάλου κεφαλαίου. Όσον αφορά «τα της ιστορίας», θεωρείται ότι επιχειρείται διαστρέβλωση των εθνικοαπελευθερωτικών αλλά και ταξικών αγώνων, της κομμουνιστικής ιδεολογίας, υποτίμηση και έχθρα προς την εργατική τάξη, καλλιέργεια του ευρωεθνικισμού. Βλέπουμε ότι όσο πιο συχνή γίνεται η κριτική τόσο παγιώνονται κάποιες λέξεις και φράσεις σχετικά με τα βιβλία, κάτι βέβαια που δεν αποκλίνει από τη συνήθη μορφή έκφρασης των επίσημων θέσεων του κόμματος. Οι εκπρόσωποι του κόμματος εκφράζονται συχνά με συγκεκριμένες λέξεις και φράσεις οι οποίες επαναλαμβάνονται⁴²⁸.

Τον ίδιο μήνα και στη στήλη ΔΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ⁴²⁹ - η οποία είναι αφιερωμένη στο βιβλίο- αναδημοσιεύεται από τον Ελεύθερο Τύπο το επίμαχο απόσπασμα του βιβλίου για τη μικρασιατική καταστροφή και τον 'συνωτισμό' στο λιμάνι της Σμύρνης. Αυτό το απόσπασμα στη στήλη του Ριζοσπάστη τιτλοφορείται 'Οι τουρίστες της παραλίας'. Συνεχίζει με άλλο απόσπασμα από τον Ελεύθερο Τύπο όπου ο Κ. Ζουράρις σχολιάζει καυστικά: «Τελικώς φύγανε για την Ελλάδα αυτοί οι Έλληνες που συνωσιζονται στο λιμάνι της Σμύρνης; Πώς έφυγαν; Business class, charter.. Ως υποβρύχιοι αλιείς ή ως υποβρύχια πτώματα.....;»

Στην ίδια στήλη την ίδια μέρα γίνεται και η πρώτη αναφορά στο όνομα της Μ. Ρεπούση αλλά και η πρώτη σύνδεση του βιβλίου της Ιστορίας της ΣΤ' με το τετράτομο της Ιστορίας⁴³⁰. Το ίδιο διάστημα είναι η πρώτη συζήτηση στη Βουλή για το βιβλίο, όπως έχουμε ήδη δει⁴³¹.

Η αρθρογραφία των επόμενων ημερών επί του θέματος ακολουθεί τη συζήτηση στη Βουλή και παρά τις διαβεβαιώσεις της Υπουργού για τη μη συσχέτιση του βιβλίου της Ιστορίας με το τετράτομο, το άρθρο του Ριζοσπάστη στη στήλη ΠΑΙΔΕΙΑ τιτλοφορείται: «Ομολογούν την αμερικάνικη

⁴²⁶ Βλέπε κεφάλαια 1,2,3.

⁴²⁷ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 3/1/2007.

⁴²⁸ Αναφερόμαστε σε όρους που επαναλαμβάνονται και χαρακτηρίζουν το λόγο του Κ.Κ.Ε που τον κάνουν αναγνωρίσιμο: καπιταλισμός, ιμπεριαλισμός, κεφάλαιο, η λυκοσυμμαχία της Ευρώπης, η πλουτοκρατία και άλλα.

⁴²⁹ Στήλη που αναδημοσιεύει και σχολιάζει άρθρα άλλων εφημερίδων.

⁴³⁰ Βλέπε σημείωση 97.

⁴³¹ Πρακτικά της Βουλής 26/1/2007, Συνεδρίαση ΞΕ', σελ. 3803-4.

χρηματοδότηση αλλά το βιβλίο δε θα αποσυρθεί!» Στη συνέχεια του άρθρου διαφαίνεται ότι την πληροφορία για το τετράτομο την άντλησαν από τη συζήτηση στη Βουλή⁴³². Και άλλα άρθρα των ημερών εστιάζονται στο τετράτομο της Ιστορίας, οι τίτλοι των άρθρων είναι χαρακτηριστικοί: «Η.Π.Α και χορηγοί ξαναγράφουν την Ιστορία», «Οι ‘προβληματικοί’ κομμουνιστές στη νέα Βαλκανική Ιστορία»⁴³³.

Από αυτό το σημείο η κριτική αρχίζει να στοχεύει από τη μια στο βιβλίο και από την άλλη στη νέα αριστερά που τάσσεται υπέρ της συγγραφικής ομάδας του βιβλίου. Στο τέλος του ίδιου άρθρου γίνεται και η πρώτη έμμεση ‘επίθεση’ στο Συνασπισμό, αφού γίνεται αναφορά σε άρθρο του Ν. Φίλη στην Αυγή όπου υπερασπίστηκε το τετράτομο γράφοντας ότι θα αποσυρθεί πριν καν διανεμηθεί.

Η 30/1/2007 είναι μέρα ολομέτρωτης επίθεσης κατά του βιβλίου, του τετράτομου, της συγγραφικής ομάδας και των υπερασπιστών της. Οι τίτλοι των δύο παραπάνω άρθρων είναι από εκείνη την έκδοση. Το τρίτο μεγάλο άρθρο εκείνης της ημέρας τιτλοφορείται: «Νομιμοποίηση των αντιδραστικών βιβλίων με ... αριστερό περίβλημα». Η κριτική αφορά πλέον το βιβλίο της Ιστορίας καθαρά, το οποίο θεωρείται ότι είναι «Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της ιδεολογίας και της μεθοδολογίας που διαπνέει τα νέα σχολικά βιβλία...», συνεχίζοντας πως «... διάφοροι συγγραφείς και αρθρογράφοι ανέλαβαν να το υπερασπίσουν (στο πνεύμα και στο γράμμα του) στο όνομα μάλιστα ... της Αριστεράς και της προόδου!»⁴³⁴

Τα επόμενα άρθρα ακολουθούν καταγγελτική γραμμή απέναντι στις παραπάνω ομάδες.

Η γ' φάση της αρθρογραφίας - Η ιδεολογική αντιπαράθεση

Στις αρχές του χρόνου ξεκινούν οι κινητοποιήσεις στην Παιδεία με αφορμή τη συζήτηση περί αναθεώρησης του άρθρου 16 του Συντάγματος για τα ιδιωτικά Πανεπιστήμια. Παράλληλα οι συζητήσεις για το βιβλίο συνεχίζονται και εντείνονται μετά τη συζήτηση για το θέμα στη Βουλή.

Στις 2/2/07 στο άρθρο με τίτλο «Συγκρότησαν ‘συμμαχία προθύμων’» σχολιάζεται ο ρόλος των Πανεπιστημιακών και γίνεται λόγος για αντιδραστικό μέτωπο Πανεπιστημιακών που ανήκουν σε τρεις κινήσεις: την «ΑΡΣΗ» (Αριστερά - Σήμερα)- πλατφόρμα του ΣΥΝ, τη «Μεταρρύθμιση του πανεπιστημίου με πυξίδα την κοινή λογική» και την «Πρωτοβουλία». Στο άρθρο κατηγορούν τους Πανεπιστημιακούς για συζητήσεις και συνεργασία με την υπουργό Παιδείας. Ανάμεσα σε άλλα ονόματα γίνεται ειδική αναφορά στη Μ. Ρεπούση (που τονίζουν ότι είναι η επικεφαλής της συγγραφικής ομάδας του ‘αντιεπιστημονικού’ βιβλίου της Ιστορίας της ΣΤ’ Δημοτικού), η

⁴³² Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 27/1/2007. Βλέπε και σημείωση 431.

⁴³³ Ο δεύτερος τίτλος αναφέρεται σε κομμάτια του β' τόμου από το τετράτομο, που είναι γραμμένο για το Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Εκεί γίνονται αναφορές στη δράση των κομμουνιστών κατά τη διάρκεια του πολέμου που το κόμμα καταλαβαίνει ότι οι συγγραφείς κατηγορούν και καταδεικνύουν συλλήβδην ως ‘αιμοδιψείς’.

⁴³⁴ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 30/1/2007 (τρία άρθρα).

οποία φαίνεται να ισχυρίστηκε - ως μέλος της ΑΡΣΗ- ότι η κίνηση αυτή αποτελεί τον «τρίτο δρόμο για τη μεταρρύθμιση»⁴³⁵.

Την ίδια μέρα σε άρθρο με τίτλο «Εκπαιδύοντες μισθοφόρους»⁴³⁶ το οποίο αποτελεί ένα από τα πρώτα άρθρα που συνδέει το εκπαιδευτικό σύστημα με τη λογική των νέων βιβλίων και τον ιμπεριαλισμό, σχολιάζεται η στάση του Συνασπισμού για το βιβλίο: «Όσοι αναρωτιόντουσαν τι μύγα τσίμπησε τον Συνασπισμό και την 'Αυγή' και υπερασπίζονται με νύχια και με δόντια το βιβλίο της ΣΤ' Δημοτικού, γιατί καταγγέλλουν ως εθνικιστή όποιον αντιδρά, από χτες έχουν άλλη μια καθαρή απάντηση: Ρεπούση! Η κυρία που υπογράφει το βιβλίο δεν είναι απλά ένα στέλεχος του ΣΥΝ, είναι και μία από τους 8 πανεπιστημιακούς που πήγαν χτες στην Γιαννάκου για να καταθέσουν τη στήριξή τους στις προωθούμενες ανατροπές. Εύγε!» Το σχόλιο αυτό δίνει το στίγμα της ιδεολογικής διαμάχης για το κόμμα, που όσο θα περνούσε ο καιρός θα οδηγούσε τους εκπροσώπους του σε μία περιχαράκωση γύρω από τις βασικές ιδεολογικές θέσεις του κόμματος.

Η αρθρογραφία συνεχίζεται με σκληρή κριτική κατά του βιβλίου που χαρακτηρίζεται ως 'έκτρωμα που διδάσκει υποταγή' και τους συγγραφείς του να κατηγορούνται ότι επιχειρούν να ξαναγράψουν την ιστορία με βάση την ιδεολογική τους κατεύθυνση. Συνεχίζει με συγκεκριμένες αναφορές στο βιβλίο και αυτό το άρθρο θα είναι το πρώτο από τα υπεραναλυτικά άρθρα που θα γραφτούν για το βιβλίο. Η καταγραφή αυτή θα καταλήξει σε μία λεπτομερή ειδική έκδοση που θα δημοσιευτεί τον Απρίλη του 2007.

Στο άρθρο αυτό γίνεται αναφορά στον τρόπο με τον οποίο περιγράφεται η ελληνική επανάσταση, έτσι ώστε το παιδί να μην μπορεί να καταλάβει τη διαδοχή των γεγονότων ούτε να εστιάσει στα σημαντικά πρόσωπα της επανάστασης. Επαναλαμβάνεται το επιχείρημα ότι το βιβλίο υποδεικνύει πως η αντίδραση του κόσμου στις δύσκολες συνθήκες ζωής γεννά τις δικτατορίες⁴³⁷, γίνεται αναφορά στο Β' παγκόσμιο πόλεμο και στην παράλειψη του ρόλου του Κ.Κ.Ε στην αντίσταση, για να καταλήξει ότι το βιβλίο είναι ένας ισχυρός υπέρμαχος της ευρωπαϊκής ιδέας και της ευρωπαϊκής ένωσης. Στο ίδιο άρθρο γίνεται και η πρώτη υπόδειξη ότι το βιβλίο αυτό πρέπει να αποσυρθεί, λόγω της αντιεπιστημονικότητάς του.

Μέσα από την κριτική του κόμματος σχολιάζονται και οι θέσεις όλων των φορέων της κοινωνίας για το βιβλίο. Πληροφορούμαστε ότι «...η συζήτηση έχει εγκλωβιστεί σε μια ψευδεπίγραφη αντίθεση που κεντρώνεται σε εθνικιστικού-εκκλησιαστικού τύπου ενστάσεις που εξυπηρετούν τους υπερασπιστές του βιβλίου...». Έτσι το άρθρο καταλήγει για να δείξει την ιδεολογικοπολιτική διάσταση της διαμάχης: «Με τις δύο πλευρές της αστικής σκέψης (κοσμοπολιτισμός του κεφαλαίου από τη μία, εθνικισμός από την άλλη) για την ιστορία να αλληλοσυμπληρώνονται, η αντίληψη που εκφράζουν οι κομμουνιστές δε χαρίζει τον πατριωτισμό σε κανέναν, αλλά αντίθετα

⁴³⁵ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 2/2/07. Σύμφωνα με τον Γκίντενς, το πρόγραμμα του τρίτου δρόμου αφορά σε ένα νέο δημοκρατικό κράτος (χωρίς εχθρούς), σε μία ενεργό κοινωνία των πολιτών, ισότητα, θετική πρόνοια, κοσμοπολιτικό έθνος και δημοκρατία. Α. Γκίντενς, (1998), *Ο τρίτος δρόμος. Η ανανέωση της σοσιαλδημοκρατίας*. Μετάφραση- Α. Τάκης, Με τη συνεργασία της Κ. Γεωργοπούλου, σ.101.

⁴³⁶ Ριζοσπάστης / ΔΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ / 2/2/07- άρθρο υπογεγραμμένο από τον Θανάση Λεκάτη, μέλος της Συντακτικής επιτροπής του Ριζοσπάστη.

⁴³⁷ Βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Η α' φάση της αρθρογραφίας...*, σ. 87.

πρεσβεύει την άποψη ότι τα παιδιά πρέπει να μάθουν την πραγματική ιστορία των λαών, την ταξική πάλη που κινεί την ιστορία, αναδεικνύει την ουσία των πολέμων και έτσι συνδέει διαλεκτικά τον προλεταριακό διεθνισμό με τον πατριωτισμό»^{438,439}.

Παράλληλα καταγράφονται και οι αντιδράσεις στην κοινωνία μέσω επιστολών, όπως σημειώνεται, που στέλνονται στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο από εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές. Μεταφέρονται δηλώσεις από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ότι το πρώτο βιβλίο που θα αξιολογηθεί θα είναι της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού. Εδώ προτείνεται ως μόνη λύση η **αντικατάσταση** του βιβλίου⁴⁴⁰. Η στόχευση στο βιβλίο είναι ξεκάθαρη, και συμπορεύεται με παρόμοιες αντιδράσεις της υπόλοιπης κοινωνίας.

Καθώς το μέτωπο διευρύνεται και ξεφεύγει από το περιεχόμενο του βιβλίου, πολύ ενδιαφέρον έχει το άρθρο στη στήλη ΠΑΙΔΕΙΑ⁴⁴¹ στις αρχές του Μάρτη όπου το κόμμα καταφέρεται κατά των επιστημόνων που - κατά τη γνώμη τους - υποστήριξαν το βιβλίο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται σε συνέντευξη Τύπου που δόθηκε από εκπροσώπους ιστορικών περιοδικών και πανεπιστημιακούς για την 'υπεράσπιση του βιβλίου'. «Το εμφάνισαν ούτε λίγο ούτε πολύ σαν να πρόκειται για ιστορικό και παιδαγωγικό επίτευγμα, 'εργαστήρι ιστορίας', φτάνοντας σε σημείο να βάλουν τις υπερ-εθνικές απόψεις τύπου Παπαθεμελή στο ίδιο τσουβάλι με τις φωνές όσων με επιστημονικούς όρους διαμαρτύρονται για το ξαναγράψιμο της ιστορίας που επιχειρείται...». «Όσοι λοιπόν θέλουν τα παιδιά μισομορφωμένα, όσοι θέλουν την παιδεία να υπηρετεί τους στόχους της νέας τάξης, έχουν βρει έναν πολύτιμο σύμμαχο στο πρόσωπο όλων εκείνων που αναλαμβάνουν να ντύσουν με επιστημονικό περίβλημα ένα βιβλίο αντιδραστικό στη φιλοσοφία του. Και μάλιστα διεκδικούν την αποκλειστικότητα στο δικαίωμα άσκησης κριτικής...»

Από αυτό το σημείο και μετά κλιμακώνεται η κριτική και επικεντρώνεται μεταξύ άλλων στην αντιπαράθεση ανάμεσα σε Κ.Κ.Ε και Συνασπισμό με αφορμή το βιβλίο.

Η δ' φάση της αρθρογραφίας - Εθνικισμός - Κοσμοπολιτισμός / Συνασπισμός - Η ουσία της αντιπαράθεσης

Δεν λείπουν βέβαια και τα άρθρα που διεισδύουν στην αντιπαράθεση ανάμεσα στους υπερ-πατριώτες και τους εκκλησιαστικούς κύκλους από τη μια, και τους προοδευτικούς κύκλους που υποστηρίζουν ότι το βιβλίο προάγει τη φιλία των λαών από την άλλη. Το πραγματικό πρόβλημα όμως κατά το κόμμα θεωρείται ο αντιεπιστημονικός τρόπος με τον οποίο έχει γραφτεί το βιβλίο⁴⁴².

⁴³⁸ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 4/2/07.

⁴³⁹ Για την ανάλυση και σύνδεση των εννοιών που προτάσσονται από το κόμμα, βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Συμπεράσματα*.

⁴⁴⁰ Ριζοσπάστης / Από μέρα σε μέρα / 16/2/07.

⁴⁴¹ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 6/3/07.

⁴⁴² Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 9/3/07.

Το βιβλίο της Ιστορίας σχολιάζει σε χαμηλούς τόνους η Γ. Γ. του κόμματος Αλέκα Παπαρήγα σε ανοιχτή ομιλία της, η οποία κατακρίνει τη συντηρητική και αντιδραστική κριτική. Δηλώνει ότι η κριτική του κόμματος αφορά τη μεθοδολογία που γράφεται και διδάσκεται η Ιστορία. Θεωρεί ότι μέσω του βιβλίου προάγεται η αποσπασματικότητα έναντι της εξέλιξης των γεγονότων. Αναγνωρίζει όμως ότι το βιβλίο αφήνει έξω παλιές δοξασίες όπως το Κρυφό Σχολειό και τον ηγεμονικό ρόλο της ηγεσίας της εκκλησίας στην Επανάσταση του 1821⁴⁴³.

Μετά τη δεύτερη συζήτηση στη Βουλή⁴⁴⁴ για το βιβλίο της Ιστορίας, ύστερα από επίκαιρη ερώτηση που κατέθεσε ο πρόεδρος του Συνασπισμού κ. Αλέκος Αλαβάνος, - και ως συνέπεια του 'θορύβου' στην κοινωνία για το βιβλίο - η αρθρογραφία στο Ριζοσπάστη γίνεται πιο συχνή, πιο αναλυτική και προσανατολίζεται στην απόσυρση όλων των βιβλίων και ειδικότερα του βιβλίου της Ιστορίας.

Με άρθρο - παρέμβαση, το ΠΑΜΕ Εκπαιδευτικών, αφού περιγράφει τη διαμάχη να εκτυλίσσεται ανάμεσα σε 'υπερπατριώτες' και σε 'δήθεν προοδευτικούς κοσμοπολίτες', καταλήγει πως το βιβλίο της Ιστορίας πρέπει να αποσυρθεί γιατί είναι αντιεπιστημονικό και αντιδραστικό⁴⁴⁵. Η κριτική τώρα επικεντρώνεται σε δύο σημεία: από τη μια η θέση προς την απόσυρση και από την άλλη να εξεταστεί το δίπολο εθνικισμού - κοσμοπολιτισμού. Τη θέση του κόμματος υπέρ της απόσυρσης του βιβλίου την χρησιμοποίησαν οι εθνικιστικοί κύκλοι για να προσδώσουν εγκυρότητα στη δική τους θέση για απόσυρση⁴⁴⁶, αλλά και τα υπόλοιπα κόμματα για να υποστηρίξουν ότι το Κ.Κ.Ε συμπλέει με τους εθνικιστικούς κύκλους.

Αφορμή ήταν η δημοσίευση άρθρου με τίτλο «Να αποσυρθεί» που καταγράφει την επίσημη θέση του κόμματος, όπως αυτή διατυπώνεται από το Γραφείο Τύπου της ΚΕ του Κ.Κ.Ε⁴⁴⁷.

Το Γραφείο Τύπου του κόμματος σημειώνει:

«Η δήλωση της υπουργού Παιδείας ότι το βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού θα διορθωθεί με βάση τη γνωμοδότηση της Ακαδημίας Αθηνών, επιβεβαιώνει ότι το αντιεπιστημονικό του περιεχόμενο θα μείνει αναλλοίωτο.

Οι εργαζόμενοι γονείς, μέχρι να μπορέσει ο λαός με την πάλη του να το αποσύρει, πρέπει να το απορρίψουν και με τη βοήθεια των προοδευτικών εκπαιδευτικών να το εκμηδενίσουν στη συνείδηση των μαθητών. Το βιβλίο δεν είναι αντικειμενικό, παραποιεί πολλά γεγονότα και αποσιωπά άλλα. Οι εθνικιστικές κραυγές πρέπει να απομονωθούν, μαζί με εκείνες της δήθεν σύγχρονης προσέγγισης που επιχειρεί το βιβλίο. Εθνικισμός και εκσυγχρονισμός συμπλέουν στο κύριο και το βασικό: Στον εξοβελισμό της ταξικής πάλης ως κινητήριας δύναμης της κοινωνικής εξέλιξης, στον

⁴⁴³ Μιλάει ωστόσο θετικά για τον ρόλο του λαϊκού κλήρου ο οποίος κατά τη γνώμη της ήταν ουσιαστικός. Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 9/3/07

⁴⁴⁴ Πρακτικά Βουλής 15/3/07, Συνεδρίαση Θ', σελ. 6616-17.

⁴⁴⁵ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 23/3/07.

⁴⁴⁶ Στην ιστοσελίδα αντίβαρο δηλώνεται ότι το Κ.Κ.Ε έχει εκφράσει επίσημη θέση υπέρ της απόσυρσης του βιβλίου. Στο http://palio.antibaro.gr/society/tupos_istoria.php

⁴⁴⁷ Έχουν προηγηθεί οι προτάσεις της Ακαδημίας Αθηνών για τις διορθώσεις που προτείνονταν για το βιβλίο.

εξοβελισμό των ιστορικών νομοτελειών που το βιβλίο έχει προμετωπίδα του»⁴⁴⁸.

Εδώ η γλώσσα του κόμματος είναι αρκετά σκληρή, αντιδραστική αλλά και παρεμβατική, αφού υποδεικνύει σε γονείς και εκπαιδευτικούς πώς να αντιμετωπίσουν το βιβλίο. Μετά από αυτό το σχόλιο του Γραφείου Τύπου, αρχίζει και η φημολογία ότι το κόμμα συντάσσεται με τους εθνικιστές.

Τις επόμενες μέρες, και παράλληλα με την κριτική στο βιβλίο, το κόμμα γίνεται μέρος της αντιπαράθεσης αφού καλείται να υπερασπιστεί τις θέσεις του στην επίθεση που δεχόταν από τα άλλα κόμματα για τη θέση του περί απόσυρσης. Το κόμμα την εκλαμβάνει ως 'αντιΚΚΕ επίθεση' στην οποία συμμετέχουν Ν.Δ., ΠΑ.ΣΟ.Κ και Συνασπισμός⁴⁴⁹ και αντικρούει τα βέλη, προασπίζοντας τις ιδέες του κόμματος.

Χαρακτηριστικό είναι και το επόμενο απόσπασμα από άρθρο με τίτλο «Βάλε κάθε κατεργάρη στον πάγκο του»: «Δεν πρόλαβε να δώσει γραμμή ο Συνασπισμός για δήθεν 'ενιαία στάση εκκλησίας - ΚΚΕ' απέναντι στο βιβλίο Ιστορίας στις ΣΤ' δημοτικού και το έκανε πρωτοσέλιδο ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ 'διμέτωπος για την Ιστορία. Ιερά Σύνοδος και ΚΚΕ ζητούν να αποσυρθεί το βιβλίο' έγραψαν. Δεν καταλαβαίνουν ότι δεν υπάρχει καμία σχέση; Καταλαβαίνουν και γι' αυτό προβοκάρουν. Είναι μεγάλο το γραμματίο που έχει αναλάβει ο ΣΥΝ και καθώς ζορίζεται σπεύδουν για στήριξη όσοι μετέχουν στην εργολαβία. Γιατί γνωρίζουν ότι η θέση που διατύπωσε το Κ.Κ.Ε βρίσκει πλατιά απήχηση, βάζοντας στη θέση τους και διάφορους 'Χριστόδουλους'»⁴⁵⁰.

Στην ίδια λογική και τα πληρέστερα άρθρα των επόμενων ημερών με τίτλους «Ποιος συμπλέει με ποιον;» και «Προπαγάνδα να' ναι...» όπου κατευθύνουν τα βέλη τους κυρίως προς τον Συνασπισμό, γιατί σε άρθρα στην Αυγή - σύμφωνα με το κόμμα- προσπαθεί να καταφέρει να πείσει ότι το Κ.Κ.Ε καταδικάζει το βιβλίο για τους ίδιους λόγους που το κάνει και η Ιερά Σύνοδος⁴⁵¹. Επομένως, κατηγορεί τον Συνασπισμό ότι συμπλέει με τον δικομματισμό και στηλιτεύει όσους συνδέουν τους κομμουνιστές με τους εθνικιστές, δηλώνοντας πως «...αν υπάρχει ένα κόμμα που βάλλει κατά του εθνικισμού επί της ουσίας, αυτό είναι το ΚΚΕ».

Εξηγεί στη συνέχεια ότι «...οι κομμουνιστές βλέπουν το περιεχόμενο των σπουδών ενταγμένο στην ιδεολογική και πολιτική δράση του Κ.Κ.Ε για ριζικές πολιτικές αλλαγές...» για να καταλήξει ότι «...η προσέγγιση της ιστορικής αλήθειας ταιριάζει απόλυτα με τη σύγχρονη λαϊκή πάλη»⁴⁵². Οι 'αντικρούσεις' καταγράφηκαν για να καταλάβουμε πώς και γιατί γεννιέται το δίπολο εθνικισμός ή κοσμοπολιτισμός που το κόμμα θεωρεί ψευδές δίλημμα, αφού και οι δύο αυτές έννοιες υπηρετούν τον ιμπεριαλισμό. Με τον τρόπο αυτό θέλει να διαχωρίσει τη δική του θέση ως αποκλίνουσα από τις προηγούμενες.

Παράλληλα τον Μάρτη του 2007 υπάρχει μία έξαρση της διαμάχης γύρω από το βιβλίο που αποτυπώνεται μέσα από τις συζητήσεις στη Βουλή, την

⁴⁴⁸ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 28/3/07 (αναδημοσιεύει το δελτίο τύπου των προηγούμενων ημερών).

⁴⁴⁹ Ριζοσπάστης / Από μέρα σε μέρα / 27/3/07.

⁴⁵⁰ Ριζοσπάστης / ΔΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ / 29/3/07.

⁴⁵¹ Περιοδικό Εκκλησία, τεύχος 4, Απρίλιος 2007.

⁴⁵² Ριζοσπάστης / ΠΟΛΙΤΙΚΗ / 1/4/07 και ΠΑΙΔΕΙΑ / 3/4/07.

αρθρογραφία, τις εκπομπές στα ΜΜΕ. Η παραγωγή σε κριτική αρθρογραφία είναι πλούσια και στον Ριζοσπάστη με εκτενή άρθρα.

Σε επόμενο εκτενές άρθρο στη στήλη 'ΠΟΛΙΤΙΚΗ' αφιερωμένο στην εκστρατεία στη Μικρά Ασία, αλλά και στο βιβλίο, γίνεται λόγος για την αντιπαράθεση των δύο πλευρών, η οποία συντελείται κάτω από έναν κοινό παρανομαστή: «την αποσιώπηση των γεγονότων μέσω της αποσπασματικότητας, την αναθεώρηση και διαστρέβλωση της ιστορικής εξέλιξης». Ταυτόχρονα «..αποστερούν από την ιστορία εκείνα τα συστατικά της, τα οποία την καθιστούν επιστήμη, που βοηθούν τον μαθητή να αποκτήσει άποψη, κριτική και αναλυτική ικανότητα αναφορικά με την ανάγνωση και εκτίμηση των ιστορικών γεγονότων». Ακριβώς εξαιτίας της αποσπασματικότητας με την οποία είναι γραμμένο το βιβλίο, το άρθρο καταλήγει πως αν αφαιρέσεις από τα γεγονότα το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο που τα γέννησε, τότε μένουν ξεκομμένες φράσεις και λέξεις όπως η λέξη «συνωστισμός»⁴⁵³.

Εθνικισμός, κοσμοπολιτισμός, διεθνισμός

Ο Μάκης Μαΐλης⁴⁵⁴ καταγράφει με τη μορφή ερωτημάτων τις αντιρρήσεις του για το βιβλίο σε μια προσπάθεια να καταδειχθεί το δίπολο εθνικισμός - κοσμοπολιτισμός και να επιχειρηθεί μια κριτική επί του περιεχομένου. Από τον τίτλο του άρθρου «ΣΥΝ: Στη ρότα του κοσμοπολιτισμού του κεφαλαίου»⁴⁵⁵ καταλαβαίνουμε ότι η ουσία της κριτικής αφορά τον Συνασπισμό και την υπερασπιστική του γραμμή για το βιβλίο παρά στο περιεχόμενο του βιβλίου.

Μέσω του άρθρου απευθύνεται ευθεία κριτική στην 'αριστερά του συστήματος' που με τις θέσεις της αναφορικά με το περιεχόμενο σπουδών συμπλέει με Ν.Δ. και ΠΑ.ΣΟ.Κ, ενώ ταυτόχρονα θεωρεί ότι το Κ.Κ.Ε τους συκοφαντεί. Αφορμή η τοποθέτηση του Αλέκου Αλαβάνου στην επίκαιρη ερώτηση που κατέθεσε στη Βουλή για το βιβλίο της Ιστορίας της ΣΤ'. Η συνέχεια της κριτικής αφορά την - κατά τη γνώμη του- επιδερμική και επιλεκτική τοποθέτηση των υπερασπιστών του βιβλίου απέναντι στην έκδηλη παραποίηση της Ιστορίας που επιχειρούν με τις θέσεις τους οι εθνικιστικοί και εκκλησιαστικοί κύκλοι. Από την άλλη υποστηρίζει ότι με αυτού του είδους την επιλεκτική, επιδερμική τοποθέτηση των υπερασπιστών δίνεται χώρος στους παραπάνω κύκλους να μένουν στο απυρόβλητο. Στη συνέχεια παρατίθενται έξι σημεία κριτικής επί του περιεχομένου του βιβλίου τα οποία έμμεσα και άμεσα απευθύνονται στον πρόεδρο του Συνασπισμού, που συνοψίζονται στα παρακάτω:

- Την εξαφάνιση του Κ.Κ.Ε από τον ιστορικό χάρτη
- Την απουσία αναφοράς της Οκτωβριανής Επανάστασης

⁴⁵³ Ριζοσπάστης / ΠΟΛΙΤΙΚΗ / 1/4/07, βλέπε και *εδώ*, υποκεφάλαιο *Η α' φάση της αρθρογραφίας...*, σ. 88.

⁴⁵⁴ Ο Μάκης Μαΐλης είναι μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ και του Γραφείου Τύπου.

⁴⁵⁵ Ριζοσπάστης / ΠΟΛΙΤΙΚΗ / 24-25/3/2007.

- Την αποσιώπηση του ρόλου της αστικής τάξης στην επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά αλλά και στην αντικομμουνιστική πολιτική με νόμους όπως το «ιδιώνυμο» του Βενιζέλου⁴⁵⁶.
- Την απόκρυψη ότι η ιδέα για τη 'Μεγάλη Ελλάδα' είναι έκφραση ενταγμένη στην ιμπεριαλιστική πολιτική των δυνάμεων της Αντάντ αλλά και στην εκστρατεία κατά της 'νεαρής σοβιετικής εξουσίας' στη Ρωσία.
- Τη μη αναφορά στις τρεις κατοχικές κυβερνήσεις της Ελλάδας, το ρόλο του Ε.Α.Μ στην αντίσταση και την εμπλοκή των ξένων δυνάμεων στον Εμφύλιο.
- Την ηγεσία της ανερχόμενης προοδευτικής αστικής τάξης στην Επανάσταση του 1821 και την απουσία της λέξης 'τάξης' από το βιβλίο.

Το άρθρο καταλήγει πως μόνο η κριτική του Κ.Κ.Ε είναι η ουσιαστική απάντηση στον εθνικισμό της ηγεσίας της Εκκλησίας, καθώς η κριτική του Συνασπισμού αναλώνεται σε 'φωνασκίες' στα τηλεοπτικά παράθυρα και στη Βουλή ενώ είναι μακριά από την ουσία.

Και για να δικαιολογηθεί αυτή η άποψη το κόμμα προχωρά μέσω του Ριζοσπάστη σε ειδική έκδοση, τον Απρίλη του 2007⁴⁵⁷ αναφορικά με το βιβλίο. Η έκδοση έχει τίτλο «Το βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού και η αντιπαράθεση εθνικισμού - κοσμοπολιτισμού». Στη δωδεκασέλιδη έκδοση συμπυκνώνεται όλη η προηγούμενη κριτική με ισχυρή βάση το άρθρο του Μάκη Μαΐλη. Μέσω της έκδοσης επιχειρείται να καλυφθεί η ευθεία αντιπαράθεση του κόμματος με τον Συνασπισμό και με αποσπάσματα από το βιβλίο να στηρίξει την άποψη ότι η κριτική γίνεται επί του περιεχομένου και της μεθοδολογίας του βιβλίου.

Σε γενικές γραμμές η κριτική επί του βιβλίου στην έκδοση συνοψίζεται στα εξής:

- ➔ Προωθεί το αστικό ιδεολόγημα της κοινωνικής συναίνεσης, ή ταξικής συνεργασίας, το οποίο μεταφράζεται ως υποταγή της εργατικής τάξης και των λαϊκών στρωμάτων στον ιμπεριαλισμό.
- ➔ Έχει γραφτεί με βάση τις σημερινές επιταγές που ορίζουν τη συνεργασία μεταξύ των λαών⁴⁵⁸.
- ➔ Η 'νέα' αστική θεώρηση εξισώνει την επαναστατική βία με την τρομοκρατία, αφού μέσα από το βιβλίο δεν διαφαίνονται οι αγώνες των λαών, αλλά αντιθέτως υπονομεύονται.
- ➔ Περνάει η αντίληψη ότι η Ιστορία εξετάζεται βάσει της υποκειμενικής άποψης των συγγραφέων για τα γεγονότα και όχι με γνώμονα την αντικειμενική αλήθεια.
- ➔ Υποστηρίζει ότι στο όνομα της προοδευτικότητας εξυπηρετείται ο πολιτικός στόχος των εμπνευστών και συγγραφέων του βιβλίου,

⁴⁵⁶ Αναφέρεται στο νόμο του 1929 του Ελ. Βενιζέλου που αφορούσε στην 'ποινικοποίηση των ανατρεπτικών ιδεών και την δίωξη των κομμουνιστών και των αναρχικών και η καταστολή των συνδικαλιστικών κινητοποιήσεων'. Ν.4229/24 Ιουλίου 1929 Πηγή: Ιδιώνυμο - Βικιπαίδεια.

⁴⁵⁷ Ριζοσπάστης, ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ, ΑΠΡΙΛΗΣ 2007.

⁴⁵⁸ Με αυτόν τον τρόπο το συνδέει μεθοδολογικά και ιδεολογικά με το τετράτομο της Ιστορίας που έχει προαναφερθεί.

«ξεριζώνεται κάθε έννοια της λαϊκής πάλης που συγκρούεται με την κυρίαρχη ταξική νομιμότητα» και σε αυτό συνηγορούν και οι υπερασπιστές του βιβλίου.

➔ Το συγκεκριμένο βιβλίο αλλά και όλα τα νέα βιβλία οδηγούν σε μία ανορθολογική εικόνα του κόσμου και στην ταξική κατηγοριοποίηση του εκπαιδευτικού συστήματος, στο όνομα της διαφοράς.

➔ Εξοβελίζεται η αφήγηση των γεγονότων που βοηθά τα παιδιά να καταλάβουν τη διαδοχή τους και την εξέλιξη της ιστορίας.

Όσον αφορά τα επιμέρους ζητήματα γίνεται σχολιασμός στα εξής:

➔ Αποκρύπτεται η ύπαρξη της 'Οχτωβριανής' Επανάστασης και της εγκαθίδρυσης σοσιαλιστικών κομμάτων στο ένα τρίτο της Γης.

➔ Αποσιωπάται ο ρόλος του Κ.Κ.Ε στη σύγχρονη ελληνική Ιστορία.

➔ Είναι ένα βιβλίο 'ευρω-NΑΤΟικής κατεύθυνσης'.

➔ Συμπλέει με το 4τομο της Ιστορίας που είχε εκδοθεί από το ίδρυμα CDRSEE για την ανάπτυξη και συμφιλίωση των λαών των Βαλκανίων με καταγγελτική αναφορά στους ιδιώτες χρηματοδότες.

➔ Στρογγυλεύει γωνίες σε γεγονότα όπως του ελληνικού εμφυλίου, αφού παραθέτει πηγές που λένε ότι φταίνε και οι δύο ελληνικές πλευρές αποσιωπώντας το ρόλο των ξένων δυνάμεων.

Η κριτική συνεχίζεται με αποσπάσματα από το βιβλίο που δείχνουν - κατά το ΚΚΕ- ότι το βιβλίο βρίσκεται στην υπηρεσία του ιμπεριαλισμού, αφού από τη μία αποκρύπτονται οι αγώνες των λαών και από την άλλη αποσιωπάται ο ρόλος των ξένων δυνάμεων, όπως στην περίπτωση του ελληνικού εμφυλίου που εξυπηρετούσε τα ιμπεριαλιστικά σχέδια των ξένων.

Με αυτή τη λογική με τον έναν ή τον άλλον τρόπο δηλώνεται ότι η αντιπαράθεση ανάμεσα σε εθνικιστές και κοσμοπολίτες είναι ψεύτικη αφού και οι δύο θέσεις εξυπηρετούν την αστική ιδεολογία και πολιτική, επομένως το κεφάλαιο. Υποστηρίζεται επίσης ότι σε ελάχιστες περιπτώσεις ακούστηκαν γνώμες πραγματικής επιστημοσύνης.

Τα μεν επιχειρήματα των εθνικιστών και της Εκκλησίας βασίζονται στην απόκρυψη γεγονότων και του ρόλου των προσώπων (όπως της ηγεσίας της Εκκλησίας) τα οποία δεν ανταποκρίνονταν στην ιστορική πραγματικότητα. Τα δε επιχειρήματα των κοσμοπολιτών δικαιολογούσαν την αποσιώπηση γεγονότων, την συμπύκνωση της ιστορικής αφήγησης στο όνομα της συμφιλίωσης των λαών αλλά και της εισαγωγής νέων τρόπων προσέγγισης της ιστορίας.

Ουσιαστικά αποδίδουν μία αρνητική σημασία στην έννοια του κοσμοπολιτισμού. Υπονοούν ότι οι 'κοσμοπολίτες' προσπαθούν να αμβλύνουν τις αντιθέσεις και να προάγουν τη συμφιλίωση των λαών με τέτοιο τρόπο που δεν ενοχλείται ο σύγχρονος ιμπεριαλισμός. Ότι προσπαθούν να παλέψουν το σύστημα ενώ είναι κομμάτι του συστήματος. Αυτή είναι και η ουσία της αντιπαράθεσης, καθώς το κόμμα πιστεύει ότι χρειάζεται ολική αλλαγή στο σύστημα για να προασπιστούν τα συμφέροντα των λαών.

Η έννοια του κοσμοπολιτισμού έχει απασχολήσει τα τελευταία χρόνια τη διεθνή βιβλιογραφία. Ο James Clifford συνοψίζοντας τις απόψεις περί κοσμοπολιτισμού σε μία συλλογική συγγραφική προσπάθεια που καταγράφηκε σε ένα βιβλίο με τίτλο *Cosmopolitics*, επισημαίνει τη δυσκολία

της οριοθέτησης της έννοιας και καταθέτει τα 'ανάμεικτα τα συναισθήματα' που προκαλεί το άκουσμα της λέξης κοσμοπολιτισμός⁴⁵⁹. Για να προσδιορίσεις την έννοια πρέπει να την τοποθετήσεις σε έναν συγκεκριμένο χωροχρόνο. Ο Πέτρος Κουλμάσης που αξιώνεται την πρώτη απόπειρα ολοκληρωμένης συγγραφικής προσπάθειας για τον κοσμοπολιτισμό, κάνει μια διαδρομή της έννοιας ανά τους αιώνες⁴⁶⁰. Ποιον κοσμοπολιτισμό αντιμάχεται το κόμμα; Γιατί δίνει αρνητική διάσταση στη λέξη; Το ΚΚΕ μέχρι σήμερα υπερασπίζεται τον διεθνιστικό του χαρακτήρα⁴⁶¹. Πού βρίσκεται η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στον διεθνισμό και τον κοσμοπολιτισμό;

Μήπως το σχήμα έχει τρεις πυλώνες; Εθνικισμός - κοσμοπολιτισμός - διεθνισμός; Καθώς την έννοια του εθνικισμού την έχουμε ήδη προσεγγίσει και αφορά στην υπεροχή ενός έθνους, τη διάκριση και τη διαφοροποίηση, ο κοσμοπολιτισμός έρχεται ίσως να καταργήσει τα σύνορα χωρίς όμως απαραίτητα να καταργεί τα έθνη ή να θέτει σε κίνδυνο την ταυτότητα ενός λαού. Εκφράζει περισσότερο την αποδοχή, τη συνύπαρξη, την αμφίδρομη σχέση. Αναφορικά με την εθνική ταυτότητα ο Πέτρος Κουλμάσης τονίζει ότι δεν είναι μία βιολογική κατάσταση αλλά ούτε και ο κοσμοπολιτισμός την αρνείται. Δέχεται τη διαφορετικότητα των εθνών αλλά επιθυμεί την επαφή με τα ξένα έθνη. Αφομοιώνει τις διαφορές και έχει ως απώτερο στόχο 'έναν αστικό τρόπο ζωής ανοιχτό προς τον κόσμο'⁴⁶².

Ο διεθνισμός βασίζεται στη συνεργασία των λαών με την προϋπόθεση ότι μιλάμε για διαφορετικά διακριτά έθνη. Για τον ίδιο λόγο και ο Κουλμάσης διευκρινίζει ότι κοσμοπολιτισμός και διεθνισμός είναι διαφορετικές έννοιες κι ας έχουν κοινές ρίζες⁴⁶³. Καθώς το κόμμα βάζει στο ίδιο σκέλος της ζυγαριάς τον εθνικισμό με τον κοσμοπολιτισμό λέγοντας πως υποστηρίζουν τα συμφέροντα του ιμπεριαλισμού προσπαθεί να εξάρει την έννοια του διεθνισμού όπως το ίδιο την υπηρετεί, μέσα από την ταξική πάλη και τους αγώνες της εργατικής τάξης απέναντι στον ιμπεριαλισμό⁴⁶⁴.

Ο κοσμοπολιτισμός αφορά ίσως μία κοινωνία του μέλλοντος, αφού δεν έχει εφαρμοστεί⁴⁶⁵ ενώ η ιδέα του διεθνισμού - και κατά τον Κουλμάση- έχει εφαρμοστεί και έχει αποτύχει ειδικά μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης⁴⁶⁶.

⁴⁵⁹ Λέει χαρακτηριστικά ότι πριν καταπιαστείς με την έννοια του κοσμοπολιτισμού δεν μπορείς να μη διακρίνεις τον κίνδυνο της μετάφρασης της λέξης τον οποίο χαρακτηρίζει μη διαχειρίσιμο. James Clifford, « Mixed Feelings» στο *Cosmopolitics*, (1998), *Thinking and Feeling beyond the Nation*. Cheah, P., Robbins, B. editors, pp.362-363.

⁴⁶⁰ Π. Κουλμάσης, (1997), *Οι πολίτες του κόσμου. Ιστορία του Κοσμοπολιτισμού*. Μετάφραση-Παπαγιώργη, Κ., σ.350.

⁴⁶¹ Στην ιστοσελίδα του κόμματος διαβάζουμε: *Από την ίδρυσή του, το ΚΚΕ είναι πιστό στην αρχή του προλεταριακού διεθνισμού*. Στο <http://www.kke.gr/taytothta/>

⁴⁶² Στο ίδιο, ό.π., σ. 418.

⁴⁶³ Στο ίδιο, ό.π., σ. 413. Ο συγγραφέας σε άλλο σημείο υπογραμμίζει πως αυτό που ονομαζόταν κοσμοπολιτισμός στην αρχαιότητα, αργότερα ονομάστηκε διεθνισμός ή παγκοσμιότητα. Στο ίδιο, ό.π., σ. 19.

⁴⁶⁴ Κατά τον Κουλμάση ο διεθνισμός παρουσιάζεται «...ως ψευδομόρφωμα του κοσμοπολιτισμού και αποτελεί μία ιδιαίτερη όψη του οικουμενισμού». Συγκεκριμένα λέει: «Η θεωρητική εξέλιξη προς το διεθνισμό πήγασε αρχικά από το γεγονός ότι ο κοσμοπολιτισμός του 18^{ου} αι. εξαντλήθηκε και προσέκρουσε στον 'εθνικό οικουμενισμό' του γερμανικού ιδεαλισμού, και κατόπιν σε έναν απλό ιμπεριαλιστικό εθνικισμό». Κουλμάσης, *Οι πολίτες του κόσμου*...ό.π., σ. 413.

⁴⁶⁵ Ίσως οι προσπάθειες που έκανε η Ευρωπαϊκή Ένωση να κινούνταν ως ένα βαθμό προς αυτήν την κατεύθυνση.

⁴⁶⁶ Ο συγγραφέας αναφέρει ως τις μεγαλύτερες επαναστάσεις τη Ρωσική(1917) και την Κινεζική (1948) και μικρότερες στη Γιουγκοσλαβία (Τίτο, 1949) και την Κούβα (Κάστρο, 1959) για να καταλήξει πως «...το διεθνιστικό σχέδιο βούλιαξε στη δικτατορία, στο αστυνομικό κράτος, στην καταστολή και στην περιφρόνηση του ανθρώπου, στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και στο τέλος του σοσιαλισμού στη Σοβιετική Ένωση». Κουλμάσης, *Οι πολίτες του κόσμου*...ό.π., σ. 414.

Η έκδοση για το βιβλίο της Ιστορίας καταλήγει με την οριοθέτηση της έννοιας του σύγχρονου πατριωτισμού. Σύμφωνα με το ΚΚΕ ο πατριωτισμός αφορά στην προάσπιση του ρόλου και των συμφερόντων της εργατικής τάξης στην οποία ανήκει η 'ιστορική πρωτοβουλία'. Θεωρεί τέλος ότι 'ο αστικός πατριωτισμός έχει χάσει προ πολλού την προοδευτικότητά του'.

Στους νεότερους απολογισμούς του κόμματος τονίζεται η θέση του για τον πατριωτισμό. Στα Ζητήματα Ιστορίας του ΚΚΕ του 1988⁴⁶⁷ ως πρώτη βασική θέση αναφέρεται ότι το ΚΚΕ είναι κόμμα βαθιά πατριωτικό. Συνδέει την εθνική ανεξαρτησία με το πατριωτισμό ως πάλη κατά του ιμπεριαλισμού.

Το σχήμα φαίνεται να είναι το εξής:

Η πάλη κατά του ιμπεριαλισμού (και της εξάρτησης που συνεπάγεται) οδηγεί στην εθνική ανεξαρτησία. Η εθνική ανεξαρτησία επιτρέπει τη διαμόρφωση εθνικής πολιτικής υπέρ του λαού. Επομένως όποιος υπερασπίζεται την εθνική ανεξαρτησία είναι πατριώτης.

Η τελευταία φάση της αρθρογραφίας - Ο δρόμος προς την απόσυρση και μετά από αυτήν

Το καλοκαίρι του 2007 η αρθρογραφία είναι σαφώς μικρότερη και οι αναφορές αφορούν τις αλλαγές που πρόκειται να γίνουν στο βιβλίο.

Τα άρθρα αυτά συνοψίζουν την άποψη ότι το βιβλίο πρέπει να αποσυρθεί. Το κόμμα υποστηρίζει (κάποιες φορές και με ενυπόγραφα άρθρα) ότι ακόμη κι αν γίνουν διορθώσεις, το βιβλίο θα εξακολουθήσει να είναι ταξικό και συντηρητικό, και το νέο (διορθωμένο) θα είναι πάλι αντιεπιστημονικό, αφού οι αλλαγές που προωθούνται, γίνονται ώστε αυτό να μην αλλάξει. Σημειώνεται ότι το βιβλίο δεν θα αλλάξει, γιατί δεν έχει αλλάξει η αντίληψη των συγγραφέων του⁴⁶⁸.

Με την ανακοίνωση της απόσυρσης του βιβλίου, το Γραφείο Τύπου της ΚΕ του Κ.Κ.Ε δηλώνει ότι παραμένει χρέος των κομμουνιστών η διδασκαλία της ιστορικής αλήθειας και ότι η απόσυρση του συγκεκριμένου βιβλίου δε σημαίνει και σταμάτημα των προσπαθειών εκείνων που στοχεύουν στην αναπροσαρμογή του περιεχομένου των βιβλίων σε μία 'αντιεπιστημονική, αντιπαιδαγωγική και φιλοϊμπεριαλιστική κατεύθυνση της εκπαίδευσης'⁴⁶⁹.

Μετά την απόσυρση στις στήλες του Ριζοσπάστη, το θέμα εξακολουθεί να είναι επίκαιρο αλλά από μια αποστασιοποιημένη ματιά. Θέλοντας το κόμμα να βάλει τα πράγματα στη θέση τους, να αποκαταστήσει ή να επαναοριοθετήσει τα πλαίσια της κριτικής του, υποστηρίζει ότι η βασική ένσταση του κόμματος ήταν η αντιεπιστημονικότητα και η αποσπασματικότητα του βιβλίου και κάτω από αυτό το σκεπτικό θα έπρεπε όλα τα νέα βιβλία να αποσυρθούν, αφού έχουν γραφτεί με τις ίδιες επιταγές. Τονίζει ότι το θέμα είναι κατ'ουσίαν πολιτικό γιατί το σημερινό πολιτικό σύστημα δεν θέλει ένα

⁴⁶⁷ Συλλογικό, (1988), *Ζητήματα Ιστορίας του ΚΚΕ*, σ. 47.

⁴⁶⁸ Ριζοσπάστης / ΠΟΛΙΤΙΚΗ / 3/8/06 και 5/8/07, '7 ΜΕΡΕΣ ΜΑΖΙ' / 9/9/07, 'Από μέρα σε μέρα' / 11/9/07, ΠΑΙΔΕΙΑ / 25/9/07.

⁴⁶⁹ Ριζοσπάστης / ΠΟΛΙΤΙΚΗ / 26/9/07.

σχολείο που να μορφώνει, αλλά ένα σχολείο που θα διαμορφώνει ανθρώπους βάσει της κρατούσας ιδεολογίας⁴⁷⁰.

Βέβαια δεν λείπει και η 'μονομανία' απέναντι στον ΣΥ.ΡΙΖ.Α, η οποία με αφορμή το βιβλίο θα φτάσει μέχρι και τις αρχές του 2008. Σχολιάζονται η στάση και οι απόψεις του Αλέκου Αλαβάνου σε συνεντεύξεις του στην τηλεόραση, που εξακολουθεί να υπερασπίζεται το βιβλίο. Φέρεται ότι ο πρόεδρος του ΣΥ.ΡΙΖ.Α είπε πως κάποιες άτυχες εκφράσεις όπως η λέξη 'συνωστισμός' έδωσαν λαβή για ένα βρώμικο πολιτικό παιχνίδι εις βάρος του βιβλίου⁴⁷¹. Και για να σπείρει το σπόρο της διχόνοιας μέσα στο ΣΥ.ΡΙΖ.Α υπογραμμίζει πως το ΔΗΚΚΙ⁴⁷² (μία από τις συνιστώσες του ΣΥ.ΡΙΖ.Α) έχει άλλη άποψη, καθώς είχε δηλώσει ότι το βιβλίο κατασκευάστηκε για να ικανοποιήσει τις ανάγκες των πολιτικών συμφωνιών μεταξύ Παπανδρέου - Τζεμ στα πλαίσια της βελτίωσης των σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας⁴⁷³.

Ακόμη και ένα μήνα μετά την απόσυρση του βιβλίου, η Βασιλεία Παπαρήγα με άρθρο της στη στήλη ΠΟΛΙΤΙΚΗ, και με αφορμή την επερχόμενη επέτειο της 28^{ης} Οκτωβρίου, επιτίθεται στον ΣΥ.ΡΙΖ.Α κατηγορώντας τον ότι το κόμμα της 'πολυφωνίας' έχει ανακηρύξει σε 'μαχητή της δημοκρατίας' μόνο όποιον συμφωνεί με τις ιδέες του. Η αρχή - όπως λέει - έγινε με το βιβλίο της Ιστορίας όπου ο ΣΥ.ΡΙΖ.Α χαρακτήριζε αρνητικά όποιον δεν το υποστήριζε. Αυτό συνιστά μία 'μονοφωνική πολυφωνία' κατά την οποία οι λαοί πρέπει να 'στρογγυλεύουν' την ιστορία τους για να συνταχτούν με τις επιταγές της 'νέας τάξης'⁴⁷⁴.

Συμπεράσματα

Ένας από τους στόχους του κεφαλαίου ήταν να καταγραφούν οι θέσεις του κόμματος αναφορικά με το βιβλίο της Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού. Μετά τη μελέτη και καταγραφή του υλικού, η διεξαγωγή έλλογων συμπερασμάτων είναι αναγκαία.

Πάγια τακτική του κόμματος, μέσα στα πλαίσια των πολιτικών και ιδεολογικών στόχων του, υπό το πρίσμα της κομμουνιστικής θεώρησης των πραγμάτων, είναι να αφουγκράζεται αυτά που συμβαίνουν στην κοινωνία και να αντιδρά ανάλογα, και σύμφωνα, με την ολική θεώρηση των πραγμάτων που επιτάσσει η ιδεολογία του κόμματος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και με τα μέσα που διαθέτει, το κόμμα εκθέτει αλλά και προσπαθεί να επικοινωνήσει τις απόψεις του.

Ο χώρος της Παιδείας είναι ένας χώρος που κατεξοχήν ενδιαφέρει το κόμμα και γι' αυτό ασχολείται διεξοδικά με αυτόν μέσα από τις θεματικές στήλες του στον Ριζοσπάστη, τις εκπομπές του μέσα από τον τηλεοπτικό

⁴⁷⁰ Ριζοσπάστης / ΠΟΛΙΤΙΚΗ / 26/9/2007, 'Από μέρα σε μέρα' / 27/9/07.

⁴⁷¹ Από ιστοσελίδα του ΣΥ.ΡΙΖ.Α 30/9/07 Στο <http://syn12.pblogs.gr/2007/09/o-alabanos-sth-net-2-gia-to-biblio-ths-istorias-.html>

⁴⁷² Το ΔΗΚΚΙ προσχώρησε στον ΣΥ.ΡΙΖ.Α στις βουλευτικές εκλογές του 2007. Η συζήτηση περί συμφωνίας Παπανδρέου - Τζεμ είχε ξεκινήσει πολύ νωρίτερα από μία τηλεοπτική εκπομπή. Στην εκπομπή Ζούγκλα του Μάκη Τριανταφυλλόπουλου τον Μάρτη του 2007, σε ερώτηση του τελευταίου, ο Γεώργιος Γεωργίου πρώην πρέσβης και κατόπιν στέλεχος του ΛΑ.ΟΣ σχολίασε θετικά. Στο www.konstandaras.gr

⁴⁷³ Ριζοσπάστης / ΠΑΙΔΕΙΑ / 28/9/07.

⁴⁷⁴ Ριζοσπάστης / ΠΟΛΙΤΙΚΗ / 24/10/07.

σταθμό 902⁴⁷⁵, την τριμηνιαία έκδοση του περιοδικού Θέματα Παιδείας. Με τα μέσα που διαθέτει οργανώνει συναντήσεις, συζητήσεις, δράσεις σε συνεργασία με τις κομμουνιστικές οργανώσεις του κόμματος και τη σύμπραξη της νεολαίας του.

Σε αυτό το πλαίσιο πολύ νωρίς το κόμμα, όπως είδαμε, ασχολήθηκε με την εισαγωγή των νέων βιβλίων σε Δημοτικό και Γυμνάσιο. Μέσα από τις στήλες του περιοδικού Θέματα Παιδείας από την άνοιξη του 2006 γίνεται μία πρώτη κριτική για τα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών όσο και το Διαθεματικό Πλαίσιο Σπουδών. Σε αυτή τη λογική αναπτύσσεται μία αρθρογραφία που περιλαμβάνει πολλά από τα νέα βιβλία και ανάμεσά τους και το βιβλίο της Ιστορίας της ΣΤ', χωρίς ωστόσο να του δίνει 'προνομιακό χώρο'. Μέσα από ένα ισορροπημένο χωροχρονικό πλαίσιο μοιράζεται η κριτική για το συγκεκριμένο βιβλίο ανάμεσα στην κριτική και για τα υπόλοιπα βιβλία. Μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στα βιβλία της Ιστορίας και της Γλώσσας⁴⁷⁶. Αυτός ο σχολιασμός είναι μέσα στο σχεδιασμό και στη λογική με την οποία δομείται το περιοδικό. Κάποια από τα αποσπάσματα αυτής της κριτικής περνάνε και στις στήλες του Ριζοσπάστη, επιγραμματικά, για να συνεπικουρήσουν στα επιχειρήματα κάθε φορά.

Για την καταγραφή και τον σχολιασμό του υλικού κρατήσαμε σειρά χρονολογική αλλά και θεματική, αφού αυτές οι δύο φάνηκε να έχουν μία αμφίδρομη σχέση. Η χρονολογική σειρά αφορούσε στην κλιμάκωση της πολεμικής γύρω από το βιβλίο την οποία παρακολουθήσαμε και μέσα από τα άρθρα του Ριζοσπάστη και η θεματική, γιατί ο χαρακτήρας της διαμάχης για το Κ.Κ.Ε διαμορφωνόταν σταδιακά.

Στην πρώτη φάση της αρθρογραφίας η κριτική κινούνταν μέσα στα πλαίσια του σχολιασμού επί του περιεχομένου και της μεθοδολογίας των νέων βιβλίων και του βιβλίου της Ιστορίας ειδικότερα. Πρώτο μέλημα του κόμματος ήταν να καταδείξει ότι αντιτάσσεται στα βιβλία γιατί έχουν γραφτεί σύμφωνα με τις επιταγές της αστικής ιδεολογίας που εξυπηρετούν το καπιταλιστικό σύστημα το οποίο εξυπηρετείται και μέσα από την εκπαίδευση. Χωρίς να το αναλύουν, αναφέρουν ότι είναι ενάντιοι στη λογική που γράφονται όλα τα βιβλία που εγκρίνονται και εντάσσονται στο ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο αποσκοπεί στον κατακερματισμό της γνώσης για να εξυπηρετήσει το κεφάλαιο μέσω της εξειδίκευσης της εργασίας.

Αυτό που δεν αναλύεται είναι η κομμουνιστική αντίληψη για το εκπαιδευτικό σύστημα, που - όπως επισημαίνει και ο Γιάννης Μηλιός - θα ενώνει την εκπαίδευση με την παραγωγή. Ο μόνος τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι η καθολική κατάργηση του υπάρχοντος εκπαιδευτικού μηχανισμού⁴⁷⁷. Στην ίδια φιλοσοφία ανήκει και η αναφορά στο στενό ωρολόγιο πρόγραμμα και τη διαθεματικότητα, αφού η κομμουνιστική αντίληψη συντάσσεται υπέρ της διδασκαλίας των διακριτών μαθημάτων, χωρίς χρονικούς περιορισμούς, αφού κάθε παιδί πρέπει να ακολουθεί το χρόνο της ανάπτυξής του αλλά και τη 'φυσική

⁴⁷⁵ Όταν ήταν σε λειτουργία ο σταθμός, υπήρχε η σχετική τηλεοπτική εκπομπή Θέματα Παιδείας.

⁴⁷⁶ Αναφερόμαστε στα τεύχη 25-32, δηλαδή για το χρονικό διάστημα από την άνοιξη του 2006 έως τον Φεβρουάριο του 2008.

⁴⁷⁷ Γ. Μηλιός, (1993), *Εκπαίδευση και εξουσία*, σ.149.

του κλίση' προς κάποιο μάθημα⁴⁷⁸. Φυσικά δεν είναι αντικείμενο αυτού του κεφαλαίου ή της εργασίας να αναλύσουμε σε εκτενές θεωρητικό επίπεδο τις απόψεις της παραδοσιακής αριστεράς για την εκπαίδευση. Αν πάρουμε ως βάση ότι το αναγνωστικό κοινό του Ριζοσπάστη είναι το κοινό της γραμμής του κόμματος, τότε ναι, τα επιχειρήματα γίνονται αντιληπτά.

Στη δεύτερη φάση της αρθρογραφίας, το κόμμα ακολουθεί τις συζητήσεις εντός και εκτός Βουλής. Φαίνεται δηλαδή το κόμμα να ακολουθεί την ατζέντα της επικαιρότητας. Η αρθρογραφία στοιχειοθετείται από πληροφορίες προερχόμενες από τις συζητήσεις στη Βουλή, τα ΜΜΕ και τον τύπο. Το βιβλίο στοχοποιείται τόσο για τη μεθοδολογία του, το περιεχόμενό του αλλά και την ιδεολογία του. Οι κατηγορίες αφορούν στην υπονόμηση των αγώνων των λαών και τη συκοφάντηση της κομμουνιστικής ιδεολογίας, τον ευρωεθνικισμό.

Από τη στιγμή που γνωστοποιείται το ιδεολογικοπολιτικό 'ανήκειν' της επικεφαλής της συγγραφικής ομάδας, περνάμε στην τρίτη φάση της αρθρογραφίας και η κριτική γίνεται εντονότερη. Η αντιπαράθεση παίρνει για το κόμμα ιδεολογικοπολιτικά χαρακτηριστικά, η αρθρογραφία γίνεται πιο επιθετική και γίνεται ανοιχτά λόγος για κατάργηση - απόσυρση του βιβλίου. Στο σημείο αυτό συνδέεται από πολλούς η θέση του Κ.Κ.Ε. για απόσυρση με τους εκκλησιαστικούς και εθνικιστικούς κύκλους. Αυτή είναι και η θέση που γίνεται γνωστή στον κόσμο, αφού αναπαράγεται και από τα ΜΜΕ.

Στην τέταρτη φάση της αρθρογραφίας αλλά και στην τελευταία, η αντιπαράθεση με την ανανεωτική αριστερά είναι πιο ξεκάθαρη, παρόλο που τείνει να κρυφτεί πίσω από το δίπολο περί εθνικισμού και κοσμοπολιτισμού. Μελετώντας τα σχετικά άρθρα, βλέπεις ότι η έριδα 'κοιτά' το παρελθόν. Έχει τα βασικά στοιχεία της αντιπαράθεσης ανάμεσα στην παραδοσιακή και την ανανεωτική αριστερά.

Το Κ.Κ.Ε φαίνεται να βγάζει φοβικά σύνδρομα προς τον Συνασπισμό, τον οποίο κατηγορεί για κοσμοπολιτισμό, με το φόβο είτε των επερχόμενων εκλογών είτε και ανεξάρτητα από αυτές. Προσκολλημένο στο παρελθόν, αρνείται να δει θετικά ή έστω από απόσταση οτιδήποτε εκφράζεται από το άλλο κομμάτι της αριστεράς. Αυτό το θέτει αυτόματα απέναντι. Οι εκπρόσωποι της παραδοσιακής αριστεράς θέτουν τους εαυτούς τους, ως τους μόνους αρμόδιους για να προστατεύσουν τους αγώνες των λαών και της εργατικής τάξης. Στους υπόλοιπους καταλογίζονται ιδιοτελή κίνητρα.

Τι είναι αυτό που πραγματικά ενοχλεί το κόμμα; Αυτό που πραγματικά φοβάται; Είναι η σύνδεση του κοσμοπολιτισμού με τον πατριωτισμό; Αν και θέση διεθνιστές οι κομμουνιστές διεκδικούν τον πατριωτισμό μέσα από τον 'προλεταριακό διεθνισμό' για τον οποίο μάχονται⁴⁷⁹. Υπονοούν ότι ο πατριωτισμός, τον οποίο κρυφά ευαγγελίζεται ο Συνασπισμός και

⁴⁷⁸ Στο ίδιο, ό.π., σ. 180.

⁴⁷⁹ Βλέπε εδώ, υποκεφάλαιο *Η γ' φάση της αρθρογραφίας...*, σ. 92.

φανερά η 'εκκλησιαστική ακροδεξιά',⁴⁸⁰ ανήκει στον 'αστικό πατριωτισμό' ο οποίος 'έχει χάσει την προοδευτικότητά του',⁴⁸¹ επομένως και δεν μπορεί να προασπίσει τα συμφέροντα της εργατικής τάξης.

Από την άλλη τι σημαίνει κοσμοπολιτισμός στην εκπαίδευση⁴⁸²; Αν εννοούμε τη συνεργασία και συνεννόηση των λαών, αυτό γιατί θα πρέπει να είναι ενάντια στην κοινωνική ταυτότητα που υπερασπίζεται το Κ.Κ.Ε ή την εθνική ταυτότητα που υπερασπίζονται οι εθνικιστές; Στις σύγχρονες κοινωνίες μπορείς να ανήκεις σε περισσότερες από μία ταυτότητες: εθνική, ευρωπαϊκή, πολίτη του κόσμου. Στις νεότερες προσεγγίσεις για τον κοσμοπολιτισμό αυτός νοείται και μέσα από την 'υπερκέραση' των εθνικών κρατών και τη δημιουργία μίας παγκόσμιας κοσμοπολίτικης δημοκρατίας⁴⁸³. Και η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα μπορούσε να ιδωθεί -ιδεαλιστικά ίσως- κάτω από αυτό το πρίσμα.

Η ιδέα της κοσμοπολίτικης δημοκρατίας είχε συζητηθεί διεξοδικά νωρίτερα από τον David Held ο οποίος έθεσε το ζήτημα υπό την προϋπόθεση πως καταλαβαίνουμε την ιστορία ως μία 'υπόθεση μεγάλης διάρκειας'.⁴⁸⁴ Επεσήμανε ακόμη ότι τα σύγχρονα κράτη έχουν έρθει αντιμέτωπα με ζητήματα τα οποία δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν από μόνα τους που αφορούν παγκόσμια ζητήματα (βλ. περιβαλλοντικά) και σε αυτή τη βάση η κοσμοπολίτικη δημοκρατία είναι αυτή που δε θα παραμερίσει τα παγκόσμια ζητήματα αλλά θα τα αναδείξει⁴⁸⁵.

Όταν δημοσιεύματα και συζητήσεις στα ΜΜΕ συνέδεσαν το κόμμα με τους εθνικιστικούς κύκλους, εκείνο έσπευσε να υπερασπιστεί τον εαυτό του, υποστηρίζοντας ότι είναι το μόνο κόμμα που έχει πολεμήσει τον εθνικισμό⁴⁸⁶. Μήπως όμως πέρα από το προφανές, την ισοπέδωση των ιδεολογιών και τη λογική των δύο άκρων υπήρχε μία κοινή συνισταμένη; Μήπως δηλαδή η κοινή συνισταμένη του εθνικιστικού χώρου και του χώρου της παραδοσιακής αριστεράς είναι η προσκόλληση προς τη συντήρηση⁴⁸⁷ και η δυσκολία προσαρμογής στο καινούργιο; Εκκλησία και εθνικιστές τοποτηρητές της σχολικής ιστορίας ως εθνικής ιστορίας και Κ.Κ.Ε τοποτηρητής της σχολικής ιστορίας, της διδακτικής της ιστορίας αλλά και της ιστορίας της ιστορίας.

Ο δογματικός τρόπος που εκφράζεται το Κ.Κ.Ε έχει ένα στενό πλαίσιο, βαθιά συντηρητικό που το απομακρύνει συνεχώς από τη ζώσα ιστορία. Τείνει να γίνει το βουβό κομμάτι της ιστορίας, που αναμοχλεύει αλλά δεν

⁴⁸⁰ Όρος του Βασίλη Κρεμμυδά στο άρθρο του στην εφημερίδα Τα Νέα στις 17/10/2007 με τίτλο: 'Νέες ιδεολογικές ομαδοποιήσεις' Στο http://users.auth.gr/marrep/PS_REPOUSI/EL/html/book_articles_el.htm#

⁴⁸¹ Βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Εθνικισμός, κοσμοπολιτισμός...*, σ. 99.

⁴⁸² Στο βιβλίο Υπέρ Πατρίδος, Πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός η Martha Nussbaum γράφει: «Βλέποντας τους εαυτούς μας διαμέσου του συνανθρώπου μας, αρχίζουμε να βλέπουμε ποιες από τις συνήθειές μας έχουν τοπικό και εθνοσυνιστώδη χαρακτήρα και ποιες είναι ευρύτερα ή βαθύτερα κοινές. Το έθνος μας (εννοεί το αμερικανικό) έχει φοβερή άγνοια για το μεγαλύτερο μέρος του υπόλοιπου κόσμου». M.C.Nussbaum, (1999), *Υπέρ Πατρίδος. Πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός*. Μετάφραση- Α. Τσοτσόρου - Ε. Μύστακας, σ.23.

⁴⁸³ Χ.Α.Φραγκονικολόπουλος, Φ. Προέδρου, (2010), *Ο Εκδημοκρατισμός της Παγκόσμιας Διακυβέρνησης. Μία εισαγωγή στην κοσμοπολιτική δημοκρατία*. Πρόλογος: Ν. Κοτζιάς, σ. 43.

⁴⁸⁴ Χ. Πολυχρονίου, (2002), *Λόγος Περί Παγκοσμιοποίησης και Δημοκρατίας. Συνεντεύξεις με σύγχρονους στοχαστές*. Μετάφραση - Τζ. Μπαριάμη, Β. Νταλακώστα, σ.238.

⁴⁸⁵ Στο ίδιο, ό.π., σ. 239-240.

⁴⁸⁶ Βλέπε *εδώ*, υποκεφάλαιο *Εθνικισμός, κοσμοπολιτισμός...*, σ. 96.

⁴⁸⁷ Βλέπε και σημείωση 480.

αποτελεί πια μοχλό της ιστορίας. Αναδείχτηκε ο ρόλος του Κ.Κ.Ε και των αγώνων του στην ιστορία μέσα από αυτή τη διαμάχη; Αποκαταστάθηκαν οι λαϊκοί αγώνες στη συνείδηση του κόσμου; Συμφορεύτηκε ο κόσμος με τη στάση του κόμματος; Ο δρόμος του κόμματος, δρόμος της μελέτης για την ανάλυση των αιτιωδών σχέσεων σε συνδυασμό με την μεροληπτική οπτική των πραγμάτων - υπό το πρίσμα της κομμουνιστικής θεώρησης- φτιάχνει ένα σχήμα που δημιουργεί σύγχυση. Ο λόγος του κόμματος δε γίνεται κατανοητός, παρά μόνο από τους ιδεολογικούς του αποδέκτες. Ο κόσμος μένει στα προφανή που δημιουργούν στρεβλές παρανοήσεις και υπεραπλουστεύσεις - 'ΚΚΕ και εθνικιστές λένε τα ίδια'.

Ο αγώνας του ΚΚΕ με αφορμή το βιβλίο ήταν κυρίως ιδεολογικοπολιτικός. Από τη μία απέναντι στους εθνικιστές και την εκκλησία και από την άλλη απέναντι στην ανανεωτική αριστερά. Ο μεγαλύτερος αγώνας όμως δόθηκε απέναντι στη νέα αριστερά. Στη διεκδίκηση της πρωτοκαθεδρίας στην εργατική τάξη. Στην έκδοση για τον απολογισμό των 90 χρόνων του ΚΚΕ⁴⁸⁸ λίγους μήνες μετά τη διαμάχη για το βιβλίο κατηγορείται η νέα αριστερά για οπορτουνισμό, αφού «καπηλεύεται» τις κομμουνιστικές αρχές και τη θεωρία για να εισβάλει στο εργατικό κίνημα. Ξεφυλλίζοντας τις σελίδες της έκδοσης βλέπουμε τις σύγχρονες θέσεις του κόμματος για τη νέα αριστερά αλλά και τους φόβους του. Η άνοδος της ανανεωτικής αριστεράς στην Ευρώπη προετοίμαζε το έδαφος για την άνοδο του αντίστοιχου ρεύματος και στην Ελλάδα.

Στην έκδοση αυτή κατηγορείται η αριστερά της ανανέωσης ότι με το πρόσχημα της ενωμένης αριστεράς και ως μέρος του ευρωκομμουνισμού δε θέλει να αλλάξει ριζικά το σύστημα αλλά να το 'διαχειριστεί'. Για τον ίδιο λόγο γυρίζει πίσω στο παρελθόν και αναφέρεται στην ΕΔΑ ως την οπορτουνιστική πλευρά⁴⁸⁹ που επιχείρησε να διαλύσει το ΚΚΕ με αποκορύφωμα τη διάλυση του '68 αλλά και αργότερα από το 1980 ως το 1991 με τον Συνασπισμό⁴⁹⁰.

Το κόμμα σημείωσε κέρδη και ζημιές από τη διαμάχη για το βιβλίο. Έχασε στο θέμα του γοήτρου και του 'ανοίγματος' στο λαό, αφού η νίκη της εθνικιστικής πλευράς ήταν ξεκάθαρη, ενώ ακούστηκε και πολύ η 'σύμπλευση' του ΚΚΕ με τους κύκλους αυτούς. Ο κόσμος του όμως συσπειρώθηκε και αυτό είχε απτά αποτελέσματα και στην επόμενη εκλογική αναμέτρηση⁴⁹¹.

Στο παιχνίδι των εντυπώσεων νικητές σε αυτή τη διαμάχη ήταν οι εθνικιστικοί - εκκλησιαστικοί κύκλοι και τα ΜΜΕ. Μεγάλη χαμένη η Ιστορία που καμία δικαίωση δε βρήκε, αλλά θυσιάστηκε στο βωμό της δημόσιας διαμάχης για την Ιστορία ή την πατρότητα περί συλλογικής διαχείρισης της μνήμης.

⁴⁸⁸ Συλλογικό, Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ, (2008), *90 χρόνια ΚΚΕ: 1918-2008*.

⁴⁸⁹ Η θεωρία του οπορτουνισμού είναι παρούσα από την αποκήρυξη της Β' Διεθνούς. Συλλογικό, (1964), *Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδας. Επίσημα Κείμενα. Τόμος Πρώτος. 1918-1924*, σ.31.

⁴⁹⁰ Συλλογικό, (2008), *90 χρόνια ΚΚΕ...*, σ.304-305.

⁴⁹¹ Στις εκλογές του 2007 το ΚΚΕ συγκέντρωσε το εθνικό ποσοστό του 8.15% έναντι του 5.90% του ΣΥΡΙΖΑ. Και τα δύο κόμματα αύξησαν τα ποσοστά τους σε σχέση με τις βουλευτικές εκλογές του 2004 όπου είχαν συγκεντρώσει 5.90% και 3.26% αντίστοιχα. Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών <http://www.ypes.gr/el/Elections/NationalElections/Results/nationallectures2007>
<http://www.ypes.gr/el/Elections/NationalElections/Results/nationallectures2004/>

Σύντομη αποτίμηση και μία ερμηνευτική απόπειρα για την απόσυρση του εγχειριδίου

Αυτό που προσπάθησε να πραγματευτεί αυτή η εργασία δεν ήταν μία κριτική αναφορικά με τη μορφή, τη μεθοδολογία και το περιεχόμενο του βιβλίου της Ιστορίας αλλά το *‘γιατί’* της κριτικής όσων αντέδρασαν. Το βασικό ζητούμενο ήταν να καταδειχτούν - με όσο γίνεται μεγαλύτερη σαφήνεια - οι λόγοι για τους οποίους το φάσμα των αντιδράσεων ήταν τόσο ευρύ και έντονο.

Με την ολοκλήρωση της εργασίας θα προβούμε σε μία συνοπτική ανασκόπηση των επιμέρους συμπερασμάτων των κεφαλαίων και, μέσα από μία απόπειρα σύνθεσής τους, θα τα εντάξουμε σε ένα γενικότερο πλαίσιο που ακουμπά σε ιδεολογικά και πολιτικά στερεότυπα που θίχτηκαν ή κινδύνευσαν με αφορμή τη διαμάχη για το βιβλίο.

Με τη διάρθρωση των κεφαλαίων επιχειρήθηκε να σκιαγραφηθεί η σκαλέτα της αντίδρασης εξετάζοντας τόσο τα πρόσωπα και τους φορείς που μετείχαν ενεργά, όσο και τις μεταξύ τους σχέσεις. Φάνηκε ότι το βιβλίο της Ιστορίας ήταν η αφορμή και όχι η αιτία μιας αντίδρασης από κομμάτια της κοινωνίας που είναι πάντα έτοιμα να αντιδράσουν όταν διακυβεύονται τα συμφέροντά τους. Μία δεύτερη προσέγγιση αφορούσε την απόφαση για απόσυρση του εγχειριδίου που και αυτή σχετίζεται τόσο με τα πρόσωπα όσο και με τις μεταξύ τους σχέσεις.

Αναμετρώντας το ανάστημά τους με τη μεζούρα της εθνικοφροσύνης⁴⁹² οι απανταχού ‘εθνικόφρονες’ ένωσαν να κινδυνεύει η εθνική τους ταυτότητα μέσα από τη μετριοπαθή παρουσίαση των ελληνικών εθνικών επιτευγμάτων από τις σελίδες του εγχειριδίου.

Η συγγραφική ομάδα από την αρχή υποστήριξε ότι το βιβλίο καινοτομεί γιατί τα κείμενα των μαθημάτων είναι συνοπτικά γραμμένα για να δοθεί περισσότερος χώρος στις πηγές, είτε αυτές είναι γραπτά κείμενα, χάρτες ή φωτογραφίες. Ήθελαν να ξεφύγουν οι μαθητές από τη λογική της ‘παπαγαλίας’ και να έχουν στα χέρια τους ένα βιβλίο - εργαλείο. Ισχυρίστηκαν ότι έτσι ο μαθητής μπορούσε να σκεφτεί, να αναπτύξει την κριτική του σκέψη, να αυτενεργήσει⁴⁹³. Αν ακολουθήσουμε τη δομή των μαθημάτων, θα δούμε ότι αφιερώνεται χώρος μισής σελίδας για το κομμάτι της ιστορικής αφήγησης ενώ οι υπόλοιπες μιάμιση έως δύομισι σελίδες κάθε κεφαλαίου αφιερώνονται σε χάρτες, εικόνες, αυθεντικά κείμενα πηγών και ερωτήσεις για σχολιασμό. Ανεξάρτητα από το αν η συγγραφική ομάδα πέτυχε τα ‘προσδοκώμενα οφέλη’⁴⁹⁴ όπως αυτά περιγράφονται στο βιβλίο του δασκάλου, στα κεφάλαια που αφορούν στην ελληνική ιστορία, η προσέγγιση των νικών ή των ηττών των Ελλήνων ήταν σύντομη και περιγραφική χωρίς να δίνεται έμφαση σε πρόσωπα ή ανδραγαθήματα. Αυτή η αποστασιοποιημένη οπτική τάραξε τους κύκλους που συγκεντρώνονται -όπως αναπτύχθηκε στο πρώτο κεφάλαιο- για να προστατεύσουν την εικόνα του εθνικού εαυτού.

⁴⁹² Ο τίτλος είναι από άρθρο του Ιού της Ελευθεροτυπίας. Ιός της Ελευθεροτυπίας Κ.Ε. 18/2/07: «Η μεζούρα της εθνικοφροσύνης» Πηγή: <http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070218.htm>

⁴⁹³ Μαρία Ρεπούση στο ΒΗΜΑ 17/9/2006. Αναδημοσίευση του άρθρου στο http://users.auth.gr/marrep/PS_REPOUSI/EL/html/book_articles_el.htm#

⁴⁹⁴ Είναι ο χαρακτηρισμός που δίνει η συγγραφική ομάδα στους στόχους ανά ενότητα. Μ. Ρεπούση, κ.ά., (2006β), *Ιστορία Στ' Δημοτικού.....*

Ιστοσελίδες από την ημεδαπή και το εξωτερικό που η θεματολογία τους είναι τα εθνικά και ιστορικά ζητήματα κινητοποιήθηκαν για να εξετάσουν αν η εικόνα του εθνικού εαυτού θίγεται μέσα από το βιβλίο. Ακολούθησε και ο έντυπος τύπος, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση. Πρόσωπα που είδαμε να κινούνται σε οικείους, με την προστασία του εθνικού, χώρους άρχισαν να λειτουργούν ως πομποί και δέκτες που αναμετέδιδαν την πληροφορία προσθέτοντας κάθε φορά και την προσωπική τους ματιά.

Χώροι σε επαγρύπνηση όπως τα περιοδικά που ασχολούνται με τα θέματα εθνικού ενδιαφέροντος, η Εκκλησία, τα εθνικιστικά κόμματα, αλλά και ο κόσμος που έχει γαλουχηθεί τιμώντας τους ηρωισμούς του παρελθόντος δημιούργησαν ένα δίκτυο που άτυπα στην αρχή περισσότερο μεθοδευμένα στη συνέχεια αναδιαμόρφωνε το περιεχόμενο της κουβέντας που εξελίχθηκε σε διαμάχη.

Τα 'συγκοινωνούντα δοχεία'⁴⁹⁵ του εθνικού χώρου μετέφεραν τη διαμάχη μέσα σε κάθε ελληνικό σπίτι. Οι φορείς που αντέδρασαν λειτούργησαν σε μία σχέση αλληλεπίδρασης αλλά ταυτόχρονα και ανεξάρτητα. Όπως αναφέρει και ο Αντώνης Λιάκος⁴⁹⁶ το 'ρεύμα εθνικισμού' με αφορμή ιστορικά και εθνικά θέματα είχε έρθει σε έξαρση από τη δεκαετία του '90 με αφορμή το Μακεδονικό.

Οι εθνικιστικού τύπου αντιδράσεις ήταν φυσικό να διχάσουν την κοινωνία, αφού αυτή είναι και η λογική του εθνικισμού, η λογική της διάκρισης, της διαφοράς του εαυτού από τον άλλο ο οποίος παίρνει τη θέση του αντίπαλου ή και εχθρού. Ο Κ.Θ. Δημαράς σχολίαζε πως δεν ξέρουμε ποια όψη θα είχε ο εθνικισμός αν στη θεωρία του επέτρεπε και την ύπαρξη των άλλων, τη διαφορετικότητα. Υποστήριξε πως είναι δύσκολο να υπάρξει 'ειρηνικός εθνικισμός', ένας ενωτικός θα λέγαμε και όχι διχαστικός εθνικισμός⁴⁹⁷.

Στην περίπτωση του βιβλίου η Εκκλησία με πρωτεργάτη τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο, υπεραμύνθηκε του ρόλου των κληρικών και της ηγεσίας του κλήρου στην επανάσταση του 1821, αλλά και το δικαίωμα του λαού να υπερασπιστεί την ιστορία του. Για την Εκκλησία διακυβεύονταν πολλά εκείνο το χρονικό διάστημα όπως αναπτύχθηκε στα σχετικά κεφάλαια και γι' αυτό η αξία της συγκυρίας ήταν που έδωσε στη διαμάχη αυτή την έκταση και ένταση. Οι σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας που είχαν διαταραχθεί το προηγούμενο διάστημα με τα σκάνδαλα της εκκλησίας, την κατάργηση της εξομολόγησης στα σχολεία οδήγησαν σε μία συνάντηση πρωθυπουργού - Αρχιεπίσκοπου μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα. Λίγο πριν τις νομαρχιακές εκλογές του 2006, γνωρίζοντας τη δύναμη και την επιρροή της Εκκλησίας στο εκλογικό σώμα, ο πρωθυπουργός προχώρησε σε δηλώσεις - υποσχέσεις σε αιτήματα της Εκκλησίας όπως η ανέγερση νέου μητροπολιτικού κέντρου ή η μη αλλαγή των άρθρων που αφορούσαν στις συνταγματικές διατάξεις για τον θεσμικό ρόλο της Εκκλησίας^{498, 499}.

⁴⁹⁵ Βλέπε κεφάλαιο 1, σημείωση 57.

⁴⁹⁶ Λιάκος, *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία.....*, σ. 21.

⁴⁹⁷ Κ.Θ. Δημαράς, Ν. Σβορώνος, Ν. *Η μέθοδος της Ιστορίας....*, σ. 63.

⁴⁹⁸ Βλέπε κεφάλαιο 3, σημειώσεις 398, 399.

⁴⁹⁹ Βλέπε κεφάλαιο 2, σημείωση 264.

Σε αγαστή σχέση με τον Αρχιεπίσκοπο, ο αρχηγός του ΛΑ.Ο.Σ μέσα από την εκλογική του εκστρατεία χρησιμοποίησε και τη διαμάχη για το βιβλίο, την οποία προσπάθησε και να οικειοποιηθεί εξολοκλήρου, για να ακουστεί ο λόγος του κόμματος αφού τα αντεπιχειρήματα για το βιβλίο πατούσαν πάνω στη βασική ιδεολογική γραμμή του κόμματος. Εκπρόσωπος ο ίδιος ενός πολιτικού φορέα που δήλωνε ότι εκφράζει και το λόγο του Αρχιεπίσκοπου⁵⁰⁰ επεδίωξε να γίνει ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στις παραδόσεις του έθνους, την εκκλησία και το συντηρητικό κομμάτι της κοινωνίας που είναι ευαισθητοποιημένο στα εθνικά θέματα.

Ο αγώνας κατά της παγκοσμιοποίησης τον οποίο υποστήριζαν τόσο η Εκκλησία όσο και το κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ βρήκε έδαφος και στο βιβλίο της Ιστορίας, αφού η συγγραφική ομάδα κατηγορήθηκε ότι εξυπηρετεί τα συμφέροντα της παγκοσμιοποίησης και της νέας τάξης πραγμάτων λόγω της αποστασιοποιημένης ματιάς από τα εθνικά ιστορικά γεγονότα. Η αριστερή ιδεολογική κατεύθυνση της επικεφαλής της συγγραφικής ομάδας έγινε αντικείμενο σχολιασμού από τους παραδοσιακούς εχθρούς της αριστεράς και μάλιστα της νέας αριστεράς, ώστε να αποτελέσει ένα ισχυρό επιχείρημα των «νέων εθνικοφρόνων», μιας και θεωρούν ότι η αριστερά λόγω της διεθνιστικής θεώρησης των πραγμάτων βάζει σε κίνδυνο το καθαρά εθνικό⁵⁰¹. Η συζήτηση και για πολλούς ανησυχία σε παγκόσμιο επίπεδο για την τύχη των εθνικών κρατών αλλά και των εθνικών πολιτισμών με την επέλαση της παγκοσμιοποίησης - αν τη δούμε αρνητικά- ή μιας παγκόσμιας κοσμοπολίτικης δημοκρατίας - αν τη δούμε θετικά- μπορεί να προκαλέσει ποικίλες αντιδράσεις αφού ο φόβος για το άγνωστο μας επιστρέφει σε συντηρητικά αλλά γνώριμα μονοπάτια. Είναι πιο ασφαλές να υποστηρίξεις την εθνική σου ταυτότητα από το να κατασκευάσεις μία διευρυμένη πολυπολιτισμική ταυτότητα που θα εμπεριέχει και τον εθνικό σου εαυτό.

Οι David Held και Anthony Mc Grew σε ένα σημαντικό πόνημα περί Παγκοσμιοποίησης και Αντι- παγκοσμιοποίησης καταλήγουν σε μία αισιόδοξη οπτική ότι η παγκοσμιοποίηση μπορεί να οδηγήσει σε μία κοσμοπολιτική κοινωνική δημοκρατία⁵⁰². Στο ίδιο βιβλίο παραθέτοντας την άποψη των οπαδών της παγκοσμιοποίησης υποστηρίζουν ότι η ανταλλαγή πολιτιστικών αγαθών ειδικά με την εξέλιξη της τεχνολογίας μπορεί να φέρει μία 'πολιτιστική παγκοσμιοποίηση' έστω και αργά ακόμα και αν οι εθνικοί πολιτισμοί αντιστέκονται ή και παράλληλα με τη δική τους εξέλιξη⁵⁰³.

Το ΚΚΕ - κόμμα που υπερασπίζεται τον διεθνισμό και αντιμάχεται την παγκοσμιοποίηση- σε μια προσπάθεια να ακολουθήσει τις εξελίξεις - και αφού ήδη είχε ενημερωθεί για τα νέα βιβλία- μπήκε δυναμικά ακολουθώντας την κλιμάκωση της διαμάχης και ενεπλάκη προσωπικά όταν κατηγορήθηκε για σύμπλευση με τους εθνικιστικούς κύκλους. Ο δικός του αγώνας αφορούσε όμως κυρίως το γεγονός ότι η επικεφαλής της συγγραφικής ομάδας βρήκε υπερασπιστές στο κομμάτι της

⁵⁰⁰ Κεφάλαιο 3, σ. 80.

⁵⁰¹ Ιός της Ελευθεροτυπίας Κ.Ε. 18/2/07 στο άρθρο: «Η μεζούρα της εθνικοφροσύνης» Πηγή:<http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070218.htm>.

⁵⁰² D. Held, A. Mc Grew, (2004), *Παγκοσμιοποίηση, Αντι- παγκοσμιοποίηση*. Μετάφραση: Κ. Κιτίδη, σ. 181-207.

⁵⁰³ Στο ίδιο, ό.π., σ. 58-59.

ανανεωτικής αριστεράς το οποίο αντιμάχεται το κόμμα κατηγορώντας το για ομορτισμό και ευρωκομμουνισμό.

Ο αγώνας του κόμματος, αγώνας και για την αντικειμενικότητα της ιστορίας, δε θα μπορούσε παρά να είναι αντίθετος προς μία νέα προσέγγιση της ιστορίας. Η ορθότητα της μεταφοράς των ιστορικών γεγονότων που υποστηρίζει το κόμμα έρχεται σε αντίθεση με τη σχολή που υποστηρίζει ότι ο ιστορικός έχει ως αφετηρία τα ερωτήματα που θέτει ο ίδιος, θέση την οποία υιοθετεί η συγγραφική ομάδα όπως αναφέρεται και στο βιβλίο δασκάλου⁵⁰⁴. Τι σημαίνει όμως τελικά αντικειμενικότητα απέναντι στα ιστορικά γεγονότα; Μήπως θεωρούμε αντικειμενικό αυτό που ταιριάζει στην οπτική, τα πιστεύω, τις ιδεολογίες ή ακόμη και τις ιδεοληψίες μας; Όσοι περισσότεροι συμφωνούμε, τόσο ενισχύεται η αντικειμενικότητα του ιστορικού γεγονότος.

Ο αγώνας για το βιβλίο ήταν ιδεολογικοπολιτικός γιατί τέτοια ήταν η ματιά των ανθρώπων που αντιτάχθηκαν σε αυτό. Ο κίνδυνος αποδυνάμωσης μιας συγκεκριμένης πολιτικής ή ιδεολογίας του φορέα που αντέδρασε ήταν ο βασικός λόγος αντίδρασης σε αυτό.

Πάνω σε αυτή τη βάση δομείται και το σύνολο των αιτίων που οδήγησαν στην απόσυρση του εγχειριδίου. Τα πρόσωπα, οι μεταξύ τους σχέσεις, ο χαρακτήρας και η ιδιοσυγκρασία τους, η ιδεολογία τους, οι πολιτικές συγκυρίες όπως αυτές των εκλογικών αναμετρήσεων, οι κοινωνικές συγκυρίες όπως οι απεργίες των εκπαιδευτικών, οι αναταραχές στην παιδεία λόγω της συζήτησης για την αναθεώρηση του άρθρου 16, η κοινωνική και υλική 'αφθονία' στην οποία νόμιζαν ότι ζούσαν οι νεοέλληνες είναι μερικές μόνο από τις αιτίες που μπορεί τελικά να οδήγησαν στην απόσυρση του βιβλίου.

Και βασιζόμενοι σε μια σκέψη του Ν. Σβορώνου ότι «...οι πολλαπλές σχέσεις και συναρτήσεις της εκάστοτε οικονομίας, κοινωνίας ή της διαμορφωμένης ιδεολογίας, δεν είναι τίποτε άλλο παρά αποτελέσματα της ανθρώπινης δράσης,είναι πάντα ο άνθρωπος που δημιουργεί την ιστορία του.»⁵⁰⁵, κάθε άνθρωπος συνειδητά ή ασυνειδητά διαμορφώνει καθημερινά την ιστορία του τόπου του αλλά και αναδιαμορφώνει την προσωπική του σχέση με την ιστορία του τόπου του.

Πολιτικοί και κοινωνικοί φορείς που έσπρωξαν στα χωράφια της συζήτησης περί Δημόσιας Ιστορίας⁵⁰⁶ ένα μεγάλο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας, σε αυτήν την προσπάθεια μετείχαν. Να έχουν έναν ενεργό ρόλο στη συγγραφή, διάδοση και διδασκαλία της ιστορίας. Ο Hobsbawm μιλά για τη σχέση που έχει κάθε άνθρωπος με το παρελθόν του τόπου

⁵⁰⁴ Μ. Ρεπούση, κ.ά., (2006β), σ. 9.

⁵⁰⁵ Ν. Σβορώνος, (1999), *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας*. Εισαγωγή - επιμέλεια: Ξ. Γιαταγάνας, σ. 49.

⁵⁰⁶ Για τον όρο Δημόσια Ιστορία από την παρουσίαση του βιβλίου : *Η Δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και Καταχρήσεις της Ιστορίας*. «Η δημόσια ιστορία αποτελεί το πεδίο εκείνο της ιστοριογραφίας που αναπτύσσεται ανεξάρτητα από την ακαδημαϊκή έρευνα. Αποσκοπεί, κατά περίπτωση, στην πληροφόρηση, στην υψηλή εκλαϊκευση, στην καταγραφή της τραυματικής μνήμης, στη συσχέτιση μνήμης και ταυτότητας, στην ιστορική αφύπνιση, στην ψυχαγωγία και την καλλιέργεια ενός κοινού που δεν είχε ποτέ επαφή με την επιστημονική διάσταση της ιστορίας. Σε κάποιες περιπτώσεις εμφανίζεται ως κίνημα που στρέφει τα φώτα της προσοχής στις φωνές εκείνες που δεν βρίσκουν συνήθως θέση στην παραδοσιακή αντίληψη περί ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας». Συλλογικό (2015). *Η Δημόσια Ιστορία Στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*. Επιμέλεια: Α. Ανδρέου, Σ. Κακουριώτης, Γ. Κόκκινος, Ε. Λεμονίδου, Ζ. Παπανδρέου, Ε. Πασχαλούδη.

του. Υποστηρίζει ότι κάθε άνθρωπος έχει 'συνείδηση του παρελθόντος του και η δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι ιστορικοί είναι να αναλύσουν τη φύση αυτής της αίσθησης του παρελθόντος'⁵⁰⁷. Το βιβλίο αυτό όχι τόσο μέσω του περιεχομένου του - αφού οι περισσότεροι δεν το είχαν διαβάσει- αλλά μέσα από τη συζήτηση που έγινε για αυτό, φαίνεται να τάραξε την 'αίσθηση' που είχαν οι Έλληνες για το παρελθόν τους. Ο Hobsbawm στο ίδιο κείμενο υποστηρίζει πως 'το παρελθόν αποτελεί ένα μοντέλο για το παρόν'⁵⁰⁸. Στην προσπάθεια λοιπόν του επαναπροσδιορισμού της προσωπικής σχέσης του κάθε ατόμου με την ιστορία του τόπου του 'σκόνταψε' η συγγραφική ομάδα. Το ιστορικό παρελθόν μπορεί να λειτουργήσει ως κινητήρια δύναμη για το παρόν. Επομένως ένα ένδοξο παρελθόν είναι μεγαλύτερο εφελτήριο δύναμης από ένα επίπεδο, άχρωμο και χωρίς ηρωισμούς παρελθόν.

Όσο η σύσταση των κρατών έχει τη μορφή του έθνους - κράτους, όσο υπάρχουν κράτη που η γεωγραφική τους θέση έχει και πολιτική σημασία, όσο οι κοινωνίες έχουν ελλείμματα οικονομικά, κοινωνικά, ιδεολογικοπολιτικά, και χρειάζονται ήρωες για να επιβιώσουν, τότε η ιστορία που θα διδάσκεται στα σχολεία θα είναι στις υπηρεσίες της εθνικής ιστορίας και η ιστορική συνείδηση θα συγχέεται στο μυαλό μας με την εθνική συνείδηση.

Οι αντιδράσεις άδραξαν τους καρπούς τους από τα χωράφια της *Δημόσιας Ιστορίας*, και εκεί αναλώθηκαν. Δεν επηρέασαν τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών όπως ίσως θα μπορούσε να συμβεί αν ήταν αποτέλεσμα ενός εποικοδομητικού διαλόγου⁵⁰⁹. Η απόφαση για απόσυρση του εγχειριδίου ήταν μια πολιτική απόφαση που γέννησαν οι συγκυρίες και αποτέλεσμα της έκτασης που πήρε η διαμάχη γι' αυτό. Η μη απόσυρση του εγχειριδίου δε θα μείωνε την ένταση της αντίδρασης. Το γεγονός της απόσυρσης έχει καταγραφεί στο συλλογικό συνειδητό και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας της σύγχρονης ελληνικής ιστοριογραφίας.

⁵⁰⁷ E. Hobsbawm, (1998), *Για την Ιστορία*. Μετάφραση: Π. Ματάλας, σ. 25.

⁵⁰⁸ Στο ίδιο, ό.π., σ. 25.

⁵⁰⁹ Ε. Μπούντα, (2009), *Ιστορική γνώση - σκέψη. Έρευνα στα Αναλυτικά Προγράμματα του Δημοτικού Σχολείου*.σ. 8. Στην εισαγωγή του βιβλίου και με αφορμή το εν λόγω σχολικό εγχειρίδιο της ΣΤ αναφέρεται ότι σε άλλες χώρες 'ο δημόσιος διάλογος για τη φύση της σχολικής ιστορίας' έχει επηρεάσει τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών με αποτέλεσμα αυτά να αναπροσαρμόστηκαν και φέρνει ως παράδειγμα χώρας τη Μεγάλη Βρετανία.

Πηγές

Περιοδικά - εφημερίδες σε έντυπη μορφή που μελετήθηκαν

Α1, εφημερίδα, φύλλο 22-23 Σεπτεμβρίου 2007

Ανάτυπο από το περιοδικό Αντί, 46/1976.

ΑΝΤΙ, τόμοι Α', Β', Γ', από 26/1/2007 - 26/10/2007, τεύχη: 887,888,891,892,895,896,897,898,904,906.

Η Αυγή, εφημερίδα, φύλλο 8 Μαρτίου 2007

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τ.37, Ιούνιος 2011, Κουστένης, Π. *ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 2010 ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ. ΛΑ.Ο.Σ Ή ΚΟΛΩΝΑΚΙ*

Ρεσάλτο, τόμοι Α', Β', από Ιούνιος 2006 έως Ιούνιος 2007, τεύχη: 7, 8, 9, 10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22.

Ουτοπία, τόμοι Α',Β', έτη από Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2006 έως Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2007, τεύχη: 71,73,74,75,76,77

Ηλεκτρονικές πηγές

Περιοδικά - εφημερίδες που μελετήθηκαν σε ηλεκτρονική μορφή

Περιοδικά

Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης στο <http://www.antitetradia.gr/portal/index.php>

Άρδην στο <http://ardin-rixi.gr/>

Διδασκαλικό Βήμα, τεύχη: 1, 1136,1137,1138,1139,1140,1141, 1142,1143,1144 από το ψηφιοποιημένο αρχείο της ΔΟΕ σε μορφή CD.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ από το ψηφιακό αρχείο της Εκκλησίας της Ελλάδος στο <http://www.ecclesia.gr/greek/press/ekklisia/index.asp>

Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου, τεύχη:5,6,7,8,9,10,11 από το ψηφιοποιημένο αρχείο της ΔΟΕ σε μορφή CD.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ από το ψηφιακό αρχείο της Εκκλησίας της Ελλάδος στο <http://www.ecclesia.gr/greek/press/efimerios/index.asp>

Θέσεις, Τριμηνιαία επιθεώρηση, τ.87, Απρίλιος - Ιούνιος 2004 στο <http://www.theseis.com>

ΜΝΗΜΩΝ στο

<http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/issue/archive>

Ρεσάλτο στο <http://www.resaltomag.gr/>

Σύγχρονα Θέματα, τεύχη: 97,98 από το αρχείο ψηφιοποιημένων περιοδικών του ηλεκτρονικού καταλόγου ΠΑΝΔΗΜΟΣ της βιβλιοθήκης του Παντείου Πανεπιστημίου στο <http://pandemos.panteion.gr/>

Φιλελεύθερη Έμφαση από την ιστοσελίδα του Γιάννη Μαυρή:
<http://www.mavris.gr/>

Εφημερίδες

ΕΘΝΟΣ στο <http://www.ethnos.gr/>

Ειδήσεις- In.gr στο <http://news.in.gr/>

Ελληνικές Γραμμές στο <http://www.e-grammes.gr/> και στο <http://www.metopo.gr/>

Η Καθημερινή στο <http://www.kathimerini.gr/>

Ιός της Κυριακής στο <http://www.iospress.gr>

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ στο <http://makthes.gr/>

Ριζοσπάστης στο <http://www.rizospastis.gr/>

Ριζοσπάστης (Ειδική Έκδοση), Απρίλιος 2007 «*Το βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού και η αντιπαράθεση εθνικισμού - κοσμοπολιτισμού*» στο <http://underinformation.wordpress.com/tag/>

Τα Νέα στο <http://www.tanea.gr/>

Το Βήμα - On line στο <http://www.tovima.gr/>

ΤΟ ΠΑΡΟΝ της Κυριακής στο <http://www.paron.gr/>

Άλλες ηλεκτρονικές πηγές

Αντίβαρο, η ιστοσελίδα του ηλεκτρονικού περιοδικού *Αντίβαρο* στο <http://www.antibaro.gr/> αλλά και στο [http:// palio.antibaro.gr/](http://palio.antibaro.gr/)

Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, η επίσημη ιστοσελίδα του Αρχιεπίσκοπου στο <http://www.archxristodoulos.gr/>

Βικιπαίδεια, η ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια στο <https://el.wikipedia.org/wiki/>

Βουλή των Ελλήνων, η επίσημη ηλεκτρονική σελίδα της Βουλής, στο <http://www.hellenicparliament.gr/Praktika/EvretiriaEpisimonPraktikonOlomeleias> για τα Πρακτικά της Βουλής, Περίοδος ΙΑ', 2/10/2006- 2/8/2007 και Περίοδος ΙΒ', 26/9/2007 - 3/10/2008 από το ψηφιοποιημένο αρχείο της. Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (ΔΟΕ), η επίσημη ιστοσελίδα της ΔΟΕ στο <https://www.doe.gr/>

Εκκλησία, οι επίσημες ιστοσελίδες της Εκκλησίας στο <http://www.ecclesia.gr/> και στο <http://www.discussion.gr/>

Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός (ΛΑ.Ο.Σ), η επίσημη ιστοσελίδα του κόμματος στο www.laos.gr και στο <http://laos.gr/>

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, η επίσημη ιστοσελίδα του στο <http://www.pi-schools.gr/>

Πόντος και Αριστερά, διαδικτυακός τόπος στο <https://pontosandaristera.wordpress.com/>

Υπουργείο Εσωτερικών, ο επίσημος διαδικτυακός τόπος του υπουργείου για τα εκλογικά αποτελέσματα στο <http://ekloges.ypes.gr/>

Eklagesonline.com, διεθνής κόμβος για τα Exit Polls: <http://www.eklagesonline.com/portal/polls/2007.asp?state=polls>

Public Issue, η επίσημη ηλεκτρονική σελίδα της εταιρείας δημοσκοπήσεων στο <http://www.publicissue.gr/>

RASS, η επίσημη ηλεκτρονική σελίδα της εταιρείας δημοσκοπήσεων στο <http://www.rass.gr/>

Άλλες ιστοσελίδες, blogs, πηγές από ηλεκτρονικές εφημερίδες, βίντεο και ηλεκτρονικές εγκυκλοπαίδειες όπως αναλυτικά αναφέρονται στο σώμα της εργασίας. Λόγω της πληθώρας των άρθρων αυτά καταγράφονται αναλυτικά στις παραπομπές - υποσημειώσεις κάθε κεφαλαίου.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Βοβολίνης, Κ.Α. (2002). *Η εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας. 1453-1953*. Εκδότης: Κέρκυρα

Γεωργιάδου, Β. (2008). *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης*. Αθήνα: Καστανιώτη

Δημαράς, Κ.Θ., Σβορώνος, Ν. (1995). *Η μέθοδος της Ιστορίας. Ιστορικά και Αυτοβιογραφικά Σχόλια. Συνεντεύξεις με τους Στέφανο Πεσμαζόγλου και Νίκο Αλιβιζάτο*. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα

- Δημητρόπουλος, Π. (2001). *Κράτος και Εκκλησία. Μία δύσκολη σχέση. Πρόλογος: Μανιτάκης, Α.* Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Ηλιού, Φ. (2007). *Ψηφίδες ιστορίας και πολιτικής του εικοστού αιώνα.* Εκδοτική φροντίδα: Ματθαίου, Α. - Μπουρνάζος, Σ. - Πολέμη, Π. Αθήνα: Πόλις
- Δοξιάδης, Κ. (1995). *Εθνικισμός. Ιδεολογία. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.* Αθήνα: Κύρκος Δοξιάδης και Πλέθρον
- Καραγιάννης, Γ.Ν. (2001). *Η Εκκλησία από την Κατοχή στον Εμφύλιο. Επιμέλεια Έκδοσης: Άγγελος Σιδεράτος.* Αθήνα: Προσκήνιο
- Καραμπελιάς, Γ. (1993). *Ελλάδα, μια χώρα των συνόρων.* Αθήνα: «Εναλλακτικές Εκδόσεις»
- Κονιδάρης, Ι.Μ. (1993). *Εκκλησία και Πολιτεία. Η αναγκαιότητα της αυτοτέλειας στη συνύπαρξή τους. Άρθρα στο «ΒΗΜΑ» 1992-1993.* Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Κονιδάρης, Ι.Μ. (1999). *Εκκλησιαστικά άτακτα. Άρθρα στο «ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ» 1993-1998. Πρόλογος του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών & πάσης Ελλάδος κ.κ. Χριστόδουλου* Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Κουλμάσης, Π. (1997). *Οι πολίτες του κόσμου. Ιστορία του Κοσμοπολιτισμού.* Μετάφραση- Παπαγιώργη, Κ. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Κουλούρη, Χ. (Επιμελητής Έκδοσης). (2005-2006). *Εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.* Θεσσαλονίκη: CDRSEE
- Λέκκας, Π. (2011). *Η Εθνικιστική Ιδεολογία. Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία.* Αθήνα: Παπαζήση
- Λιάκος, Α. , Ελεφάντης, Α., Μανιτάκης, Α., Παπαδημητρόπουλος, Δ., (1993). *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική βαλκανική πολιτική.* Αθήνα: Ο Πολίτης
- Λιάκος, Α. (2007). *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία;* Αθήνα: Πόλις
- Μανιτάκης, Α. (2000). *Οι σχέσεις της Εκκλησίας με το Κράτος - Έθνος. Στη σκιά των ταυτοτήτων.* Αθήνα: Νεφέλη
- Μαντόγλου, Α. (2010). *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη. Έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης.* Αθήνα: Πεδίο
- Μηλιός, Γ. (1993). *Εκπαίδευση και εξουσία,* Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Έκδοση 4η
- Μπούντα, Ε. (2009). *Ιστορική γνώση - σκέψη. Έρευνα στα Αναλυτικά Προγράμματα του Δημοτικού Σχολείου.* Πάτρα: Orportuna

Παναγιωτόπουλος, Β.(επιμ.) (2003). *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Παπαδημητρίου, Δ.Ι. (2006). *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*. Αθήνα: Σαββάλας

Παπαδημητρίου, Δ. Ι./ Σεφεριάδης, Σ. Ι. (Επιμελητές, συγγραφείς εισαγωγής...)/ Επιμέλεια κειμένων: Μπαχάρας, Δ. (2012). *Αθέατες όψεις της ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάννη Γιανουλόπουλο*. Αθήνα: Ασίνη

Πολυχρονίου, Χ. (2002). *Λόγος Περί Παγκοσμιοποίησης και Δημοκρατίας. Συνεντεύξεις με σύγχρονους στοχαστές*. Μετάφραση - Μπαριάμη, Τζ., Νταλακώστα, Β. Αθήνα: Εκδόσεις Scripta

Ρεπούση, Μ. , Ανδρεάδου, Χ., Πουταχίδης, Α., Τσίβας, Α,: (2006α). *Ιστορία Στ' Δημοτικού. Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, Έκδοση Α'(Βιβλίο Μαθητή)

Ρεπούση, Μ., Ανδρεάδου, Χ., Πουταχίδης, Α., Τσίβας, Α,: (2006β). *Ιστορία Στ' Δημοτικού. Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, Έκδοση Α'(Βιβλίο Δασκάλου)

Σεβαστάκης, Ν. Σταυρακάκης Γ. (2012). *Λαϊκισμός Αντιλαϊκισμός και Κρίση*. Αθήνα:Νεφέλη

Σβορώνος, Ν. (1999). *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας*. Εισαγωγή - επιμέλεια: Γιαταγάνας, Ξ. Αθήνα: Θεμέλιο

Σταθόπουλος, Μ.Π. (1993). *Σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας. Η αυτοτέλειά τους στις μεταξύ τους σχέσεις και οι επιπτώσεις στο δημόσιο και το ιδιωτικό δίκαιο*. Αθήνα - Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα

Συλλογικό, (2007). *Γιατί δεν διορθώνεται. Το βιβλίο Ιστορίας της Στ' Δημοτικού. Νεοεποχήτικο βιβλίο που πλαστογραφεί την Ιστορία μας και προωθεί την άγρια παγκοσμιοποίηση*. Επιμέλεια: Γραμματικάκης, Γ. Αθήνα: Έκδοση «Χριστιανικής»

Συλλογικό, Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ (2008). *90 χρόνια ΚΚΕ:1918-2008*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Συλλογικό, (1988). *Ζητήματα Ιστορίας του ΚΚΕ*. Αθήνα: Ιδεολογική και Πολιτική Επιτροπή της ΚΕ του ΚΚΕ.

Συλλογικό, (2015). *Η Δημόσια Ιστορία Στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*. Επιμέλεια: Ανδρέου, Α., Κακουριώτης, Σ., Κόκκινος, Γ. , Λεμονίδου, Ε., Παπανδρέου, Ζ., Πασχαλούδη, Ε. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Συλλογικό, (1964). *Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδας. Επίσημα Κείμενα. Τόμος Πρώτος. 1918-1924*. 1964: Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις

Τσιράς, Σ. (2012). *Έθνος και ΛΑ.Ο.Σ. Νέα Άκρα Δεξιά και Λαϊκισμός*. Αθήνα: Επίκεντρο

Φραγκονικολόπουλος, Χ.Α., Προέδρου, Φ. (2010). *Ο Εκδημοκρατισμός της Παγκόσμιας Διακυβέρνησης. Μία εισαγωγή στην κοσμοπολιτική δημοκρατία*. Πρόλογος: Κοτζιάς, Ν. Αθήνα: Εκδόσεις: Ι. Σιδέρης

Φραγκουδάκη, Α. (1997). *Τι είν' η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Χαρίσης, Α.Ν. (2001). *Θρησκεία και πολιτική στην Ελλάδα. Ιστορικές καταβολές, σύγχρονες διαστάσεις και προβλήματα*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

Χριστόπουλος, Δ. (Επιμελητής έκδοσης) (2014). *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά. Αστυνομία, Διοίκηση, Στρατός, Εκκλησία*. Αθήνα: νήσος

Ψαρράς, Δ. (2010). *Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη. Η τηλεοπτική αναγέννηση της ελληνικής ακροδεξιάς*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Carr, E., H. (2015). *ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ; Σκέψεις για τη θεωρία της ιστορίας και τον ρόλο του ιστορικού*. Μετάφραση: Παππάς, Α. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη

Champagne, P. (2004). *Η κατασκευή της κοινής γνώμης. Το νέο πολιτικό παιχνίδι*. Μετάφραση: Σταματίνα Μανδηλαρά Αθήνα: Πατάκη

Clogg, R. (2003). *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας, 1770 - 2000*. Μετάφραση: Παπαδάκη, Λ.- Μαυρομάττη, Μ. Αθήνα: κάτοπτρο

Cosmopolitics: (1998). *Thinking and Feeling beyond the Nation*. Cheah, P., Robbins, B. editors. Cultural Politics/University of Minnesota Press

Dakin, D. (2012). *Η ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923*. Μετάφραση: Ξανθόπουλος, Α. 7^η ανατύπωση. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Giddens, A. (1998). *Ο τρίτος δρόμος. Η ανανέωση της σοσιαλδημοκρατίας*. Μετάφραση-Τάκης, Α. Με τη συνεργασία της Γεωργοπούλου Κ. Αθήνα: Πόλις

Hainsworth, P. (2004). *Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία - Πολιτική - Κόμματα. Πρόλογος -Επιμέλεια της Ελληνικής Έκδοσης - Γεωργιάδου, Β.* Αθήνα:Παπαζήση

Halbwachs, Maurice. (2013). *Η συλλογική μνήμη.* (Επιμ.Μαντόγλου, Α.). Αθήνα: Παπαζήση

Held, D., Mc Grew, A. (2004). *Παγκοσμιοποίηση Αντι- παγκοσμιοποίηση.* Μετάφραση: Κιτίδη, Κ. Αθήνα: ΘΕΩΡΙΑ- ΙΔΕΕΣ ΠΟΛΥΤΡΟΠΟΝ.

Hobsbawm, E. (1998). *Για την Ιστορία.* Μετάφραση: Ματάλας, Π. Αθήνα: Θεμέλιο

Kundera, M. (2011). *Το βιβλίο του Γέλιου και της Λήθης.* Μετάφραση: Χάρης, Γ.Η. Αθήνα: Εστία

Nussbaum, M. C., (1999). *Υπέρ Πατρίδος. Πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός.* Μετάφραση- Τσοτσόρου, Α. - Μύστακας, Ε. Αθήνα: Εκδόσεις Scripta

Mayer, N. (2005). *Εκλογική συμπεριφορά: ιστορικές διαδρομές και μοντέλα ανάλυσης.* Μετάφραση - επιμέλεια- βιβλιογραφία, Βερναρδάκης, Χ. Αθήνα: Σαββάλας

Milza, P. (2004). *Οι μελανοχίτωνες της Ευρώπης.* Επιμέλεια: Βουλελης, Ν. Αθήνα:Scripta

Taguieff, P.A. (2013). *Ο νέος εθνικο-λαϊκισμός* Μετάφραση - Επιμέλεια, Ηλιαδέλλη, Α. - Πανταζόπουλος, Α. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Άλλη βιβλιογραφία που μελετήθηκε

Ελληνόγλωσση

Ασδραχάς, Σ.Ι. (1982). *Ιστορική έρευνα και ιστορική παιδεία. Πραγματικότητες και προοπτικές.* Αθήνα: ΕΜΝΕ - Μνήμων

Ασδραχάς, Σ.Ι. (1983;). *Ζητήματα Ιστορίας.* Αθήνα: Θεμέλιο

Βασιλειάδης, Δ. (2011). *Ο Μαρξ, ο Λένιν, ο Γκράμσι και η πολιτισμική ηγεμονία της Αριστεράς.* Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ

Γιαταγάνας, Ξ.Α. (1990). *Η Ευρώπη και η Αριστερά. Σημειώσεις για μια προβληματική σχέση.* Αθήνα: Θεμέλιο

Δοξιάδης, Κ. (2013). *Ο πολιτικός λόγος στη σύγχρονη Ελλάδα.* Δίκτυο Ανάλυσης Πολιτικού Λόγου. *Κείμενα Εργασίας, αρ.1.* Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης

Δρεττάκης, Μ.Γ. (2007). *Βουλευτικές Εκλογές 2007.* Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Επιστημονική Βιβλιοθήκη

Ηλιού, Φ. (1994). *Οι ασέβειες του ιστορικού. Επιστημονική συνάντηση στη μνήμη του Κ.Θ. Δημαρά*. [Αθήνα]: Ανάτυπο/Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών ΕΙΕ

Κύρκος, Λ. κ.α. (1978). *Η ένταξή μας στην ΕΟΚ*. Αθήνα: Θεμέλιο

Κύρκος, Λ. (1987). *Ποια Αριστερά; : μια συζήτηση με τους Πέτρο Καβάσαλη, Κώστα Σπυρόπουλο*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας Β' Έκδοση
Κωτσάκης, Δ. (2012) *3 και 1 κείμενα. Εισαγωγή: Σταματόπουλος, Δ.*
Αθήνα: Εκδόσεις Συναδέλφων

Μουζέλης, Ν. / Λίποβιτς, Θ. / Σπουρδαλάκης, Μ. (1989). *Λαϊκισμός και πολιτική. Εισαγωγή Κώστας Σημίτης*. [Συλλογή κειμένων από Σεμινάριο στο Πάντειο το Φλεβάρη του 1989] Αθήνα: Γνώση

Μπενάς, Τ. (1992). *Το ελληνικό '68. Συμβολή στην Ιστορία του ΚΚΕ Εσωτερικού*. Αθήνα:Θεμέλιο

Φαράκος, Γ. (1993). *Μαρτυρίες και Στοχασμοί. 1941-1991. 50 χρόνια πολιτικής δράσης*. Αθήνα: Προσκήνιο

Φραγκουδάκη,Α.(2013). *Ο εθνικισμός και η άνοδος της ακροδεξιάς*.
Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Ξενόγλωσση

Balibar, E. (1993). *Τα όρια της δημοκρατίας*. Μετάφραση - Μποναφάτου, E. - Πανταζόπουλος, Α. Αθήνα: Πολίτης

Chomsky, N., Clark, R., Said, E.,W. (2000). *Νέα Τάξη. Μυστικά και ψέματα*. Μετάφραση από τα αγγλικά: Αλαβάνου, Α. Αθήνα «Νέα Σύνορα»

Hobson, J.A. (2013). *Ιμπεριαλισμός. Μια μελέτη. Σειρά: Προπαγάνδα*. Εισαγωγή , Μετάφραση- Νουτσόπουλος, Θ. Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ

Wildenmann, R. (1998). *Η εκλογική έρευνα: συμπεριφορά του εκλογικού σώματος και ανάλυση εκλογών*. Πρόλογος - μετάφραση - σχόλια, Γεωργιάδου, Β. Αθήνα: Παπαζήσης